

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

DOKTORA

**TÜRKİYE'DE SOSYAL BİLGİLER İLE ALMANYA'DA DEĞERLER
VE NORMLAR DERSLERİNDE DEĞER EĞİTİMİNİN ÇOKLU DURUM
ÇALIŞMASIYLA KARŞILAŞTIRILMASI**

ŞÜKRÜ BİLİCİ

TÜRKÇE ve SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

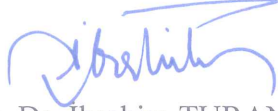
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

DR. ÖĞR. ÜYESİ İBRAHİM TURAN

İSTANBUL-2018

2502130500 Öğrenci numaralı Şükrü BİLİCİ tarafından hazırlanan bu çalışma 15/03/ 2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi programında Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Jürisi

Yrd.Doç. Dr. Ibrahim TURAN (Danışman)
İstanbul Üniversitesi
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi

Prof. Dr. Ahmet ŞİMŞEK
İstanbul Üniversitesi
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi

Yrd.Doç. Dr. Murat ŞENTÜRK
İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

Prof.Dr. Halil EKŞİ
Marmara Üniversitesi
Atatürk Eğitim Fakültesi

Doç.Dr. Serdal SEVEN
Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi
Eğitim Fakültesi

ÖNSÖZ

Sahip olduğu bilgi ve olguları, özgürlük ve eşitlik esasına dayandırarak ahlaki değerler ve nezaketle taçlandıran, içerisinde yaşadığı çevreye duyarlı, sanat ve estetiği yaşamının bir parçası haline getiren bireylerin yetiştirilmesi değer eğitiminin en önemli amacını oluşturur. Bu amaçlar doğrultusunda çağdaş toplumlarda, bireyin sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması, toplumsal alanda karşılaştığı problemlerin en aza indirgenerek, toplumun kültürü ve normlarının içselleştirilmesi için ailede, okulda ve toplumsal iletişimin gerçekleştiği her ortamda bireysel ve toplumsal değerlerin öğretimine farklı oranlarda yer verilmektedir. Günümüzde farklı fikir, inanç ve yaşam tarzına sahip toplulukların tecrübelerinden faydalanmak değer eğitiminde yeni yaklaşımların kazanılmasında etkili olabilir.

Türkiye ve Almanya'daki ortaokullarda değer eğitiminin farklı açılardan karşılaştırmalı olarak incelenmesine dayanan çalışma beş bölümden oluşmakta, değer eğitime ilişkin öğretim programları, ders kitapları ve öğretmenlerin değer eğitimi hakkındaki görüşleri aktarılmaktadır.

İstanbul Üniversitesinde doktora çalışmamın başlamasına vesile olan, ağır sağlık sorunlarına rağmen çalışmamdan desteğini esirgemeyen ve doktora ders döneminde danışmanlığımı yürüten, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi eski öğretim üyesi, Prof. Dr. İbrahim Güler'i rahmetle anıyorum.

Beni bu alanda çalışmaya yönlendiren, tez çalışması sürecinde pozitif tutumuyla, doğru yönlendirmeleriyle ve özverisiyle her anlamda desteğini hissettiren saygıdeğer Hocam ve doktora tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi İbrahim Turan'a şükranlarımı sunuyorum.

Almanya'nın Köln Üniversitesinde bulunduğum dönemde çalışmalarına katkı sunan, fahri tez danışmanım sayın Prof. Dr. Julia Reuter'a, İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim Dalı öğretim üyesi ve elemanlarına, Eğitim Bilimleri Enstitüsü çalışanlarına, araştırmaya katılan Türk ve Alman öğretmenlere teşekkür ediyorum.

Şükrü BİLİCİ

ÖZET

TÜRKİYE’DE SOSYAL BİLGİLER İLE ALMANYA’DA DEĞERLER VE NORMLAR DERSLERİNDE DEĞER EĞİTİMİNİN ÇOKLU DURUM ÇALIŞMASIYLA KARŞILAŞTIRILMASI

Bu çalışmanın amacı; Sosyal Bilgiler dersiyle Değerler ve Normlar derslerinde değer eğitiminin öğretim programlarında ve ders kitaplarında hangi ölçüde yer aldığını, öğretmenlerin değerler eğitimine bakış açılarını ortaya koyup karşılaştırma yapmaktır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kapsamında çoklu durum çalışması deseninden yararlanılmış görüşme tekniği ve doküman incelemesi teknikleri kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Almanya’nın Aşağı Saksonya eyaletindeki Hannover şehri ile Türkiye’nin İstanbul şehrindeki ortaokullarda görev yapan öğretmenler arasından seçilenler oluşturmaktadır.

Araştırma için gerekli olan veriler doküman analizi ve görüşme yöntemleri kullanılarak elde edilmiştir. Bu bağlamda Türkiye’de Sosyal Bilgiler öğretim programı ve ders kitapları ile Almanya’da “Değerler ve Normlar” öğretim programı ve ders kitapları doküman analizi yöntemi ile incelenmiştir. Ayrıca Türkiye’de “Sosyal Bilgiler” öğretmenleri ile Almanya’daki “Değerler ve Normlar” dersini veren öğretmenlerle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilerek elde edilen veriler analiz edilmiştir.

Almanya’da “Etik” (Ethik) ve Din (Religion) derslerinde değerler eğitimi verilmekte, “Değerler ve Normlar” (Werte und Normen) dersi ise Aşağı Saksonya eyaletinde Etik dersi çerçevesinde öğretilmektedir. Aşağı Saksonya eyaletindeki bazı üniversitelerde “Değerler ve Normlar” lisans bölümlerinin yer aldığı, değer eğitiminde yapılandırmacı, liberal ve özgürlükçü bir anlayışın benimsendiği, anlama ve yorumlamaya (Hermeneutik) ağırlık verildiği anlaşılmıştır. Araştırma sonucunda; Almanya’da “Çift ders Odaklı” eğitim sisteminin benimsendiği, araştırmaya katılan Değerler ve Normlar öğretmenlerinin değer eğitimini din eğitimiyle güçlü bir şekilde ilişkilendirdikleri, değer eğitiminin ayrı bir ders adı altında gerçekleştirilmesini olumlu buldukları ve Almanya’da değerler eğitiminde karşılaşılan sorunların başında farklı uyruk ve inançlara sahip öğrencilerin fazlalığının yer aldığı sonucuna varılmıştır.

Türkiye’de değer eğitiminin açık (resmi) ve örtük program kapsamında ortaokul derslerinin çoğunda verildiği, “Çok ders odaklı” değer eğitim sisteminin benimsendiği, değer eğitimi veren öğretmenlerin yetiştirilmesi için ayrı bir lisans alanı bulunmadığı, eğitimde yapılandırmacı anlayışın benimsendiği sonucuna varılmıştır. Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin yarıdan fazlası değerler eğitiminin bağımsız bir ders olarak işlenmesi gerektiğini, değerler eğitimi alanında karşılaşılan en önemli sorunun farklılıklara saygı gösterilmemesi olduğunu belirtmektedir.

Türkiye ve Almanya’daki ortaokullarda öğretilmesi gereken farklı değerler bulunmasına rağmen ortaokullarda görev yapan öğretmenlerin “Saygı” değerini en çok vurguladıkları sonucuna varılmıştır. Bunun dışında her iki ülkede araştırmaya katılan öğretmenlerin değer eğitiminde en fazla tercih ettiği tekniğin “Drama” olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Değerler eğitimi, Alman eğitim sistemi, Werte und Normen, Karşılaştırmalı araştırma, Ortaokulda değerler.

ABSTRACT

COMPARISON of VALUE EDUCATION in SOCIAL STUDIES COURSE in TURKEY and VALUES AND NORMS COURSE in GERMANY THROUGH MULTIPLE CASE STUDY

The primary aim of this study was to compare the extent to which values education is included in instructional curricula and textbooks in the social studies course and the course "Values and Norms", and teachers' perspectives on values education. In the study, the case multiple was applied within the qualitative research method and the data collection tools were interviewing and document review techniques. The sample of the study consists of teachers selected among those who work in secondary schools in Istanbul, Turkey and in Hannover city in Lower Saxony, Germany.

In the scope of document analysis, the social studies course curriculum and textbooks taught in Turkey, and the curriculum and textbooks taught in the course "Values and Norms" in Germany were used as the data gathering sources. As for the interview data, they contained in-depth interviews conducted with the social studies teachers in Turkey and the teachers teaching the course "Values and Norms" in Germany.

The results showed that in Germany values education is provided in the courses "Religion" and "Ethics", and the course "Werte und Normen" (Values and Ethics) is regarded in the scope of an ethics course and taught with this title in Lower Saxony. It was reported that there is an undergraduate program called "Values and Norms" in some of the universities located in Lower Saxony, a constructive and liberal approach is adopted, and there is an emphasis on comprehension and interpretation (i.e. hermeneutics). It was also concluded that a "double-course" approach is adopted in Germany, all the teachers teaching Values and Norms strongly associated values education with religious education and thought positively about providing values education in a separate course, and they mentioned the redundancy of students with different nationalities and beliefs as one of the main problems they encounter in values education.

As for the Turkish context, it was concluded that values education is provided in most of the middle school courses in the scope of open and embedded program by taking a "multiple-course" approach, there is no undergraduate program in Turkey that train teachers specifically on values education, and constructive approach is adopted in education. More than half of the Turkish social studies teachers interviewed in Turkey said values education should be provided within the scope of an independent course, and mentioned not showing respect to differences as one of the most important problems experienced in values education.

Although Turkey and Germany have different values that should be taught in middle schools, the middle school teachers mostly emphasized the value of "respect" in common. Furthermore, drama was found to be the technique most preferred in values education by the teachers from both countries.

Key Words: Values education, German education system, Werte und Normen, Comparative research, Values in middle school.

ZUSAMMENFASSUNG

VERGLEICH MIT MEHREREN FALLSTUDIE DER WERTEERZIEHUNG WERTE und NORMEN in DEUTSCHLAND MIT SOZIAL KUNDE in DER TURKEI

Der Zweck dieser Studie ist; Im Kurs "Sozial Kunde", in den Kursen "Werte und Normen", wird festgelegt, wie der Wert von Bildung in Lehrplänen und Schulbüchern erfasst wird, und die Ansichten von Lehrern über Wertbildung verglichen und gegenübergestellt werden. Im Rahmen der qualitativen Forschungsmethodik wurden die Techniken der Interviewtechnik und der Dokumentenüberprüfung verwendet, die das Situationsstudienmuster verwendeten. Die Studiengruppe Forschung in Deutschland Niedersachsen in Hannover mit der türkischen staatlichen Mittelschule in Istanbul in Aufgaben, davon die Lehrer sind ausgewählt werden.

Die Stadt Hannover in der niedersächsischen Bundesrepublik Deutschland und die Stadt Istanbul in der Türkei wurde als das Universum der Forschung entschlossen. Die Stichprobengruppen der Studie bestanden aus Sekundarschulen in beiden Städten und Lehrern, die dort arbeiteten. Basierend auf einem einfachen Auswahlprinzip wurden Tiefeninterviews mit den teilnehmenden Lehrern durchgeführt.

Im Rahmen der Dokumenten analyse Technik Forschung wurde das Curriculum und die Lehrbücher "Sozialkunde" in der Türkei und das Curriculum und Lehrbücher "Werte und Normen" in Deutschland als Dateninstrumente im Lehrplan und Lehrbücher verwendet. Im Rahmen der Interviewtechnik wurden in der Tiefe, die erworbenen Daten den Lehrern, die in der Türkei "Sozialkunde" und in Deutschland "Werte und Normen" unterrichten, ausgewertet.

Nach den Ergebnissen der Studie hat sich in Deutschland ein "Doppel Kurs orientiertes" Wertpädagogiksystem manifestiert. Es ist zu erkennen, dass Werte in Deutschland vor allem in den Studiengängen "Religion" und "Ethik unterrichtet, die Lehrfächer "Werte und Normen" im Ethikunterricht ausgewertet. In der die Bundesstaat Niedersachsen wird auch mit diesem Namen erwähnt. In einigen Universitäten in dem Bundesstaat Niedersachsen werden Fachbereiche im Namen der "Werte und Normen" angeboten. Die Wertebildung, welche in dem Bundesstaat

angeboten wird, verinnerlicht die konstruktivistische und liberale Wertbildung und betont das Verständnis und die Interpretation (Hermeneutik). Alle in Deutschland befragten Lehrer äußern sich für eine positive Lehre der Werterziehung als separate Lektion. Sie sind der Meinung, dass die Probleme, die bei der Vermittlung von Werten auftreten, sind eine Anzeige für die Verschiedenheit bezüglich der Nationalitäten und Glaubensrichtungen von Schülern. Die große Mehrheit der deutschen Lehrer verbinden die Werte mit religiöser Bildung.

Dagegen wird in der Türkei ein "Multi-zentriertes" Wertedarstellungssystem eingeführt. In den Lehrfächern "Religionskultur und Ethik" und "Sozialkunde" wird das Wertprogramm sowohl im Rahmen des offenen Programms als auch des impliziten Programms gegeben.

Die Mehrheit, der in der Türkei befragten Lehrer gaben an, dass einer der wichtigsten Probleme im Bereich der Wertbildung darin bestand, die Unterschiede nicht zu respektieren. Daneben schlagen mehr als die Hälfte vom befragten Lehrer vor, die Wertebildung sollte als ein unabhängiges Lehrfach betrachtet wird.

Trotz der unterschiedlichen Werte zwischen den beiden Ländern, ist es zum Schluss gekommen, dass die Lehrer der Sekundarschulen in der Türkei und in Deutschland am meisten den Wert von "Respekt" betonen. Abgesehen davon es wurde festgestellt, dass das "Drama" während der Werterziehung von den Lehrern am meisten bevorzugtes pädagogisches Werkzeug ist.

Schlüsselwörter: Wertebildung, Deutsches Bildungssystem, Werte und Normen, Vergleichende Bewertung, Werte in der Sekundarstufe.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
ZUSAMMENFASSUNG.....	viii
TABLolar.....	xv
1.1. PROBLEM DURUMU.....	8
1.2. PROBLEMLER VE ALT PROBLEMLER	10
1.3. ÖNEM.....	11
1.4. SAYILTIAR	12
1.5. SINIRLILIKLAR	13
1.6. TANIMLAR	14
BÖLÜM II: ALAN YAZIN VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	15
2.1. DEĞER KAVRAMI.....	15
2.2. DEĞER SINIFLANDIRMALARI.....	16
2.2.1. Temel Değerler	17
2.2.2. Etik Değerler.....	20
2.2.3. Ahlaki Değerler	20
2.2.4. Dini Değerler	21
2.2.5. Estetik Değerler	21
2.3. DEĞER EĞİTİMİ	22
2.3.1. Değer Eğitiminin Tarihçesi.....	27
2.3.2. Değer Eğitiminde, Kuram, Yaklaşım ve Modeller.....	28
2.4. ALMAN EĞİTİM SİSTEMİ.....	33
2.4.1. Almanya’da Okullar ve Misyonları	33

2.4.1.1. Primar Schule/Kindergarten (Okul Öncesi/Anaokulu).....	36
2.4.1.2. Grundschule (İlkokul).....	36
2.4.1.3. Sonderschule (Özel eğitim okulları).....	37
2.4.1.4.. Sekundarstufe I/Mittelschule (Ortaöğretim I kademe/ortaokul	37
2.4.1.4.1. Orientierungsstufe (Uyum Dönemi).....	37
2.4.1.4.2. Hauptschule (Meslek Eğitimi İçin Temel Eğitim Okulu).....	38
2.4.1.4.3. Realschule (Orta Okul).....	38
2.4.1.4.4. Gesamtschule (Ortak Okul).....	38
2.4.1.4.5. Gymnasium (Lise).....	39
2.4.1.5. Sekundarstufe II (Ortaöğretim II kademe).....	40
2.4.1.6. Yüksekokul ve Üniversiteler.....	40
2.4.2. Değerler ve Normlar Dersi Öğretmenliği Lisans Programları.	41
2.5. TÜRK EĞİTİM SİSTEMİ	42
2.5.1. Türkiye Eğitim Sisteminde Ortaokullar.....	42
2.5.2. Sosyal Bilgilerde Değerler Eğitimi.....	42
2.6. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	44
2.6.1. Türkiye’de Sosyal Bilgiler Derslerinde Değerler Eğitime Yönelik Çalışmalar.....	44
2.6.2. Almanya’da Ortaokulda Değerler Eğitime Yönelik Çalışmalar.....	55
BÖLÜM III: YÖNTEM.....	59
3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	59
3.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	60
3.3. ÇALIŞMA GRUBU	63
3.4. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ.....	64
3.5. GEÇERLİLİK VE GÜVENİRLİK	65
BÖLÜM IV: BULGULAR.....	67

4.1. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMI İLE DEĞERLER VE NORMLAR ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA DEĞER EĞİTİMİ.....	67
4.1.1. Sosyal Bilgiler İle Değerler Ve Normlar Öğretim Programlarında Değer Eğitiminin Amacı	67
4.1.1.1. Öğretim Programlarında Amaçların Karşılaştırılması	69
4.1.2. Sosyal Bilgiler ile Değerler ve Normlar Öğretim Programlarında Değerler Eğitiminin İçeriği	70
4.1.2.1. Öğretim Programlarında İçeriğin Karşılaştırılması	72
4.1.3. Sosyal Bilgiler ile Değerler ve Normlar Öğretim Programlarında Değer Eğitimine Yönelik Kazanım ve Yeterlikler	73
4.1.3.1. Öğretim Programlarında Kazanım ve Yeterliklerin Karşılaştırılması	84
4.1.4. Sosyal Bilgiler ile Değerler ve Normlar Öğretim Programlarında Kavramlar.....	84
4.1.4.1. Öğretim Programlarında Kavramların Karşılaştırılması.....	86
4.1.5. Sosyal Bilgiler ile Değerler ve Normlar Öğretim Programlarında yer verilen Değerler.....	87
4.1.5.1. Öğretim Programlarındaki Değerlerin Karşılaştırılması.....	92
4.1.6. Sosyal Bilgiler İle Değerler Ve Normlar Öğretim Programlarında Benimsenen Değer Yaklaşımları.....	92
4.1.6.1. Öğretim Programlarındaki Değer Yaklaşımlarının Karşılaştırılması	95
4.2. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMI İLE DEĞERLER VE NORMLAR ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA BELİRLENEN DEĞERLERİN DERS KİTAPLARINDA İŞLENİŞİ.....	95
4.2.1. Ders Kitaplarının Yapısı	96
4.2.1.1. Ders Kitabı Yapılarının Karşılaştırılması	98

4.2.2. Ders Kitaplarında Değerlerin İşlenmesi.....	100
4.2.2.1. Kitaplarda Değerlerin İşlenişinin Karşılaştırılması	106
4.2.3. Ders Kitaplarında Görseller	107
4.2.3.1. Kitaplardaki Görsellerin Karşılaştırılması.....	122
4.3. İSTANBUL VE HANNOVER ŞEHİRLERİNDE ARAŞTIRMAYA KATILAN ÖĞRETMENLERE GÖRE DEĞER EĞİTİMİNİN ETKİLİĞİ.....	123
4.3.1. Araştırmaya Katılan Sosyal Bilgiler ile Değerler ve Normlar Derslerini Veren Öğretmenlerin Cinsiyeti, Mesleki Tecrübeleri ve Eğitim Geçmişleri	123
4.3.1.1. Öğretmenlerin cinsiyet, mesleki deneyim ve eğitim geçmişlerinin Karşılaştırılması	125
4.3.2. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Değer Eğitimine Yönelik Görüşleri.....	125
4.3.2.1. Değer Eğitimine Yönelik Görüşlerin Karşılaştırılması.....	131
4.3.3. Araştırmaya Katılan Öğretmenlere Göre Değerler Eğitiminin Bağımsız Bir Ders Olarak İşlenmesi.....	132
4.3.3.1. Değerlerin Bağımsız Bir Ders Olarak İşlenmesine Yönelik Görüşlerin Karşılaştırılması.....	136
4.3.4. Araştırmaya Katılan Öğretmenlere Göre Okulda Öğretilmesi Gereken Değerler	137
4.3.4.1. Okulda Öğretilmesi Gereken Değerlere İlişkin Görüşlerin Karşılaştırılması.....	144
4.3.5. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Değer Eğitiminde Kullandıkları veya Önerdikleri Yöntem ve Teknikler.....	145
4.3.5.1. Yöntem ve Tekniklerin Karşılaştırılması.....	154
4.3.6. Araştırmaya Katılan Öğretmenlere Göre Değerler Eğitiminde Yararlanılan veya Önerilen Materyaller.....	155
4.3.6.1. Kullanılan veya Önerilen Materyallerin Karşılaştırılması.....	158

4.3.7. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Dünyada Değer Eğitimi Uygulamaları Hakkındaki Bilgi Düzeyleri.....	159
4.3.7.1. Dünyadaki Değer Eğitimi Uygulamalarına Yönelik Görüşlerin Karşılaştırılması.....	162
4.3.8. Araştırmaya Katılan Öğretmenlere Göre Değerler Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlar	163
4.3.8.1. Değerler Eğitiminde Karşılaşılan Sorunların Karşılaştırılması	168
4.3.9. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Değerler Eğitiminin Sorunlarına Yönelik Çözüm Önerileri ve Değer Eğitiminin Geleceğine İlişkin Görüşleri.....	169
4.3.9.1. Değerler Eğitimindeki Sorunlara Çözüm Önerileri ve Geleceğine İlişkin Görüşlerin Karşılaştırılması.....	175
BÖLÜM V: TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER.....	177
5.1. TARTIŞMA	177
5.2. SONUÇ.....	183
5.3. ÖNERİLER.....	190
KAYNAKLAR.....	192
EKLER.....	214
ÖZGEÇMİŞ.....	245

TABLULAR

Tablo 1-1: Farklı Eyaletlerde Verilen Doğrudan Değer Eğitime Yönelik (Ethik) Etik Dersleri	7
Tablo 4-2: 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Değer Eğitime Yönelik Kazanımlar (Meb, 2017)	74
Tablo 4-3: 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Değer Eğitime Yönelik Kazanımlar (Meb, 2017).	75
Tablo 4-4: 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Değer Eğitime Yönelik Kazanımlar (Meb, 2017).	76
Tablo 4-5: “Werte Und Normen” (Değerler Ve Normlar) Öğretim Programında Süreç İle İlgili Yeterlikler (Werte Und Normen, 2009)	77
Tablo 4-6: Değerler Ve Normlar Öğretim Programında İçerikle İlgili Yeterlik Alanları Ve Konular Genel Tablosu (Werte Und Normen, 2009).	78
Tablo 4-7: Değerler Ve Normlar Öğretim Programında “Benim Hakkımdaki Sorular” Öğrenme Alanında İçerikle İlgili Yeterlikler (Werte Und Normen, 2009)	79
Tablo 4-8: Değerler Ve Normlar Öğretim Programında “Gelecek Hakkındaki Sorular” Öğrenme Alanında İçerikle İlgili Yeterlikler (Werte Und Normen, 2009)	80
Tablo 4-9: Değerler Ve Normlar Öğretim Programında “Ahlak Ve Etik Hakkındaki Sorular” Öğrenme Alanında İçerikle İlgili Yeterlikler (Werte Und Normen, 2009)	81
Tablo 4-10: Değerler Ve Normlar Öğretim Programında “Hakikat Hakkındaki Sorular” Öğrenme Alanında İçerikle İlgili Yeterlikler (Werte Und Normen, 2009)	82
Tablo 4-11: Değerler Ve Normlar Öğretim Programında “Din Ve Dünya Görüşü Hakkındaki Sorular” Öğrenme Alanında İçerikle İlgili Yeterlikler (Werte Und Normen, 2009)	83
Tablo 4-12: Verilme Düzeylerine Göre 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan 5. Sınıfla İlgili Kavramlar	85
Tablo 4-13: Verilme Düzeylerine Göre 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan 6. Sınıfla İlgili Kavramlar	85
Tablo 4-14: Verilme Düzeylerine Göre 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan 7. Sınıfla İlgili Kavramlar	85

Tablo 4-15: Değerler Ve Normlar Dersi Öğretim Programında Yer Verilen Kavramlar (Werte Und Normen, 2009)	86
Tablo 4-16: 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında “Doğrudan Verilecek Değerler”	88
Tablo 4-17: 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında “Kazanımlar” Bölümünde Verilecek Değerler.....	89
Tablo 4-18: 2005 Ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Verilmesi Gereken Genel Değerler.....	90
Tablo 4-19: Değerler Ve Normlar Dersi Öğretim Programında Değerler (Werte Und Normen, 2009).....	91
Tablo 4-20: Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Değer Eğitimine Yönelik Görüşleri.....	131
Tablo 4-21: Değerlerin Bağımsız Bir Derste Öğretilmesine Yönelik Öğretmen Görüşleri.....	136
Tablo 4-22: Türkiye Ve Almanya’da Araştırmaya Katılan Öğretmenlere Göre Öğretilmesi Gereken Değerler	144
Tablo 4-23: Araştırmaya Katılan Öğretmenlere Göre Değerler Eğitiminde Uygulanan Yöntem Ve Teknikler	154
Tablo 4-24: Değerler Eğitiminde Kullanılan Materyaller.....	158
Tablo 4-25: Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Diğer Ülkelerdeki Değer Eğitimi Uygulamaları Hakkındaki Görüşleri	162
Tablo 4-26: Araştırmaya Katılan Öğretmenlere Göre Değerler Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlar	168
Tablo 4-27: Araştırmaya Katılan Öğretmenlere Göre Değerler Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlara Çözüm Önerileri Ve Değer Eğitiminin Geleceğine İlişkin Görüşleri.....	175

ŞEKİLLER

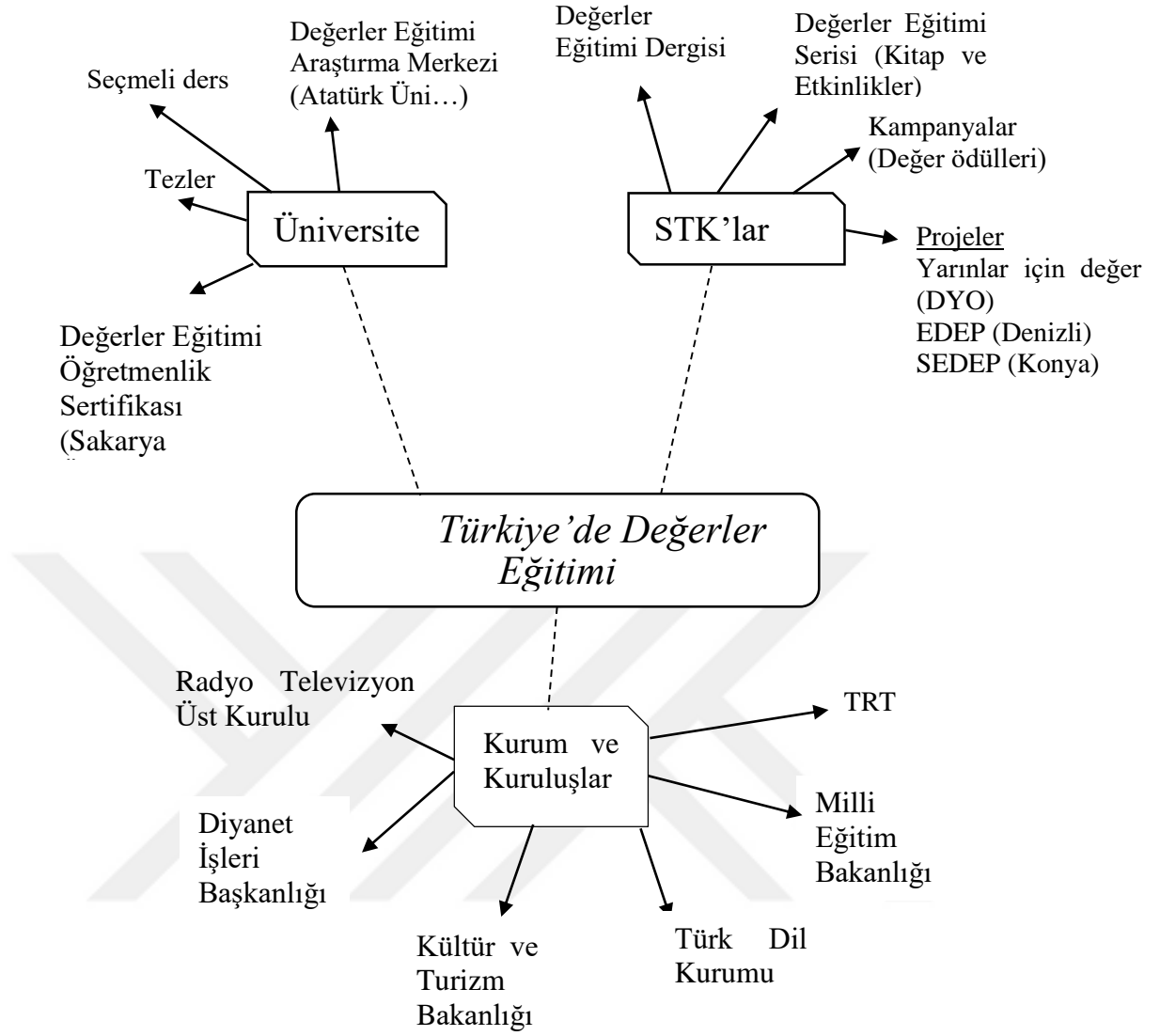
Şekil 1-1: Türkiye’de Değer Eğitim Sisteminin Ana Aktörleri.....	2
Şekil 1-2: Ortaokullarda Değerler Eğitimi.....	4
Şekil 1-3: Almanya’da Değer Eğitim Sisteminin Ana Aktörleri.....	6
Şekil 2.1: Ailede Değerler Eğitim.....	24
Şekil 2.2: Almanya Eğitim Sisteminde Okullar.....	35

BÖLÜM I: GİRİŞ

Bir toplumun varlığını sürdürebilmesi, bağımsız olarak yaşayabilmesi için tarihsel kültürüyle irtibatını koparmadan değerlerini koruması, güncellemesi ve aktif bir bilinç oluşturması gerekir (Yeşilyurt ve Kurt, 2012; Ceyhan ve Zelka, 2014). Bu bilinç ile oluşan ideal düşünme ve davranma yöntemi toplumca benimsenen, iyi ile kötü, güzel ile çirkin gibi göreceli kavramların oluşmasına etki eder (Özensel, 2003, s. 237). Toplumda kabul gören iyi ve güzel değerler, bireyi günlük ve toplumsal hayatta belli amaçlar doğrultusunda motive ederken bireyin kendi fikrini ve doğrularını oluşturmasına yardımcı olmasının yanında kendi eylemlerinin temelini oluşturarak gelişimini de etkiler (Uysal, 2004).

Değerleri etkileyen bilincin oluşmasında sosyal yapı içerisindeki kurum ve kuruluşlar ile sivil toplum kuruluşları (STK)'lar ile okulların önemli bir etkisi söz konusudur. Değerlerin kazandırılmasında okul dışında etkili olan paydaşlar arasında Milli Eğitim Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, üniversiteler ve STK'ları saymak mümkündür. Bazı üniversitelerde "Değer eğitimi" derslerine seçmeli olarak yer verilirken bazı üniversitelerde Değer Eğitimi Merkezleri kurulmaktadır. Türk Dil Kurumu ve Radyo Televizyon Üst Kurulunun da değer eğitimine yayın, proje ve etkinlik olarak katkıda bulunduğu söylenebilir. Bunun yanında STK'lar, değerler eğitimi dergisi (DED), değer eğitimi merkezi (DEM), Değerler eğitimi kitap serileri (Perese), değer eğitimini teşvik eden kampanyalar (Değer ödülleri), okullarla birlikte yürütülen projeler, Selçuklu değerler eğitimi projesi (SEDEP), eğitimde değerler eğitimi programı (EDEP), konferans ve seminerler kapsamında katkıda bulunmaktadır. Aşağıda yer alan kavram ağı Türkiye'deki Kurum ve Kuruluşlar, üniversiteler ve STK'ların değer eğitimine katkılarını ortaya koymak amacıyla oluşturulmuştur.

Kısaltmalar

MEM: Milli Eğitim Müdürlüğü

SEDEP: Selçuklu değerler eğitimi projesi

EDEP: Eğitimde değerler eğitimi projesi

DYO: Boya Firması

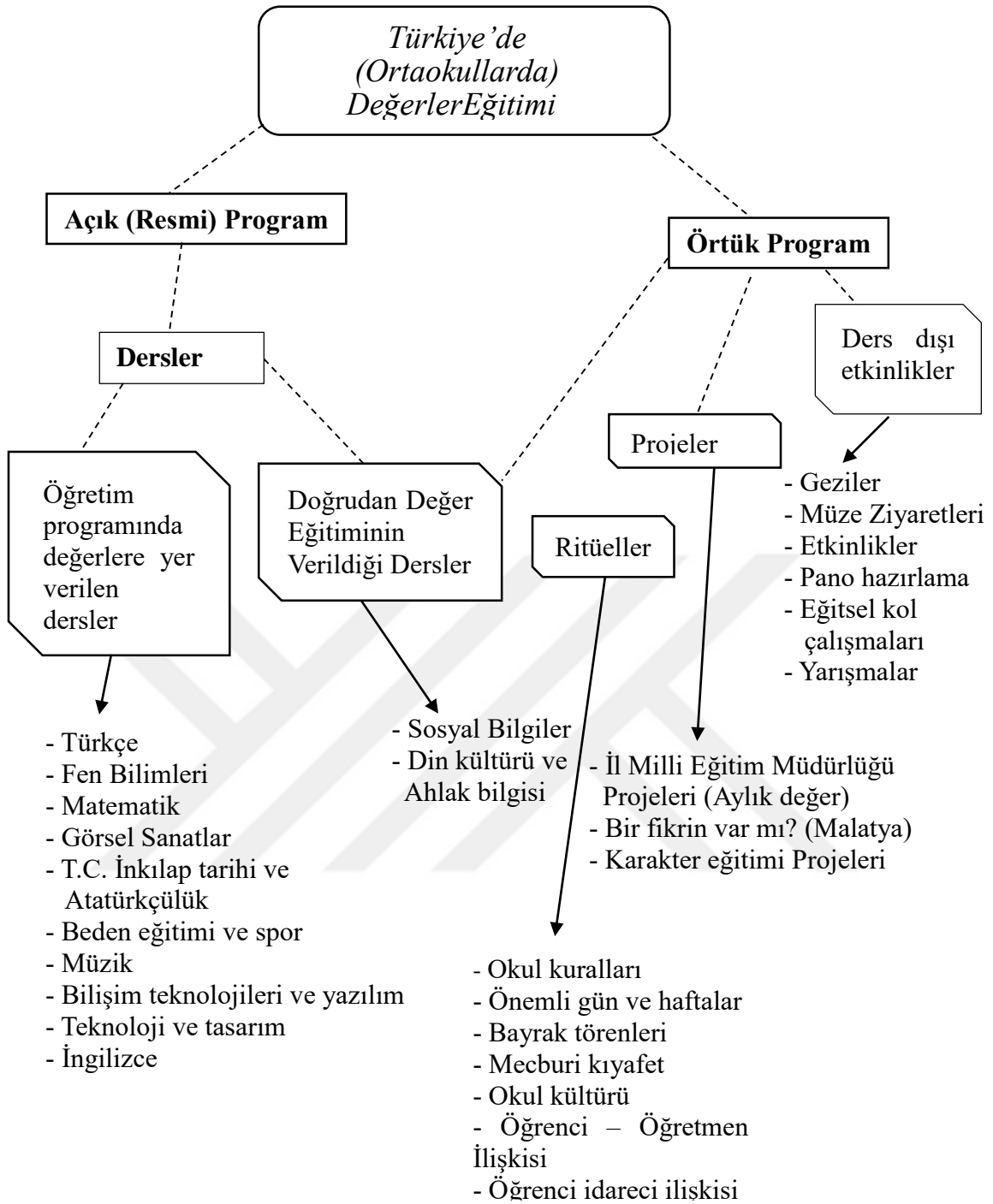
TRT: Türkiye radyo ve Televizyon (Şekil 1)

Şekil 1. Türkiye'de Değer Eğitim Sisteminin Ana Aktörleri

Değerlerin bireylere toplumsal hayatın akışı içerisinde, aile, kurumlar, vakıflar ve dernekler tarafından aktarılması mümkün olmakla beraber değer aktarımının görece daha sistemli ve düzenli olarak verildiği yerler okullardır. Okullar, geleneksel kültürün ve değerlerin aktarıldığı kurumlar olarak önemli bir rol üstlenmektedir (Akbaba ve Altun, 2003; 2005; Kaymakcan ve Meydan, 2011). Okullarda değerler eğitimi hem açık program hem de örtük program kapsamına giren uygulamalar ile yapılmaktadır

(Şekil 2) (Akbaş, 2008; Demirel, 2009; Yılmaz, 2013). Açık program, resmi, yetkili veya özel kurumlarca hazırlanan okullarda uygulanan program olarak tanımlanır (Yeşilyurt ve Kurt, 2012). Resmi, formal ve yazılı program olarak da bilinir. Açık (resmi) program kapsamında Sosyal Bilgiler Öğretim programında değerler eğitimi yer verilmektedir. Bu değerler; Adalet, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, saygı, sevgi, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik, yardımseverlik, eşitlik, özgürlük (MEB, 2017) gibi daha ziyade evrensel olarak nitelendirilen, önemi konusunda yaygın bir görüş birliği oluşmuş değerlerdir.

Örtük program ise resmi programda açıklanan amaç ve faaliyetler dışında, öğrencilere kazandırılan bilgi, görüş ve değerler olarak tanımlanmaktadır (Yüksel, 2002, s. 363). İnfornel ve gizli (hidden) program olarak da bilinmektedir. Örtük program ile öğrencilerin öncelikle okula daha sonra topluma uyum sağlamaları, devletin resmî ideolojisinin benimsenmesini kolaylaştıracak duygu, tutum ve değerleri kazanmaları ve bunları bir davranış biçimine dönüştürmeleri amaçlanır (Yüksel, 2005). Örtük program son yıllarda sık tartışılmasının yanında öğretmenler tarafından kabul edilmektedir (Yaygın ve Dindar, 2010; Yüksel, 2002; Doğanay ve Sarı, 2004; Veznedaroğlu, 2007; Baş ve Beyhan, 2011; Gömleksiz ve Cüro 2011). Örtük program kapsamında yürütülen faaliyetlerin kişisel ve evrensel değerler ile milli değerlerin öğrencilere kazandırılmasında etkili olduğu belirtilmektedir (Yeşilyurt ve Kurt, 2012; Bacanlı, 2006). Okullarda uygulanan kıyafet zorunluluğu, okul kuralları, bayrak törenleri, önemli gün ve haftalar, sınıf ve okul panoları, sınıf dışı ve okul dışı faaliyetler, geziler, değer, kişilik, karakter eğitimi projeleri gibi çok geniş bir yelpazede yer alan pek çok etkinlik ve faaliyet örtük program bağlamında değerlendirilebilir. Ayrıca İl Milli Eğitim Müdürlükleri bünyesinde oluşturulan komisyonlar tarafından hazırlanan değer eğitimi projeleri de örtük program kapsamında değerlendirilebilir. Açık ve örtük program kapsamında yer alan değer eğitimi aşağıdaki kavram ağında verilmektedir.

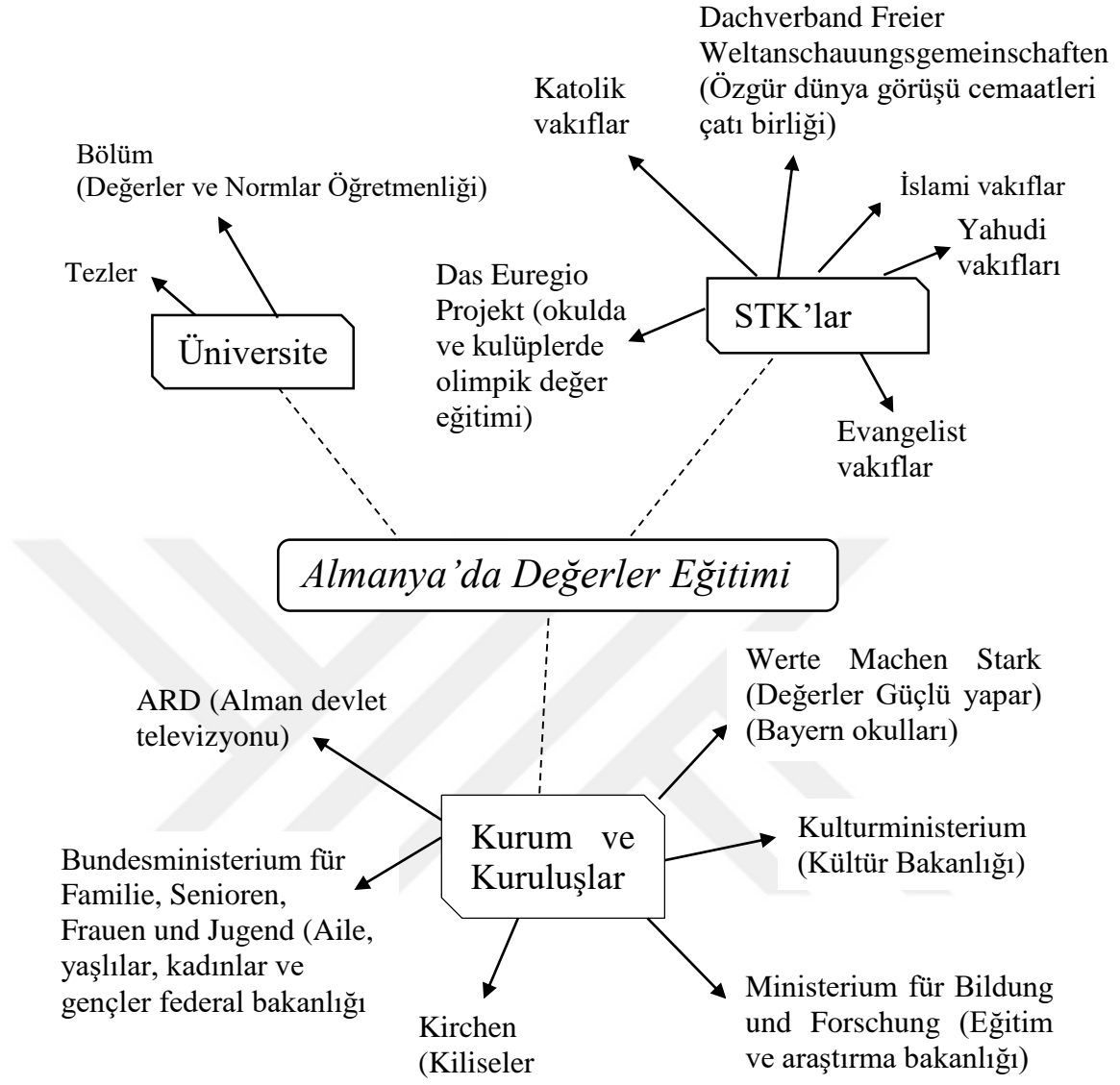

Şekil 2. Türkiye’de Ortaokullarda Değerler Eğitimi

Almanya ise “Werteeziehung” (değer eğitimi) alanında ilk bilimsel çalışmaların yapıldığı ülkeler arasında yer almaktadır. Scheler (1916) değerleri basit ve kutsal değerler olarak sınıflandırarak bu alandaki ilk çalışmalardan birini ortaya koymuştur. Bu doğrultuda Hessen (1937) “Wertephilosophie” (değer felsefesi) çalışmasıyla alana önemli bir katkı sunmuştur. Alman düşünürlerin felsefe ve sosyoloji alanındaki birikimlerinin değer eğitiminde ve değer felsefesinin oluşumundaki etkisi

bu çalışmalar ile daha iyi anlaşılmaktadır. Bilimsel alanda yapılmış olan bu çalışmalar gündelik hayatta değerler üzerinde etkisini göstermektedir. İş ahlakı ve dakiklik değerlerinin Alman toplumunun günlük yaşamında etkin olarak yer alması bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Almanya’da okullarda okutulan dersler dışında farklı aktörlerin değer eğitiminde rol aldıkları görülmektedir. Üniversiteler “Werte und Normen” (Değerler ve Normlar) derslerini yetiştirme görevinin yanında alandaki bilimsel çalışmaların yürütülmesinde de etkinlik göstermektedir. Çeşitli bakanlıklar bünyesinde değerler eğitimini yakından ilgilendiren çalışmalar yapılmakta okullardaki eğitimi doğrudan etkileyen çalışmalar yürütülmektedir. Bu kapsamda kültür bakanlıkları tarafından hazırlanan öğretim programları oldukça etkilidir. Vakıf ve dernekler değer eğitiminin etkinlik ve projeler kapsamında öğrenilmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Burada yabancılar tarafından kurulan derneklerden de bahsedilebilir. Zira bu derneklerde dini, ahlaki, ulusal ve evrensel değerlerin aktarıldığını belirtmek mümkündür. Aşağıda yer alan kavram ağı incelendiğinde değer eğitimine katkı sunan aktörler daha iyi anlaşılacaktır.

Şekil 3. Almanya'da Değer Eğitim Sisteminin Ana Aktörleri

Almanya'da örgün eğitim kurumlarında değerler eğitimi doğrudan değer eğitimine yönelik etik (etik) dersleri çerçevesinde verilmektedir. Bahsi geçen etik derslerinin isimleri ve içerikleri eyaletlere göre farklılık gösterebilmektedir (Tablo 1). Bu çalışma kapsamında incelenen Aşağı Saksonya eyaletinde değerler eğitimi "Werte und Normen" (Değerler ve Normlar) adı verilen bir ders adı altında ele alınmaktadır. Bu dersin öğretmenleri Aşağı Saksonya eyaletindeki Göttingen, Hannover ve Oldenburg üniversitelerinde bulunan lisans programlarında yetiştirilmektedir. Öğretmenler, Hauptschule, Realschule, Gesamtschule ve Gymnasium okulları için yazılmış Değerler ve Normlar ders kitaplarını kullanırlar.

Tablo 1-1: Farklı Eyaletlerde Verilen Doğrudan Değer Eğitime Yönelik Etik (Ethik) Dersleri

<i>Eyaletler</i>	<i>Ders Adı Etik (Ethik)</i>
Baden-Württemberg, Bayern, Berlin, Hessen, Rheinland-Pfalz, Sachsen, Schleswig-Holstein.	Ethik (Etik)
Hamburg, Bremen	Philosophie (Felsefe)
Nordrhein-Westfalen	Praktische Philosophie/Philosophie (Pratik Felsefe/Felsefe)
Mecklenburg-Vorpommern	Philosophieren mit Kindern (Çocuklarla Felsefe)
Saarland	Allgemeine Ethik (Genel Etik)
<i>Niedersachsen(Aşağı Saksonya)</i>	<i>Werte und Normen (Değerler ve Normlar)</i>
Sachsen-Anhalt	Ethikunterricht (Etik Dersi)
Brandenburg	Lebensgestaltung-Ethik-Religionskunde (Yaşamı sürdürme, etik, din bilgisi)

Almanya’da din ve değer kavramları birbirinden bağımsız olarak değerlendirilmemekte, din ve değerler arasındaki ilişki farklı değer teorileri ve değer modelleri kullanılarak ortaya konulmaktadır (Uysal, 2004). Bu bağlamda Değerler ve Normlar dersinde ele alınan bazı konulara yer verilmekte, bütün dinlere ait öğretiler incelenmektedir. Böylece Alman toplumunda farklı dinlere inanan vatandaşların ortak bir kültür etrafında birleşmeleri, ortak yaşam normlarını sahiplenmeleri amaçlanmaktadır.

Değerler ve Normlar dersi, sadece değer aktarımı değil aynı zamanda öğrencilerin anlama, algılama, analiz ve yorumlama becerisinin geliştirilmesine yönelik olarak da tasarlanmıştır. Öğrenciler, bu derslerde birbirleriyle iletişim kurarak farklı konulardaki görüşlerini ortaya koyabilir, benimsediği değerlerin farkına vararak, onları savunmayı öğrenebilir. Önyargısız öğrencilerle konuşmanın mümkün olduğu derslerde öğrencilerin sorunları hakkında da tartışma ortamı oluşturulabilir. Derslerde not korkusunun olmayışı, öğrencinin gerilimini azaltmakta, öğrenci kendisini rahatça ifade edebilmektedir.

1.1. PROBLEM DURUMU

Değerlerin giderek önemini yitirdiğine yönelik eleştiriler günümüze özgü olmadığı gibi tarihin hemen her döneminde gündeme getirilmiştir (Aslanargun, 2007). Tarihsel süreç içerisinde meydana gelen gelişmelerden, yaklaşımlardan etkilenen değerler çeşitli etkenlere bağlı olarak zayıflamış ve zayıflamaya devam etmektedir. Aydınlanma felsefesinin değerlere yaklaşımı, medya ve iletişim araçlarının etkisi, göçler gibi etkenler değerlerin etkisini azaltmaktadır.

Aydınlanma felsefesiyle birlikte değer anlayışı değişmeye, giderek önemini yitirmeye başlamıştır. Öyle ki Alman düşünür Nietzsche, 19. yüzyılda Hristiyanlığa özgü değerlerin toplumda geçerliğini yitirdiğini düşünerek, en büyük değer olarak kabul ettiği tanrının öldüğünü duyurmuştur (Bolay, 2004, s. 55). Ona göre tanrıya atfedilen vasıflar doğanın gücünün kapsamına girmiş, değerler insanların ellerinde şekillenmeye başlamıştır. Küresel ölçekte değerler, iletişim araçlarından ve liberal yaşam biçimlerinden de etkilenmektedir (Özbolet, 2012). Medya araçları, sinema, internet ve cep telefonlarının iletişim olanaklarını en üst düzeye çıkarması değerlerin aktarımını ve yayılmasını da artırmaktadır. Medyanın en önemli rolü üstlendiği bu durumun hem olumlu hem de olumsuz etkileri olabilmektedir (Çelikkaya, Filoğlu ve Öktem, 2013; Keskin, 2008; Şentürk, 2009). Evrensel değerlerin tanınması ve içselleştirilmesi yanında ulusal ve kültürel değerlerin giderek zayıflaması iki yönlü etkiyi ortaya koymaktadır. Bunun dışında bilim ve teknoloji sayesinde doğaya da egemen olmaya çalışan insanoğlu kendisine ve içerisinde yaşadığı çevreye telafisi mümkün olmayan zararlar verebilmektedir (Oktay, 2004, s. 135). Bunların yanında şehirlere veya gelişmiş ülkelere doğru gerçekleşen göç birçok değer probleminin temelini oluşturmaktadır. İç göçlerde kentlilik bilincinin oluşmaması sorunu ortaya çıkarken, dış göçlerde kültürel uyum sorunları meydana gelmektedir. Kentlilik bilinci, kent sınırları içerisinde bulunan bireylerin, kentin değerlerini göz önünde bulundurarak buldukları mekânın farkına varmaları, kentte yaşayanlara özgü tutum ve davranışları benimseyerek, yaşamlarında bunlara yer vermeleri veya vermemelerini ifade eder (Şahin ve Anık, 2016). Dış göçlerde bireyin göç ettiği toplumdaki bireylerle sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan uyum sağlamaması, toplumdaki bireylerin tutum, davranış ve değerlerine uygun davranmasını öğrenememesi de önemli bir sorundur. Bu olumsuzluklara hızlı değişim de eklenince farklı suç olguları oluşmakta,

gecekondulaşmayla beraber farklı sorunlar yaşanmaktadır (Çakır, 2011). Göçe bağlı olarak eğitim alanında yaşanan sorunlar arasında ise çocukların okula gitmeyip aile bütçesine katkıda bulunmak için çalışmaları gösterilebilir. Yurtdışı göçlerde ise okula uyum sağlayamama, dil yetersizliği yüzünden yüksek eğitime geçiş yapamama gibi sorunlar yaşanmaktadır. Farklı bir toplumda yerleşme süreci stresli olmakla birlikte uyum sürecinin uzun süre devam ettiği kabul edilmektedir (Şahin, 2001).

Küreselleşme, toplumsal değişim, bireyselliğin giderek yaygınlaşması ve diğer etkenler neticesinde genç kuşaklarda değer erozyonu veya ahlaki değerlerin zayıflaması sorunuyla karşılaşmaktadır. Gençler arasında şiddetin artması, yalan, hilekârlık, hırsızlık, otoriteye isyan, bağınazlık, akranlara karşı şiddet, iş ahlakının bozulması, cinselliğin erken yaşlarda başlaması, bireysellik, vatandaşlık sorumluluklarının yerine getirilmesinde düşüş, kendine zarar verme ve ahlaki meselelerde bilgisizlik gibi olumsuz davranış ve tutumlar çok daha yüksek oranda görülebilmektedir (Lickona, 1993, Akt. Turan, 2014). Bireyin maddi varlığını artırması ve kariyerini yükseltmesiyle birlikte beklentileri daha da artmakta, ancak bir süre sonra maddi varlıklar ve kariyer bireyi tatmin etmemektedir (Hökelekli, 2013).

Toplumsal hayatta ve bireyin bilişsel dünyasında meydana gelen; birey ve toplumu doğrudan ilgilendiren maddi ve manevi sorunların çözümünde, bireyin olumlu tutum ve davranış sergilemesine katkıda bulunacak değer eğitiminin bir zorunluluk haline geldiği günümüzde hangi değerlerin nasıl öğretileceği önem kazanmaktadır (Akpınar ve Özdaş, 2013). Bu bağlamda hangi değerlerin öğretileceği tartışması devam etmektedir (Berkant ve Sürmeli, 2013). Değer eğitiminde önemli bir yer tutan Sosyal Bilgiler dersleri için hazırlanan 2005 ve 2007 öğretim programlarında okullarda öğretilmesi gereken değerlerde farklılıkların görülmesi bu tartışmanın devam ettiğini göstermektedir. Hızla değişen ve gelişen dünyada önemi giderek artan; (Özkan, 2011) üzerinde mutabakat sağlanan, her toplumda kabul gören değerlerden bahsetmek mümkün olmadığı yapılan çalışmalarda da görülmektedir (Kan, 2010; Kulaksızoğlu ve Dilmaç, 2000; Yılmaz, 2013; Güven, 2013; Karatekin, Gençtürk ve Kılıçoğlu 2013; Yıldırım, 2009; Mokrosch und Regenbogen, 2009; Behle, 2012).

Değer eğitimi bireysel, sosyal ve kültürel hayatın birçok alanında kişilerin tutum ve davranışına yansıdığından dolayı kapsama alanı oldukça geniştir. Kapsama alanının genişliğinin yanı sıra toplumların değer yargıları, inançları ve tercihlerine

doğrudan etki ettiğinden değer eğitimi farklı yaklaşım ve kuramları bünyesinde barındırır. Toplum yapısı ve değer yargılarından etkilenen değer eğitimi yaklaşımları geleneksel ve modern olarak sınıflandırılabilir (Meydan, 2014). Değerlerin telkin yöntemiyle veya doğrudan aktarımını esas alan yaklaşımlar geleneksel kabul edilirken; değer geliştirme, değer analizi gibi yaklaşımlar ise modern kabul edilmektedir. Modern yaklaşımlar arasında gösterilebilecek yaklaşımlardan model olma yaklaşımı çerçevesinde öğretmenlerin değer eğitimi hakkındaki düşünceleri ve tutumları hayati önem taşımaktadır. Zira insanlar sosyal davranışlarının önemli bir bölümünü örnek aldıkları insanları model alarak oluştururlar (Yığittir ve Kaymakçı, 2012). Dolayısıyla sosyal hayatta örnek şahsiyetlerin olumlu ve olumsuz davranış biçimleri bireylerin tercihlerini ve davranışlarını şekillendirmede etkili olabilir (Çağlayan, 2005, s. 92). Bu örnek şahsiyetlerin başında gelen öğretmenler merkezi bir konumda olup, tutum ve davranışları öğrenciler tarafından gözlemlendiğinden özellikle doğru davranış sergilemek zorundadır. Öğretmenlerin değer eğitimine karşı tutumları elde etikleri tecrübe ve benimsedikleri sisteme göre şekillenirken (Yalaki, 2010) eğitim hayatından sonra topluma karışacak olan bireyin tutumlarını da şekillendirir (Fırat ve Açıkgöz, 2012). Değer eğitimi alanında yeterli bilgiye sahip olmayan; doğru davranış ve tutum sergilemeyen, kullanacağı yöntem ve teknikler hakkında fikir sahibi olmayan öğretmenlerin bu alanda başarı elde etmeleri mümkün olamaz.

1.2. PROBLEMLER VE ALT PROBLEMLER

Bu araştırmanın amacı Türkiye’de Sosyal Bilgiler dersi ile Almanya’da Değerler ve Normlar dersinde ortaokul öğrencilerine kazandırılmak istenen değerleri, bu değerlerin eğitiminde uygulanan yöntemleri ve uygulanan yöntemlerin etkililiğini karşılaştırmaktır. Araştırmanın problem cümlesi “Türkiye ve Almanya’da ortaokulda değer eğitimi, değer yaklaşımları, öğretmenlerin kullandıkları yöntem ve materyaller açılarından ne gibi farklılıklar göstermekte ve bu iki ülkedeki değer eğitimi konusunda öğretmenler ne düşünmektedir?” olarak belirlenmiştir.

Bu amaç doğrultusunda araştırma aşağıdaki üç ana araştırma problemi ve bunlara bağlı alt problemlere cevap vermeye çalışmaktadır:

1. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile Değerler ve Normlar Öğretim Programlarında değer eğitimi nasıl verilmektedir?

- a) Türkiye ve Almanya’da belirlenen derslerin öğretim programlarında ortaokul öğrencilerine kazandırılmak istenen değerler nelerdir?
2. Öğretim programında belirlenen değerler ders kitaplarında ne şekilde işlenmektedir?
3. Türkiye ve Almanya’da araştırmaya katılan öğretmenlerin değer eğitiminin etkililiği hakkındaki görüşleri nelerdir?
 - a) Araştırmaya katılan öğretmenlere göre ortaokulda öğretilmesi gereken değerler nelerdir?
 - b) Araştırmaya katılan öğretmenlere göre değer eğitiminde kullanılan yöntem ve teknikler nelerdir?
 - c) Araştırmaya katılan öğretmenler değer eğitiminde hangi materyalleri kullanmakta veya önermektedir?
 - d) Araştırmaya katılan öğretmenlere göre değer eğitiminde karşılaşılan sorunlar ve buna yönelik çözüm önerileri nelerdir?

1.3. ÖNEM

Bireyin içinde yaşadığı toplumun veya grubun ortak bir düşüncesi, amacı, temel ahlaki ilkeleri ve inançlarının varlığının, toplumun varlığını sürdürebilmesi, birliğinin sağlanması, yapısının korunması ve bu yapının devamının mümkün kılınabilmesi açısından değerler özel bir öneme sahiptir (Özgüven, 1999). Bu nedenle toplumsal alanda kabul görmüş değerlerin değişiminin etkileri göz önünde bulundurulduğunda değer tartışması daha da önemli hale gelmektedir. Zira değerlerin değişimi sosyal hareket veya sosyal algının, kurumların, normların ve yaşam şekillerinin değişimine de yol açar (Standop, 2005). Değerlerin değişiminin engellenmesi, kalıcılığının sağlanması toplumsal hayatta rol alan bireylerin iyi bir ahlaka sahip olmalarıyla sağlanabilir. Bireylerin sahip olduğu ahlaki değerler toplumsal düzenin devamının sağlanmasında etkilidir. Öyle ki ahlaki değerler olmadan sadece yazılı hukuk kurallarının uygulanmasıyla insanların istenilen bir düzen içerisinde yaşaması, bir değer sisteminin oluşması beklenemez (Aktan, 2003). Bu açıdan değerler, birleştirici ve düzenleyici olgular olarak toplum ve bireyler tarafından benimsenir. Günümüzde bu çerçevede değer tartışması giderek önemini artırmakta, küreselleşme, iç göç, dış göç, değer erozyonu, teknolojik değişim nedeniyle açık

(formal) değerler eğitimi günümüzde daha fazla önem arz etmektedir. Türkiye’de giderek daha da tartışılır hale gelen değerler eğitimi aynı şekilde Alman toplumunda da giderek önem kazanmaktadır (Bissinger, 2006, s. 82). Türkiye ve Almanya da giderek artan değer tartışmasına bağlı olarak toplumu birleştiren, düzenin devamına katkı sunan değerlerin ortaya konulması ve öğretilmesi bu çalışmanın önemini oluşturmaktadır.

Türkiye’de kişilerarası ilişkilerde bazı duyarlılıkların kaybolması, değer eğitimine ihtiyaç duyulduğunu gösteren bir veri olabilir. Gençler arasında şiddet eğiliminin artması, sahtekârlık, ebeveynlere ve öğretmenlere karşı gelme davranışlarının giderek çoğaldığı belirtilmektedir. Madde bağımlılığı ve intihar gibi toplumu derinden sarsacak davranışlarda ciddi bir artış yaşanmasıyla birlikte bireylerin meslek ahlakı ve sorumluluk bilinçlerinin azaldığı gözlenmektedir (Ekşi, 2002, s. 83). Bu olgular bize Türk eğitim sisteminde değerler eğitiminin gerekliliğini ve önemini gösteren bir işaret olarak değerlendirilebilir.

Türkiye’de değer alanında bu sorunlar görülürken başka toplumların değer eğitimine yaklaşımları, değer eğitim sistemi, yöntem ve tekniklerin bilinmesi, Türkiye’de bu alanda yaşanan sorunların giderilmesine ve daha etkili ve proaktif bir değer eğitim sistemi geliştirilmesine katkı sağlayacaktır. Yoğun bir şekilde dış göç alan Almanya Federal Cumhuriyeti önemli oranda yabancı uyruklu çalışan ve vatandaşa sahiptir. Almanya’nın bu heterojen nüfus yapısı toplumsal uyumu sağlayacak değerler eğitimine yönelik daha çok çalışmanın yapılmasını zoraki kılmıştır. Almanya’da 20. yy’ın başından itibaren değerler eğitimine yönelik akademik çalışmaların gerçekleştirildiğini görmekteyiz. Almanya’nın sahip olduğu bu uzun deneyimin Türkiye’de değerler eğitimi konusunda yaşanan sorunların giderilmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir.

1.4. SAYILTILAR

Almanya’nın Aşağı Saksonya eyaletine bağlı Hannover şehrindeki Değerler ve Normlar öğretmenleri ile Türkiye de İstanbul’un üç ilçesinde görev yapmakta olan Sosyal Bilgiler öğretmenleriyle yüz yüze görüşmelerin yapılarak kayıt altına alınması verilerin doğrudan elde edilmesini ve kaybolmamasını sağladığı söylenebilir. Görüşme formunun oluşturulması iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Görüşme formu ilk olarak İstanbul’daki üç ilçe ortaokullarında (Fatih, Bağcılar, Başakşehir) görev

yapan Sosyal Bilgiler öğretmenleriyle yapılan görüşmede kullanılmıştır. İkinci aşamada görüşmelerde kullanılan formda görülen eksiklikler giderilerek iki öğretim üyesinin ortak görüşüyle son şekli verilen görüşme formunun niteliği artırılmıştır.

Doküman incelemesi kapsamında Almanya’da bir ders olarak işlenen “Werte und Normen” Değerler ve Normlar derslerine ait ders kitaplarının öğretmenlerin tercihlerinin göz önünde bulundurularak seçilmesi, aynı şekilde Türkiye’deki ortaokullarda devlet tarafından belirlenerek ortak okutulan ders kitaplarının incelenmesi etkin bir seçim olarak görülebilir.

Görüşmelerden elde edilen verilerin ilk olarak metin haline dönüştürülmesinin, gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra betimsel analiz tekniğiyle yorumlanmasının karşılaştırmalı eğitim çalışmalarında doğru analiz tekniği olduğu düşünülmektedir. Bu sayede elde edilen verilerin araştırmacının da katkılarıyla bulgu olarak sunulması veri analizi yapılırken her iki ülke öğretmenlerinin vermiş olduğu yanıtlara kendi şehirlerinin adı ve sıra numarasının verilmesi çalışmanın düzenlenmesine olumlu katkılar sunmuş olabilir.

Almanya’nın Aşağı Saksonya eyaleti başkenti Hannover şehri ile Türkiye’nin en büyük nüfuslu şehri olan İstanbul’daki ortaokullarda görev yapan öğretmenlerle görüşmeler yapılmıştır. İstanbul ve Hannover şehirlerindeki ortaokullarda uygulanan sistemin Türkiye ve Almanya’daki değer eğitimi hakkında bir fikir vereceği düşünülmüştür.

1.5. SINIRLILIKLAR

Türkiye’de ortaokullarda değerler eğitimi, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi”, “Sosyal Bilgiler” gibi dersler başta olmak üzere tüm derslerde açık ve örtük program çerçevesinde verilmektedir. Bu çalışma Sosyal Bilgiler derslerinde verilen değerler eğitimi ile sınırlandırılmıştır. Almanya da ise değerler, Din (religion), Etik (ethik), Değerler ve Normlar derslerinde işlenmektedir. Her eyaletin kendine has eğitim sistemi olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda ortak bir değerler eğitimi politikasından ve standart ders kitaplarından bahsedebilmek imkânsızdır. Buna karşın Aşağı Saksonya (Niedersachsen) eyaletinde değerler eğitimi için Değerler ve Normlar adlı bir dersin öğretim programı içerisinde yer alması farklı yaklaşımlara verilecek en iyi örneklerdendir. Zira “Değerler ve Normlar” dersi sadece Aşağı Saksonya eyaleti

sınırları içerisinde verilmektedir. Değerler eğitimi kapsamında yer alan Değerler ve Normlar dersi bu anlamda incelenmeye değer görülmüş, Almanya'daki değerler eğitiminin anlaşılması ve yorumlanması bu ders ile sınırlandırılmıştır.

Türkiye'de değerler eğitimi kapsamında 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler Dersi öğretim programları (2005, 2017) incelenmiştir. Öğretim Programında belirlenen değer eğitiminin ders kitaplarına yansımalarının tespit edilmesi için, Milli eğitim bakanlığı tarafından ortaokullarda okutulmak üzere dağıtılan 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları (Bkz. Ek 4-9) incelenmiştir. Almanya'da Değerler eğitimi kapsamında 5, 6, 7 ve 8. sınıf Değerler ve Normlar Öğretim Programı (2009) incelenmiştir. Öğretim Programında belirlenen değer eğitiminin ders kitaplarına yansımalarının tespit edilmesi için Almanca ders kitaplarından *Leben Leben 1* (5 ve 6. sınıflar için) ve *Leben Leben 2* (7 ve 8. sınıflar için) kitapları incelenmiştir (Bkz. Ek 10-11).

Bu çalışma kapsamında yapılan görüşmeler Almanya'nın Aşağı Saksonya eyaleti sınırları içerisinde yer alan Hannover şehrindeki ortaokullarda "Değerler ve Normlar" derslerini veren öğretmenler ile sınırlandırılmıştır. Almanya'daki görüşmelerde kullanılan sorular Türkçe diline çevrilerek Türkiye'de İstanbul il sınırları içindeki Bakırköy, Esenler ve Fatih ilçelerinde yer alan ortaokullarda görev yapan, gönüllülük esasına göre seçilen Sosyal Bilgiler öğretmenleri ile sınırlandırılmıştır.

1.6. TANIMLAR

Değer erozyonu: Tarihsel süreç içerisinde toplumun kültürü ve yaşayışından oluşan değerlerin giderek önem kaybetmesi olarak tanımlanabilir. Geleneksel değerlerin toplumda giderek önemini kaybetmesi buna örnek gösterilebilir.

Değer değişimi: Küreselleşme, göç, liberal yaşam şekillerinin etkisini artırması, maddi varlıkların önem kazanması ve modernizm ile birlikte yerleşik değerlerin evrilmesi ve farklı formlara bürünmesidir.

BÖLÜM II: ALAN YAZIN VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. DEĞER KAVRAMI

Değer kavramı, ahlaki ve toplumsal anlamda 19. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmıştır. İlk zamanlar etik değerler kapsamında incelenmiş ve sınıflandırılmışlardır (Tufts, 1908; Schler, 1916). Süreç içerisinde değerler farklı kapsamlarda incelenmiş ve tanımlanmıştır. Standop'a (2005, s. 17) göre değerler, "temel bilgiler olup, dünyayla ve normlarla olan ilişkimiz üzerine içkin görüşlerimiz ile bundan meydana getirilen davranış komutlarına verilen ad" olarak tanımlarken Schwartz (1992), değerleri, arzu edilen, kişilerin hayatlarına kılavuzluk eden, önem derecelerine göre değişen, durum ötesi hedefler olarak tanımlamıştır. Çelikkaya (1996), toplumsal yaşamdaki davranışlarımızı yönlendiren komutların bireysel anlamda inanç ve fikirlerimizi de etkilediğini belirterek toplumun inanç ve ideolojisince benimsenip yaşatılan her türlü davranış, duyuş ve düşünceleri yansıtan kuralları değer olarak tanımlamıştır. Yılmaz'a (2008, s. 44) göre ise değerler, insanların büyük çoğunluğunun kabul ettiği gerçek davranış standartları olarak tanımlanırken, Demircioğlu, (2013) değeri, davranışları etkileyen normlar, tutumlar, ihtiyaç ve düşünceler ile diğer sosyal değişkenlerle yakın ilişkili olan kavram olarak tanımlamaktadır. Türk Dil Kurumu'na göre ise "bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet" (1998) olarak tanımlanır. Farklı tanımlamalardan anlaşılacağı üzere herkesin kabul ettiği, görüş birliğine vardığı ortak bir değer tanımından söz etmek mümkün değildir (Wiener ve Ehrlich, 1960).

Değer kavramı, insanların referans sistemini oluşturması bakımından oldukça önemli görülmektedir. Bu referans sistemi olmadan günümüz toplumunun ortaya koyduğu taleplerin neler olduğunun anlaşılması ve bu talepler doğrultusunda bireyin kendi tutum ve davranışlarını tayin etmesi mümkün olmayabilir (Standop, 2005). Değerler, aynı zamanda bağımsız bir birey olarak davranma motivasyonunu canlı tutan araçlar olarak da görülebilir.

Değerler, etik ile olduğu gibi ahlak ile de çok yakın bir ilişki içerisinde. Bazı davranışlar ahlak eğitiminin bir sonucu olarak görülebildiğinden değer eğitimi ve ahlak eğitimi birbirinden ayırmak güçleşmektedir. Başlangıç ve bitiş sınırlarını çizmek de kolay değildir. Bobaroğlu'na (2002, s. 66) göre, "uğruna yaşamaya değer

inanç, fikir, eylem ve idealler değerleri oluşturur. Eğer değerler sezgisel olarak ortaya konuyorsa, ahlaktır. Eğer bu değerlerin bilgisi (kavramlaştırılarak) ortaya konuyorsa bu da etikdir”.

2.2. DEĞER SINIFLANDIRMALARI

Değerleri toplumsal ve bireysel değerler olarak sınıflandırmak mümkündür. Bazı araştırmacılar değer sınıflandırmaları yaparken toplumsal değerleri dikkate alırken kimileri de bireysel değerleri önceleyen sınıflandırmalar yapmaktadır. Soyut özellikteki toplumsal ve bireysel değerlerin somutlaştırılması için değerleri kategorilere ayırmak ve genel bir sınıflandırma yapmak faydalı olacaktır (Effert, 2015).

Değer sınıflandırmasının ilk örneklerinden biri Alman filozof Scheler (1916) tarafından yapılmıştır. Öncelikle değerleri basit ve kutsal değerler olarak ikiye ayırmış, Basit değerler ile kutsal değerleri belirlediği alt değerler çerçevesinde karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Spranger ise 1928 yılında değerleri teorik, iktisadi, estetik, siyasi, dini ve sosyal değerler şeklinde sınıflandırmış, bu değerlerin şahsiyet tiplerinin oluşturulmasında etkili olacağını savunmuştur (Türkyılmaz, 2012; Parlak, 2011; Fırat, 2007; Daci, 2013; Biçer, 2013). Hessen (1937) değerleri duyuşsal değerler ve ruhsal değerler olarak sınıflandırmıştır. Rokeach ise 1973 yılındaki çalışmasıyla değerleri amaç ve araç olarak sınıflandırmış, 36 adet olarak belirlediği değerlerin 18 tanesini amaç değerler, diğer 18’ini ise araç değerler olarak belirlemiştir (Avcıoğlu, 2009; Türkyılmaz, 2012; Fırat, 2007; Daci, 2013).

Schwartz (1992), Rokeach’ ın, 1973 yılında oluşturduğu değerler listesine dayanarak insanın sahip olduğu değerlerin bazı temel boyutlar vasıtasıyla incelenebilmesinin mümkün olduğunu ortaya koymuştur. Bu kapsamda on değer tipinden oluşan bir değer sınıflandırması yapmıştır. Schwartz (2012) değer sınıflamasını “Güç, başarı, hazcılık, uyarım, özyönelim, evrensellik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyma, güvenlik” gibi değer boyutlarından oluşturmuştur. Bu on değer iki kategori halinde incelenebilir. (Demirutku ve Sümer, 2010). Birinci kategori de kendi içerisinde iki bölüme ayrılır. Bireysel yenilik arayışı, bağımsız düşünme ve davranma yönelimini içeren Uyarılım ve özyönelim değerleri birinci bölüme girer. Bireysel isteklerin toplumsal normlara ve geleneklere göre sınırlanması ve istikrarın

korunması yönelimini içeren Uyma, geleneksellik ve güvenlik değerleri ikinci bölümü oluşturur. Bu iki bölüm yeniliğe açıklık, muhafazacılık boyutunu tanımlar. İkinci kategori ise bireysel başarı ve baskınlık güdüsünü yönlendiren güç ve başarı değerlerinin, bireye yakın olan kişiler, yakın çevrenin dışındaki gruplara ait kişiler ve doğayla barışık olmayı ifade eden evrensellik ve iyilikseverlik değerlerinin çatışması üzerine kurulan özgenişletim-özaşkınlık boyutudur. Bu kategorilerin dışında kalan hazcılık değerlerinin ise her iki kategori ile ortak güdülerini temsil ettiği ve her iki kategorideki değerlerle ilişkili olduğu öngörülmektedir. Bu sınıflandırma kuramı genel kabul görmüş olmasının yanında birçok çalışmaya kaynaklık etmiştir (Biçer, 2013; Dacı, 2013; Fırat, 2007; Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000).

Güngör (1993) ise değerleri, ahlaki, estetik, teorik, dini, siyasi, iktisadi ve sosyal değerler şeklinde tasnif etmiştir. Ülken (2001) değerleri içkin, aşkın ve normatif değerler olarak üç sınıfa ayırmıştır. Ona göre içkin değerler, kavramlar, hisler ve madde ile ilişkilerden neşet eden, inançlardan daha çok bilginin hâkim olduğu değerlerdir. Aşkın değerler, bireyler arasındaki ilişkilerden oluşan değerlerdir, bilgiden çok inanma esasına dayanır. Normatif değerleri ise bireyler arasındaki ilişkilere dayandırır. Fellsches (2009) ise değerleri gerçek değerler, düşünsel değerler, ideal değerler, hâkim değerler ve dini değerler olarak sınıflandırmıştır. Değerler “içerik (estetik, bilimsel, eğitsel, ekonomik, siyasi ve sosyal), yaygınlık (toplumsal, ulusal ve küresel) ve süreç (modern ve geleneksel)” şeklinde de kategorize edilmektedir (Türkkahraman, 2014, s. 634).

2.2.1. Temel Değerler

Temel değerler, bireysel ve toplumsal hayatta en fazla önemsenen, diğer değerlerden üstün tutulan genel kabul görmüş değerlerdir. Temel değerler evrensel değerlerden farklı ve bağımsız değildir. Hızla değişen ve gelişen dünyada toplumun varlığını sürdürebilmesinde önemli etken olan, sosyal hayatın her kademesinde bağlayıcılığı olan temel değerlerin önemi giderek artmaktadır (Özkan, 2011). Temel değerlerin en belirgin özelliği üzerinde uzlaşma sağlanmış olan değerlerden oluşmasıdır. Toplumsal yapı ve bireyin gündelik yaşamında aktif olarak yer alan temel değerler uzlaşma kültürünün oluşmasında, birlikte yaşamın ayrıntılarının düzenlenmesinde, evrensel değerlerin özümsemesi ve dünya ile uyumunun sağlanmasında başat bir rol üstlenebilir.

Türkiye’de temel değerlerle ilgili farklı yaklaşımlarla karşılaşılmaktadır. Bu durum değerlerin coğrafik, sosyolojik ve ekonomik unsurlardan önemli derecede etkilenmesiyle açıklanabilir. Alt gelir seviyesine sahip bir birey ile üst gelir seviyesine sahip bireylerin farklı değerleri önemsemeleri doğal bir durumdur. Bunun yanında evrensel değerler, etik değerler, ahlaki değerler ile dini değerlerin temel değerler üzerindeki etkileri de göz ardı edilmemelidir. Toplum ve bireyler açısından “doğru tercih” ve “doğru davranış”ın değişebildiği gerçeğine rağmen üzerinde mutabakat sağlanan, her toplumda kabul gören değerlerden bahsetmek mümkün olmalıdır. Değerleri, bireylerin bir olay karşısında uygun bir davranışı seçmesi olarak belirtirsek temel değerlerin oluşturulmasının önemi daha da artacaktır (Erdem, 2007). Kan (2010)’a göre bu değerler; “bağlılık, vazife, saygı, kendini ve çıkarlarını düşünmeden hizmet, şeref ve kişisel gelişim” olmalıdır. Kulaksızoğlu ve Dilmaç’a (2000) göre temel değerler, ahlaki değerlerin ağırlıkta olmalı, evrensel ve dini değerlerin de etkisiyle düzenlenmeli, onlara göre evrensel temel değerler de “hakikat, sevgi, iç huzur, doğru davranış ve şiddetten kaçınma” gibi beş değerden oluşmalıdır.

Temel değerlerin ne olması gerektiği ile ilgili öğretmen ve aday öğretmenlerin görüşlerine yer verilen bazı çalışmalar bulunmaktadır. Yılmaz (2013), Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarıyla yapılan çalışma kapsamında öğretmen adaylarından Sosyal Bilgiler dersinde öğretilmesini gerekli gördükleri değerleri önem sırasına göre sınırlandırmalarını istemiş, bunun sonucunda “vatanseverlik” değerinin ilk sırada yer aldığını, bu değerleri sırasıyla “dürüstlük”, “bağımsızlık”, “adil olma”, “aile birliğine önem verme” ve “hoşgörü” değerlerinin takip ettiğini saptamıştır. Güven (2013) ise temel değerleri adil olma, dürüstlük, duyarlık, sevgi, saygı, vatanseverlik, yardımseverlik, barış, hoşgörü, bilimsellik, sorumluluk, sosyal çevreyi koruma, temizlik ve sağlıklı olmaya önem verme olarak belirlemiştir. Karatekin, Gençtürk ve Kılıçoğlu (2013), 20 temel değer belirlemiş, en önemlilerinin sorumluluk, saygı, hoşgörü, aile birliğine önem verme ve kültürel mirasa duyarlılık olduğunu saptamışlardır. Yıldırım (2009) ise sınıf öğretmenleri ile yaptığı araştırmada çocuklara öğretilmesi gereken temel değer olarak vatanseverlik değerinin ön plana çıktığı sonucuna varmıştır.

Almanya’da geleneksel değerlerin yıpranmasıyla yeni değerlerin oluşturulamaması öte yandan göç ve göçmenlerin Alman toplumuyla uyum

sağlayamaması gibi önemli sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlar toplumda ayrışmayı ve kültürel kopuşu meydana getirebilir. Bu nedenle Almanya’da ortak değerlerin oluşturulması uyum için gerekli görülmektedir (Canatan, 2004, s. 44). Fakat ortak değerlerin neler olması gerektiğiyle ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Ancak genel eğilimin temel değerlerin özellikle insan iradesi ekseninde oluşturulması gerektiği, yani bireysel değerlerin önemsenmesi üzerinde yoğunlaştığı söylenebilir (Kerstiens, 1980, s. 59). Bu yaklaşım Almanya’da benimsenen liberal anlayışa da uygundur. Kuzey Ren Westfallen eyaleti anayasası 7. maddesi incelendiğinde eğitimin amaçlarının da bu çerçevede şekillendiği görülebilir. Buna göre tanrıya derin saygı duyulması, insan iradesine saygı gösterilmesi ve toplumsal sözleşmelerin canlılığını korumasının sağlanması, eğitimin en kalıcı hedefidir (Grundgesetz, 2016, Art. 7)

Bucher’e (1984) göre temel değerler, temel haklar ve temel sorumluluklara karşılık gelmektedir. İnsan onurunun bir sonucu olarak da görülebilir. Almanya Federal Cumhuriyeti anayasasında ise temel haklar olarak veya devletin, hedef olarak belirlediği değerler arasında “insan onuru, barış, özgürlük, adalet, eşitlik, sürdürülebilirlik, doğruluk ve yardımlaşma” gibi değerler yer almaktadır (Mokrosch ve Regenbogen, 2009, s. 41). Behle, (2012) ’e göre “eşitlik, özgürlük ve onur” kavramları Almanya’da geçerli olan temel değerler ve Almanya’nın aynı zamanda gurur duyduğu değerler arasında gösterilebilir.

Almanya Federal Cumhuriyetinde yer alan siyasi partiler, özgürlük, adalet ve yardımlaşma gibi üç temel değeri esas kabul etmektedirler. Partiler, temel yasalara veya anayasaya güvenmekle birlikte asıl ilham kaynağı olarak Fransız devrimi geleneğini göz önünde bulundurmaktadırlar. Zira özgürlük ve eşitlik kavramlarının vurgulanması bu şekilde daha kolay olmaktadır. Özgürlük, eşitlik ve kardeşliğin bilinçli olarak gelişiminin devam ettirilmesi anlayışı hâkimdir. Doğal olarak bu formül Hristiyan düşünce geleneğiyle birlikte değerlendirildiği zaman daha kolay anlaşılacaktır. (Kerstiens, 1980, s. 58)

Temel değerlerin belirlenmesinin yanında Almanya Federal Cumhuriyeti’nde temel değerler hakkında bir dersin oluşturulması ve geliştirilmesine yönelik fikirler de ortaya atılmaktadır. “Temel değerler bilgisi” adındaki dersin sadece bir bilim alanıyla sınırlandırılmaması disiplinler arası bir anlayışla oluşturulması önerilmektedir. Temel değerler bilgisi derslerinde ilk olarak akla gelen Katolik ve Evangelist din öğretimi,

felsefe veya siyaset olmalıdır (Dikow, 1980). Bu alanların yanında tarih ve edebiyat dersleri, eski diller ve biyoloji de göz ardı edilmemelidir. Dersin, sadece etik talimatlardan meydana getirilmemesi aksi halde önemli didaktik problemlerin meydana geleceği varsayılmaktadır.

2.2.2. Etik Değerler

“Etik” (ethics) sözcüğü, Yunanca ’da gelenek görenek yani töre anlamına gelen “ethos” sözcüğünden gelir. Geniş anlamda bir eylemin gerçekleşmesini sağlayan temel bireysel ve toplumsal kurallar bütünüdür (Yelken, 2009, s. 155). Bu anlamda felsefenin de en önemli alanlarından biri olduğu söylenebilir. Etiğin en önemli özelliklerinden biri akıl yürütme sonucunda aldığımız kararları etkilemesidir. Bunun yanında etik, bilimin hakikat arayışının da esin kaynağıdır (Konuk ve Bayram, 2009, s. 43). Etiğin en önemli işlevlerinden biri insanların toplumsal bir ortamda veya okul topluluklarında birlikte çalışmalarını için iyi olan yolları tanımlamasıdır (Haynes, 2002, s. 24). Etik değerler ise, yazılı norm sistemlerine yahut norm kodlarına verilen adlardır. Etik değerler incelendiğinde iki türde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki dürüst, güvenilir ve saygılı olmayı içeren “Etik kişi değerleri” ikincisi ise sevgi, saygı, minnet ve güven değerlerini içeren “Etik ilişki değerleri” diye adlandırılmaktadır (Kuçuradi, 2004). Etik alanında yaşanan problemler ise kasten veya sehven bireylerin, grupların fiillerinde yahut kurumlar tarafından alınmış resmi kararlarda etik normların önemsenmemesinden kaynaklandığı gibi, toplumun, devletin ve bireylerin siyasal, bireysel ve manevi tercihlerinin etkisinde tutulmasından da kaynaklanabilmektedir (Kale, 2004, s. 315).

2.2.3. Ahlaki Değerler

Günlük yaşantımızda bireylerin ahlaklı veya ahlaksız oluşları toplumsal ve bireysel değerleri ne kadar içselleştirdiğinin veya içselleştirmediğinin göstergesi olarak kabul edilir. Diğer taraftan kişilerin değerli veya değersiz oluşlarını ahlaklı olmaları veya olmamalarıyla ilintilemek mümkündür (Gündüz, 2010, s. 20). Ahlak ile değerler ayrı ayrı ele alınsalar dahi birbirleriyle yakın ilişki içerisinde oldukları anlaşılacaktır. Herhangi bir ahlaki değere sahip olan bireyin farklı durumlar karşısında nasıl bir tavır sergileyeceği tahmin edilebilir. Ancak bireyin belli ahlaki değerlere sahip olmayışı olaylar karşısında öngörülemez davranışlar sergilemesine yol açabilir.

Bireylerin farklı ve öngörülemez davranışlarda bulunmaları ve ahlaki değerlerinde tutarsızlıkların görülmesinde ortak değerler konusunda bir uzlaşmaya varılmamasının etkisi büyüktür (Güngör, 1998).

İnsan davranışlarının temelinde yer alan, doğru, iyi ve güzel gibi ahlaki değerler aynı zamanda insanın başarısında da önemli bir rol üstlenir (Soykan, 2004, s. 52). İnsan davranışlarını ve başarılarını etkileyen bu ahlaki değerler şahsiyet oluşumunun da en önemli etkenleri arasında yer alır. Bu nedenle bebeklik çağından itibaren insanların iyi, güzel, olumlu değerlerle yetiştirilmesi, onlara sağlıklı bir ortamda ahlaki değerlerin aktarılması, birey ve toplumun barış, huzur ve mutluluğu için gereklidir (Kızıler, 2014, s. 15). Ahlaki değerlerin aktarılması ise ailede başlamakla beraber öğretmenlere bu konuda çok önemli görev düşmektedir (Bakioğlu ve Sılay, 2013. s. 37).

2.2.4. Dini Değerler

Semavi dinler ve diğer inançların ortak özelliği ahlaklı (iyi) insan yetiştirilmesinin önemini vurgulamalarıdır. Hiçbir dinde ahlaksız olmayı salık veren öğretilere rastlamak mümkün değildir. İşlevselliği ve etkisi dikkate alındığında dinin insan hayatının önemli boyutlarından biri olduğu söylenebilir. Din konusunun basit anlamda özel bir konu olduğunu veya soyutlanmış bir içeriğe sahip olduğunu söylemek de yanlış olacaktır (Schweitzer, 2005). Aksine toplumu ilgilendiren genel bir konu olup somut olarak insanların hayatına etki eder. İnsanın maddi ve manevi yaşantısını etkileyen dinin içerisinde belli değerler yer almaktadır. Bu değerler tarihsel süreçlerden, toplumsal hareketlerden ve fikir akımlarından önemli düzeyde etkilenmektedir. Örneğin Aydınlanma çağıyla birlikte din, ahlaki ve etik değerler üzerindeki etkisini yitirmeye başladığından dini değerlerin kapsamı da daralmıştır. (Bakioğlu ve Sılay, 2013. s. 37) Dini değerler etkisini yitirmekle beraber batı uygarlığını oluşturan değerler Yahudilik ve Hristiyanlık dini değerlerinden bağımsız değildir. Hümanist ve akılcı değerlerin giderek güçlenmelerine karşın dini değerlerin tamamen yok olduğu da söylenemez (Oktay, 2004, s. 132).

2.2.5. Estetik Değerler

Yunancadaki “Aisthesis” kelimesinden gelen estetik kavramı duyum anlamına gelmektedir (Tunalı, 2008). Estetik kavramı, Türk Dil Kurumu (2005) sözlüğünde

“Sanatsal yaratının genel yasalarıyla sanatta ve hayatta kuramsal bilimi, güzel duyu” şeklinde yer almaktadır. Geçmişte yaşamış toplumların tarih ve kültürünü yansıtan tarihi eserler, giysiler, el sanatları, işlemler ile doğal ortamda bulunan coğrafi güzellikler estetik değer olarak değerlendirilebilir (Budak, 2012). Estetik değerlerin eğitimiyle bireylerin estetik duyarlılığı edinmeleri, bu doğrultuda duyumlarını geliştirmeleri amaçlanır. Böylelikle bireyin hayal gücü gelişebilir, güzelliklere dair duygularını öz güvenle açıklayabilir. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında (2017) estetik duyarlılık ve estetik eğitiminin bireyler açısından ne derece önemli olduğu belirlenen hedeflerle vurgulanmaktadır.

Estetik eğitimin programa işlenmesinde hedef, fikirlerini, beğenilerini sunabilen, eğlenerek ve ilgi alanlarını geliştirerek öğrenen, yüksek motivasyonlu, eleştirel düşünme becerileri gelişmiş, mutlu estetik değerlere uzak olmayan, estetik hazzın izini süren, estetik bakış edinebilmiş, kendi hayal gücünü ortaya koyabilen, hayatın tek yönlü işleyişini kendi tasarımları ile zenginleştiren bireyler yetiştirmektir (s. 4).

2.3. DEĞER EĞİTİMİ

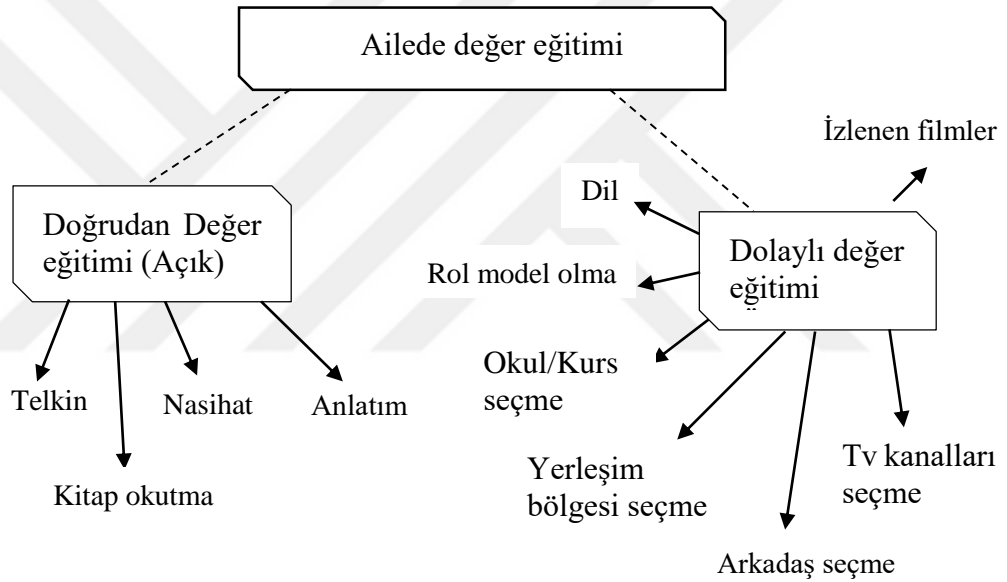
Değer eğitimi “öğrencilerin değer bilgisi edinmeleri, değerleri anlamaları ve bu değerleri bir birey veya daha geniş bir topluluğun üyesi olarak uygulamalarını sağlayacak beceri ve eğilimleri aşılama amacıyla yürütülen okul merkezli açık veya örtük aktiviteler” (*Values Education Study*, 2003, s.2) olarak tanımlanmıştır. Yani değer eğitimi hem bireysel gelişimi (bireysel başarıyı) hem de toplumsal uyumla toplumsal başarıyı amaçlar ve bunu sadece bilgi aktarımı ile değil tutum ve beceri geliştirmeye yönelik uygulamalarla gerçekleştirmeye çalışır. Benzer amaçlara dünyanın değişik ülkelerinde farklı kavramlarla isimlendirilen programlar altında ulaşılmaya çalışılmaktadır. Bu programlar arasında “ahlak eğitimi”, “karakter eğitimi”, “yurttaşlık eğitimi”, “etik eğitimi”, “değerler ve normlar eğitimi” sayılabilir. Amerika’da hem değerler (values education) hem de karakter eğitimi programları uygulanmaktadır. İskoçya, Avustralya ve İngiltere’de “değer eğitimi” kavram olarak kullanılırken, Avrupa’da çoğunlukla yurttaşlık eğitimi olarak yer almaktadır (Bazarkulov, 2008, s. 64). Avrupa ülkelerinden Almanya da ise değerler eğitimi, “Ethik” (Etik), “Werte und Normen” (Değerler ve Normlar) ve liberal ve dini değerlerin ağırlıkta olduğu “Din” dersi programları altında verilmektedir.

Öğrenciler değer eğitimi derslerinde öncelikle doğal çevrenin ve kültürel yapının temel esaslarını kavrayabilmeli, kendisinin sahip olduğu temel yetenekleri geliştirebilmelidir (Giesecke, 2005, s. 133). Derslerde değerleri tartışmalı ve değer çelişkisini çözmeyi öğrenmeli, karşısına çıkan ahlaki çatışmaları değer çatışması olarak kabul etmelidir. Günümüzde köktenci (fundamentalist) değer yaklaşımının homojen toplumlardaki değer çatışmalarını gideremeyeceğini kavramalıdır. Dolayısıyla öğrenci bir karar alırken demokratik yolun dışında bir fikirden faydalanmamayı, yaşamı için önem arz eden kararları almayı öğrenmelidir. Bu doğrultuda toplumda kabul görmüş değer yargılarını kalıcı hale getirmeyi ve sonrasında toplumsal ve bireysel hayat içerisinde yaşamayı öğrenmelidir (Mokrosch, 2009).

Türk milli eğitim sisteminde öğrencilerin, fiziksel ve ruhsal açıdan sağlıklı, huzurlu bir hayata sahip olması, haklarını ve sorumluluklarını bilen iyi insan, iyi vatandaş olmalarına katkıda bulunacak bilgi, beceri, tutum ve değerlerle donatılması temel hedef olarak belirlenmiştir (MEB, 2017). Tarihsel süreç içerisinde oluşmuş kültürün devam ettirilmesi, belirlenen hedeflerin elde edilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması değerlerin eğitim süreçlerinde kazandırılmasına dayanmaktadır. Aile, toplum, medya ve öğretim programlarının önemli katkısıyla milli, manevi ve evrensel değerlerin bireyler tarafından tanınması, benimsenmesi ve değerlerin içselleştirilerek davranışa dönüştürülmesi hedeflenmekte, okullarda verilen değer eğitimiyle de öğrencilerin sağlıklı, tutarlı ve dengeli bir kişilik geliştirerek toplum ile uyumlu birey olması amaçlanmaktadır (MEB, 2017). Değer eğitiminin en önemli hedeflerinden biri de bireysel değerler ile toplumsal değerlerin çatışmasını ortadan kaldırarak temel değerleri esas alıp toplumsallaşmış bireyler yetiştirmek, modern değerler ile geleneksel değerlerin bireylerde çatışmalara yol açmasını engelleyerek kültürel değerlerin varlığını devam ettirmesini sağlamaktır.

Bu amaç ve hedefler doğrultusunda bireyler değerleri aile içerisindeki bireylerden veya toplumdan etkilenerek öğrenirler. Birey değer eğitimiyle ilk olarak ailede tanışır. Aile içerisindeki küçük birey pasif alıcı konumunda olup dolaylı ve dolaysız eğitim kapsamında eğitim alır (Şekil 5). Aile ve sosyal hayatta çocuğun yaşadığı olaylar üzerinden veya olaylardan bağımsız olarak telkin, nasihat ve anlatım yöntemleri kullanılarak doğrudan değer eğitimi verilir. Dolaylı eğitimde ise

ebeveynlerin bilgi, beceri ve tutumları doğrultusunda şekillenen yaşamları, çocuk üzerinde etkili olmakla birlikte çocuğun karakterini de şekillendirebilir. Anne ve babanın okuduğu kitaplar, izlediği filmler, kullandığı dil, iletişim kurduğu çevre, rol model olması, okul ve kurs seçiminde belirleyici olması, arkadaş seçiminde yönlendirme yapması, yerleşim yerinin seçilmesinden televizyon kanallarının seçimine kadar aile içerisindeki tercihler çocuğun değer eğitimi dolaylı olarak etkiler. Bu eğitim sürecinde çocuk ebeveynleri ve yakın akrabalarıyla özdeşim kurarken farkında olmadan aile bireyleri gibi düşünmeye, onların tercihlerini benimsemeye başlar. İlerleyen yaşlarda ilk olarak ailesine karşı gösterdiği özdeşim kurma davranışını ulusal kahramanlar, sanatçılar bilim adamları ve öğretmenlerine karşı sürdürüp onları taklit ederek değer eğitimi alabilir.

Şekil 4. Ailede Değerler Eğitimi

Toplum içerisinde gündelik yaşamını sürdüren birey kurum ve kuruluşlar ile var olan sosyal yapının içerisinde değer eğitimi alır. Sosyal yapı ve politik sistem tarafından benimsenen değerler birey tarafından da benimsenerek öğrenilir. Bu öğrenme türünde devletin elinde bulundurduğu, eğitim, siyaset, medya gibi aygıtların tümü etkin olarak kullanılabilir. Böylelikle bireyin sosyal çevresinde etkili olan, yaşanan ve yaşatılan değerler bireyin değerlerinin belirlenmesinde etkili olur (Tozlu ve Topsakal, 2004). Toplumsal yapının bir parçası olan birey doğal olarak birlikte yaşama sürecinde ve toplu faaliyetlerin gerçekleştirilmesi neticesinde değerleri daha

iyi öğrenebilir (Schwitzer, 2006, s. 78). Bu değer öğrenme türünde okulların çok özel bir yeri bulunmaktadır. Okulda değer eğitimi, ders, öğretici ve okul kültürü gibi unsurlara dayalı olarak gerçekleştirilir (Hackl, 2011, s. 21). Devlet, eğitim kurumlarında bazı değerlerin aktarılabilmesi ve kalıcı hale getirilebilmesi için bazı stratejiler ve programlar kullanır (Von der Leyen, 2006, s. 48). Okullar ve Üniversitelerde doğrudan (Açık) ve dolaylı (Örtük) değer eğitimi yapılırken diğer Kurum ve Kuruluşlar ile STK'larda dolaylı değer eğitimi faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. Konu ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için hazırlanan kavram ağı incelenebilir (Şekil 1).

Okullarda gerek okul yaşantısı yoluyla gerekse öğretim programları aracılığıyla değer kazandırma faaliyetleri, ahlak eğitimi, karakter eğitimi, vatandaşlık eğitimi ve değer gerçekleştirme şeklinde yer alabilmektedir (Kirschenbaum, 1995, s. 15). Ahlak, gelenek, töre, alışkanlık, görenek, benimsenmiş duygular, huy ve karakter anlamlarına da gelir (Gündüz, 2010, s. 2). Ahlakın insanlarda oluşumu karakterlere göre farklılık gösterir. Bazı karakterlerde doğal ve mizaç şeklinde bulunurken, bazılarında ise alışkanlık kazanma ve bir çaba sonucunda oluşur. (İbn Adi, 2013). Ahlak, insanın hayatının bir düzene oturtulması ve yönetilmesi aşamalarında insan iradesinden faydalanmayı esas alarak (Bertrand, 2001) İnsanın gündelik hayatta nasıl davranması gerektiğini ortaya koyar (Şimşek, 2013, s. 22). Toplumsal hayatın beklentilerine göre insanın ahlaki kimliği oluşur, davranışları şekillenir. Bu kapsamda toplumsal normlar, değerler, sosyal ilişkiler, ahlaki kimliği etkiler (Adloff ve Bauschke, 2001).

Günlük yaşantıda sıkça karşılaşılan yalan, benmerkezcilik, vefasızlık ve ikiyüzlülük gibi davranışlar insanın erdemli kalmasını güçleştirdiğinden (Neuman, 2009, s. 68) ahlaki olgunluğa sahip erdemli insan yetiştirmek, insanın iyi özelliklerini geliştirmek, öğrenciye sevgi dolu bir kalp, mütevazı bir zekâ ve merhametli bir vicdan kazandırmak değer eğitiminin amaçlarını ortaya koymaktadır (Çağlayan, 2005). Toplumların sosyal düzeni yapılandırmalarında ve devam ettirmelerinde iyi ahlaklı vatandaşlara olan ihtiyaç doğrultusunda ahlak eğitimi farklı şekilde yapılmaktadır (Gündüz, 2010). Geleneksel değerlerin etkin olduğu toplumlarda ve kültürlerde ahlakın yapılanmasında inançlar önemli bir yer tutar (Adıbelli, 2015). Modern toplumlarda ise bireyin özgürlüğünü esas alan liberal anlayışa dayanan kanun ve

düzenlemeler yer alır. Modern toplumlardaki özgürlük anlayışı doğrultusunda benimsenen bazı tutum ve davranışlar geleneksel toplumlarda gayri ahlaki olarak nitelendirilir (Köylü, 2013).

Değer eğitimi ahlak eğitimiyle olduğu kadar karakter eğitimiyle de ilişkili bir kavramdır. “Karakter eğitimi en genel anlamıyla örtük veya açık program aracılığıyla, yetişen yeni nesle temel insani değerleri kazandırma, değerlere karşı duyarlılık oluşturma ve onları davranışa dönüştürme konusunda yardımcı olma gayretinin ortak adıdır” (Ekşi, 2003. s. 79). Değerlerin birey tarafından fark edilmesi, yeni değerlerin türetilmesi, türetilen değerlerin benimsenerek davranışa dönüştürülmesi karakter eğitiminin amaçları arasındadır (Ersoy, 2013). Karakter eğitimi, pozitif okul kültürü, ahlak eğitimi, adil topluluklar, okul toplulukları, sosyal ve duygusal öğrenmeyi, sivil ve hizmet eğitimini içerir (Character, 2017). Tüm eğitim faaliyetlerinde ulaşılmak istenen genel amaç olarak görülen karakter eğitimi, on dokuzuncu yüzyılda Amerika’da bazı Hristiyan gruplar dini inanç, gelenek ve ahlaki değerlerine bağlı bir toplum oluşturmak amacıyla kendilerine özgü hayat tarzını korumak ve daha geniş bir çevreye ulaştırmak amacıyla kullanmışlardır (Turan, 2014). Günümüzde çeşitli karakter eğitimi programlarının bulunması, eyaletlerin uygulamalarında herhangi bir kısıtlamanın bulunmayışı, okullardaki eğitimin devlet tarafından desteklenmesi karakter eğitiminin gelişmesine olumlu etkide bulunmaktadır (Kesgin, 2015).

Türkiye’de son yıllarda Milli Eğitim Bakanlığının değerler eğitimine daha fazla önem verdiği görülmektedir. 2005 yılında hazırlanan Sosyal Bilgiler öğretim programında, sorumluluk, bilimsellik, farklılıklara saygı, estetik, kültürel mirasa duyarlılık, vatanseverlik, çalışkanlık, dürüstlük, bilimsellik, dayanışma, adil olma, bayrağa ve istiklal marşına saygı, hak ve özgürlüklere saygı, adil olma, yardımseverlik ve barış gibi değerler farklı konular ile verilmeye çalışılmıştır (Yiğittir, 2010). Öğretim programında yapılan güncellemeler, Milli Eğitim Bakanlığı ve vakıflarca yürütülen projeler yanında Milli Eğitim Şuralarında da değerler eğitimi konusu ele alınmıştır. Nitekim 2010 yılında toplanan 18. Mili Eğitim Şurasında, çocuklarımızın sahip olduğu değerleri belirlemeye yönelik ülke çapında alan araştırması yapılması, araştırmanın her 4 yılda bir güncellenmesi, değer aktarımı yöntemi yerine farkındalık kazandıracak yaklaşımlara öncelik verilmesi, öğretmen yetiştiren tüm programlara değerler eğitimine yönelik bir ders konulması, hizmet içi eğitim programlarında değerler

eğitimine yer verilmesi, değerler eğitimi konusunda önemli işlev gören “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” dersinin çoğulcu bir anlayişla tüm ğretim kurumlarında daha etkin olarak okutulması tavsiye edilmiştir (18. Milli eğitim şurası 2010 s. 11-12). Güncel ğretim programlarında (2017) da değerlere yer verildiği görülmektedir. Bu kapsamda incelenen ortaokul derslerinin önemli bir kısmında değerler eğitimi bölümünün yer aldığı görülmektedir. Özellikle Sosyal Bilgiler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde doğrudan kazanım ve değerlere yer verilirken Türkçe, Fen bilgisi ve Matematik gibi diğer birçok ortaokul dersi ğretim programında değerler eğitimine yer verildiği görülmektedir. Ortaokul dersleri ğretim programlarında yer verilen değerler eğitimi incelendiğinde “ok ders odaklı” bir değer eğitimi yaklaşımının benimsendiği söylenebilir.

2.3.1. Değer Eğitiminin Tarihçesi

Değer eğitiminin insanlığın var olduğu günden itibaren ailede ebeveynler, sosyal hayatta toplumda âlimler ve bilginler ile okullarda öğretmenler veya eğiticiler tarafından verildiğini belirtmek yanlış olmayacaktır. Eski toplumlarda değer eğitiminin var olmadığını iddia etmek toplumsal düzeni sağlayan kural ve ilkelerin olmadığını belirtmekle eşdeğerdir. Dolayısıyla ilk toplumlardaki eğitim faaliyetlerinde değer eğitiminin verildiğini belirtmek mümkündür. Sümerler ve Çinlilerin kurdukları okullarda ve sosyal hayatta değer eğitimine önem verdikleri anlaşılmaktadır. Sümerler tarafından yazılan yazılarda iyilik, adalet, özgürlük, doğruluk, dürüstlük, affetme ve acıma gibi değerlere özel önem verildiği görülmektedir (Kramer, 2002). Milattan önce Çinliler tarafından kurulan okullarda Lao Tse, Buda ve Konfüçyüs’n öğretilerinde değerler eğitimine rastlanmaktadır (Kken, 2003). Yunan düşünürlerden Aristo değerin anlamı ve önemi üzerine fikir geliştirmiş, Platonun felsefesini üstün değer düşünceleri olarak adlandırılan ideaların eğitimine dayandırmış olması değer eğitimi kapsamına girmektedir (Hessen, 1937). Yine Türk destanlarında, Dede Korkut hikâyelerinde, Kutadgu Bilig ve Mesnevi gibi eserlerde değerler eğitimine dair öğretiler yer almaktadır. Zira toplumsal hayatta var olan bireyin toplumun değerlerini tanınması ve bu değerleri özümsemesi hayati öneme sahip olduğundan her toplumda bu ihtiyaı karşılamaya yönelik çalışmaların değer eğitimi kapsamına girdiği belirtilebilir.

Tarihsel süreçte doğrudan günümüzdeki kavramlarla ifade edilmese de modern okulların aılmaya başlandığı 19. yüzyıldan itibaren değerler eğitimine yönelik

çalışmalara rastlanmaktadır. Daha önce “kıymet, paha” manalarında kullanılan değer kavramı 1900’lü yıllardan itibaren ahlak ve değer eğitimi alanında kullanılmaya başlanmıştır. Değer eğitimi Amerika’da karakter eğitimi başlığı altında önemli bir gelişim göstermiştir. Dewey 1934 yılında ahlak eğitimi, karakter gelişimi ve değer eğitimiyle ilgili, Kohlberg ise 1978 yılında ahlaki gelişim ve ahlak eğitimi alanında çalışmalar yapmıştır (Mulkey, 1997). Amerika’da değer ve ahlak eğitiminde 1960’lı yıllardan itibaren geleneksel değer yaklaşımları yerini değer geliştirme yaklaşımlarına bırakmaya başlamış bu doğrultuda geleneksel yaklaşımın tersine öğrencinin kendi değerlerini açıklaması için teşvik edilmesi anlayışı benimsenmiştir Bu yaklaşımda öğrencinin özgüveni arttırılmaya, ahlaki muhakeme ve değer analizi becerileri geliştirilmeye çalışılmıştır (Akbaş, 2008). 1980’li yıllardan sonra ise tekrar 1960 yılların öncesinde benimsenen anlayış etkili olmaya başlamış geleneksel değerlere dönüş başlamıştır. Birçok kesimden insan, veli grubu, eleştirmen, dini lider ve siyasi parti bu geleneksel değerleri benimsemiştir. Bu sayede, saygı, sorumluluk, öz disiplin gibi değerlerin yanında aile, vatan sevgisi ve başkalarına hizmet gibi toplumsal değerler yeniden ön plana çıkmıştır. 1980-1990 yılları arasında geleneksel değerlere bağlılığın yanında muhafazakârlık da artmaya başlamış (Kirschenbaum, 1994, Akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2014. s. 55) bunun sonucunda muhafazakârlıkla ilgili değerler daha çok dillendirilir olmuştur. Değer eğitimi günümüzde eğitimin isteğe bağlı (opsiyonel) bir alanı olarak görülmemekte aksine birçok ülkede öğrencilerin ruhsal, ahlaki, sosyal ve kültürel gelişimlerinin tam olarak sağlanması amacıyla zorunluluk haline getirilmektedir (*Values Education Study*, 2003).

2.3.2. Değer Eğitiminde, Kuram, Yaklaşım ve Modeller

Değer eğitimi bireysel, sosyal ve kültürel hayatın birçok alanında kişilerin tutum ve davranışına yansıdığından dolayı kapsama alanı oldukça geniştir. Kapsama alanının genişliğinin yanı sıra toplumların değer yargıları, inançları ve tercihlerine doğrudan etki ettiğiinden değer eğitiminin farklı yaklaşım ve kuramları bünyesinde barındırması doğal bir durumdur. Toplum yapısı ve değer yargılarından etkilenen değer eğitimi yaklaşımları geleneksel ve modern olarak sınıflandırılabilir (Meydan, 2014). Değerlerin telkin yöntemiyle veya doğrudan aktarımını esas alan yaklaşımlar geleneksel kabul edilirken, değer geliştirme, değer analizi gibi yaklaşımlar ise modern kabul edilmektedir.

Bunlardan geleneksel yaklaşımlar arasında gösterilmekte olan “Değer Aktarma Modeli”, doğrudan aktarma (direct instruction) veya telkin (Inculcation) etmeye dayanmaktadır (Bazarkulov, 2008; Meydan, 2014). Tümdengelim anlayışının benimsendiği, bilgi aktarımına dayanan öğretmen merkezli bir yaklaşımdır. Toplumsal değerlerin öğretimine önem vermesi ve bireyi yönlendirmesi bakımından geleneksel yaklaşımların özelliklerini yansıtmaktadır (*Values Education Study*, 2003). Değer aktarma yaklaşımı; anlatım, gösteriler, alıştırma, tekrar yapma, didaktik soru sorma gibi çeşitli yöntemleri içerir (Ulusoy ve Dilmaç, 2014, s. 69). Öğrencilerin etik değerleri kabul etmesinin sağlanması, kültürün ve toplumun değerlerini alarak değer ahlakına sahip olması amaçları arasındadır. Maddi değer aktarımı ve örgün değer aktarımı olarak sınıflandırmak mümkündür (Uhl, 1998, s. 20). Maddi değer aktarımında içerik aktarımına, değer yargılarını öğretmeye ve pratik değer uygulamalarına yer verilirken, Örgün değer aktarımında ise öğrencilerin karar vermelerine destek olma, ahlaki değerleri açıklamalarına fırsat verme ve ahlaki yargılama becerisini kazandırma ön plana çıkmaktadır (Uhl, 1998, s. 20). Öğrencilerin sadece bilgi alıcısı değil aynı zamanda bilgiyi uygulayan, sergileyen, olay ve olgular hakkında görüş bildiren aktif bireyler olarak görüldüğü günümüz eğitim anlayışında değer aktarma modeli etkisiz ve yetersiz bir yöntem olarak kabul edilmektedir (Bazarkulov, 2008). Bu yaklaşıma getirilen bir diğer eleştiri ise çerçevesi ve yöntemi belirlenmiş, önceden kabul edilmiş bir program kapsamındaki eğitimin öğrencinin karar alma becerisini ortadan kaldırdığı, öğrencinin kendi davranışlarının şekillenmesinde etkin rol alamadığıdır (*Values Education Study*, 2003).

Modern değer aktarımı modelleri arasında en yaygın olanı “değer geliştirme yaklaşımı”dır. Kohlberg tarafından geliştirilen (Akbaş, 2008; Bazarkulov, 2008; Ekşi, 2006; Özmen, Er ve Girgil, 2012) bu yaklaşım hümanist bir yapıya sahip olmasının yanında bireyi merkeze alan bir anlayışa dayanmaktadır. Kohlberg, geliştirdiği ahlaki gelişim kuramını üç evreye ayırmaktadır. Gelenek öncesi olarak adlandırdığı ilk evre ceza ve itaatkârlık, geleneksel evre olarak tanımladığı ikinci evrede toplumsal düzenin sağlanması, Üçüncü evrede ise gelenek sonrası tanımlamasına uygun olarak evrensel ahlaki ilkeleri ön plana çıkarmaktadır (Yiğittir ve Kaymakçı, 2012). Bu yaklaşımın en önemli temsilcilerinden Kohlberg ’in yaptığı sınıflamaya göre insanların büyük bir çoğunluğu geleneksel evrede yaşamaktadır. Ahlaki muhakeme olarak da adlandırılan bu yaklaşımda öğrenciler örnek olay hakkında muhakeme yapar, yaptığı

muhakemenin sonucunda bir çözüm üretir. Yaklaşımın amacı öğrencilerin yaşadıkları olaylarda karşılaştıkları ikilemlere çözüm bulunmasında yardımcı olmaktır. İkilemler ve tartışmalar temel değer olarak belirlenen adalete göre gerçekleştirilmelidir. Böylece toplumsal bir varlık olan bireyin, toplum ile yaşadığı çatışmalarda, değerlere uygun bir çözüm bulması ve doğru davranış geliştirmesi hedeflenir (Yılmaz, 2013). Öğretmen tarafından ortaya atılan ahlaki ikilem içeren örneklerin sınıfta tartışılması neticesinde öğrenci ahlaki ikilemi tanimasının yanında kendisinin bu konularla ilgili benimsemiş olduğu değeri de fark eder. Ayrıca öğrencilerin bakış açılarının gelişmesine katkıda bulunduğundan onların sorumluluk bilincini oluşturmalarına yardım eder (Reinhardt, 2013).

Değer geliştirme yaklaşımının bazı zayıf yönleri de bulunmaktadır. Değerler eğitimi kapsamında ikilemlere konu olan örnek olayların, teorik ve gerçeklerden uzak oluşu bu yaklaşımın önemli zaafalarını oluşturmakta, yaklaşım formalite olarak görülmekte, bilişsel tarafsızlığa dayandırılmaktadır (Mokrosch, 2009). Ayrıca Kohlberg tarafından kuramının evrenselliği iddiasıyla yapılan kültürlerarası pek çok çalışmaya rağmen üçüncü evrenin batılı felsefe geleneğini içerdiği ve evrenselliği yansıtmadığı eleştirileri yanında ahlakiliğin adalet değerinin merkeze alınarak açıklanması eleştirilen diğer konular arasındadır (Ekşi, 2006).

Modern değer eğitimi yaklaşımlarından bir diğeri de Amerikan Sosyal Bilgiler Ulusal Kurulu tarafından geliştirilen “değer analizi yaklaşımı”dır. Bu yaklaşımın temel amacı değer içeren sorunlar karşısında, duygulardan bağımsız, akıl yürütmeye dayalı inceleme sonucunda öğrencilerin karar vermelerine yardımcı olmaktır (Bazarkulov, 2008). Bu kapsamda somut bir çatışma örneğinde durumun analiz edilmesi, temel yaşam koşullarının listelenmesi, önemli normlar, değerler ve erdemlerin geçmişi ve bugünü arasında bir hiyerarşi kurulması, çatışmanın ve onun muhtemel çözümlerinin etkileri üzerinde düşünme, muhakeme ve karar verme gibi aşamaların gerçekleştirilmesi aşamaları uygulanır (MEB, 2005). Değer analizinde kullanılan tüm aşamalar, bütün yeterlilikler öğrencilere kazandırılıncaya kadar devam eder. Bu yaklaşım dikkatli olmayı, düşünme ve ayırt etme becerilerine sahip olmayı gerektirir. Değer analizinde öğrenciler hem bir tutum sergileme hem de bir yargıda bulunma imkânı bulur (MEB, 2005). Değer analizi yaklaşımıyla öğrenci örnek olay ile ahlaki düşünme becerisi elde ederken sosyal bir problem karşısında bilimsel olarak problem

çözme becerisini edinebilir (Ryan, 1991, s. 742). Genel kabul gören ve az eleştirilen değer analizi yaklaşımı diğer değer yaklaşımlarının bazı basamaklarını da bünyesinde barındırmaktadır (Bazarkulov, 2008).

Sidney Simon ve arkadaşları tarafından geliştirilen ve Amerika'da etkili olan değer açıklama yaklaşımı değer telkin etme yaklaşımının etkisini yitirdiği varsayılarak öğrencilerin değerlerinin açıklığa kavuşturulması ve değerleri içselleştirilmesinin sağlanmaya çalışılması olarak tanımlanabilir (Akbaş, 2008, Bazarkulov, 2008). Bireylerin kendi değerlerini belirleme hakkının olduğu anlayışına dayanan yaklaşım geleneksel yaklaşımların karşısında yer almaktadır (Altıntaş, 2012, s. 40). Ayrıca bu yaklaşıma göre öğrencilerin akran gruplarından, medyadan etkilenmelerine bağlı olarak değer aktarma yaklaşımı yetersiz kalmakta bu durum öğrencinin kendi başına değerlerini açıklığa kavuşturmasını güçleştirmektedir (Bazarkulov, 2008). Esasında değer açıklama yaklaşımı bireylerin değerlerini nasıl açıklığa kavuşturduklarına dayanır (Yel ve Aladağ, 2012, s. 134). Değer açıklama yaklaşımında sınıf içerisindeki oyunlar, sergiler, uygulamalar ve belirlenmiş konulardan faydalanılır. Bu yaklaşım tüm yaş gruplarında ve konularda etkili olabilir (Ryan, 1991, s. 742). Uygulamalarda grup çalışması tercih edilirken, her düşünceye saygı gösterilmesi, belli değerlerin telkin edilmeden öğrencilerin kendi değerlerinin farkına varmalarının sağlanması esas alınır (Bacanlı, 2000, s. 199). Öğrenciyi temele alarak eğitimde toplumsal değerlerin etkinliğini ortadan kaldıran, toplumsal değerlerin eğitimde üstlendiği önemli görevi yok sayan yaklaşım bu tartışmalara rağmen günümüz eğitim sisteminde önemli bir yer tutmaktadır (Özmen, Er ve Girgil, 2012).

Bütüncül okul yaklaşımı, değer eğitiminin okullarda işlenen diğer konuların bir uzantısı olmadığı eğitim programının tümünü ilgilendirdiği anlayışına dayanmaktadır. Öğrencilerin okuduğu kitaplar, tercih edilen ya da tercih edilmeyen okul faaliyetleri, öğretmenler tarafından kullanılan öğretim yöntemleri, okulun kural ve yönetmeliklerinin öğretmenler ve öğrenciler tarafından korunmasına önem verilir. Okul atmosferi olumlu değerlerin aktarılması ve içselleştirilmesi için uygun hale getirilir (Gulati ve Pant, 2017). Okuldaki değişik dersleri veren tüm öğretmenler aynı zamanda değerler öğretmeni sayılır. Öğretmenler, değerlerin sözkonusu olduğu yerlerde çocukların öğrenmeleri için uygun ortam oluşturmaya odaklanırlar. Onların rolü, çocuğu doğru giden yola yöneltmek, değerleri dayatmak değil öğrencileri

izlemek, değer önermek ve onlara değer kazanımında yardımcı olmaktır. Ders kitaplarındaki farklı konularda yer alan beceriler, örnekler, soru ve tartışmalar değer eğitiminin hassasiyetini içerir. Değerler, resmi (Açık) öğretim programının yanı sıra gizli (Örtük) öğretim programı ve pedagojik yaklaşımla etkileşim halinde olup bilinçli bir faaliyet ve doğru planlama gerektirir (Gulati ve Pant, 2017). Öğretmen ve öğrencinin açık etkileşiminin önemsendiği yaklaşımda öğretmenlerin ilgili değerleri derslerinde farklı konularla veya sınıf dışındaki faaliyetlerle bütünleştirmesi gerektiği için bazı pedagojik becerilere de ihtiyaç duyarlar. Bu yaklaşımda takdir etme, farkındalık oluşturma, değer ikilemelerini çözme, değer temelli davranış sergileme önemsenirken, bireyin fiziksel ve ekolojik çevresiyle kültür içindeki farklılığıyla topluma entegrasyonu üzerinde durulur. Okulda resmi öğretim programı, gizli öğretim programı, pedagojik strateji ve değerlendirme sisteminin entegre edilmesi bu yaklaşımın diğer esaslarından (Gulati ve Pant, 2017).

Bir diğer yaklaşım olan “Model olma yaklaşımı”, ailede anne babanın, okulda öğretmenlerin, okul içi ve okul dışındaki örnek davranışlarının, geçmişte yaşamış örnek insanların yaşam öykülerinin, ahlaki ve değer anlayışları ile karakter yapılarının öğrencilerin ahlaki ve insani gelişimlerini etkilediği anlayışına dayanır. Zira insanlar sosyal davranışlarının önemli bir bölümünü örnek aldıkları insanları model olarak oluştururlar (Yiğittir ve Kaymakçı, 2012). Dolayısıyla sosyal hayatta örnek şahsiyetlerin olumlu ve olumsuz davranış biçimleri bireylerin tercihlerini ve davranışlarını şekillendirmede etkili olabilir (Çağlayan, 2005, s. 92). Küreselleşmenin kültüre etkisi ve iletişim teknolojilerinin hızlı gelişimine dayalı olarak sinema sanatçıları, müzisyenler, sporcular ve ünlü kişilerin rol model olarak benimsedikleri iddia edilebilir. Bu nedenle değer eğitiminin istenen sonucu verebilmesi, daha kolay anlaşılması ve kalıcı hale gelebilmesi için toplumda yaşayan her birey tarafından önemsenmesi ve bizzat yaşanması gerekmektedir (Yaman, 2012; Standop, 2005).

Bu yaklaşımda öğretmenler merkezi bir konumda olup, tutum ve davranışları öğrenciler tarafından gözlemlendiğinden özellikle doğru davranış sergilemek zorundadır. Okullarda değer eğitimi hangi anlayış ve yapıda verilirse verilsin en önemli rolü öğretmenler üstlenmektedir. Öğretmenlerin değer eğitimine karşı tutumları elde ettikleri tecrübe ve benimsedikleri sisteme göre şekillenirken (Yalaki, 2010) eğitim hayatından sonra topluma karışacak olan bireyin tutumlarını da

şekillendirir (Fırat ve Açıkgöz). O halde öğretmen arif olmalı, söylediklerini öncelikle kendi tutum ve davranışlarında göstermelidir. Böylece arif olan öğretmen hem kendine hem de öğrenciye şekil verecektir (Tarhan, 2014, s. 186).

Model olma yaklaşımına getirilebilecek eleştirilerin başında öğretmenlerin değer eğitimini yeterince alamamaları ve temel değerler üzerinde bir uzlaşma oluşmadığı için doğru davranış ve tutumun belirlenmesinde belirsizliğin hâkim olması yer almaktadır. Değişen dünyada farklı değerlere ve inançlara sahip bireylere hitap eden bir modelin oluşturulması kolay değildir.

Dönüşümsel Öğrenme Kuramı (Transformative Learning Theory) Mezirow tarafından geliştirilmiş, değer eğitimine yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Dönüşüm ve değişimin vurgulandığı bu kuram, pozitivist anlayışı benimsememekte, yorumlama ve eleştirel yansıtmayı esas alıp varoluşçuluk ve hümanizme dayanmaktadır (Akpınar, 2010). Bireyin özeleştirisi yapması, sahip olduğu tecrübeleri değerlendirmesi ve tecrübelerini yorumlayıp yeniden adlandırması sürecini içerir (Çimen ve Yılmaz 2014). Eğitimde en etkin rolün öğretmene verildiği bu kuramın amacı bağımsız düşünmeyi öğrenme ve bireyin özgürleşmesini sağlamaktır (Akçay, 2012). Bu kurama getirilebilecek eleştiri yerleşik eğitim sisteminin karşısında yer almasından dolayı reel olarak gerçekleşme ihtimalinin az olmasıdır.

2.4. ALMAN EĞİTİM SİSTEMİ

2.4.1. Almanya’da Okullar ve Misyonları

Alman eğitim sistemi denince akla ilk gelen şeylerden biri çeşitlilik ve bireyselliğe verilen yüksek değerdir. Almanya’da 16 farklı eyalet bulunduğu ve bu eyaletlerin de kendine özgü eğitim sistemleri olduğundan her bir eyalette bağımsız bir eğitim bakanlığı bulunmaktadır. Eğitim bakanlıkları her ne kadar özgür olsa da bağlayıcı niteliği bulunan bazı çerçeve sözleşmelere de bağlı kalmaktadır. “Federal Eğitim ve Bilim Bakanlığı”, “Kültür Bakanlığı Daimî Teşkilatı”, “Alman Rektörleri Teşkilatı” bu örgütler arasındadır (Demirel, 2000, s. 104) Okul mevzuatında bulunan eşitlik ilkesi uyarınca bireyler için mümkün olan en iyi seçeneklerle beklentilere cevap verilmesi amacına, farklı okul türleri ve kademelerin varlığıyla ulaşılmaya hedeflenir (Brake, 2002, s. 139). Almanya’da eğitim süresi 10 yılı tam zamanlı, iki yılı da yarı zamanlı olmak üzere toplamda 12 yıldır (Kantos, 2009; Demirel, 2000). Her eyaletin

farklı bir parlamentosu, hükümeti ve başkenti bulunur. Dolayısıyla her eyalet, sınırları içerisindeki okul, yüksekokul ve diğer kültürel alandaki işlerden sorumludur.

Almanya’da okullar yalnızca gerçek hayat hazırlığının yapıldığı yerler değil aynı zamanda hayatın bizzat yaşandığı yerler olarak kabul edilir. Bir insanın okulda geçirdiği süre, hayatının uzun bir kısmını kapsar. Okul, yalnızca mezuniyetten sonraki hayatta mutluluk ve başarı elde etmenin bir aracı olarak düşünülmez. Okulun kendisi de hayatın bir parçası olduğuna göre okulda geçen süre içerisinde kaliteli bir yaşam alanı oluşturulmalıdır. Bu nedenle, birey öğrenciliği esnasında insanların sahip olduğu yaşam kalitesinden mahrum kalmamalıdır. Diğer dönemlerde olduğu gibi doğrudan doğruya okul zamanında da hayat en iyi şekilde yaşanmaya çalışılmalı ve yaşam etkinlikleri aksatılmamalıdır. Okul dönemi içerisinde temel değerler tanıtılmalı ve gerçekleştirilmesine olanak sağlanmalıdır (Dikow, 1980). Gerçek yaşam merkezleri olarak kabul edilen okullar bağımsızlık, sorumluluk üstlenme becerisi, siyaset becerisi, demokrasi becerisi ve ahlaki karar verme becerilerinin de kazandırıldığı yerler olmalıdır (Standop, 2005). Bu genel misyona bağlı olarak Aşağı Saksonya eyaleti okul kanunlarında okullara verilen en önemli görevler; öğrencilerin kişiliklerini, Hristiyanlık dini, Avrupa hümanizmi ve liberal düşünceler temelinde oluşturmak, demokrasinin ve sosyal özgürlüğün devam etmesini sağlamak olarak belirlenmiştir. Ayrıca okuldaki eğitim ve dersler Almanya Federal Cumhuriyeti temel yasaları ve Aşağı Saksonya eyaletinin anayasasına uygun olmak zorundadır. Bu yasalar esas kabul edilir. Okullarda dini ve kültürel değerler tanınır ve değerlere önem verilir (Kraus, 1991 s. 51).

Değerler eğitimi okuldan okula temel olarak farklılık göstermekle birlikte yöntemler, içerikler ve yeterlikler, Müzik, Sanat, Spor, Almanca, Din, Etik ve Felsefe öğrenim alanlarında ayrı ayrı tartışılır. (Giesbrecht, 2009, s. 245). Değer eğitiminin temel amaçlarından olan öğrencinin tutum geliştirmesi için tek başına ödüllendirme ve cezalandırma uygulamaları yeterli görülmemektedir. Ayrıca değerlerin ve kuralların bilgisi de aktarılır. Kişilerin duygu ve davranışları söz konusu olduğunda program kapsamının dışına çıkılmasında bir mahsur görülmeyip değerler eğitiminde kendi kendine karar verme, sorumlu davranma ve olgun düşünme yeterliğinin sağlanması amaçlanır (Böhm, 2003).

<i>Sınıf</i>	Üniversite (Universität)				<i>Yaş</i>	
13	Üniversiteye hazırlık sınıfı (Abitur)			Lise (Gymnasium) (Gesamtschule)	18	Ortaöğretim (Sekundarstufe II)
12	Meslek okulu	Meslek Yüksek Okulu	Alan Yüksek Okulu		17	
11					16	
10	Tam ya da kısmi zamanlı okul.				15	
	Hauptschule öğrencileri 9. sınıfta mezun olurlar. Realschule öğrencileri 10. sınıfta mezun olurlar.				16	
10	Temel okul (Hauptschule)	Ortaokul (Realschule)	Lise (Gymnasium)	Ortak okul (Gesamtschule)	15	Ortaokul (Sekundarstufe I)
9					14	
8					13	
7					12	
6	Oryantasyon Sınıfı (Orientierungsstufe)				11	
5					10	
4	İlkokul (Grundschule)				9	İlkokul (Grundschule)
3					8	
2					7	
1					6	
	Anaokulu (Kindergarten)				5	
					4	
					3	

(How to Germany, 2017)

Şekil 5. Almanya Eğitim Sisteminde Okullar

Şekilde görüldüğü gibi Almanya’da öğrenci üç yaşında anaokuluna başlayarak eğitim hayatına atılır. Altı yaşında başladığı ilkokul dört yıl sürer. Ortaokul ise genellikle 6 yıl sürer. Üniversiteye yerleşecek seviyeye gelen öğrenciler 18 yaşında 13. sınıftan “Abitur” belgesiyle mezun olurlar.

Almanya’da her eyaletin kendine özgü bir eğitim sistemi bulunmaktadır. Almanya genelinde zorunlu eğitim süresi 12 yıldır. Öğrenciler üç yaşından itibaren okul öncesi (Kindergarten) eğitimi almaya başlayabilirler. İlkokul eğitimine ise 6

yaşında başlarlar. 18 yaşında ortaöğrenimini tamamlarlar. On iki yıllık sürenin ilk 10 yılında tam zamanlı eğitim görülmesi zorunludur (Sağlam, 1999). Alman eğitim sisteminde okullar, Primer schule/Kindergarten (okul öncesi/Anaokulu), Grundschule (İlkokul), Sekundarstufe I/Mittelschule (Ortaöğretim I. Kademe/Ortaokul), Sekundarstufe II (Ortaöğretim II kademe/Lise) olarak adlandırılır. Ayrıca bedensel ve zihinsel engelli öğrenciler için özel okullar da mevcuttur (Führ, 1989). Yükseköğretim ise Fachhochschule (Yüksekokul) ve Universität (Üniversite) olarak tanımlanmaktadır. Lisansüstü eğitim ise Magister (Yüksek Lisans) ve Doktorarbeit (Doktora) olarak adlandırılmaktadır. Bunların dışında Volkshochschule (Halk eğitim merkezi) denilen okullarda yaygın eğitim verilmektedir.

2.4.1.1. Primar Schule/Kindergarten (Okul Öncesi/Anaokulu)

Anaokulların önemli bir bölümü kilise gibi dini kurumlar tarafından açılmaktadır (Turan, 2005). Anaokulları genel olarak öğrencinin oyun ihtiyacı ve sosyalleşme ihtiyacını karşılamasının yanında özellikle yabancı uyruklu öğrencilerin Almanca dili altyapısının oluşmasını sağlaması bakımından oldukça işlevseldir (Peterson und Reinert, 1996). Zira çocuklar bu okullarda alman kültürü ve alman diline aşina olmaktadır. Bu okullara devam etme zorunluluğu bulunmamaktadır. Öğrenciler 6 yaşına kadar bu okullara gidebilirler (Führ, 1989).

2.4.1.2. Grundschule (İlkokul)

Alman eğitim sisteminde önemli bir yeri olan ilkokullarda temel eğitim verilmektedir. Almanya’da ilkokul eğitimi dört yıl sürmektedir (Peterson und Reinert, 1996). Ancak Berlin eyaletinde ilkokullar altı yıl devam etmektedir. Öğrencilerin ilkokula başlama yaşı altıdır. İlkokul seviyesinde görülmeyen öğrenciler okul öncesi eğitime devam edebilirler (Führ, 1989). İlkokullarda Almanca, matematik ve hayat bilgisi derslerinden başarılı olmak esas olmakla beraber resim, spor ve müzik gibi derslerle birlikte Hristiyanlığın üç mezhebinin ayrı ayrı işlendiği din dersleri de okutulmaktadır (Perşembe, 2010). Öğrencinin ilkokuldaki başarısı göz önünde bulundurularak okul müdürü ile öğretmenin tavsiyesi ve velinin oluruyla Hauptschule, Realschule veya Gymnasium okullarından hangisine gideceği belirlenir.

2.4.1.3. Sonderschule (Özel eğitim okulları)

Bu okullar doğuştan engellilik durumu olan veya ailede yeterli düzeyde eğitilemeyen öğrencilerin okuldaki diğer öğrencileri olumsuz etkilememesi amacıyla kurulmaktadır. Ayrıca diğer bedensel ya da zihinsel engelliler için de ayrı okullar bulunmaktadır (Perşembe, 2010). Bu kapsamda Kindergarten (anaokulu) düzeyinde yeterli düzeyde Almanca öğrenmeyen öğrenciler ile uyum sorunu yaşayan öğrenciler özellikle de yabancılar bu okullara yönlendirilmektedir. Bu durum bazı velilerin itirazlarına yol açmakta ve bu okullara gitmeyip normal eğitim veren okullarda eğitim alan çok başarılı öğrencilere de rastlanmaktadır. Almanya da diğer okullarda olduğu gibi başarılı olunması halinde üst düzey eğitim veren bir okula geçiş yapmak her zaman için mümkündür.

2.4.1.4. Sekundarstufe I/Mittelschule (Ortaöğretim I kademe/ortaokul)

Almanya’da “Orientierungsschule, Hauptschule, Gesamtschule, Realschule ve Gymnasium adlı ortaokullar bulunmaktadır (Führ, 1989). Bu okullara öğrenci alımları 4. sınıfın bitiminden sonra gerçekleşmekle birlikte herhangi bir giriş sınavı yapılmamaktadır. Sınav yerine öğrencinin not ortalaması ve öğrenci velisinin rızası göz önünde bulundurularak sınıf öğretmeni ve öğrenci velisi tarafından alınan ortak kararlar öğrencinin hangi okula yerleştirileceği belirlenir. Öğrencilerin başarı durumu göz önünde bulundurularak okul değişiklikleri gerçekleştirilir. Bu doğrultuda okullar arası öğrenci geçişleri kolaydır.

2.4.1.4.1. Orientierungsstufe (Uyum Dönemi)

Ortaöğretim I kademe kapsamındaki bütün okulların 5. ve 6. sınıfları uyum dönemi olarak kabul edilir. Bu dönem içerisinde ilgi, beceri ve yeteneklerinin farkına varamamış öğrencilere rehberlik hizmeti verilir (Koçak ve Çobanoğulları, 2016). Yönlendirme sınıfı sürecinde öğrenciler sonraki yıllarda eğitim görecekları ortaokulu seçme hakkını elinde bulundururlar. Öğrenciler seçecekleri okul türüne göre dersler alırlar (Führ, 1989). Hangi ortaokula gideceği konusunda öğretmen ve öğrenci velisinin görüşü esas alınır. Özellikle öğrenci velisinin isteği önemsenmekle birlikte öğrencinin gittiği ortaokulda başarısız olması halinde zorunlu olarak bir alt seviyedeki okula gönderilir.

2.4.1.4.2. Hauptschule (Meslek Eğitimi İçin Temel Eğitim Okulu)

Bu okullarda ortaokul eğitimi beşinci sınıftan 10. sınıfa kadar devam eder. Bazı eyaletlerde ise 9. sınıfa kadar devam eder. Genellikle ortaöğretim okulu (Realschule) veya lise (Gymnasium) okullarına gidemeyen öğrenciler bu okullarda eğitim görürler (Demirel, 2000). Hauptschule okullarının, bu okullara yerleştirilen öğrencilerin akademik başarıları bakımından diğer okullar ile karşılaştırıldıklarında en son sırada yer aldıkları anlaşılmaktadır. Hauptschule ortaokullarında üstün başarı gösterip başka okullara geçiş yapan öğrencilerin dışında bu okuldan normal standartlarda mezun olan bir öğrencinin üniversiteye yerleşmesi imkânsızdır. Bu ortaokullarda yaklaşık altı yıllık bir eğitim süresince öğrencilerin toplumsal hayatta kendilerine bir yaşam alanı sağlayacak eğitimin verilmesi hedeflenir. Hauptschule okullarında mezun olanlar toplumsallaşmayı öğrenir, iş hayatına atılır. (Führ, 1989) Ayrıca bu okullar öğrencilerin bir meslek sahibi olmalarını sağlar. Bu okullardan mezun olan öğrenciler hem meslek hayatına atılarak çalışabilirler hem de eğitime devam edebilirler (Peterson und Reinert, 1996). Ancak öğrencilerin çok az bir kısmı eğitime devam etme şansı bulunduğu öğrencilerin büyük çoğunluğu meslek hayatına atılır.

2.4.1.4.3. Realschule (Orta Okul)

“Realschule” ortaokullarında dört veya altı yıllık bir eğitim verilir. Bu okullarda eğitim beşinci sınıftan itibaren başlar. 10. sınıfın sonuna kadar devam eder. Realschule okulları Almanya’da orta seviyedeki okullar kategorisinde yer almaktadır. Bu nedenle Gymnasium denilen üst seviyedeki öğrencilerin yer aldığı okullarda başarısız olan öğrenciler Realschule okullarına gönderilir (Koçak ve Çobanoğulları, 2016). 1964 yılına kadar bu okullar (Mittelschule) olarak adlandırılırdı. (Demirel, 2000, s. 108) Eyaletler arasında eğitim süresi değişebilmektedir. Realschule okullarından mezun olan öğrenciler ortaokul I. Kademe diploması alma hakkı kazanır (Peterson und Reinert, 1996). Bu diplomayı alan öğrenciler bir meslek sahibi olabilirler. Ancak meslek hayatına atılmak istemeyen başarılı öğrenciler eğitime devam edebilirler (Baumert ve diğerleri 1990).

2.4.1.4.4. Gesamtschule (Ortak Okul)

ABD ve İngiltere’deki çok amaçlı okullar (Comprehensive School) ve Fransa’daki “Ecole Unique” okullarıyla benzerlik gösterir. Gesamtschule okullarında

tüm eğitim programları ortaklaşa verilir. Diğer ortaokul programlarının bir toplamı olarak düşünülebilir. Yeni bir okul sistemi olmakla beraber, bazı eyaletlerde ortaokul eğitiminin tümüyle bu okullarda verilmesi tartışılmaktadır. Bunlardan biri de Aşağı Saksonya eyaletidir. Beşinci sınıftan 10. sınıfın sonuna kadar altı yıllık bir dönemde ortaokul eğitimi verilmektedir (Demirel, 2000). Gesamtschule okulları “Integrierte Gesamtschule” ve “Kooperative Gesamtschule” olarak ikiye ayrılır. Bu okullarda verilen Abitur eğitiminde başarılı olan öğrenciler üniversiteye giriş hakkı kazanmaktadır (Koçak, 2012). Gymnasium okulları gibi bu okullarda da öğrenciler “Abitur” eğitimi almaktadır.

2.4.1.4.5. Gymnasium (Lise)

Beşinci sınıftan 13. sınıfa kadar olan süreci kapsar. 5-10 sınıflar ortaokul birimini oluşturmaktadır. Bu okulların amacı yükseköğretime öğrenci hazırlamaktır. (Demirel, 2000). Gymnasium okulları alman eğitim sisteminde en iyi eğitimin verildiği okullardır. Gymnasium okullarında hem ortaokul hem de lise düzeyinde eğitim verilir. Realschule, Hauptschule okulları en fazla onuncu sınıfa kadar eğitim verirken Gesamtschule okulları gibi Gymnasium`larda ilkokuldan sonra bu okullara yerleşen öğrencilere yedi veya dokuz yıl eğitim verilmektedir. İlkokuldan sonra öğrenciler, Gymnasium okullarında beşinci veya sekizinci sınıftan itibaren eğitim görmeye başlayabilir. Bu okullarda eğitim 13. sınıfta sona erer. Gymnasium okullarının ortaokul biriminden mezun olabilmek için 11. sınıfı başarıyla tamamlamak gerekir (Führ, 1989). Gymnasium`lar alman eğitim sisteminde en iyi okullar olmasının yanında öğrencilerine en az iki yabancı dil öğrenme mecburiyeti getirmektedir. Üçüncü sınıftan itibaren de Yunanca dili zorunlu olarak okutulur (Peterson ve Reinert, 1996). Seçmeli olarak da dördüncü dil öğretilir.

Bu okullardan mezun olan öğrenciler doğrudan üniversitelere kayıt olma ve eğitim alma hakkını elde ederler. Tüm derslerde yapılan sınavlarda başarılı olan öğrenciler mezun olma hakkını kazanır. Bu sınavların tümüne “Abitur” sınavları adı verilir. Sınavlar Gymnasiumun 13. sınıfında yapılır. “Abitur” sınavlarını başarıyla tamamlayan öğrenciler not ortalamalarına göre üniversitelere başvururlar. Dolayısıyla Gymnasium okullarının en önemli işlevi olarak üniversite eğitimi alacak öğrencilerin yetiştirilmesi olarak belirtmek yanlış olmayacaktır. (Führ, 1989). Bu okullar bazı noktalarda Türk eğitim sistemindeki fen lisesi okulları ile benzerlikler göstermektedir.

Ancak bu okullar fen liselerinden farklı olarak ortaokul birimlerini de bünyesinde barındırır. Hauptschule, Realschule, Gesamtschule ve Gymnasium okullarının ortaokul kısmından mezun olan öğrencilerin önemli bir bölümü meslek eğitimi almakta veya meslek alanlarına yönelmektedir (Führ, 1989). Alman ekonomisinin lokomotifini olan sanayi sektörünün en önemli artılarından biri uzun bir geçmişe sahip, özel sektör ile iyi bir uyum sağlayan mesleki eğitim ve çıraklık sisteminin başarıyla sürdürülmesidir (Sökmen, 2012).

2.4.1.5. Sekundarstufe II (Ortaöğretim II kademe)

Ortaöğretim II. Kademe okulları meslek eğitimi ve genel eğitimi kapsamaktadır. Bu okullar 10. sınıftan başlayarak üç yıl devam eder. Gymnasium okullarının 10. sınıfından itibaren öğrenciler Türkiye’deki karşılığı olarak lise eğitimi alırlar. Bu eğitim 3 yıl sürmektedir. Gymnasium 13. sınıf öğrencileri “Abitur” denilen sınavları yıl içerisinde vererek aldıkları ortalamaya göre üniversitelere başvuru hakkı kazanırlar. Abitur sınavları birçok alandaki derslerde yapılan sınavları kapsamaktadır. “Abitur olarak adlandırılan sınavlarda Gymnasium ve Gesamtschule’nin son iki yılındaki okul başarısı, puanın %64 ünü ve yazılı sınavlar da %36’sını oluşturmaktadır” (Koçak, 2012). Berufsaufbauschulen, Abendrealschulen, Abendgymnasium ve Kolejlerden mezun olan öğrencilerde üniversite eğitimi için başvuruda bulunabilirler. Almanya’da meslek okulları ortaöğretim birinci kademe okullarından mezun olanlar farklı bölümlere kayıt yaptırabilir. Berufsfachschulen, Berufsschulen, Fachoberschulen, Berufsaufbauschulen, ve özel okullar bunlardan bazılarıdır (Führ, 1989). Alman eğitim sisteminde daha sonradan eğitim görmek isteyen bireyler için alternatif okullar bulunmaktadır. Akşam ortaokulu (Abendhauptschule, Abendrealschule), Akşam lisesi (Abendgymnasium) bu okullardan bazılarıdır. Bu okullardan mezun olan öğrenciler için yükseköğretime geçişte herhangi bir sınırlama da yoktur. (Horstkotte, 2002)

2.4.1.6. Yüksekokul ve Üniversiteler

Almanya’da bazı üniversiteler belli alanlarda yoğunlaşan bir eğitim sunmaktadır. Buna örnek olarak teknik üniversiteler, tıbbi alandaki üniversiteler ve eğitim alanındaki üniversiteler gösterilebilir. Öğrenciler başarılı bir Bachelor (Lisans) ve Master (Yüksek lisans) eğitiminden sonra doktora eğitimi alabilirler. Almanya’da

uygulamalı bilimler üniversiteleri (Fachhochschule) uygulama ve pratik ağırlıklıdır. Özellikle ekonomi, mühendislik, mimarlık ve sosyal hizmet faaliyetleri alanlarında eğitim verilmektedir. Üniversitelerde lisans bölümleri (Bachelor) 6 veya 8 yarıyıl devam eder, mezun olan öğrenciler doğrudan meslek hayatına başlayabilir veya Master (yüksek lisans) eğitime devam edebilirler. Doktorluk, avukatlık ve eczacılık gibi Mesleklerde çalışmaya hak kazanmak için sadece üniversitenin ilgili bölümünden mezun olan öğrencileri kapsayan “Devlet sınavı” (Staatsexamen)’nda başarılı olma şartı bulunmaktadır. Master (Yüksek lisans eğitim 2 veya 4 yarıyıl sürmekte, doktora eğitimi ise altı yarıyıl sürmektedir.

2.4.2. Değerler ve Normlar Dersi Öğretmenliği Lisans Programları.

Almanya’da Aşağı Saksonya eyaleti sınırları içerisindeki bazı üniversitelerde Değerler ve Normlar derslerinin ortaokullarda okutulması amacıyla programlar açılmıştır. Değerler ve Normlar dersi öğretmenlerin yetiştirilmesi amacıyla Oldenburg, Hannover ve Göttingen Üniversitelerinde Bachelor (lisans) düzeyinde eğitim verilmektedir. Bu bölümlerde okuyan öğrenciler genelde din veya felsefe alanında yan alan eğitimi almakta üniversiteden iki diploma ile mezun olmaktadır.

Bu bölümler şu şekildedir:

- Philosophie / Werte und Normen (Bachelor) Felsefe/Değerler ve Normlar (Lisans)
- Werte und Normen (Lehramt an Grund- und Hauptschulen) (İlkokul ve Hauptschule ortaokulunda Değerler ve Normlar öğretmenliği,
- Werte und Normen (Lehramt an Realschule) (Realschule ortaokullarında Değerler ve Normlar öğretmenliği)
- Werte und Normen (Lehramt für Sonderpädagogik) (Özel eğitim ortaokullarında Değerler ve Normlar öğretmenliği)
- Werte und Normen (Lehramt) (Değerler ve Normlar öğretmenliği) (Studienwahl, 2017)

Değerler ve Normlar Öğretmenliği bölümlerinde felsefe, din bilimleri ve toplum bilimlerinin problemlerinin işlendiği dersler verilmektedir. Bu doğrultuda Göttingen Üniversitesinde Değerler ve Normlar adlı Bachelor (Lisans) ve (Lehramt) öğretmenlik alan eğitimini bir arada taşıyan bir bölüm dışında sadece Bachelor

(Lisans) düzeyinde eğitim verilen bir bölüm bulunmaktadır. Hannover Üniversitesinde “Religionwissenschaften/Werte und Normen” din bilimleri/Değerler ve Normlar bölümleri bulunmaktadır. Ayrıca “Religionwissenschaften/Werte und Normen” (Master Lehramt an berufsbildenden Schulen oder Lehramt) din bilimleri/Değerler ve Normlar (meslek okullarında ve öğretmenlik okullarında öğretmenlik alanında yüksek lisans) gibi bölümler yer almaktadır.

Bu programlardan mezun olanlar dışında diğer branşlardan öğretmenler de bu dersleri verebilmekte, bu hususta bir sınırlama bulunmamaktadır. Eğer okulda Değerler ve Normlar bölümünden mezun öğretmen yok ise genellikle din bilimi alanında eğitim alan öğretmenler tercih edilmektedir.

2.5. TÜRK EĞİTİM SİSTEMİ

2.5.1. Türkiye Eğitim Sisteminde Ortaokullar.

Türk eğitim sisteminde 2012 yılında yapılan değişiklikler neticesinde 4+4+4 sistemi kabul edilmiştir. Bu sisteme göre ortaokullarda beşinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar dört yıllık eğitim verilir. Toplamda dört yıl eğitim veren ortaokullara dördüncü sınıf sonunda yapılan sınavların neticesine göre öğrenciler yerleştirilir. Öğrenciler, Sekizinci sınıfta TEOG sınav notu ile liselere yerleştirilmektedir. Ancak Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2017-2018 eğitim öğretim yılında TEOG sınavının yapılmayacağı belirtilmiş olup yeni sistem üzerinde çalışmalar sürmektedir. Ortaokullar genel ortaokullar ve imam hatip ortaokulları olarak ayrılmaktadır. İmam Hatip ortaokulları, imam hatip liselerinin temelini oluşturur. İmam Hatip Ortaokullarında dini ağırlıklı öğretim programının yanında fen ve sosyal bilimler alanlarıyla ilgili dersler de verilmektedir.

2.5.2. Sosyal Bilgilerde Değerler Eğitimi

Soyut kavramlardan oluşan, fiziksel bir kütleye sahip olmayan değerler bu özelliğiyle, doğa bilimlerinde benimsenen pozitivist anlayış ile ters düşmektedir. Soyut ve göreceli olmasından dolayı ağırlıklı olarak sosyal bilimler alanındaki derslerde işlenmektedir. Değerler en yoğun şekilde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ile Sosyal Bilgiler derslerinde verilmektedir. Sosyal Bilgiler dersinin disiplinler arası yaklaşıma uygun olması, iyi vatandaş yetiştirmeyi amaçlaması, değer eğitiminin amaçları ile örtüşmektedir. Etkin değer eğitiminde Sosyal Bilgiler dersi önemli bir rol

üstlenir (Durualp ve Durualp, 2012). Bu rol Sosyal Bilgiler öğretim programlarına giderek artan bir oranda yansımaktadır. Güncel ilk ve ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programında 18 değere yer verilmektedir. Bu değerler: Adalet, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, eşitlik, özgürlük, saygı, sevgi, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik, yardımseverliktir (MEB, 2017, s. 10).

2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan her üniteyle ilgili bir değer belirlenmiş, buna karşın bu değerlerin eğitimine ilişkin hangi yöntem ve hangi aktivitelerden yararlanılacağı tam olarak belirtilmemiştir (Yalar ve Yelken, 2011, s. 82). 2017 öğretim programında ünitelerde öğretilecek değer sayıları arttırılmış, buna ek olarak kazanımlar belirlenmiştir. Buna ek olarak değer eğitiminin başarıyla gerçekleşmesi için alanda bazı çalışmalar yapılmaktadır. Örneğin dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenleriyle gerçekleştirilen nitel bir araştırma da öğretmenlerin büyük bir kısmının Sosyal Bilgiler derslerinde sorumluluk değeriyle ilgili etkinlikler, telkin, örnek model olma, değer aktarımı, işbirlikli öğrenme ve yaratıcı drama yöntemi ile gözlemlere değindikleri saptanmıştır (Aran ve Demirel, 2013, s. 151). Bir diğer çalışmada Değer açıklama modeli, ahlaki muhakeme modeli ve model olma modelinin değer eğitiminde en çok tercih edilen yöntemler arasında yer aldığı sonucuna varılmıştır (Özmen, Er ve Gürgil, 2012. s. 308).

Sosyal Bilgiler derslerinde değer eğitimi ders içi ve ders dışındaki eğitim ve etkinlikler aracılığıyla yapılabilmektedir. Bu kapsamda okul dışına yapılacak turlar ve müzelerin ziyaret edilmesi etkili yöntemler arasında sayılabilir (Turan, 2015). Derslerde kullanılan hikâye anlatım yöntemi özellikle de tarihi hikâyeler milli kültüre ait değerlerin benimsenmesinde önemli katkılar sunabilir (Şimşek, 2004). Evrensel değerlere yer veren, doğru ve yanlış olgusu üzerine bir bilinç oluşturan hikâyeler, öğrenci davranışlarına, öğrencinin bakış açısının oluşmasına katkı sağlayarak öğrenmenin gerçekleşmesini sağlayabilir (Kasapoğlu, 2013, s. 101). Öğrencilere değer kazandırmayı amaçlayan kitapların tavsiye edilmesi, derste işlenen konularla ilgili tanınmış bireylerin biyografilerine yer verilmesi, bu kişiler hakkında tartışma ortamı sağlanması, örnek davranışlarda bulunan öğrencilerin sınıfta ödüllendirilmesi, öğrencilerin empati becerisi kazanmasını sağlama ve öğrencilerin pozitif değerlere sahip olmalarını sağlamak değer eğitimi etkinlikleri arasında yer almaktadır

(Çelikkaya, Filoğlu ve Öktem, 2013). Bir diğer etkinlik olarak da okuma çalışmaları gösterilebilir. Bu sayede edebi eserlerde değinilen karakterler aracılığıyla, öğrencilerin ahlaki hayal glerine ivme kazandırılmasının yanında olumlu karakterlerin pozitif davranış ve tutumları birer değer olarak kabul edilerek bu değerlerin benimsenmesi sağlanır (Karatay, 2011, s. 1405).

2.6. İLGİLİ ARAşTIRMALAR

2.6.1. Türkiye’de Sosyal Bilgiler Derslerinde Değerler Eğitimine Yönelik alışmalar

Değerler eğitimi, tüm ağdaş devletlerin iyi vatandaş yetiştirme politikalarına hizmet etmesi bakımından oldukça önemlidir. Bu anlayış doğrultusunda Türkiye’de değerler eğitimi ile ilgili çalışmalar son on yıl içerisinde giderek artmaktadır. Ortaokullarda değerler eğitimi ile ilgili toplam 47 adet yüksek lisans çalışması, 13 doktora çalışması yapılmıştır. Bu çalışmalardan 15 adet yüksek lisans ve 6 adet doktora alışması Sosyal Bilgilerde değerler eğitimi alanında yapılmıştır. Bu bölümde değerler eğitimi alanında yapılmış çalışmalara yer verilecektir.

Sarıcan (2006), 1998 ile 2004 “Sosyal Bilgiler Dersi ğretim Programlarının Vatandaşlık Değerleri Açısından Karşılaştırılması” adlı yüksek lisans tezinde  bölümden oluşan bir anket uygulamış, doküman analizi tekniğinden yararlanmıştır. Çalışmada 1998 Sosyal Bilgiler ğretim Programının ezbere dayalı bir sürece dayandığı, demokratik hayata uyum sağlayan bireylerin yetiştirilmesinde başarılı bulunmadığı, 2004 ğretim programının ise daha demokratik, bireysel özellikleri ön plana çıkaran, bireyi önemseyen, bireyin sorumluluklarını ön plana çıkaran bir anlayışa sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Balcı (2008), “İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değer Eğitiminin Etkililiği” adlı yüksek lisans tezinde nicel ve nitel araştırma yöntemlerini birlikte kullanmıştır. Araştırma sonucunda değerler eğitimi uygulamalarının Sosyal Bilgiler dersine, öğretimine ve öğrencilerin değerler eğitimiyle ilgili algılarına farklı bir yaklaşım kazandırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Can (2008), “Dördüncü ve Beşinci Sınıf ğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri” adlı yüksek lisans

tezinde nicel ve nitel araştırma yöntemlerini kullanmıştır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin en fazla sorumluluk değerine yönelik etkinliklere vakit ayırdıkları, telkin, duygudaşlık kurma, model olma gibi tekniklere yer verdikleri, işbirlikli öğrenme ve yaratıcı drama yöntemlerini sıklıkla kullandıkları saptanmıştır.

Keskin (2008), “Türkiye’de Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Değerler Eğitimi: Tarihsel Gelişim, 1998 ve 2004 Programlarının Etkililiğinin Araştırılması” adlı doktora tezinde nitel ve nicel araştırma yöntemlerini birlikte kullanmıştır. II. Meşrutiyetin ilanından sonraki Sosyal Bilgiler Öğretim Programları incelenmiş, geliştirilen anket beşinci sınıf öğrencileri üzerinde uygulanmıştır. Sosyal Bilgiler programlarının incelenmesi neticesinde programda değer eğitime önem verildiği ve değerlere yer verildiği tespit edilmiştir. Programlarda ahlak ve karakter eğitime vurgu yapıldığı, dayanışma, duyarlılık, bağımsızlık ve sorumluluk gibi değerlerin vurgulandığı anlaşılmıştır. Okullarda uygulanan ölçek sonucunda kızların değerlere sahip çıkma düzeylerinin erkeklere oranla daha yüksek olduğu, ailede sosyo ekonomik seviye yükseldikçe değer puanlarının da yükseldiği anlaşılmıştır.

Aladağ (2009), tarafından hazırlanan “İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretiminde Değer Eğitimi Yaklaşımlarının Öğrencilerin Sorumluluk Değerini Kazanma Düzeyine Etkisi” adlı doktora tezinde, nicel ve nitel araştırma yöntemlerini kullanmıştır. Araştırmada kullanılan ölçekler sonucunda deney grubu ile kontrol grubu arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Öğrencilerle yapılan görüşmeler neticesinde programın deney grubunda yer alan öğrenciler üzerinde olumlu etkilerde bulunduğu, velilerle yapılan görüşmelerde ise programın öğrenciler üzerinde olumlu etki yaptığı tespit edilmiştir.

Baydar (2009), “İlköğretim Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Programında Belirlenen Değerlerin Kazanım Düzeyleri ve Bu Süreçte Yaşanılan Sorunların Değerlendirilmesi” adlı yüksek lisans tezinde öğrenciler üzerinde ahlaki ikilem formlarını uygulamış, öğretmenler ile anket çalışması yapmıştır. Araştırma neticesinde öğrenciler ile öğretmenlerle yapılan çalışmalardan benzer sonuçlar elde edilmiştir. Öğrencilerin değer kazanım düzeylerinin Kohlberg tarafından geliştirilen ahlaki gelişim kuramının ikinci düzeyine denk geldiği belirtilmektedir. Öğretmenlere göre öğrencilerin değer kazanımında yetersiz kalmalarının sebeplerinden birinin ailenin eğitim durumu olduğu, ailelerin sosyal ekonomik düzeylerinin öğrenci üzerinde pozitif

ve negatif etkilerinin olduğu, eğitim seviyesi yüksek ailelere mensup öğrencilerin ise değer kazanımında daha başarılı oldukları sonucuna varılmıştır.

Kan (2010), “Sosyal Bilgiler Dersi ve Değerler Eğitimi” adlı makalede literatür taramasından faydalanarak değerler eğitimi açısından Sosyal Bilgiler derslerinin önemini ortaya koymaya çalışmıştır. Çalışmada değerler eğitiminde bazı eksikliklerin olduğu vurgulanmış, değerler eğitimiyle ilgili önerilere yer verilmiştir. Derslerde yaratıcı drama tekniğinin uygulanması, öğretmenin örnek olması, görsel ve işitsel materyallerden daha fazla faydalanılması gibi öneriler bunlardan bazılarıdır.

Kılcan (2009), “İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerler Eğitimine İlişkin Öğretmen Görüşleri (Kırşehir İli Örneği)” adlı yüksek lisans tezinde nicel araştırma verilerinden faydalanmış geliştirilen ölçeği öğretmenlere uygulamıştır. Araştırma sonucunda bazı maddelerin sonuçlarının bayan öğretmenler lehine anlamlı bir farklılık gösterdiği, mesleki tecrübeye ve branş değişkenleri bakımından elde edilen puanlar arasında anlamlı bir farkın oluştuğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kurtulmuş (2009), tarafından yapılan, “İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değerlerin Kazandırılmasında Kullanılan Değer Analizi Yaklaşımının Etkililiğinin Belirlenmesi” adlı yüksek lisans tez çalışmasında nicel araştırma yöntemleri kapsamında değer belirleme ölçeği hazırlamış, gözlem formu kullanmıştır. Araştırmadan elde edilen verilerde uygulanan değerlerde anlamlı farklılıkların oluştuğu, geleneksel öğretim modelleri yerine değer analizi yaklaşımının kullanılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Yalar (2010), “İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Değerler Eğitiminin Mevcut Durumunun Belirlenmesi ve Öğretmenlere Yönelik Bir Program Modülü Geliştirme” adlı doktora tezinde karma araştırma yöntemi kullanmıştır. Araştırmada öğretmenler tarafından şiddet ve saldırganlık içeren yayınların okuldaki değerler eğitimini olumsuz etkilediği, hizmet öncesi eğitimde değer eğitiminin verilmesinin faydalı olacağı, etkili bir değer eğitimi için görsel ve işitsel araçların okullarda bulundurulması gerektiği yönünde görüşler ortaya konmuştur. Ayrıca okulda verilen değerlerin okul dışında yeterince pekiştirilmediği belirtilmiştir.

Coşkun (2011), hazırladığı “İlköğretim Birinci Kademe 5. sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi (Denizli İli Örneği)” adlı yüksek lisans tezinde nitel araştırma yöntemleri kapsamındaki mülakat tekniğinden yararlanmıştır. Çalışmada doğal çevre ile tarihi mirasa duyarlılık ve vatanseverlik gibi değerler hakkında daha tutarlı ve kuvvetli ifadelerin kullanıldığı, buna karşın sorumluluk değerinin tam olarak içselleştirilemediği, hoşgörü başta olmak üzere, hoşgörü değerine istenen düzeyde sahip olunmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Gömlüksiz ve Cüro (2011), “Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerlere İlişkin Öğrenci Tutumlarının Değerlendirilmesi” adlı makalelerinde öğrencilerin vatanseverlik, saygı, sorumluluk, bilimsellik, çevre ve doğaya saygı ile kültürel değerlere ilişkin tutumlarını ortaya koymaya çalışmışlardır. Belirtilen değerlerin Sosyal Bilgiler Öğretim Programıyla etkili bir şekilde öğretilmediği sonucuna varılmış, ailenin gelir düzeyi bakımından anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Ayrıca okulda değerlerin öğretiminde örtük programdan da faydalanılması gerektiği vurgulanmıştır.

Öğretici (2011), “İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Derslerinde Değerler Eğitimi Yönelik Uygulamaların Etkililiğinin Araştırılması” adlı yüksek lisans tezinde nitel araştırma yöntemleri kapsamında temellendirilmiş kuramı kullanmıştır. Araştırmada duyarlılık ve sorumluluk değerleri hakkında uygulanan etkinliklerin değer farkındalığını arttırdığı, hâlihazırda değerler eğitimi kapsamındaki uygulamaların yetersiz kaldığı, ders kitapları ile öğretim programının değerler eğitimi için uygun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yiğittir ve Keleş (2011), “Sosyal Bilgiler Dersinde Değer Eğitimi İlişkin Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri” adlı çalışmada ise, 4 ve 5. sınıf öğretim programlarında yer alan değerler eğitimi ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşlerini tarama yöntemi kullanarak ortaya koymaya çalışmışlardır. Çalışmada öğretmenlerin değerlerin Sosyal Bilgiler Öğretim Programı içerisinde ele alınmasından memnuniyet duydukları, değer eğitimi hakkında hizmet içi eğitime ihtiyaç duydukları, ders kitaplarında değerler eğitiminin yeterince işlenmediği sonucuna varılmıştır.

Aladağ (2012), “İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretiminde Değer Eğitimi Yaklaşımlarının Öğrencilerin Sorumluluk Değerini Bilişsel Düzeyde Kazanmalarına

Etkisi” adlı makalede bilişsel düzey ölçeğinden yararlanmıştır. Çalışmada sorumluluk değerine dair iki grup öğrenci arasında anlamlı bir farklılık oluşmuş, ailenin sosyal kültürel ve ekonomik yapısına dair iki grup arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Başçı (2012), “Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değer Eğitiminin Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi” adlı doktora tezinde nitel ve nicel araştırma yöntemlerini birlikte kullanmıştır. Araştırmada cinsiyet, yaş, lisans eğitimi değişkenleri açısından anlamlı farklılıklar görülmüştür. Diğer alanlarda anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Sorumluluk, estetik ve çalışkanlık değerlerinin en fazla güçlük çekilen değerler olduğu saptanmıştır. Nitel araştırma sonuçlarına göre dürüstlük, saygı ve sorumluluk değerleri öğrencilere kazandırılması gereken değerlerin başında gelmektedir.

Budak (2012), “Sosyal Bilgiler Derslerinde (7 sınıf) Doğal ve Kültürel Varlıklar Aracılığı İle Estetik Değer Eğitimi (Tokat Örneği)” adlı doktora tezinde nitel ve nicel araştırma yöntemlerini birlikte kullanmıştır. Tez kapsamında geliştirilen etkinlikler deney grubu üzerinde uygulanmıştır. Uygulama neticesinde deney ve kontrol gruplarına ait tutum puanlarının anlamlı bir farklılık gösterdiği saptanmıştır. Estetik değer farkındalığının bu etkinliklerle daha da arttırıldığı görülmüştür. Bunun dışında, uygulanan etkinliklerin öğrencilerde Sosyal Bilgiler derslerine yönelik tutumlarda olumlu etki oluşturduğu saptanmıştır.

Merey, Kuş ve Karatekin, (2012), “Türkiye ve ABD İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Değerler Eğitimi Açısından Karşılaştırılması” adlı makalede nitel araştırma yöntemleri desenlerinden biri olan durum çalışmasından faydalanmışlardır. Çalışma sonucunda Türkiye’deki programda sorumluluk, duyarlılık, dayanışma, yardımseverlik, bilimsellik ve vatanseverlik değerlerinin daha fazla vurgulandığı, ABD programında ise bilimsellik, yardımlaşma, sorumluluk ve duyarlılık gibi değerlerin vurgulandığı sonucuna varılmıştır.

Yaşar ve Çengelci (2012), “Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitime İlişkin Bir Durum Çalışması” adlı makalede yapılandırılmış gözlem tekniğiyle bir durum çalışması yapılmıştır. Araştırmada değerler eğitimi açısından Sosyal Bilgiler derslerinin çok önemli olduğu saptanmış, etkin bir değer eğitimi için öğretmen, okul, aile ve çevrenin birbiriyle etkileşim halinde olmaları gerektiği sonucuna varılmıştır.

Yiğittir ve Kaymakçı (2012), “Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Uygulama Kılavuzunda Yer Alan Etkinliklerin Değer Eğitimi Yaklaşımları Açısından İncelenmesi” adlı makalede nitel araştırma yöntemleri tekniklerinden biri olan doküman incelemesinden yararlanmıştır. Çalışmada 98 etkinlikte belli oranda değer eğitimi yaklaşımlarının yer aldığı, eğitimde en fazla değer açıklama yaklaşımının kullanıldığı ve en fazla değer etkinliğine 7. sınıfta yer verildiği sonucuna varılmıştır.

Aran ve Demirel (2013), “Dördüncü ve Beşinci Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri” adlı makalede anket ve yarı yapılandırılmış görüşme formunu kullanarak bu konudaki öğretmen görüşlerini ortaya koymuşlardır. Araştırmada öğretmenlerin önemli bir kısmının sorumluluk değerine yer verdikleri, telkin etme, model olma ve değer berraklaştırma gibi yaklaşımları benimsedikleri, işbirlikli öğrenme ve yaratıcı drama gibi yöntemleri tavsiye ettikleri sonucuna varılmıştır.

Baysal (2013), “Ortaokul Sosyal Bilgiler Derslerinde Değerler Eğitimi Uygulamalarının Öğretmenler Yönüyle Değerlendirilmesi” adlı yüksek lisans tezinde nicel araştırma yöntemlerinden faydalanmış beş alt boyuttan oluşan bir ölçek geliştirmiştir. Araştırma sonucunda öğretmenlerin en çok dürüstlük değerinin kazandırılmasına yönelik uygulamalar gerçekleştirdikleri, ahlaki ikilem yaklaşımını ağırlıklı olarak kullandıkları, buna karşın değer analizi yaklaşımını çok az kullandıkları saptanmıştır. Öğretmenlerin en fazla örnek olay kullanma tekniğini uyguladıkları sonucuna varılmıştır. Ayrıca değer eğitimi hakkında herhangi bir eğitim alan öğretmenlerin materyal kullanımında daha başarılı oldukları tespit edilmiştir.

Balcı ve Yelken (2013), “İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Değerler ve Değer Eğitimi Uygulamaları Konusunda Öğretmen Görüşleri” adlı makalede anket çalışması yaparak veriler elde etmiştir. Çalışmada adil olma, dürüstlük, barış, duygu ve düşüncelere saygı gibi değerlerin daha fazla önemsendiği tespit edilmiştir. Örnek olay incelemesinin en etkili yöntem olarak belirtilmesine karşın telkin yönteminin en etkisiz yöntem olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca değerlerin ortaokul düzeyinde kazandırılmasında güçlükler yaşandığı, ailelerin sosyo kültürel yapıları ve ekonomik özelliklerinin değer eğitiminde önemli bir sorun teşkil ettiği vurgulanmıştır.

Er (2013), “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Değer Algıları ve Benlik Saygıları Arasındaki İlişki” adlı yüksek lisans tezinde, nicel araştırma yöntemlerinden faydalanmış, “Kişisel Bilgi formu”, “Benlik saygısı ölçeği” ve “Portre değerler ölçeği”ni Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarına uygulamıştır. Araştırmada öğretmen adaylarının değer sistemleri hakkındaki algılarının, cinsiyetleri, yaşları, annenin eğitim düzeyi, mezun oldukları okullar ve gelir düzeyleri açısından anlamlı şekilde farklılaştığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca öğretmen adaylarının benlik saygılarına dair algıları ile yaşları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Berkant ve Sürmeli (2013), “Sosyal Bilgiler Dersindeki Değerleri Kazandırmada Öğretmenlerin Güçlük Yaşama Durumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi” adlı makalede iki anket kullanmışlardır. Çalışmada beşinci sınıf kadın öğretmenlerinin ve kıdemli 10 yıl altı olan öğretmenlerin değer eğitiminde daha çok zorlandıkları, beş ve yedinci sınıfta görev yapan eğitim fakültesi mezunu öğretmenlerin diğer öğretmenlere göre değer eğitiminde güçlük yaşadıkları sonucuna varılmıştır.

Çelikkaya, Filoğlu ve Öktem (2013), “Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi Uygulamalarının Öğretmenler Tarafından Uygulanma Düzeyleri” adlı makalede 38 maddelik ölçeği öğretmenlere uygulamışlardır. Kitap önerme, biyografi oluşturma, sınıf ortamında örnek davranışları ödüllendirme, duygudaşlık becerisinin kazandırılması için çalışmalar yapma ve değer telkini yaklaşımlarının benimsenmesi öğretmenlerin en önemli etkinliklerinin arasında yer aldığı sonucuna varılmış, ilçe merkezindeki öğretmenlerin etkinlikleri daha iyi uyguladıkları gözlenmiştir.

Karatekin, Gençtürk ve Kılıçoğlu (2013), “Öğrenci, Sosyal Bilgiler Öğretmen Adayı ve Öğretmenlerinin Değer Hiyerarşisi” adlı makalede belirlenen 20 değer arasında bir hiyerarşi belirlemeye çalışmışlardır. Öğrenci, öğretmen adayı ve öğretmenlerle yapılan mülakatlar neticesinde saygı, dürüstlük ve vatanseverlik ilk üç değer arasında gösterilmiştir. Üç grupta yer alanlar tarafından öne çıkan ortak değer dürüstlük ve vatanseverlik olmuştur. Öğrenciler ve öğretmen adaylarının tercih ettikleri değerler bakımından benzerlik gösterdikleri sonucuna varılmıştır.

Keskin ve Öğretici (2013), tarafından hazırlanan “Sosyal Bilgiler Dersinde “Duyarlılık” Değerinin Etkinlikler Yoluyla Kazandırılması: Nitel Bir Araştırma” adlı

makalede nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan eylem araştırması tekniği uygulanmış ayrıca görüşme ve doküman analizi tekniklerinden de yararlanılmıştır. Araştırmada etkinliklerin duyarlılık değeri üzerinde çok etkili olduğu önemli farklılıklar meydana getirdiği saptanmış, etkinliklerin öğrencilerin duyarlılık değeri hakkındaki farkındalık düzeyini geliştirdiği sonucuna varılmıştır.

Kuş, Merey ve Karatekin (2013), “İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Değerler” adlı makalede nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniğini kullanmışlardır. Çalışmada dördüncü ve beşinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında, duyarlılık, sorumluluk, sevgi dayanışma ve vatanseverlik değerlerinin en sık vurgulanan değerler olduğu programda yer almasına karşın dürüstlük, temizlik ve hoşgörü değerlerine yeterince yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Şahin (2013), “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Değerler Eğitimi Öz Yeterliliklerinin İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde karma yöntem kullanmıştır. Araştırma sonucunda lisans eğitimi 4. sınıf öğrencilerinin yüksek öz-yeterliğe sahip olduğu, öz yeterlik düzeylerinin öğrenim gördükleri üniversitelere göre farklılaştığı anlaşılmaktadır. Diğer etkenlerin farklılık oluşturacak düzeyde bir etkiye sahip olamadıkları, araştırma sonuçlarının büyük bölümünün nicel veriler ve literatürle aynı doğrultuda olduğu belirtilmektedir.

Tay, Durmaz ve Şanal (2013), “Sosyal Bilgiler Dersi Kapsamında Öğrencilerin Değer ve Değerler Eğitimine İlişkin Görüşleri” adlı çalışmada 4, 5, 6 ve 7. sınıf öğrencilerinin değer ve değerler eğitimine yönelik görüşlerini betimlemeyi amaçlamışlardır. Çalışmada farklı değer tanımlamalarına rastlanmış, saygı, sevgi, dostluk, aile, çalışkanlık ve paranın en fazla dile getirilen değerler olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca öğrenciler Sosyal Bilgiler dersinde kazandırılması gereken değerlerin 28 adet olduğunu belirtmişlerdir.

Topkaya ve Tokcan (2013), “Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Belirlediği Değerlerin 6. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına Yansıma Düzeylerinin Karşılaştırılması” adlı makalede tarama yöntemi ve doküman analizi tekniğini kullanmışlardır. Çalışmada özel yayınevlerinde basılan 6. sınıf kitaplarında öğretim

programlarında yer alan değerlere 125 kez yer verildiği, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından basılan 6. sınıf kitaplarında ise 44 kez yer verildiği sonucuna varılmıştır.

Varol (2013), “Sosyal Bilgiler Derslerindeki Değerler Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Öğretmen Görüşleri” adlı yüksek lisans tezinde nitel araştırma yöntemi kullanmış, betimsel analiz yapılarak verileri yorumlamıştır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin %54’ü değerlerin eğitim programı içerisinde yer almasına karşın, kendilerinin değer eğitimi hakkında bir eğitim almadıkları için öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitim programlarının yaygınlaştırılması gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir. Sorumluluk değeriyle ilgili yoğun etkinlikler düzenlenirken, barış ve dayanışma değerlerine çok az yer verildiği görülmüştür. Katılımcıların yöntem olarak değer açıklama yöntemini kullandıkları, değerlerin yaparak yaşayarak öğrenme tekniğinden yararlanılarak öğretilmesini önerdikleri sonucuna varılmıştır.

Yılmaz (2013), “Sosyal Bilgiler Dersinde Kazandırılması Amaçlanan Değerlere İlişkin Öğretmen Adayı Görüşleri” adlı makalede nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışmasından faydalanmıştır. Çalışmada öğretmen adaylarının büyük bir kısmı; değerleri toplumdaki kural, gelenek ve görenekler ile maneviyat olarak gördükleri, Sosyal Bilgiler derslerinin değerler eğitimi açısından elverişli bir ders olduğu, vatanseverlik değerine özellikle vurgu yaptıkları sonucuna varılmıştır.

Kantar (2014), “İlköğretim 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde 100 Temel Eser Yoluyla Değerler Eğitimi” adlı yüksek lisans tezinde betimsel alan araştırması yöntemi kullanmıştır. Araştırmada incelenen kitaplarda en fazla yardımseverlik değerine yer verildiği görülmüştür. Vatanseverlik, bağımsızlık ve hoşgörü gibi değerler eserlerde en az yer verilen değerlerdir. 100 temel eser kitaplarının değerlerin büyük çoğunluğunun kazandırılmasında etkili olabileceği, ancak genel değerler eğitimi için de yeterli olmayacağı sonucuna varılmıştır.

Aktan ve Kılıç (2015), “Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki değerleri 100 temel eserde bulunan değerlerin destekleme durumu” adlı makalede nitel araştırma yöntemi kullanmış verilerin içerik analizini yapmıştır. Yerli ve yabancı eserler incelenerek bu eserlerde yer alan değerler tespit edilmiştir. İncelenen eserlerde en fazla yardımseverlik, sevgi, saygı, özgürlük ve estetik değerlerinin vurgulandığı buna karşın

bilimsellik, hoşgörü, sağlıklı olmayı önemseme, bağımsızlık ve barış değerlerinin en az vurgulanan değerler olduğu sonucuna varılmıştır.

Aktepe (2016), “Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerler Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Sınıf Öğretmenlerinin Görüşlerinin Belirlenmesi” adlı yüksek lisans tezinde, nicel araştırma yöntemi kapsamında geliştirilen ölçeği veri aracı olarak kullanmıştır. Araştırmada katılımcıların çoğunluğunun değer eğitimiyle alakalı herhangi bir kurs veya seminer almadıkları anlaşılmıştır. Araştırma sonucunda değerler eğitimiye yönelik olarak öğretmenlerin farkındalık düzeyinin yüksek olduğu, derslerde değer eğitimi etkinliklerine yer verdikleri sonucuna varılmıştır.

Beldağ, Özdemir ve Nalçacı (2016), “Yedinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersindeki Değerlerin Kazanılma Düzeyinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi (Erzurum İli Örneği)” adlı makalelerinde değerler eğitimi ölçeği kullanmışlardır. Elde edilen veriler neticesinde dürüstlük, barış ve adil olma değerlerine dair kız öğrencilerin daha duyarlı oldukları, farklılıklara saygı, bilimsellik, dürüstlük ve barış değerlerinin kazanılma düzeyleri açısından öğrenci görüşlerinde farklılaşma olduğu sonucuna varılmıştır.

Er, Ünal ve Gürel (2016), “Sosyal Bilgiler Dersinde Değer Aktarımı Açısından Sadi Şirazi’nin “Bostan” ve “Gülistan” isimli eserlerinin incelenmesi” adlı makalede Bostan ve Gülistan eserleri araştırmacılar tarafından okunmuş; hikâyelerde aktarılan değerlerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. “Bostan” adlı eserde, duyarlılık, hoşgörü, saygı, dürüstlük, sevgi, yardımseverlik ve adaletli olma değerleri öne çıkarken, “Gülistan” adlı eserdeyse çalışkanlık, yardımseverlik, sorumluluk, dayanışma, sevgi, duyarlılık, dürüstlük ve saygı değerlerinin öne çıktığı sonucuna varılmıştır.

Karatekin (2016), “Ömer Seyfettin Hikâyelerinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında Yer Alan Değerler Açısından İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde nitel araştırma yöntemlerinden tarama modelini kullanmıştır. Doküman analiziyle Ömer Seyfettin’in hikâyelerinden veriler elde edilmiştir. Araştırma kapsamında hikâyelerde kullanılan 17 değere ulaşılmıştır. Öğretim programında yer alan tüm değerleri içeren bir hikâyeye rastlanmamıştır. Araştırmada Ömer Seyfettin’in hikâyelerinin Sosyal Bilgiler derslerindeki değerlerin aktarılmasında faydalı olabileceği sonucuna varılmıştır.

Özer (2016), “Sosyal Bilgiler Eğitiminde Edebi Türlerin Kullanımı ve Değer Aktarımındaki Katkılarına Yönelik Öğretmen Adaylarının Görüşleri” adlı yüksek lisans tezinde nitel araştırma yöntemlerinden mülakat tekniğini kullanarak hazırladığı yapılandırılmış görüşme formunu kullanmıştır. Araştırmada okumayı sevme değişkeni açısından farklılıklar tespit edilirken, öğretmen adayları tarafından edebi ürünlerin tam olarak tanımlanamadığı sonucuna ulaşılmış, adaylar birçok farklı alanda edebi ürünlerin kullanılabileceğini belirtmişlerdir. Araştırma sonucunda öğretmenlerin özellikle yedinci sınıflar için hazırladıkları ders planlarında şiir öykü ve fıkra gibi edebi türleri kullandıkları tespit edilmiştir.

Şahin ve Katılmış (2016), “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Değerler Eğitimi Öz-Yeterlilikleri” adlı çalışmalarında nicel ve nitel araştırma yöntemlerini birlikte kullanmışlardır. Öz yeterlik ölçeği ve görüşme formu kullanılarak veri elde edilmiştir. Araştırmada öğretmen adaylarının Sosyal Bilgiler değerler eğitimi hakkındaki öz yeterliklerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Karaduman, Köse ve Eryılmaz (2017), “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarına Göre Sosyal Medyada Değerler” adlı makalelerinde nitel araştırma yöntemi desenlerinden fenomenoloji kullanmışlardır. Araştırmada saygı, tarafsızlık, sabırlı olma, özel yaşamın gizliliği ve etik değerler sosyal medyada bireyler tarafından ihmal edilen değerler olarak belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının ise sosyal medyada sabırlı olma, etik değerler, tarafsızlık, duyarlılık, başkalarını düşünme ve vatanseverlik değerlerini ihmal ettikleri sonucuna varılmıştır.

Uslu (2017), “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sahip Oldukları Değer Sistemlerinin Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde nicel araştırma yöntemini kullanarak Portre değerler anketini uygulamıştır. Araştırma sonucunda cinsiyet, sınıf, babanın eğitimi, lisans eğitiminde konaklanan yer ve değer sistemi değişkenleri bakımından anlamlı farklılıklar tespit edilirken, öğrencilerin annelerinin eğitim durumu ve mezun oldukları lise türü değişkenleri bakımından anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

2.6.2. Almanya’da Ortaokulda Değerler Eğitime Yönelik Çalışmalar

Değerler eğitimi, tüm çağdaş devletlerin iyi vatandaş yetiştirme politikalarına hizmet etmesi bakımından oldukça önemlidir. Bu anlayış doğrultusunda Almanya’da farklı dallarda değerler eğitime yönelik birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar sonucunda Almanya’da değer teorileri, değer felsefesi ve değer eğitimi üzerine geniş bir literatür oluşmuştur. Literatürde değerler eğitimi ile ilgili belli başlı kitaplar, makaleler ve tezler aşağıda verilmeye çalışılacaktır.

F. Pöggeler’in editörlüğünü yaptığı “Grundwerte in der Schule” (Okulda Temel Değerler, 1980) adlı eserde okuldaki temel değerlerin yanında okuldaki sosyal etik konuları anlatılmıştır. Eğitim bilimleri ve uygulamalı pedagojide değer problemi ve geleceğine dair hedefler anlatılmıştır. Okullarda ders olarak verilmekte olan etik, demokratik etik ve siyaset eğitimi dersleri ele alınmıştır.

Weigelt ’in editörlüğünü yaptığı, “Werterziehung” (Değer Eğitimi, 1991) adlı altı bölümden oluşan kitap genel anlamda eğitim hedeflerini anlatırken aile, okul ve devletin ne gibi sorumluluklar taşıdığı, eğitime nasıl katkıda bulunacağı ile ilgili açıklamalara yer vermektedir. Bunun yanında Almanya’daki her eyaletin eğitim hedefleri ayrı ayrı incelenmiş, değer eğitiminin genel eğitim ve siyaset eğitimi ile ilişkisi üzerine yazılar aktarılmıştır. Günlük hayatı kolaylaştırmak için eğitimin ne derece önemli olduğu ve nasıl bir görev üstlendiğine dair açıklamalar da bulunmaktadır. Ayrıca her eyalette değer eğitimi ile ilgili problemlere de yer verildiği görülmektedir.

Hennig, “Wandel von Einstellungen und Werten unter dem Aspekt des Autoritarismus deutscher Eltern im Zeitvergleich” (Kavramların Değişimi ve Değerlerin, Alman Ebeveynlerin Otoriter Yönlerinin Zaman İçerisinde Değişimi, 1998) adlı doktora çalışmasında zaman içerisinde anne baba otoritesinin bireyin değerleri ve tutumlarını ne şekilde değiştirdiğini ortaya koymaya çalışmıştır. Çalışmada, eğitim ve değer anlayışının bireyin değişik sosyal tabakalara ve sosyal farklılıklara sahip olmasında etkili olduğu saptanmıştır. İşçi sınıfına mensup ebeveynlerin eğitim hedeflerinde otoriter bir tutum sergiledikleri, çalışma alanlarındaki gibi, dış faktörlere uyum sağlama, iş güvenliği, yüksek gelir, mesleğinde yükselme ve bireysel tutumu vurguladıkları belirtilmektedir.

H. Hentig, “Ach die Werte” (Aman değerler, 2001) adlı eserinde 21. Yüzyılda değerler eğitimi üzerine düşüncelerini aktarmıştır. Günümüzde yaşanan krizler, siyasi radikalleşme ve sağcılık gibi problemlerin değerler eğitimi sayesinde bir çözüme kavuşturulabileceğini savunmuştur. Yazara göre tutum ve davranışlarımızın daha tutarlı ve kalıcı hale gelebilmesi için değerler eğitimine ihtiyaç duyulmaktadır.

Kempf, “Werteaspekte Im Deutschunterricht der Realschule”, (Realschule Okullarında Almanca Derslerinde Değer Boyutu, 2002) adlı doktora tez çalışmasında Realschule (ortaokul) adlı okullardaki Almanca derslerinde değerler boyutunu ortaya koymaya çalışmıştır. Çalışmada toplumsal modernleşme sürecinin sadece kamusal alanı değil, aynı zamanda özel yaşamını güçlü bir şekilde değiştirdiği vurgulanmaktadır. Ayrıca tez kapsamında uygulanan masal projesi sayesinde öğrencilerin kendi değer tutumlarını uygulamalarla ilişkilendirme imkânı yakaladığı saptanmıştır.

El Menouar, ve Fritz, “Sozioökonomische Entwicklung und Wertvorstellung in elf Regionun der Türkei” (Sosyoekonomik Gelişim ve Türkiye'nin on bir Bölgesindeki Değer Tasarımı, 2009) başlıklı makalesinde Türkiye'deki 11 bölgenin ekonomik gelişimi ve değer tanımlamaları konu edinmiştir. Çalışma da değerler ile demokrasi, kültür, sekülerizm, aile ve cinsiyet eşitliği arasında farklılıklar olduğu belirtilmektedir. 11 bölgeye ait devletin istatistik kurumundan alınan veriler ışığında, bölge insanının eğitim seviyesi, kentleşme oranı, ekonomik sektörlerde çalışanların dağılımı ve kadın başına düşen çocuk sayısı ortaya konulmuştur. Çalışmada Türkiye'nin modernleşme teorisine uygun olarak geliştiği belirtilmektedir. Türkiye'de sosyoekonomik açıdan gelişmiş bölgelerde hoşgörü, sekülerizm ve demokrasinin geliştiği sonucuna varılmıştır. İstanbul ve İzmir gibi ekonomik açıdan gelişmiş şehirlerde modern değerlerin benimsendiği, ekonomik olarak az gelişmiş doğu illerindeki insanların modern öncesi ve dini değerleri benimsedikleri bulgusuna ulaşılmıştır. 2000 yılında yapılan Avrupa değer anketine göre bölgesel değerlerin farklı olduğu saptanmıştır. İstanbul ve Şanlıurfa şehirleri en çok ve en az gelişmiş şehirler olarak belirlenmiştir.

Mokrosch ve Regenbogen 'ın editörlüğünü yaptığı, “Werte-Erziehung und Schule” (Değerler Eğitimi ve Okul, 2009) adlı kitap okulda değerler eğitimi dersleri için bir kaynak kitap olarak tasarlanmıştır. Yaklaşık kırk makalenin bir araya

getirilmesi neticesinde oluşturulan eserde toplam beş bölüm yer almaktadır. İlk bölüm eğitim ve öğretim, değer ve değer eğitiminin açıklanmasına ayrılmıştır. İkinci bölümde 14 temel değer tanıtılmış ve hangilerinin okullarda öğretildiği anlatılmıştır. Üçüncü bölümde değerler eğitiminin çerçevesi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Dördüncü bölümde etik ders ilkeleri ile ilgili yeni değerler eğitimi alanı anlatılmıştır. Son bölümde ise değerler eğitiminin farklı bölümlerde nasıl anlatıldığı ile ilgili makalelere yer verilmiştir.

Schäfer ve Thompson (2010) editörlüğünde oluşturulan “Werte” (Değerler) adlı eserde pedagoji ve bakış açılarıyla ilgili değer incelemeleri yapılmış, değerlerin toplum açısından önemi üzerinde durulmuştur. Modern ahlakın davranışlarımızı temellendirmesi ve sınırlaması sosyolojik bir perspektiften yararlanılarak anlatılmaya çalışılmıştır. Bu cihetle ahlak eğitimi ve değer problemi ile değerlerle bağın oluşumu hakkında bilgilerin yanında değerlerin psikanalizi yapılmaya çalışılmıştır. İnsanlık onuru ve insan haklarının totaliter rejimlere karşı bir cevap oluşturması bakımından ahlakın tarihi anlatılmaya çalışılmıştır. Ayrıca acıların ve arzuların insanları nasıl yönlendirdiğine de değinilmiştir.

Gollan, “Sozialer Einfluss auf Werthaltungen und seine Konsequenzen für Kulturelle Diffusion” (Değer Tutumları Üzerindeki Sosyal Etki Ve Kültürel Aşınmanın Sonuçları, 2012), adlı doktora tezinde değer tutumları üzerindeki sosyal etkiyi incelemiştir. Çalışmada farklı disiplinlerin araştırılması ve onların bilgilerinden yararlanılması gerektiği vurgulanmaktadır. Değer ve değer tutumlarının dinamizmini ortaya çıkarmak için alışılmışın dışında farklı bakış açılarıyla düşünmek gerektiği, Sosyolojik ve kültürel değer araştırmalarında, sosyal psikolojinin bilgilerinden faydalanılırsa daha iyi sonuçlar elde edileceği sonucuna varılmıştır.

Höhn, “Wandel der Werte und Erziehungsziele in Deutschland” (Değerlerin Değişimi ve Almanya’da Eğitimin Hedefleri, 2013) adlı doktora çalışmasında değer problemini ayrıntılı bir şekilde ortaya koyduktan sonra kavramı açıklamaya çalışmıştır. “Değerlerin değişimi ve eğitimin hedefleri adlı çalışma 1888 yılından itibaren Almanya’da değer değişimi ve eğitim hedeflerini dönemin önemli tarihsel olaylarına da değinerek aktarmaya çalışmıştır. Doküman analizlerinin yanında deneysel çalışmalar ile de tezini genişletmiştir. Yöneticiler, öğretmenler ve öğrenciler

ile mülakatlar gerçekleştirmiştir. Çalışmasının önemli bir kısmını 1980 yılından sonraki değer değişimi ve eğitim hedefleri üzerinden tasarlamıştır.

Harder, “Werthaltungen und Ethos von Lehrern” (Değer Tutumları Ve Öğretmenlerin Ahlakı, 2014) adlı doktora tez çalışmasında öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının değer tutumlarını karşılaştırmalı olarak deneysel çalışmayla ortaya koymaya çalışmıştır. İyi öğretmenin nasıl olması gerektiğini ve öğretmen ahlakı ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Çalışmada, iyi öğretmenin bireysel özellikleri, öğretmen - öğrenci ilişkisi, öğretmenin mesleki anlayışı, mesleğe uyum sağlamasına yönelik değer tutumlarına dair bulgulara yer verilmektedir. Kendini tanıma, sosyal anlayış, mesleki anlayış ve dünya görüşü gibi dört kategoride öğretmen ve öğretmen adaylarının değer tutumları karşılaştırılmıştır. Öğrenciyi anlamaya çalışma, öğrencilere sabırla ve arkadaşça yaklaşmanın merkezi önemde olduğu tezin önemli bulguları arasında yer alır.

Effert, tarafından hazırlanan “Religion, Inklusion, Werte” (Din, İçerik, Değerler, 2015) adlı doktora çalışmasında Kuzey Ren Westfallen eyaletinde “din, içerik ve değerler” kavramlarını okul programı kapsamında değerlendirmiştir. Değerler, içeriğin boyutları, okul kültürü, bilimsel çalışmaların analizi, değer ve dâhil etme bölümlerinden oluşan bir tez hazırlanmıştır. Tezde, benimsenen değerler ve içeriğindeki unsurların, okul kültürü içerisinde, okul ortamı ve okul içindeki aktörler dikkate alınarak yapılan uygulamalarla öğrencilerin anlayışlarının daha da gelişeceği ve okul kültürüne olumlu katkı sunacağı sonucuna varılmıştır. Ayrıca saygınlık, güven ve Anlaşmazlıkları sonlandırma, sadece okul kültüründe değil aynı zamanda çeşitli dinlerde ve toplumsal ilişkilerin genelinde arzu edilen değerler olduğu belirtilmektedir.

Giesecke, “Wie Lernt Man Werte” (Değerler Nasıl Öğrenilir, 2015) başlıklı çalışmasında eğitimin sosyal yönü ile ilgili temel esasları anlatmaya çalışmıştır. Sadece değerler değil aynı zamanda kuralların da değerlerin yerleşmesi ve uygulanmasını kolaylaştırması açısından önemli olduğunu belirtmektedir. Hayatın kuralları, değer değişimi, değer politikası gibi konuların yanında kuşaklar arasındaki değer değişimi, aile ve okulda değer ve sosyal eğitim konuları üzerinde durmuştur.

BÖLÜM III: YÖNTEM

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden çoklu durum çalışması deseni kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmaların önemli özellikleri arasında sayılarla bir sonuç elde etmeyi amaçlamaması, araştırma yapılan konuyla ilgili gerçeklerin betimsel analizlerle ortaya koymayı hedeflemesi gösterilir (Sarpkaya, 2009). Dolayısıyla nitel araştırmaların Hermeneutik (yorumlamacı) anlayışa uygun bir özellik taşıdığını belirtmek mümkündür. Marx Weber'in "verstehen" (Anlama) kavramı, nitel araştırma yaklaşımını bilimsel açıdan niteler (Kuş, 2007). Nicel araştırmaların aksine nitel araştırma yöntemlerinde araştırmacı kendi yorumunu ortaya koyarak araştırmaya etki edebilir. Post pozitivizm veya hermeneutik anlayışa göre bilgiyi örgütlemeye ve sunmada sadece tek bir yol yoktur. Ayrıca yalnızca doğru kabul edilecek bir biçimden de söz etmek mümkün değildir. Bu bağlamda sosyal bilimciler arasında nitel çalışmalara yönelim artmakta, araştırmacının kendi bakış açısını, fikrini, yansıtan çalışmalara da yer verilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 30, Türnüklü, 2001).

Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan durum çalışmasında amaç belirli bir duruma ilişkin sonuçlar ortaya koymaktır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2009). McMillan'a göre durum çalışması olayların, programların, sosyal grubun veya birbirine bağlı sistemlerin incelendiği yöntemdir (Akt: Büyüköztürk ve diğerleri, 2009). Birden fazla durumun ortaya konularak karşılaştırmanın yapıldığı bu çalışmada çoklu durum desenine uygun olarak birden fazla veri toplama tekniği kullanılmış böylelikle zengin ve birbirini teyit edebilecek veri çeşitliliğine ulaşılması amaçlanmıştır.

Bu çalışmada Türkiye ve Almanya'daki ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler dersi ile Değerler ve Normlar derslerinde değerler eğitiminin nasıl işlendiğini ortaya koymak amacıyla nitel araştırma yöntemi ve bu yöntem kapsamındaki görüşme tekniği ve doküman incelemesi tekniğinden yararlanılarak karşılaştırmalar yapılmıştır. Farklı ülkelerin eğitim sistemlerinin tamamı veya belli bir kısmının karşılaştırılması neticesinde ortak özelliklerin yanında farklılık gösteren özellikleri de teorik ve pratik düzeyde ortaya koymaya çalışan çalışmalar 19. yüzyıldan itibaren önem kazanmaya

başlamıştır (Sel, 2004). Bu çalışmalar, eğitim politikaları, eğitim programları ve eğitim reformlarının ortaya konulmasında önemli bir işlevi yerine getirerek karşılaştırmaya konu olan toplum ve ülkelerin birbirleri ile olan münasebetlerine de olumlu yönde da etki edebilir (Ergün, 1985). Karşılaştırmalı eğitim çalışmaları, zorluklara ve sınırlılıklara rağmen kültürlerarası araştırma yapılmasına olanak tanınması, karşılaştırma yapılan ülkelerin değer eğitim sistemlerinin güçlü ve zayıf yönlerinin ortaya konmasını sağlaması açısından önemlidir. Bu sayede farklı kültürlere sahip ülkelerin eğitim sistemlerinin karşılaştırılması neticesinde eğitim sistemlerinde olası eksiklik ve sıkıntıların giderilmesi için çözüm önerileri sunulabilir. Türkiyede yapılan Karşılaştırmalı eğitim çalışmalarının önemli bir kısmını eğitim sistemlerinin karşılaştırılması çalışmaları oluşturmaktadır. (Erginer, 2009; Erdem, 2011; Yüceer ve Keskin, 2012). Bazı çalışmalar ise öğretim programı karşılaştırmasına yöneliktir. (Yazıcı, 2009; Osmanoğlu, 2012; Bilici, 2012; Zayimoğlu ve Öztürk, 2013). Bu çerçevede Türk eğitim sistemi içerisinde karşılaştırmalı eğitim alanında yapılan çalışmaların azlığına rağmen son yıllarda yapılan çalışmaların arttığını belirtmek mümkündür.

3.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırma için gerekli olan veriler görüşme tekniği ve doküman incelemesi teknikleri kullanılarak elde edilmiştir. Görüşme tekniği ve doküman incelemesi, algı ve olayların doğal ortamında gerçekçi ve bütüncül olarak ortaya konulabilmesi için yararlanılan tekniklerdir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Karşılaştırmalı eğitim çalışmalarının en işlevsel veri toplama araçlarından biri yapılandırılmış görüşme tekniğidir (Ültanır, 2000). Görüşme tekniği soruların sıra gözetilerek sorulması, yanıtların kayıt altına alınması veya işaretlenmesiyle oluşturulan geleneksel anket olarak da adlandırılır (Arıkan, 2013). Brannigan'a göre, yapılandırılmış görüşmede amaç, görüşülen bireylerin verdikleri bilgiler arasındaki paralelliği ve farklılığı saptayıp, bu çerçevede karşılaştırmalar yapmaktır (Akt. Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu teknikte, araştırmacıyla görüşme yapılan kişi arasında uzun süren bir iletişime gereksinim duyulmaz. Araştırmacı görüşme sorularını daha önce hazırladığı için araştırma sürecini kontrol altında tutar. Önceden hazırlanan sorular görüşme yapılan kişiye sorulduktan sonra alınan dönütlere göre yeniden düzenleme veya tartışma olanaklarını ortadan kaldırır (Ekiz, 2003). Görüşme tekniği ile hızla değişen farklı

koşullara uygun araştırmalar yapma olanağı bulunabilir. Alanında uzman kişilerin yanı sıra okuma yazma bilmeyen kişiler ile de yapılabilmesi mülakat tekniğinin işlevini arttıran bir özelliktir. Görüşmelerin bu özelliği ayrıca nitel araştırmaların en güçlü yönünü de teşkil etmektedir (Karasar, 2009). Bununla beraber araştırmacıya ayrıntılı bilgi edinebilme olanağı sunmaktadır. Bu teknik sayesinde katılımcının verdiği cevaplarda bireysel özellikler muhafaza edilir. Ayrıca mülakat tekniği sayesinde katılımcılara yöneltilen soruların cevaplanma düzeyinin artması olanaklı hale gelir.

Araştırmada kullanılan yapılandırılmış görüşme formu belli aşamalar sonucunda oluşturulmuştur. Tez danışmanı ile birlikte hazırlanan görüşme sorularının test edilmesi amacıyla belirlenen İstanbulun üç ilçesindeki (Fatih, Bağcılar ve Başakşehir) görev yapan Sosyal Bilgiler dersini veren öğretmenler ile görüşmeler yapılmıştır. Bu ön görüşmelerden elde edilen veriler incelenerek gerekli eklemeler ve düzeltmeler yapılarak 15 sorudan oluşan yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur. Oluşturulan yapılandırılmış görüşme formu Almanca'ya çevrilerek Köln Üniversitesi öğretim üyesi araştırmacının Prof. Dr. Julia Reuter'in değerlendirmesine sunulmuş ve katkılarından yararlanılmıştır. Prof. Dr. Julia Reuter'in katkılarıyla düzenlenen görüşme formu Almanya da Değerler ve Normlar dersini veren öğretmenler ile yapılan ön görüşmelerde test edilmiştir. Alman öğretmenlerle yapılan pilot çalışmanın değerlendirilmesi ile yapılandırılmış görüşme formuna son hali verilmiş, nihai görüşme formu 12 sorudan oluşturulmuştur (Ek-2). Almanyanın Aşağı saksonya eyaleti Hannover şehrindeki Ortaokullarda görev yapan Değerler ve Normlar öğretmenleri ile oluşturulan görüşme formu kullanılarak görüşmeler yapılmıştır. Hannover şehrindeki Ortaokullarda görev yapan Değerler ve Normlar dersini veren Öğretmenlerle yapılan görüşmelerde kullanılan görüşme formu birebir Türkçe'ye çevrilmiştir (Ek-3). Türkçeye çevrilen görüşme formu İstanbul'un Fatih, Esenler ve Bakırköy ilçelerindeki ortaokullarda görev yapan Sosyal Bilgiler Öğretmenleri ile yapılan görüşmelerde kullanılmıştır. Böylelikle Türkiye'deki ve Almanya'daki öğretmenlerle yapılan görüşmelerde aynı soruların kullanılması sağlanmıştır.

Araştırmada kullanılan bir diğer teknik doküman incelemesi tekniğidir. Doküman incelemesi, araştırılmak istenen olgulara ait verileri içeren yazılı materyallerin analiz edilmesine dayanır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu teknik nitel

araştırmalarda kullanılan üçüncü ana veri toplama kaynağıdır (Merriam, 2013). Doküman inceleme, resmi veya gayri resmi kayıtların elde edilmesi, sistematik çerçevede incelenmesi ve değerlendirilmesi için başvurulan bir yöntemdir (Ekiz, 2003). Doküman incelemesi belli aşamalar gözetilerek gerçekleştirilir. Bu aşamalar dökümanlara ulaşma, dökümanların orijinalliğini kontrol etme, dökümanları anlama, veriyi analiz ederek kullanmadır. Bu çalışmada doküman incelemesi kapsamında öğretim programları ve ders kitapları incelenmektedir. Türkbal (2003)'a göre doküman incelemesinde araştırılacak konuyla ilgili her türlü makale, kitap, istatistik, biyografi vb. unsurlar kullanılabilir. Bogdan ve Biklen 1(992)'e göre ise eğitim ile ilgili araştırmalarda doküman incelemesi kapsamında ders kitapları ve öğretim programları veri kaynağı olarak kullanılabilir (Akt. Yıldırım ve Şimşek, 2011). Dokümanlarda çalışmayı destekleyen, yanlışlayan veya alternatif açıklamalar içeren verilerin araştırmada kullanılması amaçlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Böylelikle görüşme tekniğı ve doküman incelemesiyle elde edilen bulguların daha kapsamlı ve açıklayıcı özelliğıe sahip olması hedeflenmiştir.

Doküman incelemesi kapsamında Almanya'nın Aşağı Saksonya Eyaletinde verilen Değerler ve Normlar Öğretim Programı ile Değerler ve Normlar ders kitapları incelenmiştir. Değerler ve Normlar derslerinin işlenmesine yönelik olarak hazırlanan program incelemeye değer bulduktan sonra Kültür Bakanlığı (Kulturministerium) tarafından yayınlanan programlara ulaşılmıştır. Elde edilen öğretim programları incelenerek anlaşılmaya çalışılmıştır. Öğretim programları tezde yer alan problemler ve alt problemlere uygun olarak çözümlenmiş ve bu çözümlenme sonucunda elde edilen bulgular yazılmıştır. Türkiye'de ise Milli Eğitim Bakanlığı sitesinden indirilen Sosyal Bilgiler Öğretim Programları incelenerek anlaşılmaya çalışılmıştır. Problemler ve alt problemlere göre belirlenen bölümler kapsamında çözümlenmeler yapılmış bu kapsamda elde edilen bulgular yazılmıştır.

Değerler ve Normlar ders kitapları belirlenirken Aşağı Saksonya eyaletinde ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıflarda işlenen Değerler ve Normlar derslerinde okutulan kitaplardan bir liste oluşturulmuştur. Listede yer alan iki kitap "Yaşamak yaşamak 1" (Leben Leben 1) ve "Yaşamak yaşamak 2" (Leben Leben 2) basit seçkisiz yöntemle seçilmiştir. Bu kitaplar yayınevinden sipariş edilerek temin edilmiştir. Bu aşamadan itibaren ders kitapları okunarak anlaşılmaya çalışılmıştır. Ders kitapları belirlenen

problemler çerçevesinde incelenerek elde edilen bulgular yazılmıştır. Türkiye’de doküman incelemesi kapsamında ortaokullarda okutulan 5, 6 ve 7. Sosyal Bilgiler ders kitapları arasından altı kitap seçilmiştir. Bu kitaplardan beş tanesi özel yayınevleri tarafından basılan kitaplardan oluşurken bir tanesi Milli Eğitim bakanlığı tarafından basılan ders kitabından oluşmaktadır. Ders kitapları Milli Eğitim Bakanlığı il müdürlüklerine bağlı kitap dağıtım merkezlerinden temin edilmiştir. Kitaplar belirlenen problemler çerçevesinde incelenerek elde edilen bulgular yazılmıştır.

3.3. ÇALIŞMA GRUBU

Araştırmanın Almanya’daki çalışma evrenini Federal Almanya Cumhuriyeti Aşağı Saksonya Eyaleti sınırları içerisinde yer alan Hannover şehrin ortaokullarında görev yapan Değerler ve Normlar dersi öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunu ise Hannover şehrindeki ortaokullarda görev yapan basit seçkisiz örneklem tekniğiyle belirlenen değerler ve normlar dersini veren öğretmenlerden oluşmaktadır. Basit seçkisiz örneklemede evrende yer alan her birimin örnekleme girme olasılığı eşit ve birbirinden bağımsızdır (Erkuş, 2005; Arlı ve Nazik, 2003; Baloğlu, 2002; Balcı, 2007; Büyüköztürk ve Diğerleri, 2009). Nitel araştırmaların “temsil edicilik” özelliği yerine “orijinalliği” önemlidir. Bu nedenle nitel araştırmada genelleme yerine bir konu derinlemesine ele alınır. Bu yüzden katılımcı sayısı çok da geniş tutulmaz (Kıncal, 2013, s. 64).

Araştırma kapsamında öncelikle Hannover şehrindeki ortaokulların listesi oluşturulmuş bu lisede yer alan okul yöneticileri ile iletişime geçilmiştir. Bu kapsamda Hannover şehrinde farklı okul türlerinde Değerler ve Normlar dersini veren öğretmenler tespit edilerek, bu öğretmenlerin tamamına araştırmanın amacı ve kapsamını açıklayan bir e-posta gönderilmiş ve araştırmaya katılımları talep edilmiştir. Bunun nedeni ise Almanya’da öğretmenlerle gerçekleştirilecek araştırmalarda merkezi bir izin alma şartının bulunmamasıdır. Çalışmanın yapılmasını kabul eden okullardaki öğretmenlerle iletişime geçilmiş ve bu görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında Almanya’nın Hannover şehrinde görev yapmakta olan 14 (13 Kadın, 1 Erkek) Değerler ve Normlar dersini veren öğretmen ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Türkiye'deki çalışma evreni İstanbul ili Bakırköy, Fatih ve Esenler ilçelerindeki ortaokullarda görev yapan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinden oluşmaktadır. Üç ilçe belirlenirken eğitim seviyesinin iyi (Bakırköy), orta (Fatih) ve zayıf (Esenler) seviyede olduğu varsayımı göz önünde bulundurulmuştur. Araştırmanın çalışma grubunu ise bu ilçelerde basit seçkisiz yöntemle seçilen ortaokullarda görev yapan Sosyal Bilgiler öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında görüşme yapılan öğretmenlerin Sosyal Bilgiler öğretmeni olma koşulu aranmıştır. Bu kapsamda İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğünden alınan izinle (Ek-1) yukarıda adı geçen ilçelerde yer alan ortaokullardan bir liste oluşturulmuştur. Listede yer alan ortaokullardan rastgele seçilen ortaokulların yöneticileri ile iletişime geçilmiştir. Belirlenen ortaokullardaki öğretmenler arasından görüşmeye katılmayı kabul eden öğretmenlerle görüşmeler yapılmıştır. Araştırmada İstanbul'un Bakırköy, Fatih ve Esenler ilçelerindeki ortaokullarda görev yapmakta olan 14 (8 Kadın, 6 Erkek) Sosyal Bilgiler öğretmeni ile görüşmeler yapılmıştır.

3.4. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

Görüşme tekniği kapsamında elde edilen, metin haline dönüştürülen veriler Betimsel analiz tekniği kullanılarak yorumlanmıştır. Nitel araştırmada elde edilen verilerin mantıklı bir yöntem bilim çerçevesinde çözümlenmesi ve bu çözümlene sonrasında ortaya konulan bulguların tatmin edici ve kolay okunur olmasına dikkat edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Betimsel analiz tekniğiyle toplanan veriler araştırma öncesinde belirlenmiş konulara göre özetlenerek yorumlanmış, toplanan veriler araştırma sürecinde kullanılan sorular kapsamında ortaya konulan temalar çerçevesinde düzenlenerek görüşmede yararlanılan sorular dikkate alınarak betimlenmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Betimsel analiz sonucunda elde edilen bulgular tablo haline dönüştürülerek gerekli karşılaştırmalar yapılmıştır.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile Değerler ve Normlar Öğretim Programları doküman incelemesi aşamaları göz önünde bulundurularak incelenmiştir. Problem ve alt problemlere göre belirlenen belli başlıklar çerçevesinde bulgular elde edilmiştir. Her iki öğretim programı amaç, içerik, kazanım ve yeterlikler, programda yer alan değerlerle ilgili kavramlar, program genelinde yer verilen değerler ve öğretim programında benimsenen yaklaşımlar açısından incelenmiştir. Programlarla ilgili elde

edilen bulgular öncelikle ayrı ayrı verildikten sonra karşılaştırmalar yapılarak açıklamalara yer verilmiştir.

Sosyal Bilgiler ders kitapları ile Değerler ve Normlar ders kitapları doküman incelemesi aşamaları dikkate alınarak incelenmiştir. Bunun yanında Ders kitabı ünitelerinde yer verilen değerler ve ele alınmış biçimi, ünite yapıları ve görseller açısından incelenerek elde edilen bulgular problemler ve alt problemlere uygun olarak yazılmıştır. Başlıklar altında verilen bulgular öncelikle ayrı ayrı verildikten sonra karşılaştırmalar yapılarak açıklamalara yer verilmiştir. Kitaplarda yer alan görseller belli ölçülere göre incelenmiştir. Bu ölçüler Kılıç ve Seven (2002)'e göre a) Bilgi vermek, b) Bilgileri desteklemek, c) İlgi çekerek dikkati yönlendirmek, d) Konuları özetlemek, e) Olgular ve kavramlar arasındaki ilişkileri göstermek, f) Zihinde canlandırılması güç olan karmaşık durumları açıklamak, g) Dağılımların gösterilmesi olarak belirtilmektedir.

3.5. GEÇERLİLİK VE GÜVENİRLİK

Bu araştırmada kullanılan veri toplama aracı olan yapılandırılmış görüşme formunun güvenilirliğini sağlamak amacıyla ilk olarak uzman görüşü alınmış görüşme formunda yer alan sorulardan biri değerler eğitimi alanında çalışan diğeri ise eğitim bilimleri alanında çalışan iki öğretim üyesi tarafından kontrol edilmiş gerekli görülen yerlerde değişiklikler yapılmıştır. Ölçümün sağlam bir şekilde yapılması güvenilir olduğunu açıklarken, ölçümün doğruluğu ya da verilerin birbirine uyumlu olması çalışmanın geçerli olduğunu gösterir (Neuman, 2007, s. 315). Uzman görüşü alınarak oluşturulan görüşme formu Türkiye ve Almanya'da öğretmenlerle gerçekleştirilen pilot çalışmalarda (ön görüşmeler) test edilmiş ve pilot çalışmalardan elde edilen verilerin değerlendirilmesi ile 12 sorudan oluşan yapılandırılmış görüşme formuna son şekli verilmiştir. Araştırmada kullanılan yapılandırılmış görüşme formundan elde edilen veriler incelendiğinde İstanbul ve Hannover şehirlerinde görev yapmakta olan öğretmenlerden elde edilen verilerin araştırmanın problemlerine cevap vermesi açısından bir uyum olduğu saptanmıştır.

Hannover şehrinde araştırmaya katılan Değerler ve Normlar dersini veren öğretmenlerle yapılan görüşmelerde ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Bu sayede görüşmede elde edilen verilerin kaybolması engellenmiştir. Ses kayıt cihazındaki

konuşmalar dinlenerek metin haline getirilmiştir. Öğretmenler görüşme sırasına göre (Hannover 1-14) şeklinde kodlanmıştır. Türkçe 'ye çevrilen metinler yabancı dil alanında uzman iki kişi tarafından incelenmiştir.

İstanbul şehrinde araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler dersini veren öğretmenlerle yapılan görüşmelerde ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Ses kayıt cihazındaki konuşmalar dinlenerek metin haline getirilmiştir. Öğretmenler görüşme sırasına göre (İstanbul 1-14) şeklinde kodlanmıştır, Metin haline dönüştürülen ve kodlanan mülakat verileri eğitim ve edebiyat alanında iki uzman tarafından incelenmiştir. Araştırmanın geçerliğini sağlamak amacıyla araştırmanın her aşaması ayrıntılı bir şekilde anlatılmış, görüşmeler kayıt altına alınmış, her aşama iki uzman öğretim üyesinin denetiminde gerçekleştirilmiştir. Bulgular bölümünde betimsel analiz kapsamında yapılan kodlamaların güvenilirliğini artırmak için uzman görüşüne başvurulmuştur. İki uzman kişinin incelemeleri sonucunda kodlama güvenilirliğinin sağlandığı sonucuna varılmıştır.

Katılımcıların gizliliğini korumak amacıyla İstanbul ve Hannover şehrinde araştırmaya katılan öğretmenlerin isimleri yerine kodlamalara yer verilmiştir. Bu doğrultuda Değerler ve Normlar derslerini veren öğretmenler için Hannover 1-14, Sosyal Bilgiler derslerini veren öğretmenler için de İstanbul 1-14 arasındaki kodlamalar yapılmıştır. Ses kayıt cihazı kullanılarak elde edilen ve metin haline getirilen veriler başka kişiler veya kurumlarla paylaşılmamıştır.

BÖLÜM IV: BULGULAR

4.1. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMI İLE DEĞERLER VE NÖRMLAR ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA DEĞER EĞİTİMİ

Araştırma kapsamında Türkiye’de “Sosyal Bilgiler Öğretim Programı” ile Almanya’nın Aşağı Saksonya Eyaleti “Werte und Normen” (Değerler ve Normlar) öğretim programları incelenmiştir. İnceleme; Amaç, İçerik, Kazanımlar ve yeterlikler, Kavramlar, Programda yer alan değerler ile değer eğitiminde benimsenen yaklaşımlar bölümlerinden oluşmaktadır. Bunlardan “Yöntem ve Teknikler” bölümü değer eğitiminde uygulanan yöntemler konusunda daha sonra ele alınacağı için burada bu bölüme ait bulgulara yer verilmeyecektir.

4.1.1. Sosyal Bilgiler İle Değerler Ve Normlar Öğretim Programlarında Değer Eğitiminin Amacı

Sosyal Bilgiler Öğretim Programında (MEB, 2017) eğitim ve merak ilişkisi, soru sorma, sorulara cevap bulunması süreçlerine dayanan bir felsefi yaklaşım benimsenmektedir. Bu doğrultuda “İyi”, “Doğru” ve “Güzel” kavramları bireyin mutluluğunda önemli bir yer tuttuğundan bu kavramların nitelikli bir eğitim için de temel kabul edilebilir. Nitelikli bir eğitim ise uluslararası alanda diğer ülkelerle rekabet etmenin temel koşullarından birini oluşturur. Programda değerler eğitimi öğrencilerin iyi insan ve iyi vatandaş olmasına katkı sunacak, bilgi, beceri, tutum ve davranışlar ile alışkanlıkların kazandırılması amaçlanır. Sağlıklı, tutarlı ve dengeli öğrencilerin yetiştirilmesi okullarda değer eğitiminin diğer amaçları arasındadır. Farklılıkların zenginlik unsuru olarak görülüp saygıyla karşılanması, düşüncelerin özgürce paylaşılması ve yeni fikirlerin meydana gelmesi önemsenir. Sosyal becerilere yer verilerek özgüveni yüksek bireylerin yetiştirilmesi, bu kapsamda eleştirel düşünmenin yeni fikirleri desteklemesi vurgulanır. İnovatif düşünme becerisi, eğitimde yaşanan değişimlerin takip edilmesi ve güncellenmesi yanında bireylerin eğitim sürecinde güzellikler karşısında algısını geliştirmesi ve duygularını anlatabilme becerisi önemsenmektedir. Bireyin bu yönlerinin gelişmesinin estetik eğitimle mümkün olacağı belirtilmektedir. Programda sanatsal, edebi ve kültürel eserler, bireyin hem kendi kültürünü hem de dünya kültür tarihini anlaması açısından önemli

görülmektedir. Programda 1739 sayılı Milli Eğitim Kanununa göre programın amaçlarına vurgu yapılmaktadır. Bu kanuna göre:

Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyetinin sosyal ve kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp, demokratik, laik, milli ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları, milli, manevi değerleri temel alarak ve evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri, insanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri (MEB, 2017, s. 5) amaçlanmaktadır.

Almanya’da felsefe, din bilimleri ve toplumbilimlerinin problemleriyle ilişkili bir ders olan Değerler ve Normlar Öğretim Programının giriş bölümünde programla ilgili genel bilgiler verildikten sonra programın amacı ve eğitime katkısı ele alınmaktadır (Werte und Normen, 2009). Felsefe, din bilimleri ve doğa bilimlerinin ilgi alanına giren konulara bu derslerde yer verilmektedir. Almanya’da değer eğitiminin temel amacı öğrencinin güvenilir, geçerli ve yönlendirici bilgileri edinmesiyle okul dışında da etkili ve sorumlu hareket etme yeteneği kazanmasıdır. Aşağı Saksonya okul yönetmeliği 2. Maddesi (2015)’nde öğrencinin kişiliğini, Hristiyanlığın temel esaslarına, Avrupa hümanizmine, liberal düşünceye göre geliştirme, öğrencinin demokratik ve sosyal özgürlük hareketlerine ilgili hale getirmek için Değerler ve Normlar dersine önemli bir görev yüklenmektedir. Değerler ve Normlar derslerinde öğrencilerin, yaşlarına bağlı problemleri, bilgi dünyasındaki soruları, din ve toplumbilimleri hakkındaki problemleri ve sorularının yanında felsefe, özellikle ahlak felsefesi ile etik sorularına cevap bulması amaçlanır. Immanuel Kant’ın, „*Was soll ich tun?* (Ne yapmam gerekiyor?) temel sorusu Değerler ve Normlar derslerinin ana temasını oluşturmaktadır. Değerler ve Normlar dersi, öğrencinin, topluma özgü değer kavramlarını benimseyen anlayış ve normların yanında benzer etik ilkeleri kavraması için, batı kültürünü, akıl ve din olgusunu, demokratik toplum düzeninin temel esaslarını tanımasını amaçlar. Ayrıca Değerler ve Normlar dersinde öğrencinin kendisine ve başkalarına karşı sorumluluk bilinciyle davranışlarını oluşturması teşvik etmektedir (Werte und Normen, 2009). Öğrencilerin, felsefi, ideolojik ve dini sorularına cevap aranması, öğrencinin değer kavramlarının koşul ve esaslarını düşünebilmesine olanak sağlanması oldukça önemli görülür. Bu maksatla düşüncelerini ortaya koyabilecekleri ve tartışabilecekleri fırsatlar verilmesi vurgulanır. Öğrencinin kendisinin ve diğerlerinin dini ve ideolojik açıdan temellendirilmiş düşünceleri, hayatı tanımlaması ve iç tartışmalarına dair yansımaları

da bu kapsamda değerlendirilmelidir. Başkalarının yaşam koşullarını, anlayışlarını ve kültürlerini kavramak öğrencinin algılama yeteneğinin gelişmesine katkıda bulunabilir (Werte und Normen, 2009). İyi ve adil bir hayat anlayışının yerleşmesi, toplumsal ve bireysel zorlukların vurgulanması, özgürlük ve sorumluluk yanında çoğulculuk ve insan onurunu önemsemesi ve değerlendirmesi gibi yüksek hedefler bu dersin amaçları arasındadır (Werte und Normen, 2009). Değerler ve Normlar programında, öğrencileri insan davranışlarının ahlaki ve manevi boyutlarına duyarlı hale getirmenin yanında, farkına varma ve eleştirme yeteneğini elde etmeleri için grup halinde yapılan tartışma tekniği önerilmektedir.

4.1.1.1. Öğretim Programlarında Amaçların Karşılaştırılması

Sosyal Bilgiler Öğretim Programında (2017) Eğitim ve merak ilişkisi, soru sorma, sorulara cevap bulunması süreçleri esas alınırken Değerler ve Normlar Öğretim Programı (2009) Felsefe, din bilimleri ve doğa bilimlerinin ilgi alanına giren konular esas alınmaktadır. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında (2017) bireylerin iyi insan ve iyi vatandaş olmasına katkı sunacak, bilgi, beceri, tutum ve davranışlar ile alışkanlıkların kazandırılması yanında Türkiye Cumhuriyetinin kalkınmasında Atatürk ilke ve inkılaplarının kavranması, bireylerin laik, milli ve çağdaş değerlerin yaşatılması için istekli hale getirilmesi, milli ve manevi değerleri esas alarak evrensel değerleri benimseyip erdemli olmanın önemini öğretilmesi, bireyin insanlığın bir parçası olduğu bilincini kazanarak ulusal ve evrensel konulara duyarlı hale getirilmesi olarak belirlenmişken, Değerler ve Normlar Öğretim Programında (2009) ise bireylerin güvenilir, geçerli ve yönlendirici bilgileri edinmesiyle okul dışında da etkili ve sorumlu hareket etmelerinin sağlanması değerler eğitiminin amacı olarak vurgulanmıştır. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında ayrıca özgüveni yüksek bireylerin yetiştirilmesi, eleştirel düşünme ve inovatif düşünme becerisininin kazandırılması, bireyin estetik algısının geliştirilmesine yer verilirken Değerler ve Normlar Öğretim Programında (2009) bireyin kişiliğinin, Hristiyanlığın temel esaslarına, Avrupa hümanizmine, liberal düşünceye göre oluşturulması, demokratik ve sosyal özgürlüğün desteklemesi yeterliğini sağlaması vurgulanmıştır. Her iki programda bireysel değerler ve bireysel sorunlar yapılandırmacı anlayışa uygun olarak ön plana çıkarılırken Sosyal Bilgiler öğretim Programında Atatürk ilkeleri ile sanat ve estetik değerlerin vurgulandığı görülmektedir.

4.1.2. Sosyal Bilgiler ile Değerler ve Normlar Öğretim Programlarında Değerler Eğitiminin İçeriği

Sosyal Bilgiler Öğretim programlarında (MEB, 2017) kazanımlar olarak yer alan değerler, öğrencilere hissettirilerek öğrencide bir yaşam şekli haline getirilerek örtük programla kazandırılması vurgulanmaktadır. Değer eğitiminde öğretmenin bilgi ve tecrübesi önemli görülmekte öğretim programlarının uygulayıcısı olarak iyi ve doğruyu model olma yöntemi ve etkinliklerle desteklemesi vurgulanmaktadır. Değerler, öğretim programında yer alan kazanımlarla ilişkili olarak alt boyutta yer verilmektedir.

Değerler ve Normlar Öğretim Programının içeriğinde felsefe, din bilimi ve toplum bilimlerinin problemleri yer almaktadır. Felsefe ile olan ilişkisi bağlamında öğrenciler, bireysel ve toplumsal sorunlarını, belirlenen felsefi konular ve sorular ışığında tartışması vurgulanmıştır (NSchG, 128). Öğrencilerin kültürel birikimi ve dünya görüşlerinin yanı sıra dinin varlığına ilişkin fikirleri derslerde dikkate alınır, Hristiyan batı gelenekleri önemsenmektedir. Toplumbilimleri ile olan ilişkisi çerçevesinde, Değerler ve Normlar dersi toplumda etkili olan değer yargılarını ve kuralları anlamaya katkıda bulunmaktadır. Bu anlamda siyaset bilimi, sosyoloji ve psikolojinin katkıları önemsenmiştir (Werte und Normen, 2009). Bu çerçevede hazırlanan Değerler ve Normlar Öğretim Programı içerik ve süreç ile ilgili yeterlikler şeklinde ayrı ayrı listelenmiştir. Değerler ve Normlar Öğretim Programında beş bölüme ayrılan içerik bölümünün her biri bir soru cümlesi ile başlar. Her bir bölüm öğrencinin gündelik hayatında karşılaştığı, kişisel ve toplumsal konulardaki sorularının cevaplandırılmasını amaçlanmıştır.

“Benim hakkımdaki sorular” (Werte und Normen, 2009) alanında öğrencilerin, kim oldukları ve kim gibi olmak istedikleri gibi sorular ele alınmıştır. Öğrenciler gelişim sürecinde çoğu zaman benlik ve özgüven problemleriyle karşılaşır. Bireysel hedef ve ihtiyaçlara dair derin güvensizlik duygusu yaşayabilirler. Ayrıca, tutku ve bağımlılıklarının etkisinde kaldıklarından başarısızlık, can sıkıntısı ya da benliğini oluşturamama gibi sorunlar da yaşayabilirler. Öğrencilerin yaşamlarını aktif, gerçekçi ve bilinçli olarak ele almaları, bireysel mutluluk fikrini geliştirebilmeleri için yetenekleri güçlendirilmelidir. Yeteneklerin geliştirilmesi ve ihtiyaçların

karşılanmasının yanında sosyo-psikolojik gelişimleri ve sosyalleşmelerinin farklı evreleri ortaya koyulmalıdır. Farklı konular üzerine gerçekleştirilen yoğun tartışmalar neticesinde öğrenciler, isteklerini, beklentilerini ve korkularını yansıtmaya olanağı bulmuştur. Böylelikle öğrencilerin pozitif anlamda özgüvenini geliştirmesi, kişisel sorumluluk bilincini kazanması ve kendisiyle barışık olması yeterliğini sağlaması amaçlanmıştır.

“Gelecekle ilgili sorular (Werte und Normen, 2009) alanında sorumluluklar ve gelecekle ilgili kaygılar ele alınır. Hukuk devletinde yaşayan birey, yaşamının düzenlenmesiyle ilgili hukuk kurallarını ve devletin sorumluluklarını dikkate alarak gelecekle ilgili beklentilerini şekillendirir. “Yaşlanmak ve ölüm” olguları gelecekle ilişkili olarak değerlendirilir. Öğrenci, geleceğe dair korkularını yenmeyi ve umutlarını canlı tutmayı hayatta geçireceği dönemlerle bağlantı kurarak gerçekleştirir. Hayatın gerçeklerinden “ölüm” konusunun tartışılması, öğrencinin realist bir yaklaşımla, sorumluluk bilinciyle kendini ifade ederek geleceğe karşı kendisini konumlandırmasını sağlar. Özel ve mesleki yaşamın başarılı bir şekilde planlamasını yapmak üzere hedefler ortaya koyar. Kendi ihtiyaçlarıyla toplumun talepleri arasında meydana gelen çatışma alanlarını analiz eder. Öğrenciler, yaşlıların değişen yaşam koşullarını açıklar ve yaşlılar ile empati kurarak onları anlamaya çalışır.

Ahlak ve etik hakkındaki sorular (Werte und Normen, 2009) alanında toplumsal hayatın bireyi ilgilendiren, birlikte yaşamı düzenleyen kuralları açıklanarak arkadaşlık, aile ve cinsellik gibi kavramlara yer verilir. Öğrencilerin günlük yaşama uyumunu ve güvenliğini sağlayan ahlaki normlarla birlikte öğrencilerin, insanların çıkarlarının birbiriyle çatıştığını ve bununla ilgili tartışmaların meydana geldiğini anlamasını amaçlar. Tartışmalar sayesinde öğrenciler, farklı yaklaşımların kökenini ve sebeplerini kavrar ve imkânlar dâhilinde barışçıl bir çözüme ulaşılması için arayış içerisine girer. Yaşa uygun konu örnekleri vasıtasıyla öğrenciler, farklı dünya ve farklı norm kavramlarını ve farklı sorumluluk şekillerini tasvir etmeyi, anlatmayı ve farklı şekilde değerlendirmeyi öğrenir. İnsani ve demokratik toplumun değer anlamı taşıyan kavram ve normlarıyla birlikte adalet ve sorumluluk bilincini kazanır.

Hayatın hakikatleri hakkındaki soruların (Werte und Normen, 2009) şekillenmesinde farklı kültürlerin, ulusların, dinlerin, ideolojilerin ve kişisel inançlarının yanında modern medyanın da etkisi vurgulanır. Öğrencilere çok sayıda

etken arasından kendine özgü, eleştirel bir bakış açısıyla farklı gerçek ve hakikat anlayışları hakkında bir yol gösterilmesi acil bir ihtiyaç olarak görülür. Öğrencilerin sahip olduğu veya karşılaştığı doğru ve gerçek kavramları hakkında bilinçlendirilir. Bunun yanında hakikat hakkında kendi fikirlerine esas teşkil eden argümanları yansıtması önemsenir. Bu yeterlik alanı sayesinde, öğrenciler, bakış açılarını ve seçimlerini yansıtma ve hakikati arama yöntemini tartışır.

Din ve dünya görüşü hakkındaki yeterlik alanında (Werte und Normen, 2009) öğrenci dünya görüşüne bağlı olarak, yaratılışı, insan ruhunu, sonsuzluğu, sonluluğu, diğer dünyanın varlığı, Tanrı veya tanrıların varlığı ihtimalini sorgular. Kendi çevresindeki farklılıkları anlama ve yorumlamada Hristiyanlıktan etkilenir veya seküler anlayışı benimser. Aynı zamanda başka din ve dünya görüşüne sahip olan insanların da farkına vararak onlarla yaşamayı öğrenmesi, farklı kültürel yapıları tanımasının yanında etik ilkeleri, farklı din ve dünya görüşlerine uyum sağlaması için yardımcı olunur. Öğrencilerin geniş çerçevede Hristiyanlıktan etkilenen bir kültür içerisinde yaşama gerçeği bu alanın odak noktasını oluşturur. Öğrenci din ve uygulamalı etik arasındaki ilişkiyi analiz edip dini eleştiriyi tartışarak, yaşam şekilleri ve yaşam tarzları hakkındaki düşüncelerini din ve ideoloji ile temellendirir.

4.1.2.1. Öğretim Programlarında İçeriğin Karşılaştırılması

Sosyal Bilgiler Öğretim programında (MEB, 2017) içerik ile ilgili bir bölümün yer almamasına karşın değerler kazanım olarak yer alırken, değerlerin öğrencilere hissettirilerek öğrencide bir yaşam şekli haline getirilip örtük programla kazandırılması vurgulanır. Değerler ve Normlar Öğretim Programında ise İçerik bölümü yer almakta bu bölüm beş öğrenme alanıyla ilişkilendirilmektedir. Bu kapsamda öğrencilerin bireysel ve toplumsal sorunlarını, belirlenen felsefi konular ve sorular ışığında tartışması vurgulanarak, programın toplumda etkili olan değer yargıları ve kuralların anlaşılmasına katkısı belirtilmektedir. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında değer eğitimi kapsamında öğretmenin bilgi ve tecrübesi önemli görülmekte, programın uygulayıcısı olarak iyi ve doğruyu model olma yöntemi ve etkinliklerle desteklemesi vurgulanırken, değerler ve Normlar Öğretim Programında öğretmenin rolüne yer verilmemekte, öğrenci merkezli bir yaklaşım benimsenmektedir.

4.1.3. Sosyal Bilgiler ile Değerler ve Normlar Öğretim Programlarında Değer Eğitimine Yönelik Kazanım ve Yeterlikler

Türkiye’de güncel ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programında doğrudan değer eğitime yönelik kazanımlar yer almaktadır. Bu programda ortaokul 5. 6. ve 7. Sınıflar Sosyal Bilgiler derslerine yönelik toplam 101 kazanımdan 36’sı değerler eğitimi ile ilişkilidir. Bu tablo Sosyal Bilgiler dersinde değer eğitime verilen önemin net bir göstergesidir. Çünkü dersin kazanımlarının % 36’sı bu amaca yöneliktir. Öğretmenin, öğrencilere millî, ahlaki ve evrensel değerleri kazandırmada rehber olması, iyi ve doğru bir model olarak öğrencileri etkilemesi, bu doğrultuda etkinlikleri kullanarak başarılı bir değer eğitimi sunması vurgulanmıştır (MEB, 2017). Ayrıca her öğrenme alanı için en az bir değer belirlenmiş, bu değerlerin öğrenciye kazandırılması özellikle belirtilmiştir. Öğretim programında çok sayıda kazanıma yer verilmesine rağmen öğretmenlerin aktarmaları gereken değer konuları ayrıca belirtilmemektedir. Öğrenme alanlarıyla ilişkili olarak verilmesi gereken kazanımlar aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Tablo 4-2: 5. sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında değer eğitimine yönelik kazanımlar (MEB, 2017)

Sınıf	Öğrenme Alanı	Kazanım
5. sınıf	Birey ve toplum	5.1.3. Katıldığı gruplarda aldığı rollerin gerektirdiği hak ve sorumluluklara uygun davranır. (Sorumluluk)
	Kültür ve miras	5.2.2. Çevresindeki doğal varlıklar ile tarihi mekânları, nesnelere ve eserleri tanıtır. (Estetik ve kültürel mirasa duyarlılık)
	Bilim, teknoloji ve toplum	5.4.1. Sanal ortamda ulaştığı bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğini sorgular (Bilimsellik) 5.4.5. Yaptığı çalışmalarda bilimsel etiğe uygun davranır. (Bilim etiği)
	Üretim, dağıtım ve tüketim	5.5.4. İşbirliği yaparak üretim, dağıtım ve tüketime dayalı yeni fikirler geliştirir. (Dayanışma)
	Etkin vatandaşlık	5.6.1. Çevresindeki toplumsal ihtiyaçlar ile bu ihtiyaçların karşılanması için hizmet veren kurumları ilişkilendirir. (Duyarlılık ve sorumluluk) 5.6.4. Bayrak ve istiklal marşı gibi milli egemenlik ve bağımsızlık sembollerine değer verir. (Özgürlük ve bağımsızlık)
	Küresel bağlantılar	5.7.4. Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir. (Kültürel mirasa duyarlılık) 5.7.5. Toplumun ilgi, istek ve ihtiyaçlarını araştırarak bunları karşılamaya yönelik yenilikçi fikirler önerir. (Duyarlılık ve Dayanışma)
Beşinci sınıf kazanımlar bölümünde öğretilmesi gereken değerler		<i>Bilimsellik, aile birliğine önem verme, sorumluluk, estetik ve kültürel mirasa duyarlılık, doğal çevreye duyarlılık ve dayanışma, dürüstlük, çalışkanlık ve bilim etiği, özgürlük ve bağımsızlık.</i>

Sosyal Bilgiler Öğretim Programında beşinci sınıflar için üç öğrenme alanında birer, diğer üç öğrenme alanında ise ikişer kazanım değer eğitimiyle ilgilidir. İnsanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanıyla ilgili bir değer kazanımına yer verilmemiştir. Beşinci sınıf düzeyindeki kazanımlarda, sorumluluk, estetik ve kültürel duyarlılık, dayanışma, bilimsellik, özgürlük ve bağımsızlık değerleri öne çıkmaktadır.

Tablo 4-3: 6. sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında değer eğitime yönelik kazanımlar (MEB, 2017).

Sınıf	Öğrenme Alanı	Kazanım
6. sınıf	Birey ve toplum	6.1.3. <i>Toplumda uyum içerisinde yaşayabilmek için farklı cinsiyet, sosyo-ekonomik ve kültürel gruplara karşı önyargıları sorgular (Saygı)</i> 6.1.4. <i>Toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekleyici faaliyetlere katılır (Dayanışma ve yardımseverlik)</i> 6.1.5. <i>Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur. (Adalet, sorumluluk, özgürlük)</i>
	Kültür ve miras	6.2.6. <i>Tarihi ticaret yollarının toplumlar arası siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü açıklar. (Kültürel mirasa duyarlılık)</i>
	Bilim, teknoloji ve toplum	6.4.4. <i>Telif ve patent hakları saklı ürünlerin yasal yollardan temin edilmesinin gerekliliğini savunur (Duyarlılık)</i>
	Üretim, dağıtım ve tüketim	6.5.4. <i>Vatandaşlık sorumluluğu ve ülke ekonomisine katkısı açısından vergi vermenin gereğini ve nemini savunur. (vatanseverlik, sorumluluk)</i>
	Etkin vatandaşlık	6.6.4. <i>Toplumsal hayatımızda demokrasinin önemini açıklar. (Eşitlik)</i> 6.6.5. <i>Türk tarihinden ve güncel örneklerden yola çıkarak toplumsal hayatta kadına verilen değeri fark eder. (Eşitlik ve saygı)</i>
	Küresel bağlantılar	6.7.4. <i>Uluslararası popüler kültürün, kültürümüz üzerindeki etkisini sorgular. (özgürlük)</i>
Altıncı sınıf kazanımlar bölümünde öğretilmesi gereken değerler		<i>Dayanışma, yardımseverlik, kültürel mirasa duyarlılık, vatanseverlik, doğal çevreye duyarlılık, bilimsellik, sorumluluk, eşitlik.</i>

Sosyal Bilgiler Öğretim Programında altıncı sınıflar için dört öğrenme alanında birer, bir öğrenme alanında iki, bir öğrenme alanında ise üç kazanım değer eğitimiyle ilgilidir. Birey ve toplum öğrenme alanında değer eğitimiyle ilgili üç kazanımın yer aldığı toplumsal değerlerin vurgulandığı görülmektedir. İnsanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanıyla ilgili bu bölümde de değer kazanımı yer almamaktadır. Altıncı sınıf düzeyindeki kazanımlarda, sorumluluk, saygı, adalet, dayanışma, yardımseverlik, vatanseverlik, eşitlik, özgürlük, bağımsızlık, kültürel mirasa duyarlılık, gibi ulusal ve toplumsal değerlerin öne çıkmaktadır.

Tablo 4-4: 7. sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında değer eğitimine yönelik kazanımlar (MEB, 2017).

Sınıf	Öğrenme Alanı	Kazanım
7. sınıf	Birey ve toplum	7.1.1. İletişimi etkileyen tutum ve davranışları analiz ederek kendi tutum ve davranışlarını sorgular (Sorumluluk)
		7.1.4. İletişim araçlarından yararlanırken haklarını kullanır ve sorumluluklarını yerine getirir. (Özgürlük ve sorumluluk)
	Kültür ve miras	7.2.5. Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışına örnekler verir. (Kültürel mirasa duyarlılık ve estetik)
	İnsanlar, yerler ve çevreler	7.3.4. Temel haklardan yerleşme ve seyahat özgürlüğünü açıklar. (Özgürlük)
	Bilim, teknoloji ve toplum	7.4.4. Özgür düşüncenin bilimsel gelişmelere katkısını değerlendirir. (Özgürlük ve Bilimsellik)
	Üretim, dağıtım ve tüketim	7.5.3. Vakıfların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine tarihten ve günümüzden örnekler verir. (Kültürel mirasa duyarlılık ve estetik)
	Etkin vatandaşlık	7.6.1. Demokrasiyi ve demokrasinin gelişim evrelerini açıklar. (Demokratik değerler)
7.6.5. Bir yaşam biçimi olarak demokratik tutumu benimser. (Demokratik değerler)		
Küresel bağlantılar	7.7.3. Çeşitli kültürlerle yönelik sahip olduğu kalıp yarguları sorgular. (Saygı)	
Yedinci sınıf kazanımlar bölümünde öğretilmesi gereken değerler		<i>Sorumluluk, kültürel mirasa duyarlılık ve estetik, özgürlük, bilimsellik, dayanışma, dürüstlük, çalışkanlık, barış, saygı.</i>

Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yedinci sınıflar için beş öğrenme alanında birer kazanım “Birey ve toplum” ve “Etkin vatandaşlık” öğrenme alanlarında iki kazanımın değer eğitimiyle ilgilidir. Yedinci sınıf düzeyindeki kazanımlarda, sorumluluk, adalet, kültürel mirasa duyarlılık, özgürlük, bilimsellik, dayanışma ve saygı gibi değerler öne çıkmaktadır. Ayrıca demokrasi ve demokratik değerlerle ilgili kazanımlara da yer verilmektedir.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programında “Türkiye yeterlilikler çerçevesi”nde (TYÇ) yer verilen yeterlilikler “Avrupa yeterlilikler çerçevesi” (AYÇ) ile uyumlu olması gerektiği vurgulanmıştır. Bu kapsamda bireyin hayat boyu öğrenme kapsamında

kazanması beklenen sekiz yetkinlik belirlenmiştir. “Ana dilde iletişim, yabancı dilde iletişim, matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler, dijital yetkinlik, öğrenmeyi öğrenme, sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlik, inisiyatif alma ve girişimcilik algısı, kültürel farkındalık ve ifade” (MEB, 2017, s. 6) gibi yetkinlikler öğretim programında yer almaktadır.

Almanya'nın Aşağı Saksonya eyaleti Değerler ve Normlar Öğretim Programında kazanımlar yerine “Kompetenz” (Yeterlik) kavramı kullanılmaktadır. Süreçle ilgili yeterlik alanı öğrencilerin, yetenek ve becerilerini içermektedir. Düzenli tekrarlar ve pekiştirmeler sayesinde yetenek ve becerilerin kademeli olarak öğrenileceği ve kalıcı hale gelebileceği vurgulanmaktadır. Süreç ile ilgili yeterlikler kendi içerisinde üç bölüme ayrılarak verilmektedir: a) *Algılama ve açıklama*, b) *Anlama ve uygulama*, c) *Tartışma ve karar vermek* şeklinde üç bölümle ilgili toplam 15 yeterlik belirlenmiştir (Werte und normen, 2009, s. 15). Değerler ve Normlar Öğretim Programında süreçle ilgili yeterlikler 5.6.7. ve 8. Sınıflar için ortak belirlenir. Öğrencinin bu yeterliklere 8. Sınıf sonunda sahip olması beklenir. Algılama ve açıklama alanında öğrencinin konu hakkında bilgi edinmesi, Anlama ve uygulama alanında kavraması, tartışma ve karar verme alanında ise değerlendirme yapması amaçlanır. Bu yeterliklerden bazılarını aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 4-5: “Werte und normen” (Değerler ve Normlar) Öğretim Programında süreçle ilgili yeterlikler (Werte und Normen, 2009)

Sınıf	Süreçle ilgili Yeterlik alanı	Yeterlikler
5, 6, 7 ve 8. sınıf	Algılama ve açıklama	<i>Ön bilgileri, önyarguları ve güncel izlenimlerinin yanında, ahlaki duygularına ters düşmeyen durumları tanımlama olanağı bulur.</i> <i>Soru ve beklentileri çerçevesi belirlenmiş içerik kapsamında yapılandırır.</i>
	Anlama ve uygulama	<i>Farklı bilgi kaynaklarını araştırır.</i> <i>Alana özgü ve konuya uygun temel kavramları analiz eder.</i> <i>Aşkın ve içkin öncüller hakkındaki normatif metinleri analiz eder.</i> <i>Farklı etik görüşleri analiz eder ve onların etkilerini kavrar.</i>
	Tartışma ve karar vermek	<i>Karşılıklı konuşmalarda kendi değer yargılarını temellendirir, farkını ortaya koyar ve farklı değer yargılarını tartışır.</i> <i>Değer yargılarını geliştirir ve potansiyel sonuçlarını düşünür.</i>

İçerikle ilgili yeterlikler olanı ise kendi içerisinde beş kategori altında verilmiştir: a) Benim hakkımdaki sorular, b) Gelecek hakkındaki sorular, c) Ahlak ve etik hakkındaki sorular, d) Hakikat hakkındaki sorular, e) Din ve dünya görüşü hakkındaki sorular. Bu kategoriler altında 5. 6. 7. ve 8. sınıflar için toplam 51 yeterlik bulunmaktadır. İçerikle ilgili yeterlikler 5 ve 6. sınıflar ile 7 ve 8. sınıflar için ikişer yılı kapsayacak şekilde ortak belirlenmiştir.

Tablo 4-6: Değerler ve Normlar Öğretim Programında içerikle ilgili yeterlik alanları ve konular genel tablosu (Werte und Normen, 2009).

İçerik ile ilgili yeterlik alanları	5 ve 6. sınıf konuları	7 ve 8. sınıf konuları
<i>Benim hakkımdaki sorular</i>	Başarı ve başarısızlıkla birlikte yaşama	Tutku ve bağımlılık
<i>Gelecek hakkındaki sorular</i>	Gelecekte beklenenler ve gelecek korkusu	Doğaya ve çevreye karşı sorumluluk
<i>Ahlak ve etik hakkındaki sorular</i>	Birlikte yaşama kuralları	Arkadaşlık, aile ve cinsellik
<i>Hakikat hakkındaki sorular</i>	Yabancılarla tanışma	İnsan hakları ve insan onuru
<i>Din ve dünya görüşü hakkındaki sorular</i>	Monoteist dünya dinleri	Hristiyanlık ile şekillenmiş bir kültürde yaşamak

Değerler ve Normlar Öğretim Programında içerikle ilgili yeterlik alanları beş öğrenim alanı esas alınarak yapılandırılmıştır. Yeterlik alanları 6. Sınıf ve 8. Sınıf sonunda sahip olmaları beklenen yeterlikleri kapsamaktadır. Yeterlik alanları çerçevesinde farklı konuların belirlendiği görülmektedir. “Başarı ve başarısızlıkla mücadele”, “Geleceğe dair beklentiler”, “Yabancılarla tanışma” gibi 6. sınıf yeterlik konularının daha çok bireyin kişiliğini ilgilendirmektedir. “Doğaya ve çevreye karşı sorumluluk”, “insan hakları ve insan onuru” ve “Hristiyanlık ile şekillenmiş bir kültürde yaşamak” gibi 8. sınıf yeterlik alanında daha çok bireyin toplumsallaşma yönüne vurgu yapılmıştır.

“Benim hakkımdaki sorular” yeterlik alanında 6. Sınıfın bitiminde sahip olunması gereken yeterlikler “başarı ve başarısızlık” konusuyla birlikte işlenmektedir. Bu kapsamda öğrencinin başarı ve başarısızlığı bireysel ve toplumsal açıdan açıklaması, bu kavramlara dair koşulları betimlemesi, eleştirel açıdan tartışabilmesi ve

yeni stratejiler üretmesi yeterliklerini kazanması amaçlanır. 8. sınıfın bitiminde sahip olunması gereken yeterlikler “tutku ve bağımlılık” konusuyla birlikte işlenmektedir. Tutku ve bağımlılık konusuyla öğrencilerin bağımlılık şekilleri, sebep ve etkileri ile bağımlılıklardan kurtulma yollarının bilinmesi ve anlaşılması yeterliklerini kazanması amaçlanır. Bu yeterliklerden bazıları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 4-7: Değerler ve Normlar Öğretim Programında “Benim hakkımdaki sorular” öğrenme alanında içerikle ilgili yeterlikler (Werte und Normen, 2009)

Sınıf	İçerikle ilgili Yeterlik alanı	Konu	Yeterlikler
5. ve 6. sınıf	Benim hakkımdaki sorular	Başarı ve başarısızlıkla mücadele	<p><i>Bireysel ve toplumsal açıdan başarı ve başarısızlığın etkilerini açıklar.</i></p> <p><i>Başarı ve başarısızlığın şartlarını betimler.</i></p> <p><i>Başarı ve başarısızlık kavramlarını eleştirel olarak tartışır.</i></p> <p><i>Kendisinin veya başkasının başarı ve başarısızlığıyla ilişkili stratejiler geliştirir.</i></p>
7. ve 8. sınıf	Benim hakkımdaki sorular	Tutku ve Bağımlılık	<p><i>Farklı bağımlılık şekillerini açıklar.</i></p> <p><i>Bağımlılıkların muhtemel sebepleri ve etkilerini anlatır.</i></p> <p><i>Uyuşturucu maddeden vazgeçirmenin olanaklarını ve sınırlarını tartışır</i></p> <p><i>Tehlikelere karşı, özgüvenle ve hakikat bilinciyle davranmak için stratejiler geliştirir.</i></p>

“Gelecek hakkındaki sorular” yeterlik alanı kapsamında 6. sınıf sonunda öğrencinin sahip olması istenen yeterlikler “gelecekte beklenenler ve gelecek korkuları” konusuyla birlikte işlenmektedir. Bu kapsamda öğrencinin geleceğe dair beklentilerini açıklaması, örnek kişilerin önemini anlaması, geçmiş ve gelecek arasında bağ kurarak planlar yapma yeterliliğini kazanması beklenir. 8. sınıf sonunda öğrencinin sahip olması istenen yeterlikle “doğaya ve çevreye karşı sorumluluk” konusuyla birlikte işlenmektedir. Bu kapsamda öğrencinin çevrenin ne şekilde kullanıldığını açıklama, buna dair gözlemler yapma, doğaya karşı sorumsuz davranışların sebeplerini ortaya koyma, alandaki konularda tartışabilme, sorunların çözümüne dair stratejiler üretme yeterliklerini kazanması amaçlanır. Bu yeterliklerden bazıları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 4-8: Değerler ve Normlar Öğretim Programında “Gelecek hakkındaki sorular” öğrenme alanında içerikle ilgili yeterlikler (Werte und Normen, 2009)

Sınıf	İçerikle ilgili Yeterlik alanı	Konu	Yeterlikler
5. ve 6. sınıf	Gelecek hakkındaki sorular	Gelecekte beklenenler ve gelecek korkuları	<p><i>Geleceğe dair kişisel ve toplumsal beklentilerini açıklar ve mutlu yaşamının kriterlerini söyler.</i></p> <p><i>İdollerin ve örnek alınan kişilerin, kendi yaşamı için neden değerli olduğunu açıklar.</i></p> <p><i>Farklı kişisel hayat planlarını, farklı tarihsel ve kültürel bağlamda geliştirir.</i></p> <p><i>Doğal araştırmaların yapılmasının tehlikelerini ve avantajlarını anlatır.</i></p> <p><i>Gelecek senaryolarının arzu edilebilir olduğuna veya olmadığına karar verir.</i></p> <p><i>Geleceğin planlanmasında sorumluluk bilincinin sağlanmasına dair öneriler geliştirir.</i></p>
7. ve 8. sınıf	Gelecek hakkındaki sorular	Doğaya ve çevreye karşı sorumluluk	<p><i>İnsanların doğa ve çevreyi nasıl kullandıklarını farklı şekillerde anlatır.</i></p> <p><i>Doğa ve çevre hakkındaki insan davranışlarını gözler ve tehlikeli davranışları belirtir.</i></p> <p><i>Doğa ve çevreye karşı sorumsuzluğun altyapısını ve sebeplerini yorumlar.</i></p> <p><i>Doğaya (özellikle hayvanlara) karşı insanın sorumluluğunu sorgulamayı etik açıdan tartışır.</i></p> <p><i>Hayvanlara, bitkilere ve çevreye karşı sorumluluk bilincini daha önce ortaya konan çözüm yaklaşımlarıyla ilişkilendirerek inceler.</i></p>

“Ahlak ve etik hakkındaki sorular” öğrenme alanında 6. sınıf sonunda öğrencinin sahip olması istenen yeterlikler “birlikte yaşamının kuralları” konusuyla birlikte işlenmektedir. Bu kapsamda öğrenciler birlikte yaşamının anlamını ortaya koyma, farklı durumlarla karşılaştırma, altın kuralları kavrama, kural ihlalleri ve cezaalrın mahiyetini anlama, farklı durumlarda farklı davranışları tasarlama yeterliğini kazanması amaçlanmaktadır. 8. sınıf sonunda öğrencinin sahip olması istenen yeterlikler “arkadaşlık, sevgi ve cinsellik” konusuyla birlikte işlenmektedir. Bu kapsamda öğrencilerin aşk, arkadaşlık ve cinsellik kavramlarını açıklaması, birlikte yaşamayı tanımlaması, cinsiyete özgü rolleri karşılaştırması yeterliklerini kazanması amaçlanır. Bu yeterliklerden bazıları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 4-9: Değerler ve Normlar Öğretim Programında “Ahlak ve etik hakkındaki sorular” öğrenme alanında içerikle ilgili yeterlikler (Werte und Normen, 2009)

Sınıf	İçerikle ilgili Yeterlik alanı	Konu	Yeterlikler
5. ve 6. sınıf	Ahlak ve etik hakkındaki sorular	Birlikte yaşamının kuralları	<p><i>Farklı kural ve ritüellere rağmen birlikte yaşamının anlamını ortaya koyar.</i></p> <p><i>Kuralları farklı tarihsel ve kültürel bağlamda karşılaştırır.</i></p> <p><i>Altın kuralları açıklar ve mantıklı kullanımı için örnekler geliştirir.</i></p> <p><i>Kural ihlallerinin muhtemel sonuçlarını değerlendirir.</i></p> <p><i>Cezaların farklı fonksiyonlarını araştırır.</i></p> <p><i>Davranış ve konuşma kurallarını farklı yaşam koşulları için tasarlar.</i></p>
7. ve 8. sınıf	Ahlak ve etik hakkındaki sorular	Arkadaşlık, sevgi	<p><i>Aşk, arkadaşlık ve cinsellik konu alanındaki kavramları açıklar.</i></p> <p><i>Birlikte yaşamının farklı şekillerini adlandırır.</i></p> <p><i>Sevgi ve cinsellik alanında cinsiyete göre rol beklentilerini karşılaştırır.</i></p> <p><i>Sevgi ve cinsel yaşam ile ilgili farklı kavramları tartışır.</i></p>

“Hakikat hakkındaki sorular” öğrenme alanında 6. sınıf sonunda öğrencinin sahip olması istenen yeterlikler “yabancılarla tanışma” konusuyla birlikte işlenmektedir. Bu kapsamda öğrenciler önyargılar ve klişeleri sebep ve sonuçlarıyla anlatabilme, önyargıları kırma, yabancılarla tanışmayı fırsat olarak görüp hoşgörüyü geliştirme yeterliklerini kazanması amaçlanır. 8. sınıf sonunda öğrencinin sahip olması istenen yeterlikler “insan hakları ve insan onuru” konusuyla birlikte işlenmektedir. Bu kapsamda öğrencilerin insanın temel ihtiyaçlarını, farklı yaşam şekillerini anlatma, insan hakları ve insan onuruyla ilgili sözleşmelerin etkisini ve insan hakları ihlallerini tartışma yeterliklerini kazanması amaçlanır. Bu yeterliklerden bazıları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 4-10: Değerler ve Normlar Öğretim Programında “Hakikat hakkındaki sorular” öğrenme alanında İçerikle ilgili yeterlikler (Werte und Normen, 2009)

Sınıf	İçerikle ilgili Yeterlik alanı	Konu	Yeterlikler
5. ve 6. sınıf	Hakikat hakkındaki sorular	Yabancılarla tanışma	<p><i>Başka kişileri algılamak için genel faktörleri açıklar.</i></p> <p><i>Alışılmış önyargılar, klişeler ve medyadan örnekleri anlatabilir.</i></p> <p><i>Yabancılarla karşı önyargıların sebeplerini ve sonuçlarını açıklar.</i></p> <p><i>Önyarguları kırmanın imkânlarını araştırıp bulur.</i></p> <p><i>Yabancılarla karşılaşmayı kendi hayatı için bir şans ve zenginlik olarak kabul eder.</i></p> <p><i>Hoşgörüsü, davranışının sınırları ve olanakları üzerine fikir geliştirir.</i></p>
7. ve 8. sınıf	Hakikat hakkındaki sorular	İnsan hakları ve insan onuru	<p><i>İnsanın temel ihtiyaçlarını ana hatlarıyla anlatır.</i></p> <p><i>Farklı din ve kültürlerde yer alan farklı yaşam koşullarını araştırıp bulur.</i></p> <p><i>Farklı çağlarda yaşayan insan resimlerini açıklar.</i></p> <p><i>Seçilen örneklerde kodlanmış insan haklarını açıklar.</i></p> <p><i>İnsanlık onuru kavramını insan haklarının temel esası olarak ele alır.</i></p> <p><i>İnsan hakları kuruluşlarının sözleşmelerinin etkisini inceler.</i></p> <p><i>İnsanlık onuru ve insan haklarının çiğnendiği örneklerdeki ikilemleri tartışır.</i></p>

“Din ve dünya görüşü hakkındaki sorular” öğrenme alanında 6. sınıf sonunda öğrencinin sahip olması istenen yeterlikler “monoteist dinler” konusuyla birlikte işlenmektedir. Bu kapsamda öğrencilerin politeist ve monteist dinler arasındaki farkı görerek semavi dinleri karşılaştırması, Peygamber Musa, İsa ve Muhammedin dini rollerini ve etkilerini kavrama, Kudüs’ün statüsünü inceleme yeterliklerini kazanması amaçlanır. 8. sınıf sonunda öğrencinin sahip olması istenen yeterlikler “Hristiyanlık ile şekillenmiş bir kültürde yaşamak” konusuyla birlikte işlenmektedir. Bu kapsamda öğrencilerin Kutsal bayramları ayrıntılı olarak tartışma, Kiliseler arasındaki farkı kavrama, işlevlerini anlatma, Hz. İsanın öğretisi ve Hristiyanlık etiğinin önemini

tartışma yeterliklerini kazanması amaçlanır. Bu yeterliklerden bazıları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 4-11: Değerler ve Normlar Öğretim Programında “Din ve dünya görüşü hakkındaki sorular” öğrenme alanında İçerikle ilgili yeterlikler (Werte und Normen, 2009)

Sınıf	İçerikle ilgili Yeterlik alanı	Konu	Yeterlikler
5. ve 6. sınıf	Din ve dünya görüşü hakkında sorular	Monoteist dünya dinleri	<p><i>Politeist ve monoteist dinler arasındaki farkları ana hatlarıyla anlatır.</i></p> <p><i>Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'ı karşılaştırır.</i></p> <p><i>Yahudiliğin atası sayılan Musa ve diğer peygamberlerin rollerini anlatır.</i></p> <p><i>İsa'nın Hristiyanlık dinindeki rolünü anlatır.</i></p> <p><i>Peygamberin İslam dinindeki rolünü anlatır.</i></p> <p><i>Üç dinin kutsal saydığı Kudüs'ün statüsünü inceler.</i></p>
7. ve 8. sınıf	Din ve dünya görüşü hakkında sorular	Hristiyanlık ile şekillenmiş bir kültürde yaşamak	<p><i>Belirlenmiş Hristiyan bayram ve kutlama günlerinin kaynağı ve anlamını tartışır.</i></p> <p><i>Katolik ve Evangelik kilise binalarını karşılaştırır.</i></p> <p><i>Kilise kuruluşlarını ve kilise kuruluşlarının senelik yardım projelerini anlatır.</i></p> <p><i>İsa'nın biyografisi ve öğretisinin belli başlı bakış açılarını anlatır.</i></p> <p><i>Günümüzde Hristiyanlık etiğinin önemini tartışır.</i></p>

Sosyal Bilgiler Öğretim Programında öğrenim alanlarıyla ilişkilendirilen kazanımlar genel kazanımlar içerisinde doğrudan hangi değer verileceği belirtilmeden yer almaktadır. Belirlenen yedi öğrenme alanıyla ilgili toplam 36 kazanımdan oluşmaktadır. Değerler ve Normlar derslerinde ise kazanım yerine yeterlik kavramı kullanılmasının yanında yeterlikler süreç ve içerik olarak ayrılmaktadır. Süreçle ilgili yeterlikler üç öğrenme alanıyla ilgili toplam 15 yeterlikten oluşmaktadır. İçerikle ilgili yeterlikler ise beş öğrenme alanına ayrılmakta ve bu öğrenme alanları doğrudan verilecek değerlerle ilgili yeterlikleri kapsamakta, toplam 50 kazanım yer almaktadır. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında kazanımlar 5, 6 ve 7. Sınıflar için ayrı ayrı verilirken Değerler ve Normlar Öğretim Programında ise 5 ve 6. Sınıflar ile 7 ve 8. birlikte verilmiştir. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında verilen

kazanımlar tablo halinde yer almayıp numaralandırılmış olmasına karşın Değerler ve Normlar Öğretim Programında tabloların oluşturulduğu ve yeterliklerin numaralandırılmadıkları görülmektedir.

4.1.3.1. Öğretim Programlarında Kazanım ve Yeterliklerin Karşılaştırılması

Sosyal Bilgiler Öğretim Programında (MEB, 2017) öğretilmesi gereken değerlerle ilgili kazanımlara yer verilirken Değerler ve Normlar Öğretim Programında öğretilmesi gereken değerlerle ilgili kazanım yerine yeterliklerle yer verilmiştir. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında 5, 6 ve 7. sınıflarla ilgili yer alan 101 kazanımdan 36 tanesi değerler eğitimiyle ilgiliyken değerler ve Normlar Öğretim Programında süreçle ilgili 15 yeterlik, içerikle ilgili 51 yeterliğe yer verilmiştir. Sosyal Bilgiler Programının kazanımlar bölümünde her bir öğrenme alanı için en az bir değer belirlenerek, bu değerlerin öğrenciye kazandırılması belirtilirken Değerler ve Normlar Programında böyle bir ayrıntıya yer verilmemiştir. Sosyal Bilgiler programında 5, 6 ve 7. sınıflar için değerlerle ilgili ayrı kazanımlar yer alırken Değerler ve Normlar programında 5. ve 6. sınıflar ile 7. ve 8. sınıflar için ortak yeterlikler belirlenmiştir. Sosyal Bilgiler programında yedi öğrenme alanıyla (Birey ve toplum, kültür ve miras, insanlar, yerler ve çevreler, bilim, teknoloji ve toplum, üretim, dağıtım ve tüketim, etkin vatandaşlık, küresel bağlantılar) ile ilgili kazanımlara yer verilmektedir. Değerler ve Normlar Programında süreç ile yeterlikler (Algılama ve açıklama, anlama ve uygulama, tartışma ve karar verme) öğrenme alanıyla bağlantılı olarak belirlenmekte, içerikle ilgili yeterlikler ise beş öğrenme alanında (Benim hakkımdaki sorular, gelecek hakkındaki sorular, ahlak ve etik hakkındaki sorular, hakikat hakkındaki sorular, din ve dünya görüşü hakkındaki sorular) öğrenme alanlarıyla ilgili belirlenen konular çerçevesindeki yeterliklere yer verilmektedir.

4.1.4. Sosyal Bilgiler ile Değerler ve Normlar Öğretim Programlarında Kavramlar.

Sosyal Bilgiler dördüncü ve beşinci sınıf programında (2005), Sosyal Bilgiler derslerindeki tüm kavramları kapsayan bir tablo oluşturulmuş ve kavramların karşısında bunların “giriş”, “geliştirme”, veya “pekiştirme” düzeylerinin hangisinde verileceği belirtilmiştir. Bu tabloda bilgi, beceri veya değer ve tutuma yönelik toplam 212 kavram ayrıştırılmadan bir arada verilmiştir. Aşağıda yer alan tabloda Sosyal

Bilgiler Öğretim Programında yer verilen kavramlar ve bu kavramların hangi düzeyde verileceği gösterilmektedir.

Tablo 4-12: Verilme düzeylerine göre 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan 5. sınıfla ilgili kavramlar

Düzye	Kavram
Giriş	Bağımsızlık, Barış, İsrâf, Laiklik, Milli kültür, Hoşgörü, Sosyal etkileşim, Ortak miras, Özgürlük
Geliştirme	Benzerlik ve farklılık, Dayanışma, Değer, Değişim ve süreklilik, Etkin yurttaş, Katılım, Kimlik, Milli Egemenlik, Sanat, Sorumluluk, Tasarruf, Temel hak ve özgürlükler, Yurttaşlık
Pekiştirme	Aile, Akrabalık

Tablo 4-13: Verilme düzeylerine göre 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan 6. Sınıfla ilgili kavramlar

Düzye	Kavram
Giriş	Etkileşim, Özgürlük,
Geliştirme	Bağımsızlık, Barış, Estetik, Gelenek, Hoşgörü, İsrâf, Milli egemenlik, Milli kültür, Ortak miras, Sanat, Sorumluluk, Tasarruf,
Pekiştirme	Aile, Akrabalık, Cumhuriyet, Dayanışma, Değişim, Demokrasi, Egemenlik, Emek, Hak, Katılım

Tablo 4-14: Verilme düzeylerine göre 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan 7. sınıfla ilgili kavramlar

Düzye	Kavram
Giriş	Vakıf,
Geliştirme	Etkileşim, Kişilik, Küresel sorunlar, Özgürlük, Uygarlık
Pekiştirme	Bağımsızlık, Barış, Dayanışma, Değişim, Emek, Estetik, Gelenek, Hak, Hoşgörü, İsrâf, Katılım, Kültürel öge, Milli egemenlik, Milli kültür, Ortak miras

Değerler ve Normlar Öğretim Programında (2009) kavramlar içerikle ilgili yeterlik alanı konularıyla birlikte verilmiştir. Yeterlik alanıyla ilgili kavramlar oluşturulan yeterlik tablolarının altında ayrıca yer almıştır. Bu durum yeterlik ile ilgili kavramın ilişkisini doğrudan ortaya koymaktadır. Bunun yanında öğretim programının sonunda temel kavramlar başlığı altında kavramlara yer verilmektedir. Aşağıdaki tabloda yeterlikler bölümünde birlikte verilen kavramlara yer verildiğinden öğretim programının sonunda yer alan temel kavramlara yer verilmeyecektir.

Tablo 4-15: Değerler ve Normlar dersi öğretim programında yer verilen kavramlar (Werte und Normen, 2009)

İçerik Alanı	İlgili Kavramlar
Benim hakkımdaki Sorular (5 ve 6 sınıflar)	Demoralizasyon, motivasyon, hayal kırıklığı, özgüven, yardımlaşma
Benim hakkımdaki Sorular (7 ve 8 sınıflar)	Uyuşturucu madde (yasak veya yasak olmayan), yeme bozuklukları, bağımlılık, bağımlılıktan kurtulma, bağımlı davranış.
Gelecek hakkındaki Sorular (5 ve 6 sınıflar)	Korku, idol, çocuk hakları, sorumluluk bilinci, model
Gelecek hakkındaki Sorular (7 ve 8 sınıflar)	Kültür, hayat standartları, sürdürülebilirlik, doğa, çevrebilim, kaynaklar, sorumluluk.
Ahlak ve etik hakkındaki sorular (5 ve 6 sınıflar)	Altın kurallar, kurallar, ritüeller, anlayış
Ahlak ve etik hakkındaki sorular (7 ve 8 sınıflar)	Diğergâmlık, egoizm, rol davranışları, heteroseksüellik ve homoseksüellik.
Hakikat hakkındaki sorular (5 ve 6 sınıflar)	Empati, etnik köken, düşman imgesi, arkadaşlık, uyum,
Hakikat hakkındaki sorular (7 ve 8 sınıflar)	Yoksulluk, ayrımcılık, temel ihtiyaçlar, insan hakları, insanlık onuru, fiziksel ve bilişsel şiddet
Din ve dünya görüşü hakkında sorular (5 ve 6. sınıflar)	İbrahim'i dinler, rab-tanrı-Allah (c.c.), monoteizm-politeizm, sinagog-kilise-cami, Tevrat-İncil-Kuran.
Din ve dünya görüşü hakkında sorular (7 ve 8. sınıflar)	İman, tanrının tasviri, yasaklar, kutsallar, semboller.

4.1.4.1. Öğretim Programlarında Kavramların Karşılaştırılması

Sosyal Bilgiler Öğretim programında (2005) kavramlar giriş, geliştirme ve pekiştirme düzeylerine göre sınıflandırılmıştır. Sosyal Bilgiler 2017 Öğretim Programında böyle bir sınıflandırma yer almazken Değerler ve Normlar Öğretim Programında içerikle ilgili oluşturulan yeterlik tablolarının hemen altında ilgili kavramların yer aldığı görülmektedir.

Sosyal Bilgiler öğretim Programında kavramlar 5, 6 ve 7. Sınıf olarak ayrılırken Değerler ve Normlar Öğretim Programında 5. ve 6. Sınıflar ile 7. ve 8. sınıflar için ayrı hazırlanan kazanımlarla birlikte verilmiştir. Sosyal Bilgiler Programında ağırlıklı olarak ulusal, toplumsal ve evrensel, sanat ve estetik değerlerle ilgili kavramların yanında bireysel değerlere daha fazla yer verilirken, Değerler ve Normlar Programında bireysel değerlerin büyük bölümünü oluşturduğu toplumsal ve evrensel ve dini değerlerle ilgili kavramlara yer verildiği görülmektedir.

4.1.5. Sosyal Bilgiler ile Değerler ve Normlar Öğretim Programlarında yer verilen Değerler

Sosyal Bilgiler Öğretim Programında (2005) açıklamalar bölümünde “Doğrudan verilecek değerler” belirtilmiştir (Tablo 15). Yeni öğretim programında (2017) ise açıklamalar ile ilgili bir tablo yer almamakla birlikte kazanımlar bölümünde her kazanımdan önce öğrenme alanında verilecek olan değer/değerler belirtilmiştir (Tablo 16) 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında ortaokullarda öğretilmesi gereken 20 değer (Tablo 17) belirtilmişken, yeni programda 18 değere (Tablo 17) yer verilmiştir. 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan “Misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme ve temizlik” gibi değerlere 2017 programında yer verilmemiştir. “Adil olma” değeri yeni programda “Adalet” olarak değiştirilmiş, 2017 programına “Tasarruf ve eşitlik” gibi yeni değerler eklenmiştir.

Tablo 4-16: 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında “Doğrudan verilecek değerler”

Öğrenme Alanı	Sınıf	Doğrudan verilecek değer
Birey ve toplum	5	Sorumluluk
	6	Bilimsellik
	7	Farklılıklara saygı
Kültür ve miras	5	Estetik
	6	Kültürel mirasa duyarlılık
	7	Estetik
İnsanlar, yerler ve çevreler	5	Doğal çevreye duyarlılık
	6	Doğal çevreye duyarlılık
	7	Vatanseverlik
Üretim, dağıtım ve tüketim	5	Çalışkanlık
	6	Sorumluluk
	7	Dürüstlük
Bilim, teknoloji ve toplum	5	Akademik Dürüstlük
	6	Çalışkanlık
	7	Bilimsellik
Gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler	5	Dayanışma
	6	
	7	
Güç, yönetim ve toplum	5	Adil olma, bayrağa ve istiklal marşına saygı
	6	Hak ve özgürlüklere saygı
	7	Adil olma
Küresel bağlantılar	5	Tarihsel mirasa duyarlılık
	6	Yardımsverlik
	7	Barış

2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında “Doğrudan verilecek değerler” öğrenme alanlarıyla ilişkilendirilmiştir. Yukarıda yer alan tabloda görüldüğü gibi sorumluluk, bilimsellik, doğal çevreye duyarlılık, çalışkanlık, estetik ve dürüstlük gibi değerler ikişer defa doğrudan verilmesi gereken değer olarak belirtilmiştir. “Gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler” öğrenme alanıyla ilgili sadece beşinci sınıfta dayanışma değerinin verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Doğrudan verilecek değerler belirlenirken öğrenim alanlarıyla uyuma dikkat edilmiştir. Birey ve toplum öğrenme alanında “sorumluluk” değerinin, Küresel bağlantılar öğrenme alanında “barış” değerinin, Güç, yönetim ve toplum öğrenme alanında “adil olma” değerinin doğrudan verilecek değer olarak belirlenmesi bu duruma örnek teşkil etmektedir.

Tablo 4-17: 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında “Kazanımlar” bölümünde verilecek değerler.

Öğrenme Alanı	Sınıf	Doğrudan verilecek değer
Birey ve toplum	5	Bilimsellik, aile bağlarına önem verme, sorumluluk
	6	Dayanışma, yardımseverlik
	7	Özgürlük, sorumluluk
Kültür ve miras	5	Estetik ve kültürel mirasa duyarlılık
	6	Kültürel mirasa duyarlılık
	7	Kültürel mirasa duyarlılık, estetik
İnsanlar, yerler ve çevreler	5	Doğal çevreye duyarlılık, dayanışma
	6	Vatanseverlik, doğal çevreye duyarlılık
	7	Özgürlük
Bilim, teknoloji ve toplum	5	Dürüstlük, çalışkanlık ve bilim etiği
	6	Bilimsellik
	7	Bilimsellik ve özgürlük
Üretim, dağıtım ve tüketim	5	Sorumluluk
	6	Vatanseverlik, doğal çevreye duyarlılık, sorumluluk
	7	Dayanışma, dürüstlük, çalışkanlık
Etkin vatandaşlık	5	Özgürlük ve bağımsızlık
	6	Eşitlik
	7	Barış
Küresel bağlantılar	5	Kültürel mirasa duyarlılık
	6	Kültürel mirasa duyarlılık
	7	Barış, saygı

Sosyal Bilgiler Öğretim Programında (2017) verilen değerler öğrenme alanlarıyla uyumludur. Güncel programda Bilim, teknoloji ve toplum öğrenme alanında 6. Sınıflarda, üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanında 5. Sınıflarda, etkin vatandaşlık öğrenme alanında 6. ve 7. sınıflarda bir değer verilmesinin gerekliliği belirtilmiştir. Bunların dışında kalan her bir öğrenme alanında işlenmesi gereken birden fazla değer verilmiştir. Güncel programda kültürel mirasa duyarlılık, sorumluluk, özgürlük, bilimsellik, dayanışma, vatanseverlik, estetik, dürüstlük, çalışkanlık ve barış birden fazla vurgulanan değerlerdir. Saygı, eşitlik ve aile birliğine önem verme değerleri birer defa belirtilmiştir.

Tablo 4-18: 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında verilmesi gereken genel değerler.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Değerler	
<i>Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (2005)</i>	<i>Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (2017)</i>
Adil olma	Adalet
Aile birliğine önem verme	Aile birliğine önem verme
Bağımsızlık	Bağımsızlık
Bariş	Bariş
Bilimsellik	Bilimsellik
Çalışkanlık	Çalışkanlık
Dayanışma	Dayanışma
Duyarlılık	Duyarlılık
Dürüstlük	Dürüstlük
Estetik	Estetik
Hoşgörü	Saygı
Misafirperverlik	Sevgi
Özgürlük	Sorumluluk
Sağlıklı olmaya önem verme	Tasarruf
Saygı	Vatanseverlik
Sevgi	Yardımseverlik
Sorumluluk	Eşitlik
Temizlik	Özgürlük
Vatanseverlik	
Yardımseverlik	

2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında yer alan değerler karşılaştırıldığında 2005 öğretim programında yer alan hoşgörü, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, temizlik gibi değerlerin güncel programda yer almadığı görülmüştür. Güncel programa tasarruf ve eşitlik değerlerinin eklendiği anlaşılmıştır. Bu değerlerin dışında kalan değerler her iki öğretim programında yer almış güncel programda değerlerin sayısı 18'e indirilmiştir.

Almanya'da Değerler ve Normlar dersinde değerler eğitiminin amacı ve içeriği verildikten sonra yeterlikler bölümünde değerler ayrıntılı olarak belirtilmektedir. Değerler ve Normlar Öğretim Programında verilecek olan değerler beş öğrenme alanıyla birlikte altıncı sınıf ve sekizinci sınıf sonunda öğrencilerin sahip olması gereken yeterlikler içerisinde verilmektedir.

Tablo 4-19: Değerler ve Normlar dersi öğretim programında değerler (Werte und Normen, 2009)

Yeterlik alanı	Sınıf	Değerler
Benim hakkımdaki sorular	5. ve 6. sınıf	Başarı ve başarısızlık, yardımlaşma, alçakgönüllülük, özgüven,
	7. ve 8. sınıf	
Gelecek hakkındaki sorular	5. ve 6. sınıf	Sorumluluk bilinci, özgürlük, yardımlaşma, şiddetten kaçınma, çocuk hakları,
	7. ve 8. sınıf	Doğaya ve çevreye karşı sorumluluk, sürdürülebilirlik,
Ahlak ve etik hakkındaki sorular	5. ve 6. sınıf	Altın kurallar, güvenlik, nezaket, tolerans,
	7. ve 8. sınıf	Sevgi, birlikte yaşama, vatan sevgisi, sanat sevgisi, insan hakları, insan onuru
Gerçeklik hakkındaki sorular	5. ve 6. sınıf	Tolerans, dostluk, eşitlik, misafirperverlik
	7. ve 8. sınıf	İnsan hakları, insan onuru,
Din ve dünya görüşü hakkındaki sorular	5. ve 6. sınıf	Şefkat, vefa,
	7. ve 8. sınıf	Yardımlaşma, eşitlik, milliyetçilik, Hristiyan etiği

Değerler ve Normlar Öğretim Programında en fazla vurgulanan değerlerin yardımlaşma, insan hakları, insan onuru, sorumluluk, tolerans ve eşitlik olduğu görülmektedir. Bunların dışında milliyetçilik, dindarlık, vefa, alçakgönüllülük, güzellik, sürdürülebilirlik, şiddetten kaçınma, özgüven gibi değerlere yer verilmektedir. Yukarıda tablo haline getirilen değerler yeterlik alanlarıyla uyum göstermektedir. Benim hakkımdaki sorular yeterlik alanında “özgüven ve alçakgönüllülük”, gelecek hakkındaki sorular yeterlik alanında “sürdürülebilirlik ve sorumluluk bilinci”, din ve dünya görüşü hakkındaki sorular yeterlik alanında “dindarlık, eşitlik ve Hristiyan etiği” gibi değerlerin belirtilmesi bu uyuma örnek olarak gösterilebilir.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programında ulusal, ahlaki ve evrensel değerlere yer verilmesine karşın, Değerler ve Normlar Öğretim Programında bireysel hayatı ilgilendiren değerlerin yanında evrensel değerlere yer verildiği görülmektedir. “saygı”, “sorumluluk”, “yardımlaşma”, “eşitlik”, “özgürlük” ve “vatanseverlik” her iki programda vurgulanmaktadır. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer verilen “Dürüstlük” “tasarruf, bilimsellik gibi değerlere Değerler ve Normlar Öğretim Programında doğrudan yer verilmediği anlaşılmaktadır. Değerler ve Normlar Öğretim Programında yer verilen alçakgönüllülük, sürdürülebilirlik, nezaket, insan hakları,

insan onuru, şefkat, vefa, Hristiyan etiği gibi değerlere Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer verilmediği görülmektedir.

4.1.5.1. Öğretim Programlarındaki Değerlerin Karşılaştırılması

Sosyal Bilgiler Öğretim Programında (2005) açıklamalar bölümünde “Doğrudan verilecek değerler” belirtilmişken (Tablo 15). Yeni öğretim programında (2017) ise açıklamalar ile ilgili bir tablo yer almamakla birlikte kazanımlar bölümünde her kazanımdan önce öğrenme alanında verilecek olan değer/değerler verilmiştir (Tablo 16). Değerler ve Normlar Öğretim Programında ise verilmesi gereken tablo halinde verilmemiş öğrenim alanlarıyla ilişkili olarak belirlenen konuların başlığı halinde belirtilmiştir. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında (2005) ortaokullarda öğretilmesi gereken 20 değer (Tablo 17) belirtilmişken, yeni programda 18 değere (Tablo 17) yer verilmiş, 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan “Misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme ve temizlik” gibi değerlere 2017 programında yer verilmemiştir. “Adil olma” değeri yeni programda “Adalet” olarak değiştirilmiş, “Tasarruf ve eşitlik” gibi yeni değerler eklenmiştir. Değerler ve Normlar Öğretim Programında ise yaklaşık 33 değere yer verilmiştir. Sosyal Bilgiler Programında (2017) yer verilen bilimsellik, tasarruf, dürüstlük, barış, bağımsızlık ve aile birliğine önem verme, çalışkanlık ve adalet değerlerine Değerler ve Normlar Programında doğrudan yer verilmemiştir. Değerler ve Normlar Programında yer alan başarı ve başarısızlık, alçakgönüllülük, özgüven, sürdürülebilirlik, altın kurallar, nezaket, birlikte yaşama, insan hakları, insan onuru, şefkat, vefa, milliyetçilik, Hristiyan etiği ve dostluk gibi değerler Sosyal Bilgiler Programında (2017) yer almamaktadır. Yardımlaşma, sorumluluk, dayanışma, özgürlük, vatanseverlik, sevgi, saygı, eşitlik gibi değerler her iki güncel programda yer verilen ortak değerlerdir.

4.1.6. Sosyal Bilgiler İle Değerler Ve Normlar Öğretim Programlarında Benimsenen Değer Yaklaşımları

Sosyal Bilgiler Öğretim Programında (2017) değerlerin eğitimiyle ilgili yaklaşımlara yer verilmemesine karşın 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında değer eğitimiyle ilgili yaklaşımlar verilmiştir. Burada geleneksel ve modern yaklaşım ayırımı yapılmadığı her iki gruba ait yaklaşımların kullanılabilmesi belirtilmektedir. Geleneksel yaklaşımlardan değer telkini yaklaşımı kullanılabilmesi gibi değer

açıklamak, Ahlaki Muhakeme ve değer analizi gibi modern yaklaşımlar da kullanılabilir. Bu yaklaşımlardan değer açıklama, ahlaki muhakeme ve değer analizi yaklaşımlarının ayrıntılı olarak verildiği görülmektedir. Değer açıklama yaklaşımı bireyin değerlerinin farkına varması, güçlü ve zayıf yönlerinin bilincine vararak yaşam onurunu elde etmesini kapsamaktadır. Geleneksel yöntemlerden değer telkin yönteminin etkisini yitirdiği ve güncel hayatta bireylerin garklı kişi ve gruplardan etkilendiği vurgulanmaktadır. Bireyin değerlerinin farkına varmasının neden gerekli olduğu belirtilmektedir. Değerlerin açıkça öğretildiğinde etkisiz olacağı, dayatma yapılmadan Simon tarafından belirlenen yedi basamakta değer kazanımının yapılabileceğine yer verilmektedir. Kohlberg tarafından geliştirilen Ahlaki muhakeme yaklaşımında öğrencilere aktarılan ahlaki ikilemlerin anlatıldığı hikâyelerin etkisiyle öğrencilerin ahlaki değer yargılarını ortaya konulmasının hedeflendiğine vurgu yapılmaktadır. Bu doğrultuda Kohlberg tarafından geliştirilen ahlaki gelişimin üç düzeyi ve altı basamağı ayrıntılı olarak açıklanmaktadır. Bu yaklaşımda hedef öğrencilerin ahlaki ikilem yaşadığı durumlarda içinde buldukları çatışmaya çözüm getirebilmesine yardımcı olmaktır. Ahlaki muhakemenin daha iyi anlaşılması için Kohlberge ait bir öykü uyarlanarak sınıfta nasıl işleneceğine yer verilmiştir. Son olarak açıklanan değer analizi yaklaşımı gerçek ya da yapay bir sorunla karşılaşıldığı zaman uygulanan bir yöntem olduğu belirtilmektedir. Bu yaklaşım ile öğrenciler örnek olaylar sayesinde ahlaki düşünme becerisini kazanabilirler. Değer analizinde izlenmesi gereken aşamalara yer verilirken öğrencinin yeterliliği kazanıncaya kadar her bir aşamayı uygulaması vurgulanmaktadır. Diğer yaklaşımlar ile karşılaştırıldığında daha az eleştiri aldığı belirtilmekte son olarak bir öyküye ayrıntılı olarak yer verilerek yaklaşım ayrıntılı olarak açıklanmaktadır.

Türkiye’de son yıllarda önem kazanan değer eğitimi açık ve örtük program kapsamında verilmektedir (Yılmaz, 3013) Sosyal Bilgiler Öğretim Programında (2017) derslerde öğretilmesi gereken değerlere yer verilerek kazanımlarla birlikte vurgulanmıştır. Öğretilmesi gereken değerler bir arada verilmekte, değer eğitimiyle ilgili ayrı bir bölüm yer almaktadır. Türkiye de değer eğitimi anlayışının belirlenmesi için diğer öğretim programlarının incelenmesi gerekir. Zira değerler eğitimi diğer ortaokul dersleri öğretim programlarında da vurgulanmaktadır. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersleri incelendiğinde derslerde öğretilmesi gereken 59 değer belirlendiği kazanımlar bölümünde “Öncelikle verilecek değerler” kısmında öğretilmesi gereken

değerlere yer verildiği görülmektedir. Matematik öğretim programında değerler eğitimi başlığı altında bir bölüme yer verilmekte, bölüm içerisinde verilmesi gereken değerlerin açıklamalarıyla birlikte aktarılmaktadır. Türkçe dersi öğretim programında ise, değer eğitiminin sadece öğretim programında değerler eğitimi bölümüyle sınırlandırıldığı görülmektedir. Ortaokul öğretim programlarının birçoğunda (Fen Bilimleri, Görsel Sanatlar, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Beden Eğitimi ve Spor, Müzik, Bilişim teknolojileri ve yazılım, Teknoloji ve tasarım ve İngilizce) değerler eğitimi bölümü yer almakta, estetik değerler özellikle vurgulanmaktadır. Bu veriler ışığında Türkiye’de değer eğitiminde “Çok ders merkezli” bir sistemin benimsendiği söylenebilir.

Değerler ve Normlar öğretim Programında değer eğitiminde kullanılması gereken değer yaklaşımlarına doğrudan yer verilmediği görülmektedir. Buna karşın değer eğitiminin amaçları ve yeterlikler incelendiğinde geleneksel değer yaklaşımları yerine modern değer yaklaşımlarını benimsedikleri söylenebilir. Zira programda bireyin biricikliği ve değerlere dair yaşantısıyla ilgili yeterliklerin vurgulandığı görülmektedir.

Almanya’da benimsenen değer eğitimi anlayışının belirlenmesi için diğer öğretim programlarının incelenmesi gerekir. Almanya’da değer eğitimi iki ders kapsamında verildiği görülmektedir. Bu dersler Din (Religion) ve Etik (Ethik) dersleridir. Aşağı Saksonya eyaleti din dersleri Evangelist, Katolik ve İslam olarak üçe ayrılır. Etik dersleri ise bazı eyaletlerde farklı bir isimle okutulmaktadır. Örneğin Aşağı Saksonya eyaletinde etik dersi yerine Değerler ve Normlar derslerinde değerler öğretilmektedir. Aşağı Saksonya Eyaleti ortaokul Tarih (Geschichte) Öğretim Programında değer eğitimiyle ilgili bir bölüm veya kazanım yer almamaktadır. Buna karşın Aşağı Saksonya Ortaokul Coğrafya (Erdkunde) Öğretim Programında değerlerle ilgili bir öğrenme alanı veya konu bulunmamaktadır (Erdkunde, 2015). Bu yapıdan dolayı Almanya’da değer eğitiminde “Çift ders merkezli” değer eğitim sisteminin benimsendiği söylenebilir.

4.1.6.1. Öğretim Programlarındaki Değer Yaklaşımlarının Karşılaştırılması

Sosyal Bilgiler Öğretim Programında (2017) değerlerin eğitimiyle ilgili yaklaşımlara yer verilmemesine karşın 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında değer eğitimiyle ilgili yaklaşımlar verilmiştir. Burada geleneksel ve modern yaklaşım ayırımı yapılmadığı her iki gruba ait yaklaşımların kullanılabilmesi belirtilmektedir. Değerler ve Normlar öğretim Programında değer eğitiminde kullanılması gereken değer yaklaşımlarına doğrudan yer verilmediği görülmektedir. Buna karşın değer eğitiminin amaçları ve yeterlikler incelendiğinde geleneksel değer yaklaşımları yerine değer geliştirme yaklaşımlarını içeren modern değer yaklaşımlarını benimsedikleri söylenebilir. Türkiye’de son yıllarda önem kazanan değer eğitimi açık ve örtük program kapsamında Sosyal Bilgiler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Türkçe, Fen Bilgisi ve Matematik dersleri ile diğer derslerde işlenmektedir. Almanya’da ise Din (Religion) ve Etik (Ethik) derslerinde verildiği anlaşılmaktadır. Türkiye’de “Çok ders merkezli” bir değer eğitim sistemi benimsenirken Almanya’da “Çift ders merkezli” bir değer eğitim sisteminin benimsendiği söylenebilir.

4.2. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMI İLE DEĞERLER VE NORMLAR ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA BELİRLENEN DEĞERLERİN DERS KİTAPLARINDA İŞLENİŞİ

Sosyal Bilgiler dersi ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflarda işlenen farklı disiplinleri bünyesinde barındıran bir derstir. Ders kitapları Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde oluşturulan komisyon tarafından veya özel yayınevleri tarafından basılıp talim terbiye kurulu tarafından uygun görülenlerden arasından seçilmektedir. Ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitapları Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenip ücretsiz olarak dağıtılmaktadır. Araştırma kapsamında bakanlık tarafından dağıtılan altı kitap incelenmiştir. Bu kitaplardan Milli Eğitim Bakanlığı tarafından oluşturulan komisyon tarafından yazılan Sosyal Bilgiler beşinci sınıf kitabı 2017 öğretim programına göre hazırlanmıştır. Geriye kalan beş kitap ise 2005 öğretim programına göre hazırlanmış özel yayınevleri tarafından basılmıştır. Kitaplar incelenirken öğretim programında yer alan değerlere ne kadar ve ne şekilde yer verildiği, ünitelerin yapısı ve kitaplarda kullanılan görsellerin özellikleri incelenmiştir. “Werte und Normen” (Değerler ve Normlar) Almanya’nın Aşağı Saksonya eyaletinde işlenen derslerden biridir. Bu ders için yazılmış birçok kitap bulunmaktadır. Araştırmanın yapıldığı

Hannover şehrindeki ortaokullarda Değerler ve Normlar derslerinde işlenecek kitaplar öğretmenler tarafından seçilmekte, okullarda ortak bir kitap işleme zorunluluğu bulunmamaktadır. Hatta öğretmenler birden fazla kitap da işleyebilmektedir. Değerler ve Normlar derslerinde işlenen kitaplardan biri de “Leben Leben” (Yaşamak Yaşamak) kitaplarıdır. Her bir kitap ikişer yıllık dönemler için hazırlanmaktadır. Beş ve Altıncı sınıflar için “Leben Leben 1” (Yaşamak Yaşamak 1), yedinci ve sekizinci sınıflar için “Leben Leben 2” (Yaşamak Yaşamak 2) ders kitapları hazırlanmaktadır. Klett yayınları tarafından basılan kitaplar Niedersachsen (Aşağı Saksonya) eyaleti için özel olarak basılmaktadır. Almanya’daki ortaokullarda eğitim süresi altı yıl olup beşinci sınıftan onuncu sınıfa kadar sürmektedir. Bu nedenle “Yaşamak yaşamak 1” ve “Yaşamak yaşamak 2” kitapları incelenmektedir. “Leben Leben” kitapları bütün ortaokullarda okutulabilmekte, Almanya’da bulunan dört ortaokul türü olan Gymnasium, Realschule, Gesamtschule ve Hauptschule ortaokullarında dersler öğretim programına uygun olarak işlenmektedir.

4.2.1. Ders Kitaplarının Yapısı

Sosyal Bilgiler, Türkiye’de ortaokul düzeyinde okutulan, çeşitli alanlarla ilgili bilgi ve olguları içeren dersin adıdır. Ortaokul 5, 6 ve 7. sınıflarda işlenen ders tarih, coğrafya ve vatandaşlık eğitimi ağırlıklı olmakla birlikte diğer sosyal bilimler alanlarıyla da ilişkilidir. Dersler, öğretim programına uygun olarak Milli Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanan ve dağıtılan kitaplarla işlenmektedir. Ders kitapları farklı yayınevleri tarafından da basılabilmektedir. Farklı yayınevleri ve Bakanlık tarafından basılan kitaplarda 7 üniteye yer verilmektedir. Ünitelerde yer alan sayfa sayıları arasında bir eşitlik görülmemektedir. Kitapların ilk sayfalarında kitabın ismi, sınıfı, yazarı ve bakanlığın izniyle ilgili bilgiler yer alırken, ikinci sayfasında yayıneviyle ilgili bilgilere yer verilmektedir. Üçüncü sayfada İstiklal Marşı, dördüncü sayfada Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi ve beşinci sayfada ise Mustafa Kemal Atatürk’ün resmi bulunmaktadır. Diğer kitaplarda tanıtım şeması iki sayfadan ve farklı şekillerin açıklamalarından oluşurken 5. sınıf yeni Sosyal Bilgiler kitabında (MEB, 2017) bir sayfalık kitabımızı tanıyalım adlı bölüme yer verilmiştir (Ek 12).

Üniteler, giriş sayfasının birinci veya bazı kitaplarda ilk iki sayfayı kaplayan görsel, başlıklar halinde verilen konulara dair ayrıntılı açıklamalar, metinler, görseller ve değerlendirme sorularının yer aldığı bölümlerden oluşmaktadır. Ünitelerde yer alan

konular verilirken belli bir düzene uyulmadığı, metin ve görseller ile etkinliklerin bir arada karışık bir şekilde verildiği kazanım bölümünün yer almadığı görülmektedir. Ünitelerin sonlarında yer verilen değerlendirme bölümlerinde çoktan seçmeli soruların yanında, boşluk doldurma ve doğru – yanlış soruları bulunmakta kitaptan kitaba farklılıklar göstermektedir. Beşinci sınıf yeni Sosyal Bilgiler kitabında (MEB yay, 2017) değerlendirme bölümlerinden önce öğrencinin düşünme ve düşündüklerini yazıya aktarma yeteneğini geliştirmeye yönelik etkinlikler yer almaktadır (Ek 13). Değerlendirme bölümünde sınav sistemine uygun çoktan seçmeli sorular yanında öğrencinin düşünme ve analiz becerisini geliştirecek ve düşündüklerini yazıyla ifade edebilmesine yönelik “doğru, yanlış” ve “boşluk doldurma” türünde sorular yer almaktadır (Ek 14). Altıncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çoktan seçmeli soruların yanında eşleştirme, boşluk doldurma ve açık uçlu sorular yer almaktadır (Karabıyık, 2016). Yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında (Evirgen, 2016) ise çoktan seçmeli soruların yanında boşluk doldurma ve eşleştirme sorularına yer verilmektedir. Beşinci sınıf özel yayınevi (Berkay, 2016) ders kitaplarında etkinliklere yer verilirken, konularla ilgili cevapların önemli bir kısmı anlama ve yorumlamaya değil bilginin verilmesine yönelik sorular olduğu görülmektedir. Beşinci sınıf yeni Sosyal Bilgiler kitabında (MEB, 2017) ise değerlendirme bölümünün ilk sayfası “Kendimi değerlendiriyorum” bölümünden oluşmaktadır.

Felsefe, toplum bilimleri ve din bilimleri konularını içeren Değerler ve Normlar ders kitaplarının her biri on dört üniteden oluşmaktadır. Kitapların ilk “Leben Leben 1-2” (Yaşamak Yaşamak) adlı kitapların ilk iki sayfaları kitapta yer alan işaret ve sembollerin açıklamalarından oluşur (Ek 15, 16). Kitabı künyesi ve içindekiler sayfalarından sonra ünitelere yer verilmektedir. Kitapların her birinde 14 ünite yer alırken, her ünite 14 sayfadan oluşur. Bu ünitelerin her biri “*Das Lerne Ich*” (Bunu öğreniyorum), “*Lernaufgabe*” (Öğrenme ödevi), “*Tipps*” (İpuçları), “*Chechliste*” (Kontrol listesi), “*Kompetenz*” (Yeterlik) ve “*Das kann ich*” (Bunu yapabilirim) bölümlerinden oluşmaktadır.

“*Das Lerne Ich*” (Bunu öğreniyorum) bölümü her ünitenin ilk sayfasında yer alır (Ek 17). Bu sayfa içerisinde en üstte ünitenin adı, altında o üniteyi betimleyen bir görsel ve en alt kısımda ise bu ünite kapsamında öğrenilecekler, maddeler halinde yazılmaktadır. “*Lernaufgabe*” (Etkinlik) her ünitenin ikinci sayfasını oluşturur (Ek

18). Bu bölümde genellikle ünite ile ilgili farklı etkinliklere yer verilir. Etkinliklerle birlikte genellikle kısa bir metin yer alır. Bu metinde öğrencinin yapması gereken etkinlik açıklanır ve metnin hemen altında ise örneklere yer verilir. Öğrenme ödevi özellikle yeterlikler bölümünde sıkça kullanılır. Yeterlikler bölümünde yer alan hemen her konuyla ilgili bir öğrenme ödevi bulunmaktadır. Bu durum değerler eğitiminde uygulama ve etkinliklere çok önem verildiğini göstermektedir. “*Tipps*” (İpuçları) bölümünde ise bir önceki sayfada verilen etkinliğin ne şekilde yapılacağıyla ilgili ipuçları yer alır. Etkinlik yapılırken öğrencinin faydalanabileceği bilgilerin bulunduğu sayfalar da bu bölümde bulunur. Etkinlik dışında başka uygulamalara da bu bölümde yer verilmektedir. Aynı sayfa içerisinde yer alan “*Checkliste*” (Kontrol listesi) ise etkinliğin tam olarak gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğiyle ilgili kontrolünü sağlayan hatırlatmalardan oluşmaktadır (Ek 19).” *Kompetenz*” (Yeterlik) bölümü ünite içerisinde en fazla yer kaplayan bölümdür. Yaklaşık olarak ünitelerin yarısını yeterlik bölümleri oluşturur (Ek 20). Yeterlik bölümleri, “*Mein neues Image*” (Yeni imajım) birçok alt başlık (Ek 21), “*Beispiel*” örnekler (Ek 22), çeşitli metinler (Şarkı sözleri, olay, alıştırmalar, mektup, resim, şekiller veya kısa metinlerden oluşmaktadır. “*Das kann ich*” (Bunu yapabilirim), bölümü ünitelerin en son sayfasında yer almaktadır. Bu bölümde ünite ne gibi yeterlikler elde edildiği test edilmektedir (Ek 23). Ayrıca bölümde “*Teste dich*” (Kendini test et) bölümü yer almaktadır. Ünitelerin bu son bölümünde öğrencilerden bazı etkinlikleri gerçekleştirmesi ve üniteye verilmek istenen yeterlikler üzerinde düşünmesini sağlayacak ipuçları bulunmaktadır.

4.2.1.1. Ders Kitabı Yapılarının Karşılaştırılması

Sosyal Bilgiler ders kitapları ortaokul 5, 6 ve 7. sınıflarda işlenip kitaplar devlet tarafından dağıtılmaktadır. Değerler ve Normlar ders kitapları “Yaşamak Yaşamak 1-2” ise ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflarda okutulup kitaplar öğretmenler tarafından seçilmektedir. Sosyal Bilgiler kitapları her yıl için birer kitap olarak hazırlanırken, Değerler ve Normlar ders kitapları ikişer yılı kapsayacak şekilde iki kitap olarak oluşturulmaktadır. Sosyal Bilgiler ders kitapları tarih, coğrafya ve vatandaşlık eğitimini kapsayan konuları içerirken Değerler ve Normlar ders kitapları felsefe, toplum bilimleri ve din bilimlerini içerir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarının ilk sayfalarında sırasıyla kitabın künyesi, İstiklal Marşı, Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi, Atatürk’ün resmi, kitaptaki sembol ve işaretlerin anlamının yer aldığı sayfa veya

sayfalar ile içindekiler kısımlarından oluşmaktadır. Değerler ve Normlar ders kitaplarının ilk sayfaları ise sırayla kitaptaki sembol ve işaretlerin açıklamaları, kitabın künyesi ve içindekiler kısımlarından oluşmaktadır. Sosyal Bilgiler kitaplarının her biri yedi üniteden oluşmaktadır. Ünite sayıları Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan yedi öğrenme alanıyla aynı sayıdadır. Değerler ve Normlar ders kitapları ise öğretim programındaki öğrenme alanlarından sayı bakımından farklı bir şekilde on dört üniteden oluşmaktadır. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ünitelerdeki sayfa sayıları birbirine eşit olmadığı gibi ünitelerin yapıları da birbirinden farklıdır. Değerler ve Normlar ders kitaplarındaki ünitelerin sayıları ile her ünitadaki sayfa sayıları birbirine eşit, ünitelerin yapıları birbirine benzerlik göstermektedir.

Sosyal Bilgiler kitaplarındaki ünitelerin sırasıyla ilk iki sayfayı kaplayan ve ünitelerde işlenecek konuyu tasvir eden görsel, başlıklar halinde konular, konular içerisinde karışık bir şekilde yer alan metinler, görseller ve etkinlikler ile değerlendirme bölümlerinden oluşmaktadır. Değerler ve Normlar ders kitaplarındaki her bir ünite ilk sayfada konuyu tasvir eden görsel “*Das Lerne Ich*” (Bunu öğreniyorum), “*Lernaufgabe*” (Etkinlik), “*Tipps*” (Etkinliğin İpuçları), “*Chechliste*” (Kontrol listesi), “*Kompetenz*” (Yeterlik) ve “*Das kann ich*” (Bunu yapabilirim) bölümlerinden oluşmaktadır. Değerler ve Normlar ders kitaplarında her ünitelerde bu düzene uyulur ve sosyal bilgiler kitapları ile karşılaştırıldığında daha düzenli olduğu anlaşılmaktadır. Kitaplardaki önemli farklılıklardan birini değerlendirme bölümleri oluşturmaktadır. Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki değerlendirme bölümlerinde Çoktan seçmeli, boşluk doldurma, doğru yanlış gibi sorular ile konunun daha iyi kavranması amaçlanır. Değerler ve Normlar kitaplarındaki değerlendirme bölümlerinde ise öğrencinin günlük hayatta ve çevresindeki olayları konuyla ilgili bağlantı kurarak anlamasına bu konudaki fikrini açıklamasına imkân tanıyan anlama ve yorumlama yeteneğini geliştirmeye yönelik soru ve açıklamalara yer verildiği görülmektedir. Sosyal Bilgiler derslerindeki değerlendirme Sosyal Bilgiler kitaplarındaki değerlendirme bölümlerinde bilgi ağırlıklı konuların kavratılmasına yönelik farklı türdeki soruların sorulması sınav sisteminin bir gereği olarak açıklanabilir. Değerler ve Normlar derslerindeki değerlendirme bölümleri ise dersin yapısı ve Almanya’da sınav merkezli bir sistemin olmayışı, öğrencinin değerlerini geliştirme yaklaşımının benimsenmiş olması ile açıklanabilir.

4.2.2. Ders Kitaplarında Değerlerin İşlenmesi

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında öğretim programlarındaki kazanımların verilmesine yönelik çeşitli görsellerden faydalanılmakta, etkinliklere yer verilmektedir. Kitap içerisinde doğrudan değer eğitiminin verildiği bölümler yanında dolaylı olarak değerlerle ilişkili olabilecek bölümler yer almaktadır. Ders kitaplarında değerlerin verilmiş biçimine ait bazı örneklerin incelenmesi konunun daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacaktır. Beşinci sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında (2005) her üniteyle ilgili bir değer belirlenmiştir. Beşinci sınıf ders kitabında (Özensoy ve Aynacı, 2016) yer alan ünitelerde öğretim programında yer alan kazanımlara yönelik konulara yer verilmektedir. Öğretim programında “Birey ve Toplum” öğrenme alanında yer alan sorumluluk değerine “Haklarımı öğreniyorum” ünitesinde yer verilmektedir. Hepimiz bir aradayız, rollerim, çocuk hakları gibi konular kapsamında dayanışma ve sorumluluk değerleri ile ilgili görseller ve açıklamalara yer verilmektedir. Sınıf anayasası etkinliğinin sınıfta işlenmesi önerilmektedir. Haklarımız ile ilgili görsellere yer verilmesinin yanında değerlendirme bölümünde konuyla ilgili sorulara yer verilmektedir. Öğretim programında “Kültür ve Miras” öğrenme alanında yer alan estetik değerine “Adım adım Türkiye” ünitesinde yer verilmektedir. Ortak değerlerimiz adlı konuda kültürel değerlerimize yer verilmektedir. Çeşitli görseller ve açıklamalar kullanılmaktadır. Dini bayramlar, türküler, nevruz, yaylacılık, hıdrellez gibi ortak değerlerimiz anlatılmaktadır. Konuyla ilgili çeşitli sorular yanında değerlendirme bölümünde ortak değerlerimizle ilgili sorulara yer verilmektedir.

Beşinci sınıf yeni Sosyal Bilgiler ders kitabında (MEB yay. 2017) “*birey ve toplum*” öğrenme alanıyla uyumlu olarak “Haklarımı ve sorumluluklarımı biliyorum” konusunda sorumluluk değerine ayrıntılı olarak yer verilmektedir. Küçük çivi örneği verilerek sorumlulukların yerine getirilmediğinde hangi olumsuz sonuçların meydana geleceği anlatılmaktadır. Aile kurumuna mensup olan bireyin üstlendiği sorumluluklar işlenmektedir. Hak ve sorumluluklarla ilgili broşür ve afiş örnekleri yer almakta çocuk haklarıyla ilgili çok çeşitli görsellere yer verilmektedir. Birleşmiş Milletler çocuk sözleşmesinin bazı maddeleri ile UNESCO tarafından yayınlanan çocuk haklarının ihlali ile ilgili veriler bulunmaktadır. “*Etkin Vatandaşlık*” öğrenme alanıyla uyumlu “Katılım hakkı ve düşünce özgürlüğü” konuları ile egemenlik ve bağımsızlık konularında özgürlük ve bağımsızlık değerlerine ayrıntılı olarak yer verilmektedir. Çocuklara dair görsellerin yanında seçimle ilgili bir görsel verilerek bunun hangi hak

ile ilgili olduğu sorulmaktadır. Bağımsızlık değeriyle ilgili bayrak İstiklal Marşı, Türkiye Büyük Millet Meclisine ait görseller ve açıklamalardan faydalanılmaktadır. Görseller, sorular ve açıklamalar yanında değerlendirme bölümünde kompozisyon çalışması şeklinde değerlere yer verilmektedir.

Altıncı sınıf ders kitabında (Karabıyık, 2016) “*Birey ve toplum*” öğrenme alanı kapsamında “Sosyal Bilgiler Öğreniyorum” ünitesinde “Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunma” kazanımına uygun konular yer almaktadır. Bu kapsamda İnsan hakları evrensel beyannamesinin hak ve özgürlükler ile ilgili maddeleri verilerek bu maddeler hakkında öğrencilere sorular sorulmaktadır. Sorumluluk ile ilgili “Bezgin Şehzade” adlı hikâyeye, insan hakları ile ilgili etkinliğe yer verilmektedir. Burada da değerlerin anlatımında görsellerden yararlanıldığı görülmektedir. “*Üretim, Dağıtım ve Tüketim*” öğrenme alanı kapsamında “Ülkemizin kaynakları” ünitesi “daha iyi bir Türkiye için vergi” konusu başlığı altında vatandaşlık sorumluluğu, vergi vermenin gereği ve öneminin savunulması kazanımına yönelik olarak yapılandırılmaktadır. Vergi verme sorumluluğunun anlaşılması için devletin vergi aldığı yerlere ait görsellere yer verilmektedir. Bu kapsamda öğrencinin vergi vermeyle ilgili bir afiş hazırlaması istenmekte, vergi verme sorumluluğu ile ilgili Eski Cumhurbaşkanılarından Turgut Özal’ın bir sözüne yer almaktadır.

Altıncı sınıf ders kitabında (Karakaya, Midilli ve Güven, 2017) “*birey ve toplum*” öğrenme alanı kapsamında “Sosyal Bilgiler Öğreniyorum” ünitesinde “Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunma” kazanımına uygun konuların yer aldığı, “Hak ve sorumluluklarımız” konusunda ayrıntılı olarak işlendiği gözlenmektedir. Bu kapsamda bir mahallede kurulan baz istasyonunun orada yaşayanların haklarına aykırı olduğu anlatılarak, baz istasyonunun kaldırılması için bireylerin haklarını nasıl arayacaklarıyla ilgili aşamalar görsellerle desteklenerek işlenmektedir. Vatandaşlık sorumluluğunun işlendiği konuda hangi kurumlarla iletişime geçilmesi gerektiğine yer verilmektedir. “*Üretim, Dağıtım ve Tüketim*” öğrenme alanı kapsamında “Ülkemizin kaynakları” ünitesi “daha iyi bir Türkiye için vergi” konusu başlığı altında vatandaşlık sorumluluğu, vergi vermenin gereği ve öneminin savunulması kazanımına yönelik olarak yapılandırılıp, Türkiye cumhuriyeti vatandaşı olarak sorumluluklarımız”

konusu işlenmektedir. Konu içerisinde Atatürk'ün veciz bir sözüne yer verilmektedir. Vatandaşın vergi sorumluluğu ile ilgili, alışveriş fişleri, vergi levhası, maliye bakanlığı ve gelir idaresine dair görsellerden faydalanılmaktadır. Konu tartışma ve etkinliklerle desteklenmektedir.

Yedinci sınıf (Evirgen, 2016) ders kitabında “*kültür ve miras*” öğrenme alanı kapsamında “Türk tarihinde yolculuk” adlı ünite Osmanlıda hoşgörü ve birlikte yaşama kültürü konusunda değerlere yer verilmektedir. Bu kapsamda tarihte Osmanlılar tarafından inşa edilen tarihi eserler ve dini azınlıklara gösterilen hoşgörü işlenmektedir. Konuyla ilgili çeşitli alıntılara yer verilmekle beraber konuyla ilgili çeşitli sorular sorulmaktadır. “*Küresel bağlantılar*” öğrenme alanı kapsamında “Ülkeler arası köprüler” ünitesinde doğrudan kazanım verilmesi planlanmaktadır. Düşünce, sanat ve edebiyat ürünlerinin, doğal varlıkların ve tarihi çevrelerin ortak miras ögesi olarak yaşatılmasında insanlığın sorumluluğunun farkına varma kazanımına yönelik metin ve görsellere yer verilmektedir. UNESCO, Türk kahvesi, Avrupa miras günleri gibi konular işlenmektedir.

Yedinci sınıf (Çakır, 2017) Sosyal Bilgiler ders kitabında “*birey ve toplum*” öğrenme alanı kapsamında “iletişim ve insan ilişkileri” ünitesinde öğretim programına uygun olarak özgürlük ve iletişim konusu yer almaktadır. Bu kapsamda T.C. Anayasası, İnsan Hakları Beyannamesi, Çocuk Hakları Bildirgesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde yer alan özgürlükle ilgili maddeler yer almakta, bu görseller arasında basın özgürlüğünü anlatan bir gazete sayfasına yer verilmektedir. Basın özgürlüğü ile ilgili RTÜK ve Ulaştırma Bakanlığına ait internet sayfaları da yer almaktadır. Ayrıca Mustafa Kemal'in iletişimle ilgili bazı düşüncelerinin de görselleşmiş haline yer verildiği ve buna dair açıklamalarının işlendiği görülmektedir. “*Kültür ve miras*” öğrenme alanı kapsamında “Türk tarihinde yolculuk” ünitesinde “Osmanlıda hoşgörü” konusu yer almaktadır. Osmanlı padişahlarına ve Osmanlı devletinde yaşayan Rum ve Ortodoks vatandaşlarına ait resimlere yer verilmektedir. Osmanlı'nın Hristiyan ve Yahudi tebaasına nasıl yardım ettiği ve hoşgörülü davrandığına dair fermanlar paylaşılmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde yeni Sosyal Bilgiler ders kitabının bazı konularda doğrudan değerlere yer verilirken kitabın genelinde değerler eğitimi çağrıştıran görsel ve etkinliklere yer verildiği söylenebilir.

Değerler ve Normlar Öğretim Programının yeterlik bölümünde genellikle öğrencilerin tasvir, anlama ve açıklama yeterliklerine ağırlık verilmektedir. Etkinlik ve uygulamalar, öğrenciyi düşünmeye ve sorgulamaya yöneltmektedir. Öğretim programında süreçle ilgili yeterlikler “algılamak ve açıklamak”, “anlamak ve tepki vermek” ve “tartışmak ve karar vermek” olarak yer almaktadır. Kitapta yer verilen etkinlikler, uygulamalar ve örnekler bu yeterliklere yönelik olarak işlenmektedir. Kitapların Öğretim programıyla uyumu ve değerlerin ele alınış biçimine dair verilen örneklerle konu daha iyi anlaşılacaktır.

Değerler ve Normlar Öğretim Programında içerik ile ilgili yeterlik alanında beş yeterlik alanı bulunmaktadır. Bu alanların her biri bir soru cümlesi başlığıyla verilmektedir. “*Benim hakkımdaki sorular*” yeterlik alanıyla ilgili “Yaşamak Yaşamak 1” ders kitabında “*ich bin ich*” (Ben benim) ünitesinde başarı ve başarısızlık ayrıntılı olarak işlenmektedir. Bu üniteye yer alan konular öğrencinin başarısının farkına varmasını sağlamaya yöneliktir. Bu noktada öğretim programı ile uyum sağlamaktadır. “Motivasyon” ve “kendine güvenme” kavramları da öğretim programına uygun bir şekilde kullanılmaktadır. Ada kartı (Harita üzerinde işaretlenen ilgi alanları vasıtasıyla kişinin ayırt edici özelliklerinin ortaya çıkarılmasını amaçlar) etkinliğine de yer verilmiştir. Yeterlik bölümünde ise kişinin kendi özelliklerinin farkına varması, bireyin kendisinin fiziksel özellikleri, boş zamanını nasıl geçirdiği, kişiyi mutlu eden şeyler, başarı ve başarısızlık gibi başlıklar görseller, açıklamalar, sorular ve etkinliklerle desteklenerek ünite sonunda değerlendirme bölümündeki farklı soru türleriyle yeterlik sağlanması amaçlanmaktadır. “*Benim hakkımdaki sorular*” yeterlik alanıyla ilgili “Yaşamak Yaşamak2” ders kitabında “*Liebe*” ünitesinde tutku ve bağımlılık konusu işlenmektedir. Bu kapsamda sevgi ve dostluk hakkında sorulan on soruya cevap verilmesi etkinliği yer almaktadır. Özellikle ünitenin kompetenz (yeterlik) bölümünde sevgiye dair terimler, erkek ve kadınların arkadaş bulma arayışlarına dair grafik, kadınlar ve erkeklerin sevmeye ve dostluk yönünden özellikleri, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam dininde cinsellik gibi konu başlıkları görseller, açıklamalar, sorular ve etkinliklerle desteklenmekte ünite sonunda değerlendirme bölümündeki farklı soru türleriyle yeterlik sağlanması amaçlanmaktadır.

“*Gelecek hakkındaki sorular*” yeterlik alanıyla ilgili “Yaşamak yaşamak 1” ders kitabında “Von Anderen Lernen” (Başkalarından öğrenme) ünitesinde idoller ve

örnek alınan kişi konularına yer verilmektedir. Öğretim programında yer alan “İdollerin ve örnek alınan kişilerin, kendi yaşamı için neden değerli olduğunu açıklar.” yeterliğine uymaktadır. Bir sınıftan diğer sınıfa kadar ünlülerin dövizlerinden bir yol yapma etkinliğinin uygulanmasına yer verilmektedir. Ünitenin yeterlik bölümünde, her kişi idolünü arıyor, yıldızlardan bir yol, idoller çok yakın, dini açıdan kutsal idoller gibi konu başlıkları çok çeşitli görseller ve etkinliklerle desteklenerek ünite sonunda değerlendirme bölümündeki farklı soru türleriyle yeterlik sağlanması amaçlanmaktadır. “Gelecek hakkındaki sorular” yeterlik alanıyla ilgili “Leben Leben 2” (Yaşamak Yaşamak) ders kitabında “Leben in und mit der Natur” (Doğayla doğada yaşamak) ünitesinde konular yer almaktadır. Bu ünite “İnsanların doğa ve çevreyi nasıl kullandıklarını farklı şekillerde adlandırırılar.”, “Doğa ve çevreye karşı sorumsuzluğun itici gücünü ve sebeplerini yorumlar.”, “Doğaya (özellikle hayvanlara) karşı insanın sorumluluğunu sormanın etik durumunu tartışır.” yeterliklerine uygun hazırlanmaktadır. Öğretim programında yer alan doğa, çevre bilimi, sorumluluk ve doğal kaynaklar gibi kavramlar ünite kullanılmaktadır. Bu kapsamda etik bir sorunu çözme etkinliğinin gerçekleştirilmesine yer verilmektedir. Doğanın kötü kullanılması, tehlike altındaki doğa, tehlike altındaki insanlık, sorumluluk, doğa ve teknoloji, gibi konu başlıkları görseller, etkinlikler, açıklamalar ve sorularla desteklenerek ünite sonunda değerlendirme bölümündeki farklı soru türleriyle yeterlik sağlanması amaçlanmaktadır.

“Ahlak ile ilgili sorular” yeterlik alanıyla ilgili “Yaşamak Yaşamak 1” ders kitabında “Alles Geregelt” (Her şeyin bir kuralı var) ünitesinde çeşitli konular bulunmaktadır. Öğretim programı içerisinde şu yeterlikler bu konular aracılığıyla elde edilebilir: “Farklı kural ve ritüellerin yanında birlikte yaşamamanın anlamını belirtir”, “Altın kuralları açıklar ve altın kuralların mantıklı kullanılışı için örnekler geliştirir”, “Davranış ve konuşma kurallarını farklı yaşam koşulları için tasarlar”. Öğretim programında yer alan altın kurallar ve kurallar gibi kavramlar ünite içerisinde kullanılmaktadır. Bu kapsamda bir anlaşmazlık durumunu tasvir eden drama etkinliğinin gerçekleştirilmesi ve çözüme kavuşturulmasına yer verilmektedir. Yeterlik bölümünde ise anlaşmazlıkları çözme, birlikte yaşamamanın kuralları, kuralların gerekliliği, kuralların değerleri desteklediği, altın kurallar, kurallara karşı gelenlerin cezalandırılması, gibi konu başlıkları çeşitli görseller, açıklamalar, sorular ve etkinliklerle desteklenerek ünite sonunda değerlendirme bölümündeki farklı soru

türleriyle yeterlik sağlanması amaçlanmaktadır. *“Ahlak ile ilgili sorular”* yeterlik alanıyla ilgili *“Yaşamak Yaşamak 2”* *“Wenn ich meine innere Stimme meldet.”* (İçimdeki sesi dile getirdiğimde) ünitesinde ahlaki karar alma konusu işlenmektedir. Öğretim programında yer alan rol davranışları, heteroseksüellik ve homoseksüellik kavramları konular içerisinde kullanılmakta ve açıklanmaktadır. Bu kapsamda kararların yazıldığı bir günlük oluşturma etkinliğinin yapılmasına yer verilmektedir. Yeterlik bölümünde ise ahlaki kararların verilme aşamaları almaktadır. Ahlaki karar vermeyle ilgili çeşitli konular, etkinlik ve uygulamalara yer verilmekte ünite sonunda değerlendirme bölümündeki farklı soru türleriyle yeterlik sağlanması amaçlanmaktadır. .

“Hakikat ile ilgili sorular” yeterlik alanıyla ilgili *“Yaşamak Yaşamak 1”* ders kitabında *“Andere sind Anders”* (Başkaları farklıdır) ünitesi kapsamında konular bulunmaktadır. Bu konularda *“Alışılmış ön yargılar, klişeler ve medya için örnekler belirtebilir”*, *“Yabancılara karşı önyargıların sebeplerini ve sonuçlarını açıklar”*, *“Ön yargıları kırmanın imkânlarını araştırıp bulur”*, *“Yabancılarla tanışmayı kendi hayatı için bir şans ve zenginlik olarak tartışır”* yeterlikleri kazandırılmaya çalışılmaktadır. Öğretim programında yer alan duygudaşlık, etnik köken, arkadaşlık ve entegrasyon/uyum kavramları konular bağlamında kullanılmaktadır. Bu kapsamda sınıfça bir gezi düzenlenmesi etkinliğinin yapılmasına yer verilmektedir. Grup içerisinde bir çözüm bulma, biz çok farklıyız, ilgiler farklıdır, diğer dinleri tanımak, saygı ve tolerans, önyargılar gibi konu başlıkları çeşitli görseller, etkinlikler ve sorularla desteklenerek ünite sonunda değerlendirme bölümündeki farklı soru türleriyle yeterlik sağlanması hedeflenmektedir. *“Hakikat ile ilgili sorular”* yeterlik alanıyla ilgili *“Yaşamak Yaşamak 2”* ders kitabında *“Grenzerfahrungen des menschlichen Lebens”* (İnsan yaşamında tecrübeler) ünitesinde kültürleri keşfetmek, kendi kültürünün farkına varmak gibi yeterlikler işlenmektedir. Bu kapsamda bir resim okuma haritası derleme etkinliğine yer verilmektedir. Empati geliştirme, başlangıç ve son birbirine aittir, hissetmek ve duygudaşlık kurmak gibi konu başlıkları görsellerle, etkinlik ve sorularla desteklenerek, ünite sonunda değerlendirme bölümündeki farklı soru türleriyle yeterlik sağlanması amaçlanmaktadır.

“Din ve dünya görüşü hakkındaki sorular” *“Yeterlik alanıyla ilgili “Yaşamak Yaşamak 1”* ders kitabında *“Glauben und Leben”* (İnanmak ve yaşamak) adlı ünite

öğretim programındaki yeterliklerin sağlanmasına yönelik konular yer almaktadır. Bu kapsamda bir hafıza oyunu düzenlemek etkinliğine yer verilmektedir. Metnin resmini çizmek, İbrahimi dinler, inanmak, günlük yaşam, sanat projesi – kültürlerin meleği gibi konu başlıkları çeşitli görseller, açıklamalar sorular ve etkinliklerle desteklenerek ünite sonunda değerlendirme bölümündeki farklı soru türleriyle yeterlik sağlanması amaçlanmaktadır. “*Din ve dünya görüşü hakkındaki sorular*” yeterlik alanıyla ilgili “Yaşamak Yaşamak 2” ders kitabında “Eine Reise in die Welt des Christentums” (Hristiyan dünyasına bir gezi) adlı ünite de öğretim programındaki yeterliklerin sağlanmasına yönelik konular yer almaktadır. Bu kapsamda din hakkında bir bulmaca çözme etkinliğine yer verilmektedir. Bir grubun düşüncesini kabul etmek, Kudüs – ölüm ve yeniden diriliş, Roma – Katoliklik, Wittenberg – Protestanlık, Almanya’dan bütün dünyaya, dünyanın her yerinde – inançlar bir araya geliyor gibi konu başlıkları, görseller, açıklamalar, sorular ve etkinliklerle desteklenerek ünite sonunda değerlendirme bölümündeki farklı soru türleriyle yeterlik sağlanması amaçlanmaktadır.

4.2.2.1. Kitaplarda Değerlerin İşlenişinin Karşılaştırılması

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında doğrudan değer eğitiminin verildiği bölümler yanında dolaylı olarak değerlerle ilişkili olabilecek bölümler yer almaktadır. Bunun yanında öğretim programlarında yer alan değerler ve kazanımlar ders kitaplarında verilmeye çalışılmaktadır. Değerler ve Normlar derslerinde ise doğrudan değer eğitimi verilmekte ve bu değerler öğretim programındaki öğrenme alanlarıyla doğrudan uyum içerisindedir. Beşinci sınıf (MEB, 2017) Sosyal Bilgiler ders kitabı 20017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan değerlere uygun olarak düzenlenmekte diğer beş Sosyal Bilgiler kitabı ise 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programına göre değerler eğitimine yer vermektedir. Değerler ve Normlar ders kitapları Değerler ve Normlar Öğretim Programına göre düzenlenmektedir. Yeni programa göre hazırlanmış olan Sosyal Bilgiler beşinci sınıf ders kitabında görece değer eğitiminin vurgulandığı ayrıca daha özenle seçilmiş değerleri yansıtan görsellere yer verildiği ve kitap genelinde değerlerin daha çok ön plana çıkarıldığı söylenebilir. Değerler ve Normlar ders kitapları ise Değerler ve Normlar Öğretim Programıyla (2009) ne kadar uyumlu olduğu ve değerlerin nasıl işlendiği incelenmektedir.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programında (2005) her üniteyle ilgili bir değer belirlenmişken yeni Sosyal Bilgiler Öğretim Programında (2017) ise birden fazla değer öğrenme alanlarıyla ilişkilendirilerek daha fazla kazanımla açıklanmaya çalışılmaktadır. Değerler ve Normlar Öğretim Programında ise öğrenme alanlarıyla ilişkili değerler konu başlıkları şeklinde belirlenmektedir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında değerler öğretim programlarında belirlenen değerlerin eğitime yönelik olarak belirlenen konu başlıkları altında etkinlikler, görseller ve değerlendirme soruları yardımıyla değer kavratılmaya çalışıldığı söylenebilir. Değerler ve Normlar ders kitaplarında ise öğretim programlarında belirlenen değerlerin ders kitaplarında özellikle yeterlik bölümünde çok ayrıntılı bir şekilde işlenmekle birlikte konuyla ilgili birbirinden farklı görseller ve örneklerin yanında değer eğitimiyle ilgili sorulan sorular aracılığıyla değer eğitiminin gerçekleştirildiği söylenebilir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında konularla ilişkilendirilerek değerler eğitimi verilmeye çalışılmakta, bazı ünitelerde değerler eğitime yer verilmemektedir. Buna karşın Değerler ve normlar dersleri belirlenmiş öğretim programı çerçevesinde süreç ve içerik yeterlikleri kapsamında ayrıntılı olarak işlenmektedir.

4.2.3. Ders Kitaplarında Görseller

Ders Kitaplarında görseller değerlerin kavranmasında, içselleştirilmesinde, farklı bakış açılarının yansıtılmasında önemli bir yere sahiptir. Görsellerin kapsama alanına fotoğraflar, karikatürler, çizimler, şablonlar, grafik ve şemalar girer. Görseller öğrencinin anlama ve yorumlama becerisini geliştirmeye yönelik olarak tasarlanabildiği gibi bilgi aktarma ağırlıklı da olabilir. Görsellerin kullanılmasındaki amaçları ise aşağıdaki gibi sıralayabiliriz (Kılıç ve Seven, 2002).

- a) Bilgi vermek
- b) Bilgileri desteklemek
- c) İlgi çekerek dikkati yönlendirmek
- d) Konuları özetlemek
- e) Olgular ve kavramlar arasındaki ilişkileri göstermek
- f) Zihinde canlandırılması güç olan karmaşık durumları açıklamak
- g) Dağılımların gösterilmesi

Yukarıda belirlenen özellikler çerçevesinde sosyal bilgiler ve değerler ve Normlar ders kitaplarındaki görseller incelenecektir. Sosyal Bilgiler beşinci sınıf ders kitabında (Özensoy ve Aynacı, 2016) yer alan ünitelerde görsellere ilk sayfadan itibaren yer verilmektedir. Her ünitenin ilk iki sayfasını kaplayan görseller işlenecek olan konuyu yansıtmaktadır. Görsellerin büyük çoğunluğu fotoğraflardan oluştuğu, bilgi vermeyi amaçladığı, bilgileri desteklediği söylenebilir. Sayfalar içerisindeki fotoğrafların rastgele dağıtılmasının yanında sayfalar arasında bir uyum olmadığı söylenebilir. Bazı sayfalarda bilgi verme amaçlı fotoğrafların önemli bir yer kapladığı görülmektedir (Ek 24).

Yeni öğretim programına göre düzenlenmiş 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında (MEB. Yay, 2017) değişik ve dikkat çekici görsellere yer verilmektedir. Görsellerin önemli bir çoğunluğu fotoğraflardan oluşmamakta, bazı görsellerin öğrencinin bilgisini artırmaya yönelik olmasının yanında öğrencinin anlama ve yorumlama becerisini geliştirmeye yönelik olarak tasarlandığı görülmektedir (Ek 25). Ünitelerin ilk iki sayfası bir görselle ayrılmakta, görsellerin sayfa içerisinde belli bir düzende verilmekte metin ile uyumlu olmasına özen gösterilmektedir (Ek 26). Görseller, doğrudan üniteye verilmek istenen değeri açıklamaya katkı sunacak özelliklere sahiptir.

Altıncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında (Karabıyık, 2016) ünitelerin ilk iki sayfasını kaplayan görsellerin konunun içeriğiyle uyumlu olduğu söylenebilir. Belli bir düzen içerisinde verilmeyen görsellerin bilgi verme özellikleri ön plana çıkmaktadır. (Ek 27). Kitapta belli bir düzende verilmeyen görseller sayfaların büyük çoğunluğunda geniş yer kapladığı, sayfalar arasında orantılı bir dağılımın olmadığı görülmektedir. Ancak sayfa tasarımında kullanılan görsel unsurlar öğrencinin bilgilerine olumlu katkı sağlayacak özelliktedir. Değerler eğitimi açısından incelendiğinde çoğunluğu bilgi verme özelliğinde olan görsellerin bir kısmı değerler eğitimine yönelik olarak olgular veya kavramlar arasındaki ilişkileri gösterme ve zihinde canlandırılması güç olan karmaşık durumları açıkladığı söylenebilir.

Altıncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında (Karakaya, Midilli ve Güven, 2017) ünitelerin ilk iki sayfasında yer alan görsel konunun içeriğiyle uyumludur. Ünitelerin ilk sayfalarında kullanılan görseller genellikle birden fazla fotoğraftan oluşmakta, öğrenciye bilgi vermeyi amaçlamaktadır (Ek 28). Kitapta çok fazla fotoğrafa yer

verilmesine rağmen fotoğrafların metin ile uyum gösterdiği söylenemez. Gazete sayfalarından alınan görseller sayfa ile çok uyumlu olmayıp hacim olarak da sayfa ile uyum göstermemektedir (Ek 29). Görseller altıncı sınıf öğrencilerinin gelişim seviyesine uygun olarak hazırlansa da değerler eğitimi açısından olgu ve kavramlar arasındaki ilişkileri gösteren ve zihinde canlandırılması güç olan karmaşık durumları açıklayan çok az görsel yer almaktadır.

Yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında (Evirgen, 2016), (Çakır, 2017) ünitelerin ilk iki sayfasında kullanılan görseller ile konu içeriklerinin uyumlu olduğu söylenebilir. Kitapta yer alan görseller metinlerden daha az yer kaplamakla beraber çoğunluğu fotoğraflardan oluşmaktadır. Bu durum öğrencilerin gelişim düzeylerinin yükselmesi ile açıklanabilir. Sayfa tasarımında kullanılan görsel unsurlar öğrencinin bilgilerine olumlu katkı sağlayacak özellikte olup yedinci sınıf öğrencilerinin anlayabilecekleri bir düzeydedir.

Aşağı Saksonya eyaleti ortaokul Değerler ve Normlar ders kitaplarından “Yaşamak yaşamak” (Ek 10) kitabı içerisinde yer alan her ünitenin ilk sayfası bir görsele ayrılmıştır. Ünitelerin ilk sayfasında yer alan görsellerin büyük bölümünün değerler eğitimi açısından önemli mesajlar içerdiği ve konuların içeriğiyle uyumlu olduğu görülmektedir. Görsellerin kullanımında bir çeşitlilik olduğu resim ve fotoğrafların yanında şekil, sembol ve grafiklere de çokça yer verildiği görülmektedir. Bu açıdan ders kitaplarında görsel bir zenginlik söz konusudur. Görseller ünite, konu ve sayfa boyutunda belli bir düzen içerisinde verilmekte metin ile uyum içerisinde yer almaktadır. Görsellerin önemli bir çoğunluğu öğrencinin düşünme yeteneğini geliştirmeye yönelik olduğu söylenebilir. Değerler eğitimi açısından olgu ve kavramlar arasındaki ilişkileri gösteren ve zihinde canlandırılması güç olan karmaşık durumları açıklayan görsellerin yer aldığı söylenebilir.

Ich bin ich

Besonderheiten wahrnehmen

2

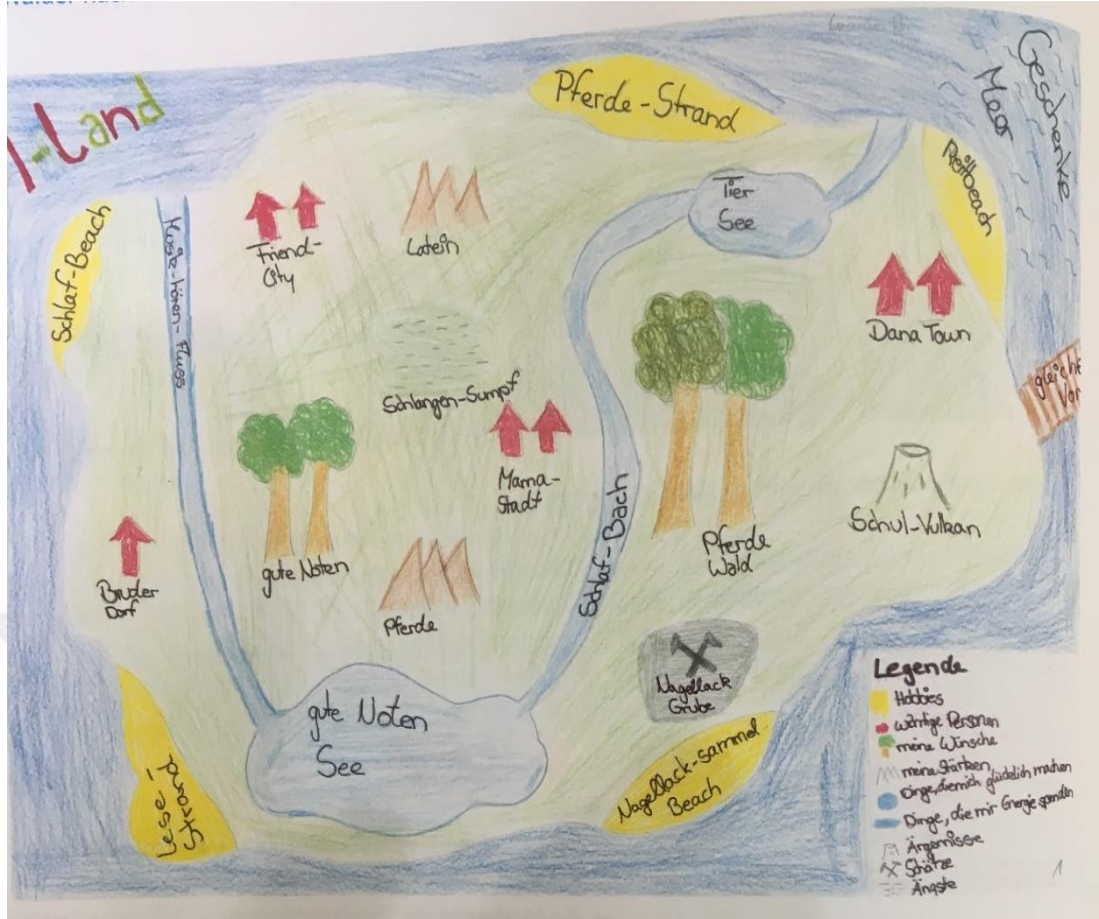
1. Würdest du dieses T-Shirt anziehen? Begründe.
2. Was macht dich einzigartig? Beantworte diese Frage, indem du den folgenden Satz vervollständigst: „Ich bin einzigartig, weil ...“

DAS LERNE ICH

- verschiedene Methoden einzuüben, die mir helfen, meine Besonderheiten wahrzunehmen
- die Merkmale der Persönlichkeit eines Menschen zu nennen und zu beschreiben
- meine Besonderheiten zu benennen und auf einer Ich-Inselkarte darzustellen

(Yaşamak yaşamak 1, 2013, s. 21)

İkinci ünite olan “İch bin Ich” (Ben benim) ünitesinin başlangıcında yer alan resimde ortaokul öğrencisi olduğu tahmin edilen bir kızın resmine yer verilmektedir. Genç kızın giymiş olduğu tişört üzerinde “İch bin einzigARTig” (Benim benzerim yok) yazısı vardır. Yan tarafında ise sade bir tişört resminin üzerinde ise sadece “çünkü” yazısı bulunmaktadır. Bu yazı öğrencinin kendisini başkalarından ayırt eden özelliklerini anlatması için kullanılmaktadır. Genç kız resminin altında iki soruya yer verilerek öğrencilerin fikirleri öğrenilmeye çalışılır. Birinci soruda öğrencilere bu tişörtü giyip giymeyecekleri sorulmaktadır. İkinci soruda ise öğrenciyi diğerlerinden farklı kılan şeyin ne olduğu sorusu ile ilgili cümleler oluşturması istenmektedir. Bu görsel öğrencilerin özgüvenlerini ve farklılıklarını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

(Yaşamak yaşamak 1, 2013, s. 22)

“Ben benim” ünitesinde öğrencilerin kendi özelliklerinin farkına varmaları için yukarıdaki ada haritası şeklindeki bir çizimden yararlanılmaktadır. Bunun yanında öğrencinin farklı yönlerini keşfetmesine yönelik birçok resim yer almaktadır. Öğrencinin birçok özelliğini yansıtacak resimlere ve karikatürlere yer verilmesi konunun anlaşılması açısından etkili olmasının yanında ilgi çekicidir. Adada yaşayan bir insan resmi, öğrencilerin boş zamanlarında yaptıkları aktivitelerle ilgili resimler, iki farklı karaktere sahip kişiliklere ait resimler, mutluluk resimleri, başarı ve başarısızlık ile ilgili resimlere yer verilmektedir.

Monster des Alltags

Wörter untersuchen

3

1. Beschreibe die Monster. Woran kann man erkennen, was sie darstellen sollen?
2. Erkläre, warum der Zeichner diese Figuren als „Monster des Alltags“ bezeichnet.
3. Welche (anderen) Monster des Alltags bedrängen dich manchmal? Erzähle davon.

DAS LERNE ICH

- Wörter zu untersuchen, die Verhaltensweisen und Gefühle treffend zu beschreiben
- meine Gefühle und die anderer Menschen zu erkennen und zu verstehen
- ein Gefühl in eine Zeichnung umzusetzen und meine Zeichnung zu erklären

(Yaşamak yaşamak 1, 2013, s. 35)

Monster des Alltags (Günlük hayatın canavarları) ünitesinde Alman medyasında yer alan çizgi filmlerde olduğu gibi çok farklı soyut varlıklara yer verilmektedir. Bu karakterlere kitaplarda yer verilmesi çocukların çizgi filmlerde bu karakteri izlemesinden ve onlara aşına olmasından kaynaklanabilir. Üçüncü ünitenin başlangıcında verilen bu resimde dört farklı karakter yer almaktadır. Her bir karakter insanın farklı bir özelliğini yansıtmaktadır. Sol üst resimde gizlilik, sağ üst resimde acımasızlık, sol alt resimde merak ve sağ alt resimde hakaret yansıtılmaktadır. Öğrencilerden resimde yer alan canavarları tasvir etmeleri, onların en belirgin özelliklerinin ne olduğu ve nasıl canlandırıldıklarının belirtilmesi istenir. Bu tür canavarlarla günlük yaşamda karşılaşp karşılaşmadıkları öğrencilere sorulur. Öğrencilerin soyut düşünme ile duygular arasında bir ilişki kurmalarına ve buna dair yaşantılarını dile getirmeye yönelik bir görsel olduğu anlaşılmaktadır. Korku, öfke, üzüntü ve kaotik durumlarla ilgili resimlere de yer verilmektedir. Öğrencinin okul içinde karşılaştığı olaylar karşısında hissettiği duygular ve davranışlarına yansımalarıyla ilgili resimler, insanın mutlu veya üzüntülü olduğu durumlarla ilgili resimler ile

insanın duygularını tanınması ve tanıtılmasıyla ilgili resimlere de yer verilmektedir. Resimlerin insan duygularıyla ilgili birçok durumu yansıttığı görülmekle birlikte kullanılan resimlerin ilkökul öğrencilerinin çizimlerini andırması farklı bir tercihi yansıtmaktadır.

Alles geregelt?
Konflikte lösen

7

Kannst du nicht anklopfen?!

Hey, dränge dich nicht vor!

Ich melde mich die ganze Zeit und Lisa ruft mal wieder einfach rein!

Au! Das ist unfair!

1. Beschreibe die Situationen auf den Bildern und erzähle, wie sie weitergehen könnten.
2. Über welche Situation würdest du dich am meisten ärgern? Begründe.

DAS LERNÉ ICH

- einen Konflikt zu lösen, der durch Regelverletzung entstanden ist
- die Bedeutung von Regeln für das Zusammenleben zu klären
- eine Szene zur Entstehung und Lösung eines Konflikts zu planen und zu spielen

(Yaşamak yaşamak 1, 2013, s. 93)

Alles Geregelt (Her şeyin bir kuralı var) ünitesinde Kurallar hayatımızın vazgeçilmez unsurları arasında yer alır. Günlük hayatta karşılaşılan birçok anlaşmazlığın çözümü kurallarla sağlanmaktadır. Toplumsal hayatın düzeni de yine bu kurallar sayesinde oluşturulmaktadır. Yedinci ünitenin giriş sayfasında yer alan resimde (Ek 9) dört farklı anlaşmazlık resmedilmiştir. Sol üst karedeki resimde kapıyı çalmadan içeri girilmesi durumuna yer verilmiştir. Sağ üst resimde otobüse birçok kişinin sırayı gözetmeksizin binmeleri resmedilmiştir. Sol alt resimde de derste daima elini kaldıran bir öğrenciye değil de başka bir öğrenciye söz verilmesi resmedilmiştir. Sağ alt resimde ise bir futbol karşılaşmasında sakatlığa yol açabilecek hatalı bir harekete yer verilmektedir. Bu resimler tamamıyla günlük hayatta karşılaşılan

çatışmaları yansıtmaktadır. Resimlerin ne anlama geldiğiyle ilgili sorular ve çözümün nasıl olacağına yanında bu tür durumlarda öğrencilere nasıl davranacakları altına verilen yazıların içeriğini oluşturmaktadır.

Andere sind anders 10
Eine Lösung in der Gruppe finden

1. Diese Kinder gehen alle in die Klasse 6b der Kant-Schule. Ihr Klassenlehrer, Herr Sander, sagt oft: „Es ist gar nicht so leicht, euch alle unter einen Hut zu bringen.“ Erkläre, was er damit meint.

2. Was bedeutet das Wort „anders“ aus der Überschrift? Stelle einen Zusammenhang zwischen Bild und Überschrift her.

DAS LERNE ICH

- in der Gruppe verschiedene Meinungen zu einem Problem gegenüberzustellen und eine Lösung zu finden
- die Bedeutung der Begriffe Toleranz, Respekt und Rücksichtnahme zu erklären
- für eine Gruppe das Programm für eine Klassenfahrt zusammenzustellen

(Yaşamak yaşamak 1, 2013, s. 137)

Andere sind Anders (Başkaları farklıdır) ünitesinde, Almanya'nın liberal anlayışı benimsemiş bir ülke olması dolayısıyla bireyin sosyal hayattaki yerinin çok belirgin olması işlenmektedir. Ayrıca kişinin grup içerisindeki konumu vurgulanmakta, diğerleri söz konusu olduğunda kişinin nasıl davranması gerektiği onların haklarına riayet etmeleri kitaplarda yer verilen konular arasındadır. Onuncu Ünitenin ilk sayfasında yer alan resimde bir grup öğrenciye yer verilmiştir. Öğretmenin yanında farklı özelliklere ve kültürlere sahip öğrenciler bulunmaktadır. Engelli bir öğrenci, başörtülü bir öğrenci ve esmer öğrenci aynı karede verilmiştir. Bu resmin altında yer alan yazıda öğretmenin bu sınıf ile ilgili görüşlerine yer verilmiştir. Öğretmen bu kadar farklı kültüre sahip olan öğrencileri bir çatı altında toplamının kolay olmadığını belirtmektedir. Bir diğer soruda ise bu resmin ve başkaları farklıdır

başlığının birbiriyle bağlantısının ne anlama geldiği sorulmaktadır. Öğrencilerin bu şekilde fikir yürütmeleri sağlanmaya çalışılmaktadır. Ünitenin devamında birlikte bir sınıf gezisine ilişkin resimler, grup içinde bir çözüm arayışla ilgili resimler, farklı kültürlerle sahip öğrencilere ait resimler, saygı ve tolerans ile ilgili resimlere de yer verilmiştir.

Glauben und leben
Bilder zu Texten finden

12

Im Rahmen der Woche des Dialogs

Oh nein, aber nicht am Samstag.

Tolle Idee!

Ich freue mich.

Das wird interessant.

JUGENDFUSSBALL-TURNIER
am Samstag, 28. Mai
auf dem Sportplatz Hofhausen

Die Veranstalter haben ja überhaupt keine Ahnung!

Also wir machen da auf keinen Fall mit!

Es spielen:
St. Josef-Kicker (Katholische Gemeinde)
Yunus-Kicker (Muslimische Gemeinde)
FC Schalom (Jüdische Gemeinde)

Wie kann man nur so gedankenlos sein?

Idee nach Aygen Sibel Çelik

1. Ein Fußballturnier zwischen den Mannschaften der Religionen ist doch eine gute Idee, oder? Aber es sind nicht alle einverstanden. Erkläre, was hier schief gelaufen ist.

2. Würdest du gern an einer solchen Sportveranstaltung teilnehmen? Begründe.

DAS LERNE ICH

- Inhalte verschiedener Texte mit Bildern zu veranschaulichen
- die Inhalte des Glaubens von Juden, Christen und Muslimen kennenzulernen
- ein Memospiel aus Bildern und Texten zu den Weltreligionen zu entwickeln

(Yaşamak yaşamak 1, 2013, s. 167)

On ikinci ünite olan “Glauben und Leben” (İnanmak ve yaşamak) ünitesinin giriş sayfasında verilen resimde inançlar ve yaşantılar yansıtılmaktadır. Konunun daha iyi kavranması için bir futbol maçı örneğinden yararlanılmaktadır. On üç numaralı üç futbolcu karikatürünün yanında bir futbol topu resmin ana temasını oluşturmaktadır. Burada yer alan üç futbolcunun her biri farklı dinlere mensuptur. Bir futbolcu Katolik, diğeri Müslüman, bir diğeri de Yahudi dinine mensuptur. Resim büyük bir anlam ifade etmekte, üç dinden futbolcunun ortak bir noktada buluşmalarının önemine vurgu yapmaktadır. Resmin hemen altında farklı dinlerden futbolcuların bir araya getirilmesi fikrinin doğruluğu belirtilmektedir. Bu birliktelikten kaynaklanan bazı sorunların

olabileceği ancak bunların nasıl çözüleceğiyle ilgili öğrencilerin fikirleri alınmaya çalışılır. Öğrencilerin böyle bir takımda yer almak isteyip istemedikleri de sorulur. Böyle bir uygulamayla farklı dinlere dolayısıyla farklı kültürlere sahip öğrencilerin ortak bir noktada buluşabilecekleri vurgulanmaktadır. Görselde dikkat edilmesi gereken bir diğer hususta verilen sembollerdir. Hristiyanlara ait haç işareti, Yahudilere ait sembol ve Müslümanları temsil eden hilal içerisinde yıldız sembolü de oldukça anlamlıdır. Ünitelerin devamında tüm dinlerde kutsal sayılan Mescidi Aksa resimlerine yer verilmiştir. Yine her üç dine ait figürlerin yanında üç dinin kutsal kitaplarından bölümler resmedilmiştir. Bu dinlere mensup insanların ibadet mekânlarında din görevlilerinin halka nasıl vaaz ettikleri de resmedilmiştir. Farklı dinlere ait sembollere, ibadet yerlerindeki farklı mimariye, günlük hayatta insanların dini davranışlarına, uymak zorunda oldukları dini kurallarla, neler giydikleri, neler içtikleri, sanat çalışmalarının yanında farklı dinlerden öğrencilerin düzenledikleri etkinliklere dair resimlere yer verilmektedir. Resimler tek başına bu dinler hakkında oldukça ayrıntılı bilgiler vermektedir.

Leben Leben 2 (yaşamak yaşamak) (Ek 11) kitabı içerisinde yer alan her ünitenin ilk sayfası da görsele ayrılmıştır. Ünitelerin ilk sayfasında yer alan görsellerin büyük bölümünün değerler eğitimi açısından önemli mesajlar içerdiği ve konuların içeriğiyle uyumlu olduğu görülmektedir. Ünitelerde yer alan görseller incelendiğinde diğer kitaba oranla sayfalarda yer verilen resimlerin sayısının azaldığı ve boyutlarının biraz daha küçültüldüğü görülmektedir. Görsellerin kullanımında bir çeşitlilik olduğu resim ve fotoğrafların yanında şekil sembol ve grafiklere de yer verildiği görülmektedir. Bu açıdan ders kitaplarında görsel bir zenginlik söz konusudur. Görseller ünite, konu ve sayfa boyutunda belli bir düzen içerisinde verilmekte metin ile uyum içerisinde yer almaktadır. Görsellerin önemli bir çoğunluğunun öğrencinin düşünme yeteneğini geliştirmeye yönelik olduğu söylenebilir. Değerler eğitimi açısından olgu ve kavramlar arasındaki ilişkileri gösteren ve zihinde canlandırılması güç olan karmaşık durumları açıklayan görsellerin yer aldığı söylenebilir.

Zusammen leben – Einander begegnen

6

Eigenes, Fremdes und Gemeinsames entdecken

Dieter verbrachte mit einem Freund einen spannenden Urlaub in Kenia. Sie reisten durch Kenias Nationalpark und wurden von einem sehr freundlichen Reiseführer begleitet. Ein besonderer Höhepunkt war der Besuch in der Familie des Reiseleiters. Die beiden Deutschen wurden sehr gastfreundlich empfangen. Die Familie saß auf dem Boden um eine große Schüssel gefüllt mit Uji, einem Nationalgericht aus Maismehl und Hirse. Dazu gab es Hühnerfleisch. Gegessen wurde mit der rechten Hand. Dieter war von dem unvergesslichen, fröhlichen Abend in der kenianischen Familie so begeistert, dass er seine Gastgeber spontan zum Gegenbesuch nach Deutschland einlud. Einen festen Termin hatten sie jedoch nicht vereinbart. Vier Wochen später klingelt es an der Tür ...

1. Sammelt Ideen dazu, wie Dieter reagieren könnte.
2. Berichte davon, wie deine Familie sich verhalten würde.

DAS LERNE ICH

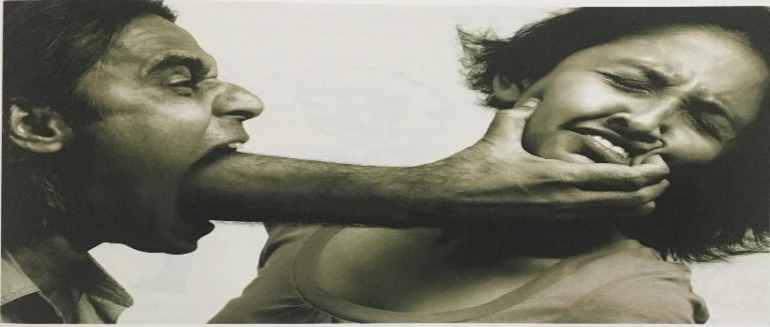
- das Eigene, Fremde und Gemeinsame im Zusammenleben der Menschen verschiedener Kulturen zu entdecken
- mich mit Fragen des Aufeinandertreffens unterschiedlicher Lebenswelten auseinanderzusetzen
- meine KULTURtasche zu packen, sodass ich die Elemente meiner Lebenswelt erklären kann

(Yaşamak yaşamak 2, 2013, s. 85)

“Zusammen Leben” (Birlikte yaşamak) ünitesi giriş sayfasındaki bu metin verilen görselle ilgili bir hikâyedir. Bu metinlerin resimlerin yan tarafında kullanılması öğrencilerin seviyelerine dikkat edildiğini onların hazır bulunuşluğunun göz önünde bulundurulduğunu göstermektedir. Birlikte yaşamak birbirini tanımak ünitesini tasvir eden resimde Kenya’ dan gelen bir grup insan gösterilmektedir. Ev sahibi olan hanım kapıyı açtığında karşısında Kenyalıları görmektedir. Şaşkın bir halde eşine misafirleri olduğunu yüksek sesle söyler. Görsel ile ilgili öğrencilerden ev sahibi erkeğin nasıl davranacağını tahmin edilmesi istenir. Ayrıca öğrencinin kendi ailesinin böyle bir durum karşısında nasıl bir tepki göstereceğini belirtmesi istenmektedir. Farklı kültürlerin keşfedilmesi konusu bu resmin ana temasını oluştururken yabancı insan ve yabancı kültürlerin nasıl karşılandığı ve nasıl bir tutum sergilendiği ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Resimde kullanılan karakterler bir çizgi romandan alınmış gibidir. Bu şekilde daha dikkat çekici olacağı düşünülmüş olabilir. Ancak daha gerçekçi bir resmin kullanılması bu yaşlardaki öğrencilerin seviyelerine daha uygun olabilir. Ünitenin

diğer konularında kültür çantası oluşturma, farklı yaşam şekilleri, kendi kültürünü keşfetme, farklı kültürlerle sahip insanların karşılaşmaları hakkındaki resimler ile halen başbakanlık görevinin sürdürmekte olan Angela Merkel'in değişik inanç ve kültürlerden gençlerle çektiği resme yer verilmiştir. Ünite görevinin başında olan bir başbakana ders kitaplarında yer verilmesi farklı değerlendirilmesi gereken bir durumdur. Değerler ve Normlar ders kitabında güncel ve yakın zamanda gerçekleşmiş olaylara yer verildiğini göstermektedir. Bunun yanında farklı kişiler arasında yer aldığı bir fotoğrafın kitapta yer alması ülkenin farklı inanç ve kültürlerle karşı olan tutumunu da göstermeye çalışması açısından önemlidir. Buna karşın ülkedeki yabancılara karşı uygulanan entegrasyon (Alman kültürüne adapte etme) politikasının da göz önünde bulundurulması gerekir. Zira yabancılar entegrasyon politikasından çok da memnun değildir ve kendi kültürlerinin de tanınması gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Die Macht der Worte 7
Konflikte gewaltfrei lösen

1. Beschreibe das Bild.
2. Tauscht euch darüber aus, was der Künstler wohl mit dem Bild aussagen will.
3. Findet eigene Beispiele für das, was das Bild ausdrückt.

DAS LERNE ICH

- einen Konflikt gewaltfrei zu lösen und eine Win-Win-Situation herbeizuführen
- verschiedene Arten von Konflikten zu unterscheiden und mich mit Ursachen und Folgen verbaler Gewalt auseinanderzusetzen
- eine Konfliktgeschichte als Comic mit unterschiedlichen Verläufen zu zeichnen

(Yaşamak yaşamak 2, 2013, s. 101)

Die Macht der Worte (Sözlerin gücü) ünitesinde toplumsal bir varlık olan insanın sosyal çevresiyle ilişkilerinde sözlü anlatımın önemi vurgulanmaktadır. Karşılıklı anlayış ve saygının ifadesi kelimelerde saklıdır. Ünite aslında anlaşmazlıkların şiddete başvurulmadan çözülmesi ele alınır. Bu anlamda ünitenin ilk

sayfasında yer alan resimde bunun tam tersi bir resim yansıtılmıştır. Bir kadın ve bir erkeğin yer aldığı resimde erkeğin ağzından çıkıp kadının yüzünü şiddetli bir şekilde saran bir el resmi bulunmaktadır. Buradaki el aslında kötü sözü temsil ederken kötü sözlerle de muhatabına şiddet uygulanabileceğini belirtmektedir. Kadının yüz ifadesi bunu açıklamaktadır. Bireysel ilişkilerde çözümsüzlüğün en önemli aracı olan sözler yanlış kullanıldıklarında karşıdakine zarar verebilir. Resimle ilgili öğrencilere yöneltilen sorulardan ilki resmi tasvir etmelerinin istenmesidir. İkinci olarak sanatçının bu resimle neyi ifade etmeye çalıştığının belirtilmesi istenir. Son olarak da bu durumla ilgili öğrencilerin kendi kendine örnekler bulmaları istenir. Başka bir sayfadaki bir çizgi romanda yansıtılan anlaşmazlık durumları, anlaşmazlıkların şiddete başvurulmadan çözümünün aşamalarını belirten, okulda iki kişi arasında meydana gelen bir tartışmanın, sözlü ve fiili şiddet içeren, farklı çözüm şekilleri, sözlerle gerçekleştirilen mobbing ile ilgili resimlere ünite içerisindeki konular kapsamında yer verilmektedir.

Ich bin so frei!
Begriffe untersuchen und verwenden

1. Zähle auf, was Harry im Gefängnis vermutlich vermisst.
2. Stelle Vermutungen darüber an, was Karle mit „Freiheit“ meint.

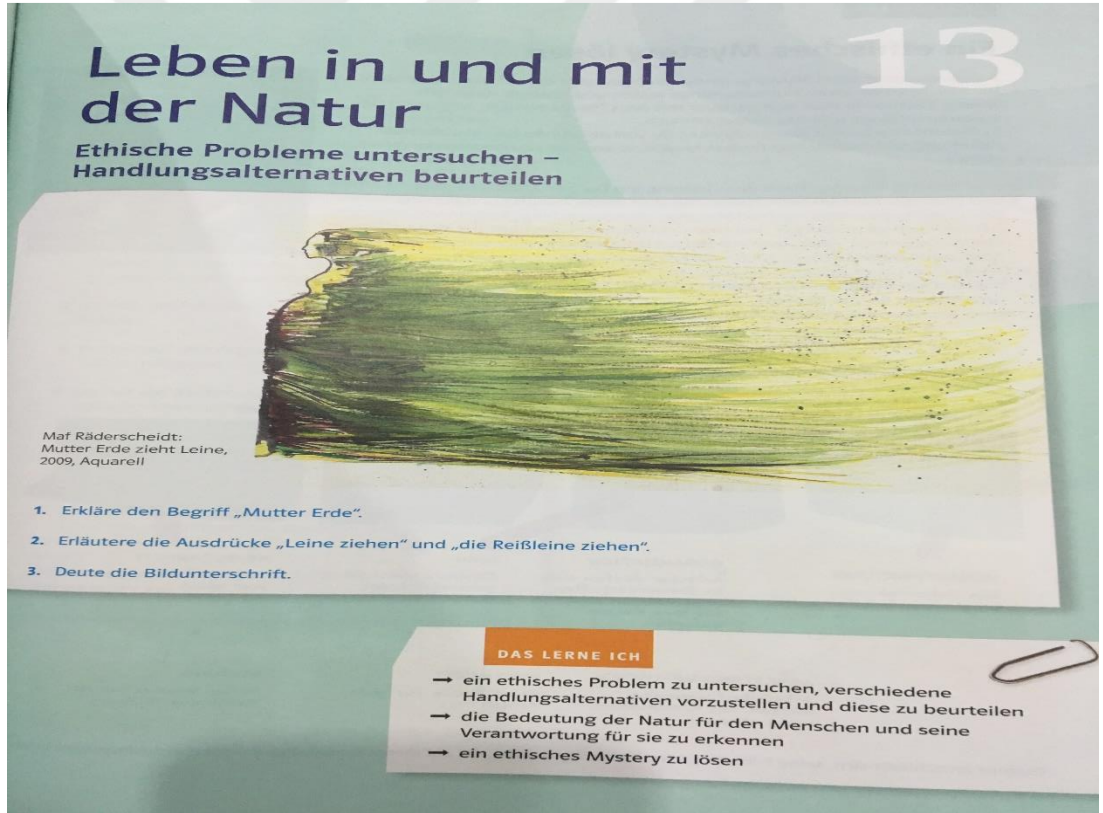
DAS LERNE ICH

- Begriffe zu untersuchen und in neuen Zusammenhängen zu verwenden
- Begriffe aus dem Wortfeld „Freiheit“ zu erklären und zu verwenden
- ein Lernplakat zum Thema Freiheit zu erstellen

(Yaşamak yaşamak 2, 2013, s. 157)

Ich bin so frei (Ben böyle özgürüm) ünitesinde kavramların incelendiği ve kullanıldığı görselde bir hapisanedeki iki mahkûm üzerinden mesajlar verilmektedir. Mahkûmların kötü şartlara sahip bir hapisanede buldukları görülmektedir. İki

mahkûmun bir ranzanın farklı katlarını paylaştıkları, her ikisinin de düşünceli oldukları gözlenmektedir. Mahkûmlardan biri bulunduğu yerde üç öğün yemek olmasına ve yanında en sevdiği arkadaşı bulunmasına rağmen neden mutlu olmadığını neyin eksik olduğunu düşünmektedir. Diğer mahkûm arkadaşı ise özgürlük kavramını düşünmektedir. Mahkûmlardan Harry'nin hapisanede neyin özlemine çektiği sorusu öğrencilere yöneltilmektedir. Bir diğer mahkûm olan Karle'nin özgürlükten ne anladığının tahmin edilmesi istenmektedir. Böyle bir resimle özgürlük kavramının ne anlama geldiği ve ne olmadığı anlatılmaktadır. Özgürlüğün sadece yemek içmek ve muhabbet edecek bir arkadaşına sahip olmakla elde edilemeyeceği anlatılmaktadır. Özellikle hapisane yani özgürlüğün kısıtlandığı bir yerin konu edilmesi de konuya olan ilgiyi arttırmaktadır. Sonraki konular içerisinde mahkûmların hapisane hayatı, sosyal hayatta özgürlük ve insan iradesiyle ilgili görsellere yer verilmektedir.

(Yaşamak yaşamak 2, 2013, s. 187)

Leben in und mit der Natur (Doğada ve Doğayla Yaşamak) ünitesinde etik problemlerin incelenmesi ve alternatif tutum geliştirme esasına dayalı olarak doğa ve çevre konusu işlenmektedir. Konuyu tanımlayan, tasvir eden resimde farklı bir çizime yer verilmektedir. Rüzgâra karşı duran bir kişinin arkasında oluşan dalgalar

yansıtılmaktadır. Doğaya karşı duran insanın direnişini simgelemesinin yanında, doğanın insanın hayatını nasıl dalgalandırdığını da aktarmaktadır. Hatta insan bedeninden parçalar kopararak savurduğu manası da çıkarılabilir. Resimde yer alan kişi de “Doğa anne” olarak adlandırılıyor. Bu kavramın öğrenciler tarafından açıklanması istenir. Ayrıca resmin başlığının da dikkate alınarak açıklanması istenmektedir. Etik problemlerin çözümü, doğaya verilen zararın etkileri, farklı insanların biyolojik yapıları, doğanın korunması, insanın yaşadığı çevreye karşı duyarlılığı, farklı filozoflar, doğanın ve insanın içerisinde bulunduğu tehlikeler, yağmur ormanların yok edilmesi, doğa ve teknoloji arasındaki etkileşim ve doğanın insan için önemiyle ilgili görsellere de yer verilmektedir.

Eine Reise in die Welt des Christentums
Die Perspektive einer Gruppe einnehmen

Do Fr Sa Mo

Gott sei Dank, es ist Sonntag
Evangelische Kirche

www.sonntagsruhe.de

1. Stellt eure Eindrücke zu dem Plakat zusammen.
2. Tauscht euch darüber aus, welche Bedeutung für euch der Sonntag hat.
3. Tragt zusammen, was ihr über die Bedeutung des Sonntags im Christentum wisst.

DAS LERNE ICH

- das Denken und Handeln anderer kennenzulernen und zu verstehen
- wichtige Ereignisse aus der Geschichte des Christentums und wichtige Inhalte des Glaubens zu erklären
- religiöse Rätsel zu lösen und meine Lösungen zu begründen

(Yaşamak yaşamak 2, 2013, s. 207)

Eine Reise in die Welt des Christentums (Hristiyan dünyasına bir gezi) ünitesinde bir grubun bakış açısına saygı gösterme esasına dayanılarak Hristiyan dünyasıyla ilgili görsellere yer verilir. Giriş sayfasında yer alan görsel birçok mesaj içermektedir. İnsanlar günlük hayatında sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda birçok durumla karşılaşır. Günlük hayatın akışında kimi zaman kendilerine ayıracak vakit bulamazlar. Hayat hızlı akmakta ve insanların da bir yerde durup dinlenmeleri ve

manevi anlamda bir doyuma ulaşmaları gerekmektedir. Resimde ilk olarak göze çarpan şey de günlük hayatın yoğunluğu içerisinde insanların tatile, dinlenmeye ihtiyaç duyduklarının vurgulanmasıdır. Haftanın diğer günlerinde yoğunluğun olduğu araçların hızla ilerleyişinden anlaşılmaktadır. Ancak pazar günü için insanı dinlendiren renklerden yeşilin kullanılması, yine birlikte bir kitap okuma etkinliği gerçekleştiren ailenin mutluluğunu vurgulamaktadır. Bu resimde pazar günü bir tatil günü olarak vurgulanmasının yanında kiliseye de yer verilmektedir. Pazar günleri Hristiyan dinine mensup olanlar ayinlere katılırlar. Resimdeki bir diğer ayrıntı da Evangelist kilisesi yazısı ve Tanrıya pazar gününe ulaşıldığı için şükredilmesidir. Burada vurgulanan noktalardan biri de Hristiyanlık dini gereklerinin yerine getirilmesidir. Resmin öğrencilerde nasıl bir etki uyandırdığı sorulur. Ayrıca pazar gününün öğrenciler için ne anlam ifade ettiğinin belirtilmesi istenir. Son olarak da Hristiyanlar için Pazar gününün önemini ne olduğu öğrencilere sorulur. Sorular aracılığıyla öğrenci Hristiyanlık dini hakkında birçok bilgi elde edebilir. Ünitelerin diğer konularında dünya üzerindeki dinlerin haritası, Yahudi bayrağı, futbolcuların sahada dua etme şekilleri, İsa peygamber, ölüm ve diriliş, ayinler, Protestanlık mezhebine ait dini mekânlar, Almanya'daki dindar insanların başka ülkelerde yaşayan yoksullara yardımlarıyla ilgili görsellere yer verilmektedir. Genel olarak görsel açıdan kitapların oldukça zengin bir içeriğe sahip olduğu görülmektedir.

4.2.3.1. Kitaplardaki Görsellerin Karşılaştırılması

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan ünitelerin ilk iki sayfasında üniteye işlenecek olan konuyu tasvir eden görsellere yer verilirken Değerler ve Normlar ders kitaplarında ilk sayfada işlenecek olan değerle ilgili görsel yer almaktadır. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında görsellerin önemli bir kısmı fotoğraflardan oluşurken Değerler ve Normlar kitaplarında fotoğrafların yanında çok sayıda çizim, şekil, sembol gibi görsellere yer verilmektedir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki görsellerin büyük bir kısmı metinde verilen bilginin kavratılmasına yönelik olarak bilgi içerikli iken Değerler ve Normlar ders kitaplarında görsellerin büyük kısmının anlama ve yorumlama becerilerine yönelik olarak tasarlandığı, zengin mesajlar içerdiği görülmektedir.

4.3. İSTANBUL VE HANNOVER ŞEHİRLERİNDE ARAŞTIRMAYA KATILAN ÖĞRETMENLERE GÖRE DEĞER EĞİTİMİNİN ETKİLİĞİ

4.3.1. Araştırmaya Katılan Sosyal Bilgiler ile Değerler ve Normlar Derslerini Veren Öğretmenlerin Cinsiyeti, Mesleki Tecrübeleri ve Eğitim Geçmişleri

İstanbul ilinin Bakırköy, Fatih ve Esenler ilçelerinde görüşmeyi kabul eden Sosyal Bilgiler öğretmenlerin yarısından fazlasının bayan olduğu, bayan öğretmenlerin de büyük çoğunluğunun tecrübeli öğretmenlerden oluştuğu görülmektedir. İstanbul ilinde kendileri ile mülakat yapılan 14 Sosyal Bilgiler dersi öğretmeninden dört tanesi 1-5 yıl arasında görev yapmaktadır. 5-10 yıl aralığında mesleki tecrübeye sahip olan öğretmen sayısı ikidir. 10-15 yıl aralığında mesleki tecrübesi olan öğretmen sayısı ile 15-20 yıl aralığında mesleki tecrübeye sahip olan öğretmen sayıları eşit şekilde iki kişiden oluşmaktadır. Diğer dört öğretmenin ise yirmi yılın üzerinde bir mesleki tecrübeye sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'deki ortaokullarda Sosyal Bilgiler derslerini veren öğretmenlerin tamamının bu alandan mezun olan öğretmenlerden oluşmadığı, özellikle yirmi yıl ve üzeri hizmet yılına sahip olan öğretmenlerin tarih, coğrafya ve sınıf öğretmenliği alanlarından mezun oldukları anlaşılmaktadır. Sosyal Bilgiler öğretmenliği görevini ifa edip Sosyal Bilgiler öğretmenliği lisans mezunu olmayan altı öğretmen bulunmaktadır. Bu öğretmenlerden ikisinin sınıf öğretmenliğinden, birinin coğrafya öğretmenliği, iki kişinin coğrafya bölümünden, bir kişinin de Bulgaristan'daki bir üniversitenin tarih ve coğrafya bölümünden mezun olduğu görülmektedir. Diğer sekiz öğretmen Sosyal Bilgiler öğretmenliği bölümünden mezun olup hizmet süreleri de çok fazla değildir. Sosyal Bilgiler derslerini veren öğretmenlerin üniversitede aldıkları değer eğitimi oldukça sınırlıdır. Zira üniversitelerin eğitim fakültelerinde değerler eğitimi zorunlu bir ders olarak okutulmamakta, bazı üniversitelerde seçmeli ders olarak okutulmaktadır. Bu nedenle öğretmenlerin büyük bir bölümü değer eğitimi almamaktadır (İstanbul, 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 13). Ancak bazı öğretmenler hizmet içi eğitim kapsamında değer eğitimi alırken (İstanbul, 12, 14) bazı öğretmenler de değerler eğitimi ile ilgili konferanslara katılarak değer eğitimi hakkında bilgi edinmektedir (İstanbul, 4). Değerler eğitimi kapsamında ayın değeri ile ilgili pano hazırlama çalışmalarında bulunan öğretmenler alan ile tanışma fırsatını bulmaktadır (İstanbul, 7).

Almanya'nın Aşağı Saksonya eyaleti ortaokullarında Değerler ve Normlar derslerini veren öğretmenler ile yapılan mülakatlar on dört öğretmenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Öğretmenlerden biri erkek olup diğerleri ise kadın öğretmenlerden oluşmaktadır. Öğretmenlerin mesleki deneyimleri incelendiğinde dört öğretmenin mesleğe yeni başladığı veya hizmet süresinin beş yılı aşmamış olduğu görülmektedir. 5-10 yıl aralığında mesleki deneyime sahip olan öğretmenlerin sayısı ikidir. 10-15 yıl aralığına bakıldığında ise bu aralıkta iki kişinin yer aldığı görülmüştür. 15-20 yıl aralığında biraz tecrübeli sayılabilecek öğretmen sayısı olarak da bir kişi bulunmaktadır. Diğer beş öğretmen tecrübeli öğretmenler arasında yer almaktadır. Hannover şehrindeki ortaokullarda görev yapan Değerler ve Normlar derslerini veren öğretmenlerin mezun oldukları lisans alanlarının çok çeşitli olduğu anlaşılmaktadır. Kendileri ile mülakat yapılan on öğretmen lisans eğitimlerini Latince (Hannover 1), Yunanca (Hannover, 1), Eski Yunanca (Hannover 1), Almanca (Hannover, 2, 4, 6, 10, 14), İspanyolca (Hannover, 3), İngilizce (Hannover 5, 6), Fransızca (Hannover, 5, 8, 13), dilleri alanlarında gördükleri anlaşılmaktadır. Çoğunluğunu dil alanında lisans eğitimi alan öğretmenlerin dışında felsefe, beden eğitimi, sanat, psikoloji, Katolik dini, tarih, coğrafya, teoloji ve sosyal meseleler, ekonomi ve din eğitimi, Evangelist dini, dini danışmanlık, biyoloji ile öğretmenlik bölümlerinden mezun olanların bulunduğu saptanmaktadır. Doğrudan Değerler ve Normlar (Hannover, 2, 3, 11, 12) lisans alanından mezun olan öğretmenler de bu dersi vermektedir. Değerler ve Normlar lisans alanından mezun olan öğretmenler doğal olarak değerler eğitimi ile ilgili dersler ve seminerler alırken diğer bölümlerden mezun olan öğretmenlerden bazıları doğrudan değerler eğitimi almamaktadır. Doğrudan değer eğitimini almayan öğretmenler (Hannover, 1, 3, 4, 5) teorik olarak Ahlak eğitimi (Hannover, 1), felsefe, din vb. konularda seminerler almaktadır (Hannover, 3). Öğretmenler ile ilgili bir diğer husus Değerler ve Normlar eğitimi veren öğretmenlerin önemli bir kısmının aynı zamanda din alanında eğitim görmüş olmasıdır.

Değerler ve Normlar derslerini veren öğretmenlerden bazılarının seminerler (Hannover, 11) halinde, bazılarının danışmanlık dersleri şeklinde (Hannover, 13) birçoğuna da doğrudan Değerler ve Normlar dersleriyle ilgili eğitim verilmektedir (Hannover, 2, 6, 9, 10, 12, 14). Değerler eğitimi kapsamında bütün öğretmenler aynı süreçten geçmemekte, bazı öğretmenler lisans eğitimi sırasında bu eğitimi alırken,

bazıları lisans eğitiminden sonraki iki yıllık staj dönemi¹ içerisinde eğitim almaktadır. Öğretmenler dini alanda aldıkları eğitimi değerler eğitimi alanıyla ilişkilendirmektedir. Değerler ve Normlar derslerinin önceki yıllarda “Din bilimi” olarak adlandırılması bu tezi desteklemektedir (Hannover, 2). Katolik dini (Hannover 7) ve Evangelist dini (Hannover, 10) alanında eğitim alan öğretmenler, lisans eğitimlerinin Değerler ve Normlar derslerini kapsadığını bu derslerde işlenen konuları içerdiğini belirtmekte, örnek olarak da derslerde işlenen dünya dinleri konusu göstermektedir (Hannover, 8).

4.3.1.1. Öğretmenlerin cinsiyet, mesleki deneyim ve eğitim geçmişlerinin Karşılaştırılması

İstanbul’da görüşmeyi kabul eden Sosyal Bilgiler öğretmenlerinden sekizi bayan altısı erkek iken Hannover’deki öğretmenlerden on üçü bayan biri erkektir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinden dördü yirmi yılın üzerinde tecrübeye sahip iken Değerler ve normlar öğretmenlerinden beşi yirmi yılın üzerinde tecrübeye sahiptir. Sosyal Bilgiler dersini veren öğretmenler, Sosyal Bilgiler öğretmenliği, Sınıf Öğretmenliği, Tarih ve Coğrafya bölümlerinden mezun iken Değerler ve Normlar öğretmenlerinin, Değerler ve Normlar öğretmenliği, Almanca ve diğer dil bölümleri, Felsefe, Beden Eğitimi, Tarih, Coğrafya, Teoloji, Sosyal Sorunlar, Ekonomi, Din Öğretimi gibi bölümlerden mezun oldukları anlaşılmaktadır. Türkiye’deki üniversitelerin eğitim fakültelerinin bazılarında değerler eğitimi seçmeli ders olarak yer alırken Almanya’nın Aşağı saksonya eyaletindeki üç üniversitede Değerler ve Normlar Öğretmenliği bölümleri yer almaktadır.

4.3.2. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Değer Eğitimine Yönelik Görüşleri

Araştırmaya katılan kimi öğretmenlere göre değerler eğitimi, öğretim programı bağlamında ayrı bir ders olarak işlenmediği için öğretmenlerin değerleri işleme fırsatı bulmaları güçleşmektedir. (İstanbul, 1). Değerler eğitiminde İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından koordine edilen projeler önemli bir yer tutmaktadır. Her ay bir değer belirlenip bu değeri anlatmak üzere öğretmenler görevlendirilir. Hangi

¹ Alman eğitim sisteminde öğretmen atamaları yapılırken iki sınav uygulanmaktadır. Bu sınavlara devlet sınavı adı verilmektedir. Bu sınavlardan ilkini başarıyla geçen öğretmenler iki yıllık staj dönemi boyunca öğretmenlik yapmaktadırlar. Bu dönemde gözlenen aday öğretmenler iki yıllık öğretmenlik görevinden sonra ikinci bir sınava tabi tutulurlar. İkinci sınavda da başarılı olan öğretmenler asil öğretmenler olarak atanmaktadırlar. (Hannover 6)

öğretmenin görevlendirileceği ise okul idaresinin tasarrufuna bırakılmakta, öğretmenlerin değer eğitimine yaklaşımları da tamamen İl Milli Eğitim Müdürlüğünden gelen yazılar çerçevesinde belirlenmektedir (İstanbul, 8). Yeterli bir hazırlığa ve altyapıya sahip olmayan birçok öğretmen değerler eğitimini anlatmakta güçlük yaşamaktadır (İstanbul, 2). Bununla birlikte değerlerin işlenmesiyle ilgili iyi bir planlamanın daha önceden yapılmamış olmasından ve ne kadar sürenin ayrılacağı kısa sürede belirlendiğinden etkinlikler planlı ve programlı yapılamamaktadır.

Değerler eğitimi derslerinde hoşgörü ve saygı temelinde öğrencilerin birbirleri ile olan münasebetleri işlenebilir (İstanbul, 7). Ayrıca yaşanmış bir olay üzerinden öğrencilere verilen mesajlar, zıtlıkların dile getirilmesi, yanlış davranışın gösterilmesi değer eğitimine katkı sunabilir (İstanbul, 12). Yine başka bir sınıfta gerçekleşen bir olay üzerinde sınıfça konuşma, sorunu çözmeye çalışma da değer eğitiminin kapsamına girer. Derslerde öğrencilerin negatif ve pozitif duygularını anlatmalarına izin verilmeli, öfkenin bastırılması gerektiği üzerinde durulmalı, nefret yerine sevginin, hoşgörünün ne gibi güzellikleri ortaya çıkaracağı anlatılmalıdır. Derste “ricada bulunmak”, “teşekkür etmek” öğretmenin uyguladığı örnek davranışlar arasında yer alır. Ayrıca öğrencilere isimleriyle hitap edilmesi etkileyici bir unsurdur. Öğretmenin bazı davranışları öğrencinin kendisini değerli hissetmesini sağlar. Kendisini değerli hisseden öğrenciden alınan geri bildirimler öğretmeni pozitif anlamda motive eder. Öğrenciye değer vererek, öğrenciyle sorunları hakkında konuşarak onun zararlı davranışlarını ortadan kaldırmak dahi mümkün olabilir (İstanbul, 7).

Araştırmaya katılan öğretmenlere göre değerler eğitimi sadece okul ile sınırlandırılmamalıdır. Bireyin içerisinde doğup büyüdüğü aile, değerlerin ilk olarak aktarıldığı yerdir. Ancak toplumda ebeveynler ile çocuklar arasında görsel ve fiziksel iletişimin yeterli olmamasından dolayı değerler eğitiminin ailede verilmesi güçleşmektedir. Ebeveynlerin değerleri aktaramamaları ve kendilerinin de bu anlamda bilinçli olmamaları değerler eğitiminin okulda verilmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır (İstanbul, 11).

Araştırmaya katılan öğretmenler değerler eğitiminin dini öğretilerden bağımsız olarak düşünülmemesi gerektiğini belirtmektedir. Onlara göre dinin konuları içerisinde yer alan Ahlak ve dürüstlük kavramlarının değerler eğitiminde de

vurgulanması bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bu bağlamda Türkiye’de öğretmenlerin seküler bir anlayışla yetiştirilmesi değerler eğitimi açısından bir eksiklik olarak görülmektedir (İstanbul, 14). Değerler eğitimi de dâhil olmak üzere hiçbir derste Kur’an’ın kaynak olarak gösterilmemesi de bir eksiklik olarak görülmektedir. Yine İslam tarihi ve Hz. Muhammed ile ilgili atıfların azlığı bir sorun olarak belirtilmektedir. Aynı şekilde Tevrat ve İncil gibi kutsal kitaplardan da alıntılara yer verilmemektedir. Kutsal kitaplara dayanmayan bir değer eğitiminin eksik olacağı belirtilmektedir (İstanbul, 14).

Araştırmaya katılan Değerler ve Normlar öğretmenlerine göre Almanya’da öğrencilerin birbiriyle daha iyi tanışması, önemli konular hakkında konuşma fırsatı bulmaları değerler eğitimi derslerinde mümkün olmaktadır. Aynı zamanda öğrencinin sahip olduğu değerleri keşfetmesi için de oldukça elverişli bir derstir. Bir değer sahibi olmayan öğrenci olmadığına göre hangi değere sahip olduğu ortaya çıkarılmalıdır. Buna rağmen çocukların sahip oldukları değerlerin farkına varmaları çoğu zaman mümkün olmaz (Hannover, 13). Aslında Değerler ve Normlar derslerinin amacı öğrenciler için önemli olan değerleri ortaya çıkarmak, öğrencilerin değerler ile ilgili meselelerini ön planda tutmak, bu noktada kendi bilinçlerini oluşturmalarını sağlamanın yanında soru sorarak iyi olan değerleri kavramalarını sağlamaktır. İnsanın kendi kendine sorduğu bazı sorular vardır. Kişi birey olarak bazı konuları sorgular. Ben kimim, benim için önemli olan şey nedir, beni mutlu eden şey nedir, yaşadığım toplumda önemli olan şeyler nelerdir, hangi değerlere sahibiz? (Hannover, 13). Bu yöntemle öğrenci düşüncesini değiştirebilir veya var olan düşüncesini daha kuvvetli bir şekilde temellendirebilir. Öğrenci “bu değer önemlidir ve ben bu değere sahibim” diyebilmelidir. Değerler ve Normlar dersi öğrencinin kendi değerleri hakkında bir bilinç sahibi olması bakımından oldukça geniş bir alan açar. Değerler asıl olarak “Değerler ve Normlar” derslerinde işlenmektedir (Hannover, 3). Yine herhangi bir yargıda bulunmadan öğrencilerle konuşabilmek Değerler ve Normlar derslerinde mümkündür (Hannover, 10). Değerler ve Normlar dersinde öğrenciler, kendi anlayışlarını, fikirlerini ve değerlerini ifade imkânı bulurlar. Bu ders okul hayatı içerisinde her öğrenci ile özel olarak ilgilenme imkânı sunar. Öğretmenler bu derslerde öğrencinin hayatını kolaylaştırmak için bilgilendirmede bulunur. Öğrencinin toplum içerisinde yaşayan bireylere saygı duymasını, anlayışlı ve toleranslı olmasının yanında doğru bilgi edinmesini sağlamaya çalışırlar. Ancak aktarımlarda bulunurken misyoner

yetiştirmeyi amaçlamamalıdır (Hannover, 8). Misyonerlik kavramı Değerler ve Normlar derslerinin din dersleriyle olan ilişkisine dayandırılmaktadır. Böyle bir tehlikenin oluşma ihtimaline dikkat çekilmektedir. Burada din dersinin mahiyeti, Değerler ve Normlar dersleriyle ilişkisi önem kazanır. Almanya’da kimi öğretmenlere göre Değerler ve Normlar dersi din dersine yardımcı bir derstir. Okullarda işlenen din derslerinde ise çoğunlukla Katolik ve Evangelist dinler² işlenir (Hannover, 6). Dolayısıyla Almanya’daki okullarda eğitim gören farklı kültür ve etnisiteye mensup olan öğrenciler göz önünde bulundurulduğunda öğretmenlerin lisans eğitimi esnasında farklı dinleri içeren seminerlere katılmaları gerekir. Aksi halde Değerler ve Normlar dersleri din derslerinden farksız hale gelebilir. Budizm, Hinduizm, İslam ya da İngiltere’de din gibi konuların yanında by gibi konular da işlenebilmelidir (Hannover, 2).

Değerler ve Normlar ğretmenlerine göre din dersinin Alman eğitim sistemi içerisinde ayrı bir yeri vardır. Sadece Hristiyanlık değil bütün dinler önemli görülmekte, Değerler ve Normların bütün dinlerin içeriğinde var olduğuna inanılmaktadır. Sadece Hristiyanlık değil, İslamiyet, Yahudilik gibi diğer semavi dinlerin yanında, Budizm ve diğer dünya dinlerinde de bu öğretilere rastlamak mümkündür. Dinlerin varlığının inkr edilmesi imkânsız grldğinden Değerler ve Normlar dersi alanının büyük bölümünü de dinler konusu oluşurmaktadır. Örneğin altıncı sınıfta Hristiyanlık, İslam ve Yahudilik dinleri karşılaştırmalı olarak işlenir. Diğer taraftan dünya üzerindeki çatışmalar, anlaşmazlıklar, savaşlar ve insan hakları da bu kapsamda işlenir (Hannover 1). Almanya’da din konusu önemli grldğinden din dersinin verilmediği okullarda Değerler ve Normlar dersleri işlenmektedir. Bu dersleri hemen hemen bütün dallarda görev yapan öğretmenler verebilir. Tabi bu okulun yapısına göre değişmektedir. Öyle ki bazı okullarda öğrencilerin %70 ini yabancı öğrenciler oluşurmaktadır. Inter kültürel (Kültürlerarası) olarak adlandırılan bu okullarda görev yapmak özellikle de din dersi eğitimi almış öğretmenler için ilgi çekici olmaktadır (Hannover, 4).

² Almanya da öğretmenler din derslerinden bahsederken Hristiyanlığın mezhepleri arasında yer alan Katolik ve evangelizm mezheplerinden söz ederken mezhep kelimesini kullanmazlar. Din anlamına gelen “Religion” kelimesini kullanırlar. Bu durum Almanya da mezheplerin ne kadar etkili olduğunu göstermesi açısından önemli bir veridir.

Bazı öğretmenlere göre, öğrencilerden gruplar oluşturmak veya onların birbirleriyle çalışmalarını sağlamak bu dersle mümkün olabilir. Hangi kökenden veya dinden gelirse gelsin hiç fark etmez, öğrencilerin Değerler ve Normlar derslerini seçebilmesinin önünde herhangi bir engel veya koşul bulunmaz. Bu derslerde toleranslı olmayı, saygı duymayı, anlayış göstermeyi, farklılıkları kabullenmeyi öğrenebilmek mümkündür. Tolerans değeri sınıf içerisinde üzerinde en çok durulan değerlerdendir. Bu kapsamda öğrenciler cesaretlendirilir ve teşvik edilir. Konular işlenirken günlük yaşamdan örnekler bulunur. Öğrencilerin birbirleriyle anlaşmaları ve kurallara uymaları için toplumda yer alan Değerler ve Normlar üzerine tartışmalar yapılır. Bu tartışmalar esnasında öğrencilerin kendi fikirlerini ifade etmelerine olanak sağlanır. Öğrenci ben bunu iyi buluyorum veya iyi bulmuyorum diyebilmektedir. (Hannover, 11). Öğrencinin özgürce fikirlerini ifade etmesinde bir sakınca yoktur. Zira diğer derslerde örneğin Almanca ve matematik derslerinde nota bağımlılık söz konusu olduğundan öğretmenin hareket alanı da daralabilir. Buna karşın Değerler ve Normlar derslerinde birincil ilişkilerin hâkim olduğu karşılıklı bir iletişim söz konusudur. Bir nota da bağımlılık yoktur. Kişi duygu, düşünce ve kaygılarını doğal olarak dile getirebilir (Hannover, 7).

Araştırmaya katılan öğretmenlere göre derslerde öğrencilerin kendilerini ifade etme kabiliyetlerinin geliştirilmesinin yanında toplum içerisinde mutlu bir birey olarak yaşamaları için öğrenciler birbirleriyle anlaşmayı da öğrenmelidir. Çocuklar, kuralları kavramak için yaş olarak uygun bir evrede olmamalarına rağmen değerlerin anlamlarını içselleştirmeleri sağlanmalıdır. Bu durum onların hayatlarını pozitif anlamda etkileyebilir. Okullarda çok farklı kültürlere sahip öğrenciler bulunmasına karşın dersi veren öğretmen Hristiyanlık dinine mensup olup bu alanda eğitim görmektedir. Öğretmenin tavrının etkileyici olduğu göz önünde bulundurulduğunda, öğrencilere farklı kültürlere veya dinlere sahip olmanın bir olumsuzluk içermediğini aksine bir özgürlük unsuru olduğunu aktarması olumlu etki oluşturabilir (Hannover, 9). Öğretmen, Değerler ve Normların toplumsal yönüne de dikkat etmelidir. Zira değerler, toplumla ilişkisinden dolayı öğrencilerin günlük yaşantısından kaynaklanan olaylarla da doğrudan ilgilidir (Hannover, 5, 14). Derslerin kapsam alanı da oldukça geniştir. Dersler; evrensel, ahlaki, etik, estetik ve dini değerleri bünyesinde barındırır. Dostluk, sevgi, özgünlük gibi değerlerin yanında, kendini keşfetme, kendini geliştirme ve bireyin kimliği ve kişiliğiyle ilgili sorulara verilecek cevaplar alanın önemli

konuları içerisinde yer almaktadır. Vatan sevgisi, vatanın insanlar için ne anlama geldiği, vatanın sadece insanın doğduğu yer ile sınırlı olmayıp aynı zamanda insanın kendini güvende hissettiği yer olduğu derslerde işlenmektedir. Vatan kavramı, bireyin konuştuğu dili, yediği yemekleri, hissettiği güven duygusu, anne ve babasını kapsamaktadır. Bir kız arkadaş bulmak veya yeni bir mesleğe sahip olmak, insanın vatanına güven duymasını sağlar. İnsan, kendisini ailesi içerisinde güvende hisseder. Eğitim alma, meslek sahibi olma, evlenme gibi olayların gerçekleşmesi halinde aile içerisindeki güven ortamından sıyrılarak toplumun içine karışır. Vatan tüm bu adımların güvenle atıldığı yere karşılık gelir. Dolayısıyla güvenlik, vatan, alışkanlıklar, yeni şeyleri keşfetme duygusu insanın önemli ihtiyaçları arasındadır (Hannover, 1).

Araştırmaya katılan Değerler ve Normlar öğretmenlerine göre insanların birbirleriyle nasıl anlaştığı ve yaşamlarını nasıl sürdürdüğü konuları ancak Değerler ve Normlar derslerinde anlatılabilir. Bu tür konuların anlatılması hem zevkli hem de önemli görülmektedir (Hannover, 12). Öğrencilerin sorunları hakkında tartışma ortamı oluşturmak da ilgi çekici olmaktadır. Değerleri bu tartışmalar kapsamında aktarmak mümkün olmaktadır (Hannover, 10). Tartışma tekniğiyle öğrencilerin zihinlerinde cevaplandırılmayı bekleyen sorulara cevap aranır. Örneğin ölüm konusu veya üzücü bir olay ile karşılaşıldığında nasıl davranmak gerekir? Bu konu inanılmaz derecede önemli olup derslerde somut olarak anlatılmalıdır. Bu amaç doğrultusunda Almanya'daki okullarda ileriki sınıflarda ölüm ve üzücü olaylar konuları işlenmektedir (Hannover, 13).

4.3.2.1. Değer Eğitime Yönelik Görüşlerin Karşılaştırılması

Tablo 4-20: Araştırmaya katılan öğretmenlerin değer eğitime yönelik görüşleri

Araştırmaya Katılan Sosyal Bilgiler Öğretmenlerin Değer Eğitime Yönelik Görüşleri	Değerler eğitiminde güçlüklerle karşılaşmaktadır.
	İl Milli Eğitim Müdürlükleri değerler eğitimi projeleri düzenlemektedir.
	Derslerde öğrencinin duygularını dile getirmesine izin verilmelidir.
	Öğretmen öğrenciye değerli olduğunu hissettirmelidir.
	Değerler eğitimi okul ile sınırlandırılmamalıdır.
	Değerler eğitimi dini öğretilerden bağımsız olarak düşünülmemelidir.
	Değer eğitimi projelerin verimli olarak uygulandığı söylenemez.
Değer eğitiminde güncel konulara yer verilmektedir.	
Araştırmaya Katılan Değerler Ve Normlar Öğretmenlerin Değer Eğitime Yönelik Görüşleri	Dersler öğrencilerin birbiriyle tanışması, önemli konuları konuşması için uygundur.
	Derslerde değer geliştirme yaklaşımı benimsenmektedir.
	Derslerde öğrencilerin önemli soruları cevaplanır.
	Derslerde öğrenciler kendi anlayışlarını, fikirlerini ve değerlerini ifade edebilir.
	Derslerde farklı dinlerin öğretilerine yer verilir
	Köken ve din farkı gözetilmeksizin herkes Değerler ve Normlar dersini seçebilir.
	Derslerde toleranslı olma, saygı duyma, farklılıkları kabullenme öğretilir.
Değerler ve Normlar dersi din dersine yardımcı bir ders olarak görülür.	

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri ile değerler ve Normlar derslerini veren öğretmenler karşılaştırıldığında birbirinden farklı görüşlerin yanında benzer görüşlerinde ortaya çıktığı görülmektedir. Sosyal Bilgiler öğretmenleri derslerde değer eğitimi için zaman bulamayıp güçlüklerle karşılaştıklarını, İl Milli Eğitim Müdürlükleri tarafından yönetilen değer eğitimi projelerini yetersiz bulduklarını ve değer eğitiminin okullarla sınırlandırılmaması gerektiğini belirtmektedir. Değerler ve Normlar dersini veren öğretmenler dersin herkes tarafından seçilebileceğini, dersin öğrencilerin birbirleriyle tanışmaları ve zihnindeki sorulara cevap bulmaları, öğrencinin saygılı olması ve farklılıkları kabullenmesi için elverişli bir ders olduğunu vurgulamaktadır. Sosyal Bilgiler öğretmenleri derslerde öğrencilerin duygularını ifade etmelerine izin verilmesi ve onlara değerli olduklarının hissettirilmesi gerektiğini vurgularken Değerler ve Normlar öğretmenleri öğrencilerin fikirlerini ve değerlerini ifade etmelerine imkân verilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Sosyal Bilgiler öğretmenleri değer eğitiminde dini öğretilerden yararlanılması gerektiğini belirtirken Değerler ve Normlar öğretmenleri de değerler eğitiminde dini öğretilerden yararlanılması gerektiğini vurgulamaktadır.

4.3.3. Araştırmaya Katılan Öğretmenlere Göre Değerler Eğitiminin Bağımsız Bir Ders Olarak İşlenmesi

Toplum tarafından ortaya konulan kurallara uyulması, geleneklerin göz ardı edilmemesi ve aile yapısının korunabilmesi için değerler eğitimi gereklidir (İstanbul, 5). Sosyal Bilgiler dersinin amacı topluma iyi uyum sağlamış iyi bir vatandaş yetiştirmektir. Eğitimin başarılı olabilmesi açısından toplumun bütün katmanlarında yer alan bireylerin değerler eğitimine ihtiyacı vardır (İstanbul, 6). Bu anlamda değerler eğitiminin bağımsız bir ders olarak işlenmesi bir çözüm olarak görülmektedir (İstanbul, 1, 2, 4, 5, 6, 7, 10, 12). Bunun yanında dersin adının “etik ve ahlak” olması da önerilmektedir (İstanbul, 12). Hâlihazırda değerler eğitimi bir ders olarak yer almasa da örtük program içerisinde farklı alanlara yayılan bir anlayışla verilmektedir. Özellikle de Sosyal Bilgiler derslerinde değerler eğitimine daha fazla yer verilmektedir (İstanbul, 8). Öğretim programının içeriğine uyulduğu takdirde zaman azlığı sıkıntısı yaşanabilir. Dolayısıyla değerler eğitimi ile ilgili bir etkinliğin yaptırılması da güçleşir. Dersin akışına göre değerler eğitimine yer verilmesi elbette bağımsız bir ders olarak öğretim programında yer almasından daha verimli olmayacaktır (İstanbul, 1).

Değer eğitiminin ayrı bir ders olarak işlenmesi fikri araştırmaya katılan öğretmenlerin üzerinde uzlaştıkları bir konu değildir. Öğretmenlerin önemli bir kısmı da bu fikrin doğru olmadığını savunmaktadır (İstanbul, 3, 8, 9, 11, 13). Onlara göre değerler soyut olduğundan öğrenciler iyi bir altyapıya sahip olmalıdır. Öğrenciler, soyut dönemde buldukları için bu dersten sıkılabilirler. Doğrudan değerler eğitimi adında bir dersin varlığının işlevinden de şüphe etmektedirler. Derslerde anlatım yöntemiyle kazandırılacak davranışların oldukça sınırlı olduğunu, yaparak yaşayarak öğrenmenin daha işlevsel olduğunu vurgulayarak, Toplumda çok fazla dillendirilen, öğrencilere defalarca anlatılan yardımlaşma, dostluk ve iyilik gibi değerlere uyulmasının da çoğunlukla mümkün olmadığını belirtmektedir (İstanbul, 3). Bazı öğretmenlere göre dersten bağımsız olarak yaşlı kadınların, yaşlı erkeklerin, evladı olmayan insanların kaldığı huzur evlerine yapılan ziyaretler ya da kimsesiz çocukların kaldığı yerlere düzenlenen geziler daha verimli olabilir (İstanbul, 4, 10).

Değerler eğitimiyle ilgili gerçekleştirilen projelerin önemli katkılarına olduğu, bu doğrultuda aylık belirlenen değer kapsamında hazırlanan kitaplar, bulmacalar ve diğer yayınların daha etkin kullanılması tavsiye edilir (İstanbul, 3). Bu anlayışa göre ayrı bir ders olarak işlenmesi de değerler eğitimi ilköğretim birinci sınıftan itibaren verilmelidir. Zira ortaokul çağına gelmiş öğrenciler değerlerden bahsedildiği vakit gerekli ilgiyi göstermeyebilir. Ortaokul öğrencilerine değerler anlatılırken öğrenciler kendisine anlatılanları zaten bildiğini ve uyguladığını söyleyerek gerekli dikkati de vermeyebilir (İstanbul, 3,9). Bazı öğretmenlere göre dersler pozitivist anlayışla işlenmelidir. Onlara göre değer denilen şey aynı zamanda insanlık değerlerinin tümünü kapsadığı için bir ülkenin değerleriyle de sınırlandırılmamalıdır (İstanbul, 11). İnsanlık tarihi, insanlık bilincinin gelişimi, kavramların gelişimi dersler içerisinde verilmeli veya değerler eğitimi öğretmenin rehberlik hizmeti çerçevesinde öğretmenin kişisel becerisine bırakılmalıdır (İstanbul, 11).

Sosyal Bilgiler öğretmenlerine göre bağımsız bir ders veya öğretim programı içerisinde yahut uygulamalar şeklinde verilsin değerler eğitiminin işlevi ve gerekliliği yadsınmaz. Öyle ki öğretmenin ilgisi ve uğraşı çerçevesinde öğrencilere aktarılacak çok önemli değerler mevcuttur. Büyük şehirlerin kalabalığı içerisinde kendini kaybetmiş, çeşitli kötü alışkanlıklar edinmiş öğrencilere değer eğitimi sayesinde bir kurtuluş yolunun açılması mümkün olabilir (İstanbul, 7). Özellikle de göç ile gelen vatandaşların yoğun yaşadığı yerlerde bu ihtiyaç daha da belirginleşmektedir. Dolayısıyla bölgesel koşulların da göz önünde bulundurulduğu değer eğitimi daha verimli olacaktır (İstanbul, 7). Değer eğitimi dediğimiz şey kimi zaman bir öğrenciyle konuşmak, onun sorunuyla ilgilenmek olabilir.

Değerler ve Normlar dersleri Almanya'nın Aşağı Saksonya eyaletinde seçmeli ders olarak öğretim programında yer alır. Ancak bu dersin bir okulda işlenebilmesi için 12 öğrenci tarafından seçilmiş olması şartı bulunmaktadır. Genellikle Değerler ve Normlar derslerinde işlenen konular din derslerinde verildiğinden din derslerini almayan öğrencilere bu ders verilmektedir. Değerler ve Normlar dersi Almanya'nın diğer eyaletlerinde "etik" olarak da adlandırılan dersler kapsamında işlenmektedir (Hannover, 1). Etik dersi birçok eyalette aynı adla okutulurken bazı eyaletlerde farklı adlar altında işlenmektedir. Değerler ve Normlar dersi içerik olarak Etik dersleriyle birçok noktada benzerlikler gösterir. Bayer ve Kuzey Westfallen eyaletlerinde işlenen

etik dersinin sadece ismi farklıdır, yoksa içerik olarak Değerler ve Normlar derslerinden farklı değildir (Hannover, 1). Okullarda Değerler ve Normlar eğitimi teorik olarak verilir. Öğrencilerin tutumları hakkında düşünmeyi sağlamaları amaçlanır. Tabii ki öğrenciden ödev olarak bir bağışta bulunması veya bir iyilikte bulunması istenmez (Hannover, 1). Örneğin öğrencilere kardeşlerine karşı iyi davranmaları ile ilgili bir ödev verilmez. Ya da bir önceki gün kavga ettiği sınıf arkadaşına karşı bugün iyi davranması istenmez. Dolayısıyla okullarda verilen eğitim babanın evde verdiği uygulamalı eğitimden farklıdır. Öğrencilerin bireysel alanlarına müdahale edilmediği gibi bir yönlendirmede bulunulmaz. Bunun yanında kişisel haklara değinilir (Hannover, 1).

Kendileriyle görüşme yapılan Değerler ve Normlar öğretmenlerinin tamamı Değerler ve Normlar dersinin bağımsız bir ders olarak işlenmesini olumlu bulmaktadır (Hannover, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14). Dersin bağımsız olarak işlenmesi gerektiği vurgulanır. Değerlerin diğer alanlar içerisinde veya yan alan olarak nasıl verileceği hakkında bir fikri ileri sürmemektedirler. Örneğin beşinci sınıflarda mobbing dersi nasıl işlenebilir. Bu anlamda Değerler ve Normlar dersleri alanda işlevseldir (Hannover, 2). Değişik okullarda hem din dersleri hem de Değerler ve Normlar dersleri yer almaktadır (Hannover, 3, 10). Bu iki ders arasında ebeveynler ve öğrenciler ortaklaşa bir seçim yapabilmektedir. Seçimlerini hangi dersten yana yaparlarsa yapsınlar her halükârda değerler konusu işlenir. Öyle ki bu dersin süresinin arttırılması gerektiği de belirtilmektedir. (Hannover, 3, 10).

Değerler ve Normlar öğretmenleri haftalık iki saat olan Değerler ve Normlar derslerinin gerekliliği üzerinde durmaktadır. Çünkü bu ders sayesinde ebeveynlere olmasa da öğrencilerin davranışlarına olumlu katkılarda bulunmak mümkün olabilir (Hannover, 10). Dersi gerekli kılan etkenlerden biri de herhangi bir dine inanmayan insanların değerler eğitimine ihtiyaçlarının olmasıdır. Derslerde dini konular yanında bayanları ilgilendiren konular da işlenmektedir. Eğer bir öğrenci din derslerini almıyor ise bu derslerden faydalanabilir. Almanya da bazı okullarda “Kooperativ Lernen” (İşbirlikli öğrenme) dersleri yer alır. Bu dersin süresi 45 dakikadır. Sınıf öğretmenleri tarafından işlenir (Hannover, 11). Derste, Değerler ve Normlar derslerinde işlenen konulara benzer temalar işlenir. Çeşitli konular hakkında tartışmalar yapılır. Ya da bir

öğrencinin problemi ön plana çıkarılarak çözüm aranır. Bu formatta dersler birçok eyalette değişik isimler altında işlenir (Hannover, 11).

Değerler ve Normlar öğretmenlerine göre derslerde, dini bilgi ve değerlerin, alan sınırları içerisinde öğretilmesi amaçlanır (Hannover, 14). Zira Değerler ve Normlar dersi ile din dersleri birbirine alternatif olarak değerlendirilir. Bir alandaki boşluğu diğer alandaki çalışmalarla kapatabilmek mümkün görülmektedir (Hannover, 7). Değerler ve Normlar dersleri ile din dersleri içerik ve çalışma alanı olarak birbirlerine benzemektedir. İşlenen konularda birbirlerine benzerlik gösterirken öğretim programında bu iki ders bütünleşir (Hannover, 9). Bu yöntem genel olarak öğretmenler tarafından kabul görürken değerler eğitiminin din dersi ile kombine edilmesi fikri dahi savunulmaktadır (Hannover, 12). Din konusu işlenirken de dersin sadece bir din ile sınırlandırılmaması bütün dinleri kapsamaması önerilmektedir. Zira bazı öğrenciler kendilerini dindar olarak nitelerken, birlikte yaşamının kurallarını iyi uygulayamamakta ve bu konuda sıkıntı yaşamaktadır (Hannover, 12). Ahiret hayatının varlığı din öğretileri sayesinde bilinebilir, insanlarla iyi bir şekilde yaşamayı başarma da din sayesinde gerçekleşebilir. Gerçekten dindar olma talebi ve dine uygun davranış geliştirme isteği derslerde işlenebilir (Hannover, 12). Ancak derslerde din bir bütün olarak görülmelidir. Katolik, Evangelist ve Ortodoks dinlere mensup öğrencilerin yanında annesi Müslüman olup babası Hristiyan olan öğrenciler olabilir (Hannover, 8). Hatta kimi zaman din derslerine Müslüman olan öğrenci de katılmaktadır. Kimi öğretmenlere göre ise Değerler ve Normlar dersleri bağımsız olmalıdır ve din dersi ile sınırlandırılmamalıdır. Zira birbirinden farklı öncelikleri bulunmaktadır. Örneğin İncil ele alındığında uyulması gereken bazı ibareler bulunmaktadır. Dolayısıyla bu dersin ayrı olarak işlenmesinin daha doğru olduğu vurgulanmaktadır (Hannover, 8). Din dersinin olduğu bir okulda Değerler ve Normlar dersinin işlenmemesi, din derslerinde değerlerin anlatılması önerilmektedir (Hannover, 6). Alman toplumu Hristiyanlık dinine mensup olduğundan bu dine göre şekillenmiştir. Dolayısıyla Hristiyanlık dininde çok iyi değerlerin var olduğu ve tartışıldığı belirtilir. Örneğin ahiret hayatı, yardımsever olma ve bunu insanlara gösterme önemli görülürken din dersinin işlenmediği yerde bu değerler bir ders içerisinde verilmelidir (Hannover, 6).

Araştırmaya katılan bazı öğretmenler Değerler ve Normlar derslerini, ebeveynlerin değer eğitiminde her zaman başarılı olmamalarından ötürü gerekli görür

(Hannover, 6). Anne ve babalar çocuklarını evde eğitmelerine rağmen derste düşünülen ve derslerde aktarılanlar ile farklılıklar oluşmaktadır. Sınıf içerisinde öğretmen öğrenciyle arasına bir mesafe koyar, bazı kural ve ilkeleri göz önünde bulundurur. Ama evde bu hususlara dikkat edildiği söylenemez. Dolayısıyla evde değerler farklı yöntemlerle aktarıldığından okuldaki ile uyuşması imkânsızdır. İdeal olan ise okul ve ailenin birbirini tamamlamasıdır (Hannover, 6).

4.3.3.1. Değerleriniz Bağımsız Bir Ders Olarak İşlenmesine Yönelik Görüşlerin Karşılaştırılması

Tablo 4-21: Değerlerin bağımsız bir derste öğretilmesine yönelik öğretmen görüşleri

Araştırmaya Katılan Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Değer Eğitimine Yönelik Görüşleri	Araştırmaya Katılan Değerler Ve Normlar Öğretmenlerinin Değer Eğitimine Yönelik Görüşleri
Değerler eğitiminin bağımsız bir ders olarak işlenmesi gerekir (1, 2, 4, 5, 6, 7, 10, 12).	Değerler eğitiminin bağımsız bir ders olarak işlenmesi doğrudur (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14).
Değerler eğitiminin bağımsız bir ders olarak işlenmesi doğru değildir (3, 8, 9, 11, 13).	Değer eğitimi okullarda verilmesi bir ihtiyaçtır (6).
Dersin adı “Etik ve ahlak” olabilir (12).	Başka eyaletlerde “Ethik” (Etik) dersi adı altında işlenmektedir (1).
Değerler eğitiminin başarılı olması için bütün toplumun katkısına ihtiyaç vardır (6).	Değer eğitiminde okul ve aile işbirliği gereklidir (6).
Değerler eğitiminin işlemek için zaman sıkıntısı yaşanabilmektedir (1).	Değerler ve Normlar ders saatleri arttırılmalıdır (3, 10).
Değer eğitiminde kimsesiz yaşlı ve çocukların ziyaret edilmesi ve geziler düzenlenmesi önemli görülür (4, 10).	Değer eğitiminde öğrencilerin bireysel alanlarına müdahale edilmeyip dersler teorik olarak işlenir (1).
Değerler eğitimiyle kendini kaybetmiş, kötü alışkanlıkları, bağımlılıkları olan gençlere yardımcı olunabilir (7).	Derslerde dini bilgi ve değerler aktarılır (14).
Değer eğitimi ilkokul birinci sınıftan itibaren verilmelidir (3, 9).	Değerler ve Normlar dersleri ile din dersleri birbiriyle bağlantılıdır (7, 9, 12).

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin önemli bir çoğunluğuna göre Değerler eğitiminin bağımsız bir ders olarak işlenmesi gerekirken (İstanbul, 1, 2, 4, 5, 6, 7, 10, 12) bazı öğretmenler ise böyle bir derse ihtiyaç olmadığını belirtmektedir (İstanbul, 3, 8, 9, 11, 13). Buna karşın Araştırmaya katılan Değerler ve Normlar dersi öğretmenlerinin tamamı bu dersin bağımsız bir ders olarak işlenmesini olumlu bulmaktadır. Türkiye’de değer eğitiminin “Etik ve Ahlak” dersi altında işlenmesi önerilirken Almanya genelinde değer eğitimi “Etik” (Ethik) dersi adı altında işlenmektedir. Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine göre değer eğitiminde toplumunun tümünün değer eğitimine katkıda bulunması vurgulanırken Değerler ve Normlar öğretmenleri değer eğitiminde ailenin katkısını önemsemekle birlikte okullarda değer eğitiminin gerekli olduğunu belirtmektedir. Sosyal Bilgiler öğretmenleri değer eğitiminin bağımsız bir ders olarak işlenmemesinden dolayı Sosyal bilgiler dersinde değer eğitimi için yeterli zaman bulamadıklarını belirtirken, Değerler ve Normlar öğretmenleri de iki saatlik sürenin yetersiz olduğunu vurgulamaktadırlar. Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri değer eğitiminde yaşlıların ve kimsesiz çocukların ziyaret edilmesi ve gezilerin katkısına vurgu yaparken Değerler ve Normlar öğretmenleri dersin teorik olarak işlendiğini belirtmektedir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerine göre kötü alışkanlıklara sahip, bağımlılıkları olan gençlere yardımcı olmak için değerler eğitiminin işlevsel olarak kullanabileceğini ilkökul birinci sınıftan itibaren işlenebileceğini belirtirken Değerler ve Normlar öğretmenleri derslerde değerlerin aktarılmasında dini öğretilerden yararlandığını ve öğrencilerin tutumlarına katkıda bulunmanın amaçlandığını aktarmaktadırlar.

4.3.4. Araştırmaya Katılan Öğretmenlere Göre Okulda Öğretilmesi Gereken Değerler

Türkiye’de araştırmaya katılan öğretmenlerin en fazla vurguladıkları değer “saygı” değeridir (İstanbul, 2, 4, 7, 9, 12, 13). Saygı, toplumumuzda, aile ortamında ve büyüklerle ilişkilerde en çok önemsenen değerler arasındadır (İstanbul, 9). Öğrencilerin birbirlerine karşı saygılı olması, farklılıklarını saygıyla karşılaması (İstanbul, 1, 8) insanları değiştirmeye çalışmadan olduğu gibi kabul etmesi aynı zamanda toplumsal yaşamın kuralları arasındadır (İstanbul, 1). Büyüklere saygı, küçüklere sevgi gibi kavramlar okulda öğretimin anlam kazanabilmesi için de gerekli görülür. Sevgi ve saygı, öğretmen, öğrenci ve okul idaresinin birbirleriyle olan

münasebetlerinde de belirleyici rol oynar. Öğrenciye bu anlamda sevgi ve saygı kavramının aktarılması gerekir. Öğrencinin hayatının sadece okulla sınırlı olmadığı düşünüldüğünde öğrencinin okul sonrası toplumsal hayata uyumlu bir birey olarak eğitilmesi (İstanbul, 4) toplum içerisinde bireylerin önemsenmesi, hak ettiği değerin verilmesi en önemli değerler arasında yer alır. Değer eğitimi konularının soyut olarak anlatımı öğrencide kalıcı etki bırakmayabilir. Bu noktada örnek olaylardan yararlanarak değeri somutlaştıracak uygulamalara ihtiyaç duyulur (İstanbul, 6). Böylece birey giderek çevresini ve sosyal ortamını belli ilkeler çerçevesinde genişletir. Birey toplumsal kurallar ve normlar ile karşılaştığında buna uygun tutum geliştirmek amacıyla değer eğitiminden faydalanır (İstanbul, 5).

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri bireylerin birbirlerine karşı hoşgörülü davranmalarının tahammülsüzlüğü ortadan kaldırılabileceği gibi öğrenciler arasında hoşgörünün bir tutum olarak benimsenmesiyle insanlar arasındaki en küçük, en basit sorunlardan dolayı meydana gelen büyük tartışmalar ve kavgaların engellenebileceğine inanmaktadır (İstanbul, 7, 10, 12). Öğrencilerin öfkelerini kontrol edebilmelerini sağlamak ancak hoşgörü ve saygı değerlerinin kazandırılması ile mümkün olabilir. Paylaşmak, ortak bir paydada buluşmak ve ortak bir yaşam alanı oluşturmak için çaba gösterilmelidir. Bunun için de okullarda ortak yaşamdan kaynaklanan kurallara vurgu yapılmalıdır. Sevgi, gereken önem verilmediği zaman çok kolay kaybedilebilen bir değerdir. Korunması güç olan sevgi değeri yitirilmemeli, günlük yaşamımızda kesinlikle göz önünde bulundurulmalıdır (İstanbul, 11). Bu durum insani münasebetlerimize çok olumlu bir şekilde yansır İnsan olmayı, insanca davranmayı, insani bir tutum içerisinde olmayı öğretmek değerler eğitiminin amaçlarından biridir. Bu doğrultuda dürüstlük değeri de (İstanbul, 2, 7, 8) insan olma vasıflarından biri olarak kabul edilir. Öğretmenlere göre toplumların ihtiyacı olan değerleri öğretmeye yoğunlaşmak, insanlığı bir bütün olarak algılayıp farklılıklara saygı göstermeyi öğrencilere aktarmak gerekir (İstanbul, 8, 12).

Sosyal Bilgiler öğretmenlerine göre, barış, huzur, kardeşlik (İstanbul, 3, 13) yardımlaşma (İstanbul, 3, 4) ahlaki değerler ve edeple ilgili toplumsal hayatta sorunlar yaşanırken bu değerlerin kavranması ve buna yönelik bir tutumun oluşturulması sağlanmalıdır (İstanbul, 3). Örneğin, öğrenciler en yüksek notu almalarına rağmen davranış ve tutumlarında iyi bir seviyeye ulaşmamakta, akademik başarısı ile iyi davranış edinme birbiriyle uyum göstermemektedir (İstanbul, 10). Bu doğrultuda öğrencilerde önemli bir eksiklik olarak görülen özgüven eksikliği sorunu çözüme

kavuşturulmalıdır. Sorunun ortadan kaldırılması için ulusal değerlerin aktarılması da yararlı olabilir. Bununla birlikte dine ait değerlerin üzerinde daha fazla yoğunlaşmak da bir çare olabilir. Ancak dini değerlerin daha yoğun olarak aktarıldığı imam hatip ortaokullarında öğrencilerin birçok değerden yoksun olmaları bu yöntemin de sorgulanmasına neden olmaktadır (İstanbul, 2).

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri çözüm odaklı eleştiri, sorgulama ve önyargılı olmama değerlerinin öğretilmesinin öğrencinin zihinsel ve fikirsel gelişimini olumlu yönde etkilediğini düşünmektedir. Onlara göre bireylerin önyargılı oluşları birçok açıdan problemler doğurabilir. Ön yargılı tutum doğal olarak bireyin çevresini de etkiler. Ön yargılar çoğu zaman bir problemin çözümüne engel olur. Oysa yargılama yapmadan olumlu eleştiri ile birçok mesele çözüme kavuşabilir (İstanbul, 12). Bu nedenle evde, okulda ve sosyal hayat içerisinde özür dileme bir davranış haline getirilmeli, olumlu davranış ile karşılaşıldığı zaman teşekkür etme davranışı öğretilmelidir (İstanbul, 1).

Öğretmenlere göre okullarda öğretilmesi gereken değerlerden biri de öğrenciye eleştirel düşünme değerinin kazandırılmasıdır. Bu aşamada öğretmenler rol model olmalıdır (İstanbul, 1,7). Öğrenci, eleştirel düşünmeyi öğrenebilmek, doğru bilgiye ulaşmak için sınıfta anlatılan her şeyin doğru olup olmadığını sorgulamayı öğrenmelidir. Bu yaklaşım aynı zamanda öğrencinin araştırmacı yönünü geliştirir. Aksi bir durumda her şeyi peşinen kabul eden yanlışları da sorgulamayan öğrenci tipi yetişmesine ortam hazırlanır (İstanbul, 14).

Araştırmaya katılan öğretmenler tarafından vurgulanan değerlerden biri de vatanseverliktir. Vatanseverlik, bireyin yaşadığı mekânı tanımasını onu sahiplenmesini sağlar. Vatan sevgisinin yanında millet sevgisine de vurgu yapmaktadırlar (İstanbul, 3).

Araştırmaya katılan Değerler ve Normlar öğretmenlerine göre Dakiklik (Hannover, 1, 3, 4, 6) ve nezaket değerleri eğitimde önemli bir yer tutar. Dakiklik, aynı zamanda okul kurallarından olup, okulda en çok riayet edilmesi gereken kurallardandır. Dakiklik kuralına uyulması okuldaki derslerin zamanında yapılması açısından da gereklidir. “Teşekkür ederim”, “rica ederim” gibi sözler insanlar arası ilişkileri güzelleştiren değerlerdir. Öğretmen bu sözleri kullanarak örnek olabilir. Örneğin, öğretmenin öğrencileri ile bir yemeğe gittiğinde “teşekkür ederim”, “rica

ederim” sözlerini kullanması ve kullandırmaya teşvik etmesi öğrenciyi etkiler. Bu sözler sadece Değerler ve Normlar öğretmeni tarafından değil diğer bütün öğretmenler tarafından kullanılmalıdır. Güvenilir ve düzenli olma gibi değerler de toplumsal bir varlık olan insanı doğrudan etkiler. Düzenli olma değeri öncelikle öğrencinin yakın çevresini düzenlemesiyle oluşur. Zira çevresinde düzeni sağlamayan bir öğrencinin zihninde düzen kavramını oturtması beklenemez. Sosyal düzende değerler bunlarla sınırlı değildir. Umudu yitirmemek, anne babaya karşı saygı, istasyonda çizginin gerisinde durma, hamile bir bayana yer verme, sorumluluk alma gibi değerler bunlardan bazılarıdır (Hannover, 2, 14). Sorumluluk alma değeri ise sadece kişinin kendisiyle ilgili değil, yaşadığı çevre ve dünyaya karşı duyarlı olmasıyla da ilgilidir. Sorumluluk duygusu bazen Afrika’daki bir çocuğa yardım etmek için para biriktirme şeklinde de tezahür edebilir (Hannover, 2).

Araştırmaya katılan öğretmenlere göre kişi, bir başkasının fikrini kabul etmese de onun fikirlerine saygı duymayı öğrenmelidir. Saygı (Hannover, 1, 5, 6, 8, 10, 11, 12, 13) özellikle davranış ve konuşmalarda kendisini belli eder. Sınıflarda değişik kültürlerden ve değişik ülkelerden gelen öğrencilerin bir arada yaşayabilmeleri birbirlerine karşı saygılı davranışlarıyla açıklanır. Bir yanda Fas uyruklu öğrenci otururken bir yanda İranlı veya Türkiyeli bir öğrenci oturur. Bir diğer tarafta da bir Alman öğrenci oturabilir. Almanya’da bir sınıf içerisinde bu durumla karşılaşmak mümkündür. Bütün öğrenciler birlikte oturup, birbirlerine karşı saygı duyar, saygı duymaları da gerekir. Böylesine önemli bir değer işlendiği ders sadece Değerler ve Normlar dersi olmamalıdır. Öğretmenlere göre saygı değeri aynı zamanda bütün bölümlerde işlenmelidir. Eğitimin genel amacı okulda bir saygı ortamı oluşturmak olmalıdır. Bu nedenle Almanca ve matematik derslerinde de öğrencilerin saygılı olmalarına dikkat edilmelidir. Bu değer sadece Değerler ve Normlar derslerini değil aynı zamanda okulun tümünü ilgilendirir (Hannover, 1). Hannover ilindeki bazı okullarda ortak değerlerin oluşturulması ve sınıf ortamında öğretilmesi önemli bir sorundur. Bu sorunun nedeni, sınıflarda farklı dinlerden ve farklı kökenlerden gelen birçok öğrencinin bulunmasıdır. Öyle ki bazı okullarda yabancı öğrenci sayısı sınıf mevcudunun %70 ini bulmaktadır (Hannover, 10). Bu nedenle kültürel farklılıklara dikkat etmek gerekir. Burada en çok ihtiyaç duyulan değerler, anlayışlı olmak ve saygı göstermektir. Öğretmenlerin, kendi çocukluk yıllarında öğrendiklerini, yaşadıklarını ve tecrübelerini aktarmaları bu konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir. Zira bu

değerlerin en önemlilerinden biri olan birlikte yaşama değeri öğrencilerin birbirleriyle sağlıklı iletişim kurmalarına katkı sunar. Bu değer aynı zamanda toplumsal yaşamda düzenin sağlanması için de şarttır (Hannover, 5). Bu değerlerin dışında başkalarını önemseme, onlara yardım etme (Hannover, 14) vatanseverlik ve dini değerler de öğretilmelidir. Bu değerler anlatılırken sadece Hristiyanlık inancında yer aldığı gibi değil aynı zamanda İslam dininde de ahiret hayatının nasıl kabul edildiği belirtilmelidir (Hannover, 1). Zira değerler eğitiminde başka dinlerin öğretilerine de yer verilir. Başka dinleri tanımak öğretmen ve öğrencilerin ilgilerini çekmektedir. Hristiyanlık dini dışındaki dinlerin varlığı kabul edilmeli ve başka dinlere mensup insanlarla anlaşmaya çalışılmalı, temelde hepsi eşit sayılmalıdır. Farklı uyruklu ve farklı renkteki insanlar da önemsenmeli ve eşit görülmelidir (Hannover, 13).

Araştırmaya katılan Değerler ve Normlar öğretmenlerine göre dürüstlük, yardımlaşma, duygudaşlık, toplumda benimsenen diğer değerler arasında yer alır. Bunun yanında bireysel değerlerin öğretimi de önemsenmelidir. Bir başka ifadeyle bireysel değerler toplumsal değerlerle uyumlu olduğunda daha etkili olabilir. Örneğin severek okula gitmek, bir değeri öğrenmek toplum içerisinde yaşamaya katkıda bulunur. Bireysel değerler, kişinin sadece kendi istek ve arzularını ortaya koyması değil, bilakis toplumun beklentilerini de göz önünde bulundurarak toplumla iletişimden kopmamasıdır. İnsan hakları da bu bağlamda değerlendirilebilir (Hannover, 3). İnsan hakları okullarda anlatılmalı ve öğrencinin kavrayabileceği bir şekilde formüle edilmelidir. Başka insanların haklarına saygı duyarak onların haklarını gözetmek önemlidir. Derslerde kişinin nasıl isterse öyle yaşayacağı öğretilmeli, insan hakları ve karşılıklı saygıya yer verilmeli, başkalarına karşı olan davranışlarının kendisine davranılmasını istediği şekilde olması gerektiği aktarılmalıdır (Hannover, 12). İnsan onuru, insan hakkı, ahiret hayatı ve hoşgörülü anlayışın üzerinde kesinlikle durulmalıdır (Hannover, 7). İnsanlar, toplumlar ve devletler arasında meydana gelen anlaşmazlıklar karşısında eleştirel bir yaklaşım sergileme, karar verme yeteneğini geliştirme bir fikri savunma, sorunları ve hayatı ciddiye alma, toplum içerisinde kendi konumunu koruma, kendi konumunu temsil edebilme değerleri de mutlaka aktarılmalıdır (Hannover, 8). Almanya'da özgürlük değeri liberal anlayışın kabul edilmesine bağlı olarak önemli görülür. Özgürlük değeri normal, günlük bir değer olarak anlaşılır. Özgürlük kendiliğinden anlaşılacak bir değer değildir (Hannover, 1). Aynı şekilde demokrasi de kendiliğinden anlaşılacak bir değer değildir.

Adalet değeri içinde bunu söylemek mümkündür. Herkesin adalet hakkında düşünmesi gerekir. Örneğin Platon da bu görüşü destekleyecek fikirler ortaya koymuş, adaletin en önemli değer olduğunu söylemiştir (Hannover, 1). Bu değerler öncelikle insanın kalbinde yer almalı, sonrasında bu değerlerin nasıl kavratılacağı hakkında düşünceler üretilmeli ve uygulanmalıdır (Hannover, 9).

Değerler ve Normlar ğretmenlerine göre aktarılan bütün değerler önemli görülmelidir. Çocukların ailelerinin g ederek geldikleri ülkeleri, aile yapıları, kültürleri Değerler ve Normlar derslerinde hak ettiği değeri bulmalıdır. Bu ders farklı kültürlere ve inançlara sahip birçok öğrencinin kendini ifade etmesine, tanınmasına fırsat verir (Hannover, 10). Öğrencilerin kendi değerlerini ve yeteneklerini tanımalarına yardımcı olacak faaliyetleri içerir. Sınıfta büyük harflerle girişimciliğin yazılması bu faaliyetlerden biridir. Farklı yapı ve yetenekte öğrenciler bu ders kapsamında bir araya gelmekte, sınıflarda bulunan mülteci çocuklara karşı diğer öğrenciler olumlu davranış göstermekte ve onlara karşı olumlu tavırlar sergilemektedir. Öğrencilerin takdir edilmesi gereken bu davranışları yanında mülteci öğrencilerin topluma nasıl uyum sağlayacağı, onlara değerlerin nasıl aktarılacağı üzerine fikir üretilmesi bir ihtiyaçtır (Hannover, 11).

Değerler ve Normlar ğretmenlerine göre değer eğitiminde göz önünde bulundurulması gereken hususlardan biri de evde anne ve babanın hangi değerleri öğrettiklerini fark etmektir. Birçok ğrenci çok net bir değer tanımı yapmaktadır. Farklı değer tanımı yapan öğrencinin hangi kültürden geldiği ve hangi dine mensup olduğunun bir önemi olmamalıdır. Farklılıklardan dolayı bazı öğrenciler milliyetçiliğe eğilim gösterebilir (Hannover, 9). Öyle ki bazı öğrencilerin milliyetçilik batağına saplandığı rahatlıkla söylenebilir. Tabi bu milliyetçilik özellikle yabancı öğrenciler tarafından benimsenir. Yabancı ğrencilerin çoğunlukla farklı ülkelerden gelmeleri ve bazılarının ise yaşanabilir bir ülkelerinin bulunmayışı da bu duruma etki eder. Bu nedenle öğretmenler, daha dikkatli davranmak zorundadır. Yapılması gereken çok basit ve net kuralların öğrencilere öğretilmesidir. Bu nedenle beşinci sınıftan onuncu sınıfın sonuna kadar okul kuralları vurgulanmalıdır (Hannover, 9). Kurallar anlatılırken sınıf farklılıklarına dikkat edilmelidir. Örneğin beşinci ve altıncı sınıflarda Değerler ve Normlar dersleri daha somut bir düzeyde işlenir. Buna ek olarak faydacı ve günlük yaşamı ilgilendiren konulara ağırlık verilebilir. Merhamet, düzenli olma gibi

birlikte yaşamı kolaylaştıran her değer işlenebilir. Öğrenci bir değeri küçük yaşta öğrenmesi halinde hayatının ileriki dönemlerinde bu değerleri daha da geliştirebilme olanağına sahip olabilir. Öğrencilerin yaşlarına uygun olan uygulamalar yapılabilir. Öğrencilerin yaşları itibariyle bir kavramı veya bir tanımı ezberlemeleri zordur. Onların yeterli sağlamaları uygulamalar yardımıyla yahut uygulamalarda rol almalarıyla gerçekleşebilir. Yaparak daha iyi öğrenebilir ve bu öğrenme de onlar için daha kalıcı hale gelebilir (Hannover, 6).

Araştırmaya katılan öğretmenlere göre değerlerin öğretildiği en önemli yerler okullardır. Okul aynı zamanda bir topluluğun da adıdır. Bu topluluğa üye olan öğrenciler günlerinin en verimli saatlerini okulda geçirirler. Evde böyle bir topluluktan bahsedilemez. Evde bir, iki veya üç çocuk bulunur. Kimi zaman da sadece yetişkinler bulunur. Dolayısıyla evde bir topluluktan söz edilemediği için okul ortak değerlerin öğretilmesi işlevini yerine getirir. Örneğin on yaşındaki bir çocuk kendi sorununu toplumun sorunu olarak görmeyebilir. Bu sorunun ortadan kaldırılması için okulda değerler eğitime ihtiyaç vardır. Ancak bu şekilde okulda birliktelik ruhu korunabilir, çocuklar, toplum hakkında yeterli bilgiye sahip olabilir, daha sonra toplum içerisine aktif olarak katıldığında uyumlu bir birey olabilir. Okullarda öğretilmesi gereken değerler söz konusu olduğunda şüphesiz toplumsal değerler akla gelir. Değerler toplumun içinden çıkar ve topluma bağımlı olarak varlığını sürdürür (Hannover, 12).

4.3.4.1. Okulda Öğretilmesi Gereken Değerlere İlişkin Görüşlerin Karşılaştırılması

Tablo 4-22: Türkiye ve Almanya’da araştırmaya katılan öğretmenlere göre öğretilmesi gereken değerler

Araştırmaya Katılan Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Okulda Öğretilmesi Gereken Değerler		Araştırmaya Katılan Değerler ve Normlar Öğretmenlerine Göre Okulda Öğretilmesi Gereken Değerler	
Değer	Öğretmenler	Değer	Öğretmenler
Saygı	(1, 2, 4, 7, 9, 13, 8, 12)	Saygı	(1, 2, 5, 6, 8, 10, 11, 12, 13, 14)
Dürüstlük	(2,7, 8)	Dakiklik	(1, 3, 4, 6)
Hoşgörü	(7, 10, 12)	Adalet	(1, 9)
Barış	(3, 13)	Rica etme	(2, 14)
Huzur	(3, 13)	Sorumluluk	(2, 14)
Kardeşlik	(3, 13)	Teşekkür etme	(2, 14)
Sevgi	(1, 11)	Yardımlaşma	(3, 14)
Yardımlaşma	(3, 4)	Birlikte yaşama	(5)
Önyargılı olmama	(12)	Dürüstlük	(12)
Özür dileme	(1)	Empati	(12)
Teşekkür etme	(1)	Eşitlik	(13)
Vatanseverlik	(3)	Hoşgörü	(7)
		İnsan onuru	(7)
		Kurallar	(9)
		Merhamet	(6)
		Özgürlük	(1)
		Vatanseverlik	(1)

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri ile Değerler ve Normlar öğretmenlerine göre okullarda öğretilmesi gereken değerlerin başında “Saygı” değeri gelmektedir. “Saygı” değerinin her iki öğretmen grubu tarafından en fazla vurgulanan değer olması önemli bir benzerliktir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinden üçer öğretmen Dürüstlük ve hoşgörü değerlerini saygı değerinden sonra en fazla vurgularken Değerler ve Normlar öğretmenlerinden dört tanesi saygı değerinden sonra en fazla dakiklik değerini vurgulamaktadır. Dakiklik değerinin Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından hiç dile getirilmemiş olması önemli fark olarak görülebilir. Barış, huzur, kardeşlik, sevgi ve yardımlaşma değerleri Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından ikişer defa vurgulanırken, adalet, Özür dileme, sorumluluk, teşekkür etme ve vatanseverlik gibi değerler ikişer defa Değerler ve Normlar öğretmenleri tarafından dile getirilmiştir. Ön yargılı olmama, özür dileme, teşekkür etme ve vatanseverlik

değerleri birer Sosyal Bilgiler öğretmeni tarafından dile getirilirken birlikte yaşama, dürüstlük, duygudaşlık, eşitlik, hoşgörü, insan onuru, kurallar, merhamet, özgürlük ve vatan sevgisi birer Değerler ve Normlar öğretmeni tarafından okullarda öğretilmesi gereken değer olarak belirtilmiştir. Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından üçer kez dile getirilen dürüstlük ve hoşgörü değeri Değerler ve Normlar öğretmenleri tarafından birer defa vurgulanmaktadır. Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından belirtilen barış, huzur, kardeşlik ve sevgi, önyargılı olmama, özür dileme gibi değerler araştırmaya katılan değerler ve Normlar öğretmenleri tarafından dile getirilmemektedir. Buna Karşın Değerler ve Normlar öğretmenleri tarafından belirtilen birlikte yaşama, duygudaşlık, eşitlik, insan onuru, kurallar, merhamet, özgürlük gibi değerler Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından hiç vurgulanmamaktadır.

4.3.5. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Değer Eğitiminde Kullandıkları veya Önerdikleri Yöntem ve Teknikler

Araştırmaya katılan Değerler ve Normlar öğretmenlerine göre değerler eğitiminde en çok kullanılan yöntemlerden biri anlatım yöntemidir. Ancak bu yöntemin yeterli olup olmadığı tartışmalıdır. Öyle ki kimi öğretmenlere göre anlatmak, okumak ve yazmak değerler eğitiminde hiçbir işe yaramamaktadır (İstanbul, 2, 3, 11). Öğrenci, çoğu zaman öğretmenin anlatmaya çalıştığı şeyi anlamaz, bunun için herhangi bir uğraş vermez ve bu tür bir dersi de dinlemez (İstanbul 4). Anlatım yönteminin yanında öğrencinin yaparak yaşayarak, örnekler görerek öğrenmesi daha yararlı olabilir. Örnek olay yöntemi ve örnek olay incelemeleri diğer uygulamalar olarak kullanılabilir (İstanbul, 1, 3). Uygulamalar kapsamında farkındalık oluşabilir, öğrenciler değerleri daha kolay öğrenebilir. Örneğin yaşlılara ziyaret organizasyonlarıyla saygı değerinin öğrenilmesi daha kolay olabilir. Öğrenciler iyi bir organizasyon ve zamanlama ile huzurevine ziyarete götürülebilir. Ya da öğrencilerin ailelerinin de ortak edildiği uygulamalar yapılabilir. Huzurevlerine ziyaretler yapılmadan yaşlılara saygıyı anlatmak öğrencinin bu yönde bir tutum geliştirmesini sağlamak açısından yeterli olmayabilir (İstanbul, 1, 2). Japonların, öğrencileri atom bombasının atıldığı yere götürmeleri de buna bir örnektir. Bu uygulama ile savaşın anlatılmasına gerek kalmaz. Çocuk görerek ve bağlantılar kurarak kolay bir şekilde öğrenir. Toplum olarak kitap okuma alışkanlığının da oldukça düşük olmasından dolayı bu tür uygulamalar daha işlevsel olabilir (İstanbul, 3, 7, 10). Kulüp çalışmaları

da bu kapsamda değerlendirilebilir. Birçok değeri bir arada barındırması, iletişim, yardımlaşma, dayanışma, sorumluluk alma gibi değerlerin uygulama alanı olması işlevini artırır. Bunun yanında reklamların etkili kullanımı da önemli uygulamalardandır. Özellikle son zamanlarda reklamlarda değerler eğitimi işlendiğinden bazı öğretmenler de bu reklamları sınıfta işlemektedir. Öğrenciler reklamlarda gördüklerine ilgi gösterirler. Reklamlardaki olgu ve kavramları ailelerinde görmeleri zor olduğundan reklamlar aracılığıyla öğrenme olasılığı artmaktadır (İstanbul, 11).

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri, öğrencilerin günlük hayatta yaşadıkları olayları örnek olay tekniği kapsamında kullanmaktadır (İstanbul, 2, 9). Bu teknik sayesinde öğrencilerin motivasyon düzeyleri yükselebilir, örnek olaylar üzerinden daha dikkat çekici tartışmalar yapılabilir. Hatalı bir davranışın değerlendirmesinin yapılması, yanlışların görülmesini sağlamakla birlikte öğrenciye duygudaşlık kurabilme yeteneğini de kazandırabilir (İstanbul, 13). Ancak bu tekniği bütün konularda işlemek mümkün değildir. Dersin içeriğinin de örnek olay tekniğini işlemeye uygun olması gerekir (İstanbul, 9). Örneğin coğrafya derslerinde değerler eğitimi konularını işlemek veya önemli bir tarih dersinde konu içerisine yerleştirilmiş bir fotoğraftan dolayı değerler eğitimi işlemek çoğu zaman mümkün olmayabilir. Konunun bölünme riskinden dolayı öğretmen değer işlemeyi erteleyebilir. Kitaplarda, felsefe veya sosyolojiye giriş yapılabilecek konular yer almasına rağmen değerler eğitimine giriş yapmak genellikle mümkün olmayabilir. Değerler, yaşantı ve uygulama sonucunda öğrenilen, kişinin bilincinde yer alması gereken kavramlardır. Bu doğrultuda çocuğa çevre bilinci aşılanabilir, anlatılabilir, slayt üzerinde tanıtım yapılabilir, tema vakfından bahsedilebilir, Çevko'dan söz edilebilir veya sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerine vurgu yapılabilir. Okulun, çevrenin temiz tutulması halinde mavi bayrak alınabileceğinden bahsedilebilir. Ancak tüm bunların okul dışında hatırlanma ihtimali oldukça düşük olduğundan farklı uygulamalarla kalıcılığı artırılmalıdır (İstanbul, 11). Değerler eğitimi aktarmak için kullanılacak tekniklerden biri de öğrencilerin konuya hazırlanarak derse gelmeleridir. Öğrenciler üzerinde çalıştıkları konuyu sınıfta öğrencilere aktarır. Bu şekilde öğrenci hem hazırlanırken hem de aktarırken öğrenir. Öğrencilerde kendi arkadaşlarından birinin anlatımını daha dikkatle dinler (İstanbul, 5). Tiyatro ve drama (İstanbul 2) etkinlikleri ile değerler eğitimi dersi daha etkili işlenebilir (İstanbul, 6). Bunların yanında

öğretmenin değer eğitimindeki en önemli fonksiyonlarından biri rol model olmasıdır. Öğrenciye sigara içmenin zararlı bir şey olduğunu anlatmak için öncelikle öğretmenin sigarayı içmemesi gerekir (İstanbul, 7, 8). Öğretmen, öğrenciye aktarmak istediği değerleri, okulda, ailede ve sosyal ortamda, kısacası hayatının her alanında bizzat yaşamalı (İstanbul, 8) bir davranışı öğrencide tutuma dönüştürmek için öğrencinin ruhuna dokunmalıdır (İstanbul, 11).

Araştırmaya katılan Değerler ve Normlar öğretmenlerine göre Aşağı Saksonya eyaletinde Değerler ve Normlar derslerinde öğretim planları esas alınırken kullanılan yöntem ve tekniklerde herhangi bir sınırlama bulunmaz. Öğretim planları diğer derslerde olduğu gibi Değerler ve Normlar derslerinin işlenmesinde etkin olarak kullanılır. Öğretmenler öğretim programı ile ders kitapları arasında ve yeterliklerin aktarımında koordinasyonu sağlar. Elbette öğretim programına tamamıyla uyulduğunda öğrencilerin bazı soruları cevapsız kaldığından, derslerde ilgi ve heyecan da uyandırmak için farklı yöntemlere başvurulur (Hannover, 7). Değerler ve Normlar derslerinin soyut kavramların ve faydacı değerlerin öğretimini esas alması, uygulama ağırlıklı yaklaşımın benimsenmesi en belirgin özelliğidir (Hannover, 6). Öğrencilerle dünya kültürüne önemli katkıda bulunan düşünürler hakkında konuşmalar gerçekleştirmek değerler aktarımını olumlu etkileyebilir (Hannover, 1). Öğrencilerin kimi zaman yalnız başlarına çalışmaları, bilgi sahibi olmaları teşvik edilmelidir. Öğretmenin, değerler eğitiminde aktarmaya çalıştığı konuların çoğu öğrenciler tarafından bilinen konulardır. Öğretmenin tahtaya yazdığı şeyler çoğu zaman önceden bilinen bilgiler olabilir. Bu nedenle öğretmen, öğrencilere konunun kavratılması açısından konuyla ilgili farklı metotlar kullanabilir. Araştırmaya katılan öğretmenlere göre takım olarak gerçekleştirilen grup çalışması (Hannover, 9, 10, 13) ve proje çalışmalarından faydalanılabilir (Hannover, 9). Bu kapsamda öğrenciler afişler yapabilir, rapor hazırlayabilir, birbirleriyle veya birbirlerine karşı grup oluşturup takım olarak çalışabilir (Hannover, 10). Ortak çalışmaların yürütülebilmesi için çocuklara zaman verilebilir, partnerleri ile nasıl çalışmaları gerektiği öğretilir. Kişi birini sevmese de ona saygı göstermeyi öğrenmesi için sadece arkadaşlarıyla değil arkadaş olmadıkları kişilerle de çalışması sağlanabilir. Öğrenci diğerlerine karşı da arkadaşça davranmalı, saygılı olmalıdır. Bu davranışları yaparken de bunları neden yaptığını sorgulamalı, toplum ile başarılı bir iletişim sağlamak için ortalama bir düzeyde saygılı olmayı öğrenmelidir (Hannover, 6). Öğrenciler birbirleriyle ortak çalışırken

arkadaşlarıyla birlikte çalışmaz ve onlarla uyumlu davranışlarda bulunmaz ise başarısız olacağını da kavramalıdır (Hannover, 12). Münazara tekniği uygulanırken de bu durum göz önünde tutulmalıdır. Münazara tekniğinde sınıf iki gruba ayrılır. İki grup kendi arasında tartışmaya başlayıp her grup kendi fikrini savunur (Hannover, 8).

Araştırmaya katılan öğretmenlere göre Değerler ve Normlar derslerinde sadece bir metottan bahsedilemez (Hannover, 6, 8, 9, 14). Küçük yaştaki öğrenciler için özellikle kendi kendilerine yapma ve kendi kendine tecrübe etme ve öğrenme etkili yöntemler arasındadır. Öğrencinin kendi kendine bir şeyler yapması, denemesi, test etmesi, üzerinde düşündükten sonra bu yaptığı şeyi neden yaptığını sorgulaması, fayda ve zararlarını düşünmesini sağlar. Küçük yaşlarda öğrenciler somut davranış ve uygulamaları daha kolay kavrarlar. Yaşları ilerledikçe soyut kavramları anlamaları kolaylaşır ve teorik düşünme yeterliğine erişirler. Kişinin yeteneklerinin farkına varması, doğru yolun ne olduğu, doğru olanı yaptığında kanun karşısındaki durumunun ne olacağı gibi sorular ileri yaşlardaki öğrencilerin ilgisini çeker. Direk olarak Yunancadan olmasa da tercüme eserler üzerinden filozofların eserlerini okuyabilir, okuduklarını başarılı bir şekilde analiz edebilirler (Hannover, 6). Kimi zaman öğretmen, öğrencilerin üzerinde düşünebileceği ve konuşabileceği metinler seçerek öğrencilere dağıtabilir yahut analiz etmeleri için bir film (Hannover, 2, 4, 7) izletebilir. Örnek olarak sınıfta izletilen bir Hindistan filminden söz edebilir. Bir kız çocuğunun futbolcu olma arzusunun işlendiği filmde ebeveynlerinin itirazına, kızlarını evlendirmek istemelerine rağmen ısrarla bu kız çocuğunun futbolcu olmak istemesi değer çatışmasına örnek olarak gösterebilir. Aile ve kızın değerlerinin farklı oluşu değerlerinin yanlış olduğu anlamına gelmez. Beşinci sınıf öğrencileriyle gerçekleştirilen bu etkinlikle birlikte öğrenciler bireylerin farklı değerlerinin olabileceğinin farkına varabilir. Bir diğer uygulama ise çocuklarla birlikte okul dışına geziler düzenlenmesidir. Okul dışında bir Budist merkezine ziyaret yapılabilir. Doğal olarak bu mekânda farklı inanç ve yaşam şekilleri gözlemlenebilir. Diğer kültürlerin neden farklı yaşam şekillerine sahip oldukları anlaşılır. Tabi ki öğrenci bu geziden bir sonuç çıkarır, kendi değerleri ile karşılaştırır ve üzerinde düşünme fırsatını yakalar (Hannover, 3, 4, 8). Okul dışı öğrenme alanları konuların içeriğini de zenginleştirebilir. Yine İslam konusu işlendiğinde bir camiye ziyaret gerçekleştirilebilir. Ya da Yahudilik işlenirken sinagoga gidilebilir. Cami ve sinagoglardaki insanlar çocuklara bir şeyler anlatabilir. Bu sayede öğrenciler farklı din ve kültürleri tecrübe edebilir. Dini ibadet

yerleri, hangi dine ait olursa olsun genellikle otantik bir ortamın olduğu yerlerdir. Bu ortamlarda edinilen tecrübeler kapsamında öğrenci yanlış bildiklerini sorgulamaya başlayabilir, bilmediklerinin de farkına varabilir. Öğrencilerin grup halinde o mekânlarda bulunmaları, merak ettikleri konuları sormaları genel anlamda olumlu sonuçlar doğurabilir. Bu şekilde Değerler ve Normlar derslerinde Müslüman öğrenciler veya herhangi bir dine inanmayanlar birbirleriyle bir grup ortamında etkileşimde bulunma fırsatını yakalar (Hannover, 8). Okul içerisinde genellikle teorik ve kavramsal bilginin verildiği göz önünde bulundurulduğunda öğrencilerin kavrama ve davranış becerilerinin geliştirilmesi için okul dışı faaliyetlerin önemi daha da artar. Okul dışındaki öğrenme mekânlarının ziyaret edilmesi neticesinde öğrenciler farklı kültür ve inanca sahip insanların düşünceleri ve yaşamları hakkında bilgi elde eder (Hannover, 8).

Araştırmaya katılan Değerler ve Normlar öğretmenlerine göre, sınıfta öğretilmesi gereken değerler aktarılırken öğrencilerin hazırbulunuşlukları ve varsa öğrencilerin talepleri dikkate alınmalı, kullanılacak yöntem ve teknikler bu doğrultuda hazırlanmalıdır. Kimi zaman öğrenciler farklı değerlerin öğretilmesini talep edebilir. Bu durumda öğretmen, onların fikirlerini desteklemeli, onlara “Niçin” sorusunu yönelterek kendi değerlerini ifade etmeleri ve temellendirmelerini sağlamaya çalışabilir. İlaveten derslerde okunan parçalardan hareketle insanın yalnız yaşamaya uygun bir varlık olmadığı bu nedenle bir topluma ihtiyacı olduğu da vurgulanmalıdır. Böylece derslerde birçok farklı düşüncenin ifade edilmesi sağlanabilir ve bu konuların tartışılması için uygun bir ortam oluşturulabilir (Hannover, 3). Bu kapsamda öğrencinin hoşlanmadığı ve karşıdakinin yapmasını istemediği bir davranışı karşıdaki kişiyi incitmeden ifade edebilmesi öğretilmelidir. Böyle bir durumla nasıl başa çıkılacağı hakkında fikir yürütülür, en uygun çözüm aranır, karşıdaki incitilmeden tartışmanın nasıl yapılacağı uygulamalı olarak gerçekleştirilir (Hannover, 2). Ayrıca öğrenci bir durumu ifade edebilmeli, farklı durumlarda nasıl bir tavır alması gerektiğini öğrenmeli, tahmin yürütebilmelidir. Bu doğrultuda fiili olarak drama tekniğiyle olayı yaşayabilir ve kendisini ifade edebilir. Burada önemli olan sadece bir uygulamanın veya işin içerisinde yer almak değil aynı zamanda düşünme becerisi de kazanmak olmalıdır. Bazı durumlarda öğrenciler uyum güclüğü de çekebilir, nasıl bir tavır alması gerektiğini bilemeyebilir. Örneğin Gymnasium okullarına başlayan öğrenciler küçük yaşta olmalarının dezavantajını yaşarlar. Çünkü bu okullar belli bir

başarının mutlak anlamda yakalanması ve devam ettirilmesi koşuluyla öğrencilere eğitim vermektedir. Öğrenciler notlarını belirlenen düzeyde tutma başarıları göstermedikleri takdirde daha alt seviyedeki bir okula gönderilirler. O açıdan Gymnasium okuluna gelen beşinci sınıf öğrencisi çok stresli olabilir. Geldikleri okullarda en başarılı öğrenciler olduklarından burada da bu başarıyı yakalamayı hedeflerler. Fakat bu her zaman mümkün olmayabilir. Değerler ve Normlar derslerinde bu streslerin konuşulması için uygun ortam mevcuttur. Öğrenme ipuçları verilir ve onları cesaretlendirici konuşmalar yapılır. Sizce insana cesaret veren şey nedir? En iyi olabilmek için dikkat edilmesi gereken husus nedir? İnsan hayatındaki diğer önemli şeyler nelerdir? Soruları ile düşünceleri sağlanır (Hannover, 6).

Araştırmaya katılan Değerler ve Normlar öğretmenleri bireyin nasıl davrandığını ortaya koymak, daha yalın bir şekilde izlemek, kimin iyi kimin kötü olduğunu anlamak, kimlerin daha üstün becerilere sahip olduğunu belirlemek için dört köşe metodunu önermektedir. Her bir köşe bir ifadeyi temsil eder. Bu teknikle öğrencinin hangi fikri kabul ettiği ve hangi fikre karşı çıktığı anlaşılır. Afişlerden yararlanma veya tahtaya soruların yazılması bu tekniğin uygulamaları arasındadır. Antisemitizm ne demektir? Nasyonal sosyalizm nedir? vb. sorular yöneltilir. Öğrenciler ayrıca tartışmalar yapabilir, tartışmada savunma ve saldırı argümanlarını oluşturabilir, bir fikri kabul etme veya reddetme yeterliliğini kazanabilirler. Dört köşe tekniğinde, bireysel olaylar, vaka örnekleri tartışılabilir, önemli noktalara dikkat çekilebilir (Hannover, 14). Tolerans, saygı değeri kapsamında „Tartışma turu” tekniği de herkesin kendi fikrini dile getirdiği herkesin konu üzerinde konuşabildiği bir tekniktir. Kişiler birbirlerine saldırmazlar. Bu teknikle aynı zamanda öğrencilerin neyi taklit ettiklerini anlamak mümkün olur. Derslerin sonunda öğrencilerden alınan geri bildirimler ayrıca değerlendirilir. Öğrenci, hiçbir baskı altında kalmadan iyi veya kötü olanı dile getirebilir. Değerlendirme yapma ve eleştiride bulunma öğrencilere kazandırılması gereken beceriler arasındadır (Hannover, 11). Böylelikle öğrenci kendi çevresine de duyarlı, toplumdaki normları göz önünde bulunduran ve topluma faydalı bir birey olabilir. Tabii burada öğrenci kendi bakış açısını oluşturmalı, gerektiğinde fikrini savunmaktan kaçınmamalıdır. İnsan iradesi kişiye bir tercih hakkı verir. Öğrencilerin de bir hak ihlali karşısında kendi haklarını öğrenmesi hayati önem taşır. Öğretmenin bu konulardaki tutumu, örnek davranışı öğrenciyi etkiler. Öğrenci pozitif anlamda desteklendiğinde, kendine güveni artar, kendi değerlerinin farkına varır,

değerlerini savunarak canlı tutar. Ancak dokuzuncu ve onuncu sınıflarda yapılan tartışmaların beşinci ve altıncı sınıfta yapılmamasına dikkat edilmelidir (Hannover, 8).

Öğrencilere değerlendirme yapma eleştiri yapma ve sorun çözüme becerilerinin kazandırılmasına yönelik olarak ortaokullarda haftalık iki kez rehberlik dersleri yapılır (Hannover, 2). Bu derslere başlanmadan önce uygun vakit olması halinde sınıfta gönüllü öğrencilerle pasta yapılabilir, aileleri hakkında konuşmak gibi etkinlikler de yapılabilir. Tabi bu etkinliklere katılım önceden belirtildiği gibi tamamen öğrencinin arzusuna bağlıdır. Bu dersleri genellikle sınıf öğretmenleri gerçekleştirir. Dersler teorik anlayışla değil uygulama ağırlıklı olarak işlenir. Rehberlik derslerinde sorunlar, anlaşmazlıklar, çözümsüzlükler ele alınır. Örneğin iki öğrenci arasında meydana gelen bir tartışma, bir anlaşmazlık konu edilir. Üzerinde konuşulacak konular öğrencilerle yapılan istişareyle belirlenir. Öğretmenin talebiyle üzerinde karar kılınan hususların sebepleri anlaşılmaya çalışılır. Genellikle sorunun nedeni anlaşıldıktan sonra bir çözüm üretilir. Bu tekniğin işlevselliği üst düzeydedir. Bu yöntem genellikle öğrenciler arasındaki uyuşmazlık ve anlaşmazlık durumlarında kullanılır. (Hannover, 2). Öğrenci merkezli yaklaşıma uygun olarak bu derslerde öğrenciler aktif rol alırlar. Öğretmenler yönlendirme, yönetme ve yürütme işlevini yerine getirir.

Araştırmaya katılan Değerler ve Normlar öğretmenlerinin derslerde rol model olması eğitimin en önemli esasları arasında görülür. Öğrencilerin yaşlarının küçük olması, “Vorbild” model alabilecekleri birine olan ihtiyaçlarını daha da artırmaktadır. Bu nedenle öğretmenin teneffüste öğrenciler ile nasıl zaman geçirdiğine dikkat etmesi, Öğrencilere karşı “teşekkür ederim” ve “rica ederim” gibi kelimeleri bizzat kullanması öğrencilerin bu yöndeki ihtiyaçlarını giderebilir (Hannover, 2). Öğretmen, öğrenciye saygı duyduğunu onu bir birey olarak kabul edip muhatap aldığını hissettirmelidir. Sabahları günaydın diyerek, onlara kapıları açarak bunu yapabilir. Tabi bu davranışların bir diğer anlamı da öğrencinin de aynı davranışı, aynı tutumu sergilemesi gerektiğidir. Bu bağlamda öğretmene düşen görev insanların birbiriyle iyi geçinmelerini sağlayacak aktarımlarda bulunmak olmalıdır (Hannover, 12). Öğretmenler Değerler ve Normlar derslerinde kendi tecrübelerini de aktarabilir. Öğrencilere tecrübelerini aktarırken öğrencilerin özel yaşantısıyla ilgili durumlarının sınıf ortamında konuşulmasını da engellemelidir. Doğru olan sorunlu öğrencilerle birebir konuşarak tecrübelerini aktarmasıdır. Örneğin anne ve babası boşanmış bir

öğrenciye kendi tecrübelerini aktarabilir. Ancak burada çok dikkatli olmalı, öğrenciyi olumsuz etkileyecek ifadelerden kaçınmalıdır. Mesela ona kendini nasıl hissediyorsun diye bir soru sorması doğru bir davranış olmayabilir. Ayrıca öğrencilerin hayatlarındaki önemli olaylar ortaya konulabilir, buna dikkat çekilebilir, onların kendilerini tanıtımalarına fırsat tanınabilir. Bu tanıtım etkinliği bir grup içerisinde, bir iş birliği çalışmasında veya tüm sınıfın önünde gerçekleştirilebilir (Hannover, 6). Öğrencilerin anlatımlarına ek olarak farklı örneklerle, farklı hikâyelere, hareketli resimlere, filmlere, film bölümlerine yer verilebilir (Hannover, 7, 11). Bu yöntem öğretmenler tarafından oldukça etkili görülmektedir. İzletilen bir film hakkında öğrencilere değerlendirme yapma fırsatı tanınması, film hakkında tahtaya sorular yazılması öğrencinin düşünme becerisini geliştirir. Genellikle bu yöntem, öğretmen ve öğrenciler tarafından severek uygulanmaktadır. Öğretmenin etkinliklere karar verirken öğrenci katılımını benimsemesiyle öğrenciler örnekler ve ikilemler üretebilir (Hannover, 11). Çocuklarda duygudaşlık ve anlayışın gelişmesi açısından resim materyallerinden de faydalanılabilir. Çocuklarla birlikte yapılan bir aktivite onları motive edebilir. Bir belgesel veya bir film öğrencilerle birlikte izlendiğinde öğrencilerle daha iyi bir iletişim de kurulabilir. Bu sayede öğrencilerin duygudaşlık kurma becerileri gelişir, kendi fikirlerinde ısrarcı olmaktan da vazgeçebilirler (Hannover, 7).

Öğretmenler, metin okuma (Hannover, 6, 7), gazete makalelerini inceleme, birine mektup yazma, tartışma, işbirlikçi çalışma tekniğiyle öğrenciye farklı bakış açısı kazandırmayı amaçlar. Metin okumayı sevmeyen çocuklarla konuşarak onların kendisini ifade etmesini sağlar, bu sayede öğrenci farklı sosyal yapıları dikkate alır. Bu kapsamda mülteci sorunu bazı derslerde işlenir. Başka ülkelerden farklı kültürlere sahip öğrencilerin uyumları hakkında tartışmalar yapılır. Mültecilerin karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunların Almanya'da meydana getirdiği etki derste işlenir. Öğretmenler bu konuya ayrı bir ilgi göstermektedir. Değerler ve Normlar derslerinde kimi zaman bu şekilde politik konular da işlenebilmektedir. Ancak politik konular işlenirken dikkatli olunmalı, konuşmanın nerede biteceği belirlenmelidir. Aksi takdirde tehlikeli durumlar ortaya çıkabilir. Değerler ve Normlar dersleri politika ile içi içe olduğundan bu tür politik konular işlenmektedir (Hannover, 8). Değerler eğitiminde işlenen bir diğer önemli konu ise dindir. Hem değerler eğitimi dersi hem de din dersi sürekli olarak işlenir ve sabittir. Aslında öğretmenler temelde değerler

eğitiminin din dersinin omurgası üzerine kurulu olduğunu belirtmektedir. Günümüzde insanların birbiriyle nasıl beraber yaşadığı, birbirlerine karşı ne kadar tolerans gösterdikleri, karşılıklı saygıyı ne şekilde gösterdikleri çoğunlukla değerler eğitimi derslerinde konuşularak, bir metin üzerinde çalışılarak, türkülerden bahsedilerek, filmler gösterilerek işlenebilir (Hannover, 9).

Araştırmaya katılan Değerler ve Normlar öğretmenlerine göre yöntem ve etkinlikler içerisinde en dikkat çekici ve en çok uygulanan teknik dramadır (Hannover, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14). Bu kapsamda çocuklara belli roller verilir. Öğrenciler bu sayede iyi ve kötü karakterleri canlandırma olanağı bulur. Netice itibariyle çocuğa bir rol verilir ve o role uygun davranışta bulunması beklenir. Böylece Değerler ve Normlar derslerinde sadece düşünme yahut konuşmaya değil, farklı bir rol üstlenerek farklı karakterleri canlandırması teşvik edilir (Hannover, 1, 4, 6, 7). Farklı yöntem ve tekniklerin yanında dikkat çekici unsurlardan biri de öğrencilerin oturma düzenlerine karışılmamasıdır. Dolayısıyla öğrencilerin her birinin ayrı ayrı yerlerde oturmaları yadırganmaz, bu konuda öğrenciler serbest bırakılır. Zira öğrencilerin istedikleri yerlerde oturmalarının ders ile bir ilgisi olmadığı belirtilmektedir (Hannover, 2). Diğer husus da öğrencilerin zamana riayet etmelerine, dakik olmalarına özel önem gösterilmesidir. Öğrencilerin derslere zamanında gelip gelmediği kontrol edilir. Derse geç gelmeyi alışkanlık haline getiren öğrenciler uyarılır. Yanlış davranışın devam etmesi durumunda bazı yaptırımlar da uygulanır (Hannover, 2).

4.3.5.1. Yöntem ve Tekniklerin Karşılaştırılması

Tablo 4-23: Araştırmaya katılan öğretmenlere göre değerler eğitiminde uygulanan yöntem ve teknikler

<i>Araştırmaya Katılan Sosyal Bilgiler Öğretmenleri</i>	<i>Araştırmaya katılan Değerler ve Normlar Öğretmenleri</i>
Örnek olay incelemesi (1, 3, 2, 9, 13, 9)	Drama tekniği (1, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14)
Anlatım Yöntemi (2, 3, 4, 11)	Film izletme (2, 4, 7, 9, 11)
Rol model yöntemi (7, 8, 11)	Grup çalışması (9, 10, 13)
Yaparak yaşayarak öğrenme (1, 3)	Okul dışı geziler (3, 4, 8)
Drama (2, 6)	Tartışma (2, 3, 8)
Kulüp çalışmaları (11)	Metin okuma (6, 7, 9)
Afiş hazırlama (10)	Yalnız çalışma (6, 9)
Rapor hazırlama (10)	Rol model yöntemi (1, 2)
Okul dışı geziler (1)	Afiş yaptırma (10)
	Rapor hazırlatma (10)
	Proje çalışmaları (9)
	Dört köşe tekniği (14)
	Tartışma turu (11)
	Münazara (8)
	Makale inceleme (8)
	İşbirlikli öğrenme (8)
	Serbest oturtma (2)
	Mektup yazma (8)

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine göre değerler eğitiminde en çok vurgulanan teknik “örnek olay incelemesi” iken araştırmaya katılan değerler ve Normlar dersinin öğretmenlerine göre en önemli görülen teknik “drama”dır. Öğretmenlerin rol model olması yöntemi her iki öğretmen grubu tarafından vurgulanmaktadır. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin örnek olay incelemesinin ardından en çok anlatım yöntemini vurguladıkları buna karşın Değerler ve Normlar öğretmenlerinin drama tekniğinden sonra en fazla film izletme, okul dışı geziler ve grup çalışmalarına dikkat çektikleri anlaşılmaktadır. Sosyal Bilgiler dersi öğretmenlerinin üzerinde durdukları yaparak yaşayarak öğrenme yöntemi ve kulüp çalışması tekniğinin Değerler ve Normlar öğretmenleri tarafından dile getirilmediği görülmektedir. Değerler ve Normlar öğretmenleri tarafından birden fazla öğretmen

tarafından vurgulanan tartışma, metin okuma ve yalnız çalışma tekniklerinin Sosyal Bilgiler dersinin Öğretmenleri tarafından dile getirilmediği görülmektedir. Afiş hazırlama ve rapor yazdırma teknikleri her iki öğretmen grubu tarafından birer kez vurgulanmaktadır. Değerler ve Normlar dersinin öğretmenleri tarafından birer kez vurgulanan dört köşe tekniği, tartışma turu, münazara, makale inceleme, işbirlikli öğrenme tekniklerinin Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından dile getirilmediği görülmektedir. Drama tekniğinin her iki öğretmen grubu tarafından eşit derecede olmasa da önemli görüldüğü anlaşılmaktadır. Sosyal Bilgiler dersi öğretmenlerinin değer eğitimiyle ilgili Değerler ve Normlar öğretmenlerine göre daha az yöntem ve teknik kullandıkları görülmektedir. Bunun nedenlerinden biri Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin normalde derste kullandıkları yöntem ve teknikleri değerler eğitimiyle ilişkilendirmede güçlük yaşanması olarak belirtmek mümkündür. Değerler ve Normlar öğretmenlerinin daha fazla yöntem ve tekniklerden bahsetmesi ise Değerler ve Normlar dersinin Aşağı Saksonya eyaletinde işlenmesine bağlanabilir.

4.3.6. Araştırmaya Katılan Öğretmenlere Göre Değerler Eğitiminde Yararlanılan veya Önerilen Materyaller.

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine göre değerler eğitiminde kullanılan materyaller, dersin içeriğine, dersin süresine ve dersin işlendiği ortama göre farklılık gösterebilir. Görsel materyaller ve slaytlar derslerde sık kullanılan materyaller arasındadır. İnternet ortamında bulunan dersin içeriğine uygun görseller kullanılarak veya küçük bir video (İstanbul, 2, 9, 13) izlettirilip etkinliklerle desteklenmesi derslerde ilgiyi artırabilir (İstanbul, 2). Değerler, soyut kavramlardan oluştuğu için derslerde akıllı tahta (İstanbul, 4, 5, 9) veya projeksiyon (İstanbul, 5) kullanımı değerlerin somutlaştırılmasına yardımcı olabilir. Öğrencileri teorik derslerin soyutluğundan kurtarmak derse olan ilgiyi de arttırabilir. Pratik uygulamalar genel anlamda dikkat çekicidir (İstanbul, 4).

Değerler eğitiminde herhangi bir materyal kullanmayan öğretmenlerin bulunması (İstanbul, 7, 10, 12) gibi öğretim programı içerisinde yer aldığı kadarıyla değerler eğitimi konularına yer veren öğretmenler de bulunmaktadır (İstanbul, 12). Ancak akıllı tahtaların dağıtımı tamamlandığında bu tahtaların kullanışlı materyaller arasına girmesi sağlanabilir (İstanbul, 7). Bunun yanında derslerde kullanılan fotoğraf,

kısa hikâyeler veya güzel sözler derste işlenen konuların anlaşılmasını kolaylaştırır (İstanbul, 13).

Araştırmaya katılan Değerler ve Normlar öğretmenlerine göre değer eğitiminde yararlanılan en önemli materyal kitaplardır (Hannover, 1, 2, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14). Ancak kitaplar, en öncelikli materyal olarak kullanılmasına rağmen yeterli görülmez. Çok sayıda ve çok çeşitli Değerler ve Normlar ders kitapları mevcuttur (Hannover, 5, 10). Birben fazla yayınevi tarafından bastırılan farklı ders kitapları bulunur. Kimi zaman derslerde iki kitap kullanılır. Kitabın yeterli görülmediği durumlarda sosyal etkinlikler ve farklı materyaller tasarlanır. Öğretim programına rağmen öğretmenler kitap seçiminde tamamen bağımsız olduklarından istedikleri Değerler ve Normlar kitabını derste işleyebilirler (Hannover, 5). Değerler eğitimi dersinde, “Lebenswert” (Hannover, 9, 10), “Leben Leben” (Hannover, 9, 10) ve Wege Finden “(Hannover, 13) adlı kitaplar Hannover şehrinde en çok tercih edilen kitaplar arasındadır. Bunun yanında din dersi kitabından da yararlanır (Hannover, 9). Öğrencilerin herhangi bir kitabı satın alma zorunluluğu yoktur. Farklı sınıflarda işlenen derslerde ideal bir kitaptan söz etmek imkânsız olsa da kitabın öğrenci tarafından istenip istenmediğine de dikkat edilir. Öğretmenler çoğunlukla çok çeşitli kitapların konuyla ilgili bölümlerinden faydalanır. Bazı öğretmenler evlerinde buldukları birçok kitabın bazı bölümlerinin fotokopilerini çekerek okulda materyal olarak kullanır. Değerler ve Normlar dersine uygun bir kitap bulmanın zorluğu kişinin kendini mutlu hissedeceği bir kitabın seçilmesiyle aşılmaya çalışılır. (Hannover, 10, 11,). Kitapların dışında öğrencilerde bulunan materyallerde kullanılır. Tabi ki çocukların bu noktadaki ilgileri de önemsenir. Öğretmenler, gerek duyduklarında öğretim programının dışına koyabilir. Dersi işlerken kendi iradesi ve tecrübesini ön plana çıkarabilir. Kimi zaman konuyla ilgili materyal bulunmasa da alternatif materyallerden yararlanabilir (Hannover, 2). Değerler ve Normlar dersinin içeriğinden dolayı çok farklı alternatif materyaller bulunabilir. Bir film izletilebilir, kısmen felsefi metinlerden yararlanılabilir. Bu sayede öğrencilerin doğruyu görmeleri sağlanmaya çalışılır. Bazı örneklerden yararlanmak öğrencilere farkındalık kazandırabilir (Hannover, 3).

Araştırmaya katılan Değerler ve Normlar öğretmenlerine göre okullarda değerler eğitimiyle ilgili pek fazla materyal olduğu söylenemez. Öğretim programı ve

ders kitabı dışında diğer materyalleri öğretmenler kendi bilgi ve becerilerine göre temin ederler (Hannover, 4). Değerler ve Normlar öğretmeni olarak öğretici bir eser seçmek kolay değildir. Öğretim programı, ders kitabı ve yönergelerin kullanımını dersin daha kolay işlenmesini sağlar. Ancak bu bağımlılığın sınırının da özenle belirlenmesi gerekir. Zira bu ders belli konularda özgür olmayı gerektirir. Öğretmen yeniliklere ve farklılıklara açık olmalıdır. Kendi yaşantısında ilgisini çeken materyalleri ve güncel olayları derslerde işleyebilir (Hannover, 6). Düşünme becerilerini arttıran materyallerden biri de ders kitaplarındaki görsellerdir. Görsellere yer verilmesi öğrencilerin ilgisini artırır. Kitapta yer alan metinler, anlaşılması zor metinler değildir. Bunun dışında öğretmenlerin materyaller ve dersin işleyişi hakkındaki özgür karar verme yetkisi vardır (Hannover, 7). Örneğin insan hakları temelinde bir değerler eğitimi benimseyen öğretmen insanlara eşit davranma, onların dini hakları ve kökeniyle ilgili konuları işler. Bu anlamda insan hakları da bir materyal olarak kullanılır (Hannover, 12).

Araştırmaya katılan Değerler ve Normlar öğretmenleri ders öncesinde yapılan hazırlıkların ve kullanılan materyallerin diğer öğretmenler ile paylaşılması gerektiğini belirtmektedir. Özellikle bazı sitelerde çok fazla materyal bulmak, bazı çalışma yapraklarından faydalanarak derste farklılık oluşturmak mümkündür. Derslerin monoton işlenmesi öğrenci için çok sıkıcı olabilir. Değerlerin soyut niteliği göz önünde bulundurulduğunda derste farklı materyallerin kullanımının önemi daha iyi anlaşılır. Öğrencide derse yönelik bir merakın oluşturulması bu dersin en önemli hedeflerinden biridir. Öğrenci, bildiklerinin yetersiz olduğunu ve daha fazla şey öğrenmesi gerektiğini hissetmelidir. Bu hislerinin oluşabilmesi için en etkili yol olarak öğrencilere ders kapsamında sorular yöneltilir. (Hannover, 11).

4.3.6.1. Kullanılan veya Önerilen Materyallerin Karşılaştırılması

Tablo 4-24: Değerler eğitiminde kullanılan materyaller

	Araştırmaya Katılan Sosyal Bilgiler Öğretmenleri	Araştırmaya Katılan Değerler ve Normlar Öğretmenleri
<i>Değerler eğitiminde kullanılan materyaller</i>	Akıllı tahta (4, 5, 9)	Değerler ve Normlar ders kitapları (1, 2, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14).
	Videolar (2, 9, 13)	
	Projeksiyon (5)	
	Görseller (2)	Din dersi kitabı (9)
	Fotoğraflar (13)	Öğretim programı (6)
	Slaytlar (2)	Yönergeler (6)
	Kısa hikâyeler (13)	İnternet yayınları (11)
		Görseller (7)
		Çalışma yaprakları (11)
		Filmler (3)
	Felsefi metinler (3)	

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri değerler eğitiminde kullanılan materyal olarak en fazla akıllı tahtaları vurgularken, Değerler ve Normlar dersi öğretmenleri en fazla ders kitaplarından faydalandıklarını belirtmektedir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin kullandıkları veya önerdikleri slayt, kısa hikâyeler, yansıtım cihazı ve videolar gibi materyallerin Değerler ve Normlar öğretmenleri tarafından vurgulanmadığı görülmektedir. Görseller ise her iki öğretmen grubu tarafından vurgulandığı görülür. Değerler ve Normlar öğretmenlerinin doğal olarak ders kitaplarından faydalandıkları görülmektedir. Ayrıca derse göre hazırlanmış öğretim programı ve yönergeler kullanılan diğer materyaller arasındadır. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında değerlere yer verilmesine rağmen öğretmenlerin buna yönelik bir vurgulamalarının olmaması ve yönergelerden bahsetmemeleri dikkat çekicidir. Değerler ve Normlar öğretmenlerinin filmler, felsefi metinler, çalışma yaprakları ve internet yayınlarından yararlanmalarına karşın; sosyal bilgiler dersi öğretmenlerinin bu materyallere değinmedikleri görülmektedir.

4.3.7. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Dünyada Değer Eğitimi Uygulamaları Hakkındaki Bilgi Düzeyleri

Araştırmaya katılan öğretmenlere göre durum değerlendirmesi yapılırken okulun içinde bulunduğu bölge, öğrencilerin ekonomik şartları, aile ve sosyal yapı dikkatle incelenmelidir. Öğrencilerin ekonomik sorunları giderilmeden, okulların fiziki şartları iyileştirilmeden, adaletten, hırsızlığın kötülüğünden bahsedilmesi, komşu haklarına saygı gösterilmesi gibi değerlerden söz etmek faydasız olabilir(İstanbul, 3). Okullarda insani değerlerin hemen hepsi bir ölçüde anlatılmasına rağmen çocuğun yaşadığı hayat davranışlarını farklı yönde etkileyebilmektedir. Okulda verilen eğitimin işlevsel olabilmesi toplumun gelenekleri, tarihi, sosyal yapısı, sosyal çevresi ve özellikle de doğal çevresiyle uyum sağlaması, böylece öğrenciye aktarılması gerekir. Bireyin içerisinde yaşadığı toplum hakkında yeterli bir bilgiye sahip olmaması, toplumsal değerleri, gelenek ve göreneklere bilmemesi toplumsal yozlaşmaya neden olabilir (İstanbul, 5). Bu anlamda sosyal projelere yönelik uygulamalar etkili olabilir. Farklı etnik veya dinsel grupların yaşadığı yerlerde onlarla kaynaşmaya yönelik birtakım söyleşiler de etkili yöntemler arasında sayılabilir (İstanbul, 12). Gelecekte değerler eğitimi bekleyen ve hâlihazırda da etkili olan başka problemler yer almaktadır. Medyanın olumsuz etkisi, dizilerin kültürel yapı üzerindeki olumsuz etkisi, şiddet ve cinsel içerikli yayınların olumsuz etkileri bunlardan bazılarıdır (İstanbul, 13). Eğitim sisteminin yapısından ötürü derslerde değerler eğitimine sınırlı düzeyde yer verilmesi, öğrencide istendik davranışın meydana getirilmesi için bir fikrin dayatılması diğer olumsuz etkenlerdendir (İstanbul, 14).

Günümüz toplumları arasında iletişim ve etkileşim olanakları giderek artmakta ve bu etkileşimin etkileri eğitim sistemlerine de yansımaktadır. Bu çerçevede Türkiye’de değer eğitimi veren öğretmenlerin farklı ülkelerin değer eğitiminden ne denli haberdar oldukları anlaşılmalı çalışılmaktadır. Bu bağlamda öğretmenlerin büyük bölümünün farklı ülkelerdeki uygulamalardan habersiz oldukları anlaşılmaktadır (İstanbul, 1, 5, 6, 8, 9, 10, 13, 14). Ancak bazı öğretmenler farklı ülkelerin değer eğitimiyle ilgili uygulamalarını dile getirmekte, bu kapsamda Japonya iyi bir örnek olarak sunulmaktadır. Değerler eğitiminde gezi ve gözleme vurgu yapılarak Japon öğrencilerin ikinci dünya savaşında atom bombası atılan yerlere

götürülmeleri örnek gösterilmektedir. Bu uygulama neticesinde öğrencilerin, o tarihi olayı iyi bir şekilde kavraması ve yerinde yapılan gözlemlerle bilgi sahibi olması sağlanmaktadır (İstanbul, 2, 3). Japonya'nın yanında Finlandiya'daki eğitim sisteminin de bu anlamda öğrencilere iyi bir eğitim verdiği belirtilmektedir (İstanbul, 3). İngiltere'nin Londra şehrinde yaşayan ailelerdeki değer eğitiminden de bahsedilmektedir. Bu ailelerde çocuklara yeterince söz hakkı verildiği ancak bu söz hakkının da bir sınırının bulunduğu belirtilmektedir. Aile içinde bireyler birbirlerine karşı saygılı davranmakta, birbirlerinin davranış ve fikirlerine müdahale etmedikleri, bireyin olduğu gibi kabul edildiği aktarılmaktadır (İstanbul, 7). Amerika'da ise kopya çekmenin utanılacak davranış olduğu, vergi kaçırmanın ise büyük suç olduğu belirtilmektedir (İstanbul, 11). Bulgaristan'da okullarda birtakım ideolojilere dayanan bir eğitim sisteminin benimsendiği, okullarda "Etik ve ahlak", "Sosyoloji ve etik" adında derslerin verildiği belirtilmektedir. Bu derste evrensel boyutta ahlaki değerler tarihsel açıdan incelendiği, liselerde de evrensel anlamda değerler verildiği belirtilmektedir (İstanbul, 12).

Araştırmaya katılan Alman öğretmenlerin çoğunluğunun diğer ülkelerin değerler eğitimi uygulamaları hakkında çok fazla bilgi sahibi olmadıkları anlaşılmaktadır (Hannover, 1, 2, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 12, 14). Ama öğretmenlerin genel algısı İskandinavya ülkelerinde yani İsveç, Norveç, Finlandiya ve Danimarka'da değerler eğitiminin iyi verildiği yönündedir (Hannover, 1, 4, 5). Norveç ve İsviçre'de farklı bir model kullanıldığı, bu modele göre sınıfı, ders ve gruplara ayırmaya ihtiyaç duyulmadığı belirtilmektedir. Büyük bir birliktelikle işlenen derslerde öğrenci not ile baskı altına alınmamaktadır. Böylece öğretmen-öğrenci ilişkisi daha farklı bir boyuta taşınmakta, öğretmenler ile çok açık ve serbest bir şekilde iletişim kurulmaktadır. Almanya'da ise durum tamamıyla farklıdır. Notlara ciddiye atfedilip, başarı beklentisi yüksek tutulur. Bu yaklaşım kimi Alman öğretmenler tarafından olumlu karşılanmaktadır. Değerler eğitiminde durum daha da farklıdır. Zira öğrenciler okula gelirken değerleri de beraberinde getirmektedir (Hannover, 11).

Değerler ve Normlar öğretmenlerinden biri Nikaragua'da değerler eğitiminin verildiğini belirtmiştir. Ona göre bu ülkede öncelikle değerler belirlenerek eğitim verilmektedir. Bu ülkede farklı durumlar söz konusu olduğu için iyi bir örnek olmadığını da belirtmiştir (Hannover, 3). Diğer bir öğretmene göre Yahudi

toplumunda değerler eğitimi ocuk yaştan itibaren verilmesine karşın bazı ülkelerde değerler eğitimi dersleri yer almamaktadır. Bu ülkelerden biri olan Fransa'da laiklik rejiminin hâkim olmasından dolayı din ve devlet işleri birbirinden ayrı tutulmakta, değerler eğitimi resmi okullarda işlenmemektedir. Bu nedenle Fransa'da yaşayan halkın büyük çoğunluğu Katolik mezhebine mensup olmasına rağmen Hristiyanlık dini hakkındaki bilgilerinin çok sınırlı olduğunu aktarmaktadır (Hannover, 8). Fransa'da değer eğitimi kişinin inisiyatifine bırakılmakta, kişi kiliseye veya bir cemaate gidip orada ders almakta zgr bırakılır. Buna karşın Almanya'da laiklik rejimi benimsenmediği için değerler eğitimi okullarda verilmektedir (Hannover, 13). Almanya'da işlenen din dersleri aynı zamanda değer ve normları kapsamaktadır. Bu zellik iki alanın benzer özelliğine dayandırılır. Fransa'daki değer eğitimi bu kapsamda kimi alman öğretmenler tarafından olumlu karşılanmamaktadır (Hannover, 13). Türkiye hakkında ise yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmektedir. Almanya'da değerler eğitiminin verilmesi olumlu karşılanmakta, öğretmenler bu durumdan kaynaklanan memnuniyetlerini dile getirmektedir (Hannover, 13).

Araştırmaya katılan öğretmenlere göre son elli yılda değerler eğitimi belirgin şekilde değişikliğe uğramaktadır. İşlam dininde de devamlılığı olan bir değerler eğitiminden söz edilebilirken her dinde değerlerin farklı şekillerde işlendiği belirtilmektedir. İşlam, politize olmuş bir din olmadığı gibi dini öğretileri referans aldığından sürekli ve kalıcı etki oluşturduğu belirtilmekte, buna karşın Hristiyanlık dininde mevcut bazı ritüellerin başka alanları olumsuz etkilediği vurgulanmaktadır (Hannover, 9)

4.3.7.1. Dünyadaki Değer Eğitimi Uygulamalarına Yönelik Görüşlerin Karşılaştırılması

Tablo 4-25: Araştırmaya katılan öğretmenlerin diğer ülkelerdeki değer eğitimi uygulamaları hakkındaki görüşleri

	<i>Ülke</i>	<i>Uygulamalar</i>
<i>Araştırmaya Katılan Sosyal Bilgiler Öğretmenleri</i>	Japonya	Uygulamalı değer eğitiminin yapıldığı belirtilmektedir.
	Finlandiya	Eğitim sisteminin iyi olduğu düşünülmektedir.
	İngiltere	Londra'daki bir ailede iyi bir değer eğitimi verildiği belirtilmektedir.
	Amerika	Değerler eğitimi açısından kopya çekme davranışının utanç verici görüldüğü belirtilmektedir
	Bulgaristan	İdeolojiye dayanan bir eğitim sisteminin var olduğu, "Etik ve ahlak", "Sosyoloji ve etik" derslerinin işlendiği belirtilmektedir.
<i>Araştırmaya Katılan Değerler ve Normlar Öğretmenleri</i>	İsveç	Klasik sınıf uygulamasının olmadığı, iyi bir değer eğitimi olduğu belirtilmektedir.
	Norveç	Klasik sınıf uygulamasının olmadığı, iyi bir değer eğitimi olduğu belirtilmektedir.
	Danimarka	İyi bir değer eğitimi verildiği varsayılmaktadır
	Finlandiya	İyi bir değer eğitimi verildiği varsayılmaktadır
	Nikaragua	Değer eğitimi açısından kötü örnek olarak gösterilmektedir.
	Fransa	Değer eğitimi okullarda verilmemektedir

Araştırmaya katılan öğretmenlerin her iki gruptaki farklı ülkelerdeki değer eğitimi uygulamaları hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olmadıkları farklı tecrübelerden haberdar olmadıkları görülmektedir. Araştırmaya katılan sosyal Bilgiler öğretmenleri genel olarak Finlandiya'nın iyi bir sisteme sahip olduğunu dolayısıyla değer eğitimi sisteminde de iyi olduğunu düşünürken Değerler ve normlar öğretmenleri buna yakın görüşleri paylaşmakta, diğer İskandinavya ülkelerinde de iyi bir değer eğitimi verildiğini beyan etmektedir. Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri Avrupa ülkeleri dışında iki ülkeden örnekler verirken Değerler ve Normlar öğretmenleri Avrupa ülkeleri dışından Nikaragua'ya dair olumsuz bir değer eğitimine vurgu

yapmaktadır. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin Asya, Avrupa ve Amerika ülkelerine dair uygulamalardan bahsetmeleri dikkat çekicidir.

4.3.8. Araştırmaya Katılan Öğretmenlere Göre Değerler Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlar

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine göre Türkiye’de değerler eğitimi alanındaki sorunların ilkinin değer tanımı olmaktadır. Alanda değerle ilgili birçok tanım bulunmasına rağmen üzerinde anlaşılabilir ortak bir tanımdan bahsetmek henüz mümkün değildir. Tanımı üzerinde bir uzlaşma sağlanamayan kavramın içeriği ve odak noktasının belirlenmesi de güçleşmektedir (İstanbul, 6). Değer eğitiminin genel tanım sorununun yanında öğretmenler tarafından doğru anlaşıldığı da söylenemez. Bazıları çok belirsiz bir kavram olarak tanımlarken bazıları da alandaki kaynak yetersizliğinden dolayı anlamadığını belirtmektedir. Öğretmenin sosyal statüsü, yaşamı boyunca okuduğu kitaplar, değer yargıları ve yaşam tarzına göre bir değer anlayışı oluşmaktadır (İstanbul, 11). Farklı anlayışlar ve belirsizlikler değer eğitiminin nasıl verileceğiyle ilgili sorunları daha da artırmaktadır. Bağımsız bir ders olarak öğretim programı içerisinde yer almaması da bu durumun bir sonucu olarak görülebilir (İstanbul, 1, 12). Bağımsız bir ders kitabının olmayışı Sosyal Bilgiler kitapları içerisinde hak ettiği yeri almasına bir engel teşkil etmektedir. Ayrıca Sosyal Bilgiler dersi programına yoğunlaşma gereği değerler eğitimine gereken zamanı ayırmayı güçleştirmektedir (İstanbul, 1, 8). Liselere giriş sınavlarının yıllara dağıtılması ve öğretmenlerinde bu sınav tarihlerinden önce öğretim programında yer alan konuları işlemek zorunda kalması bunlardan sadece bir tanesidir. Diğer taraftan önemli bir sorun da değerlerin öğretim programı içerisinde ayrıntılı bir şekilde yer almayışıdır. Bu nedenle öğretmenler hangi yöntem ve tekniği kullanacağını çoğu zaman bilememektedir (İstanbul, 12). Zaman kısıtlaması sadece Sosyal Bilgiler derslerinde değil, İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından organize edilen değer eğitimi projelerinde de yaşanmaktadır. Bundan başka değer eğitimi uygulamalarında da süre sıkıntısı yaşanmaktadır. Mesela bir huzur evine yapılacak ziyaretin düzenlenmesinde güçlükler yaşanmaktadır. Bu nedenle de ders dışı geziler ya yapılmamakta yahut çok az kişinin katılımıyla gerçekleştirilmektedir (İstanbul, 10).

Sosyal Bilgiler öğretmenlerine göre okullarda farklı derslerde bir düzenden uzak işlenen değerler eğitimi dışında İl Milli Eğitim Müdürlükleri tarafından koordine

edilen değerler eğitimi projeleri bulunmaktadır. Ancak bu projenin işlevselliği de tartışmalıdır. Her ay için bir değer belirlenip okullarda işlenmesi öngörülmektedir. Aylık değer kapsamında okul idaresince öğretmenler görevlendirilmektedir. Okulda görevli olan tüm öğretmenlerin bu projelerde görevlendirilmeyip bazı öğretmenlerin görevlendirilmesi yadırganmaktadır (İstanbul, 9). Öğretmenlerin genel anlamda değer eğitimine bakışları pozitif olmakla birlikte uygulamaların gerçekleştirilmesi aşamasında rol almaktan çekindikleri belirtilmektedir. Öğretmenlerin değer eğitimi ile ilgili neler yaptıklarına dair düzenli bir kontrol mekanizmasının olmamasından dolayı da uygulamaların akıbeti çoğu zaman bilinmemektedir. Okullarda uygulanan Değerler Eğitimi Projelerinde yer alan öğretmenler zorunluluk gereği bu projelere katkı sunmaktadırlar. Değerler eğitimi projeleriyle ilgili öğretmenlerin yararlanacağı pek fazla belge ve materyal de bulunmamaktadır. Dolayısıyla öğretmenlerin değerler eğitimini severek yaptıkları da söylenemez (İstanbul, 2).

Öğretmenlerin dile getirdiği önemli sorunlardan biri de tüm okullarda ortak değerleri öğretmek zorunda olmalarıdır (İstanbul, 7). Buna göre değerler, okulun içinde bulunduğu bölgeye, öğrencinin ailesine ve sosyal çevresine göre değişebilmektedir. Örneğin İstanbul şehri Türkiye'nin birçok şehrinden göç almasına da bağlı olarak çok farklı kültürlere, yaşam şekillerine ve geleneklere ev sahipliği yapmaktadır. Bireyler şehir içerisinde kendi değerlerine, geleneklerine ve kültürüne uygun mekânları tercih etmekte ve yaşam alanları oluşturmaktadır. Farklı kültür ve gelenekler toplumun alt katmanlarına inildikçe artmaktadır. Değerler dersi anlatılırken öğrencilerden alınan dönütlerden farklı kültür ve değerler açık bir şekilde anlaşılmalıdır (İstanbul, 5,7). Ortalama on iki yıl süren eğitim hayatı boyunca doğru davranış kazandırılmaya çalışılmaktadır. Kötü davranışların iyi olduğunu söyleyen ve bunu öğrenciye kazandırmaya çalışan öğretmenden bahsetmek neredeyse imkânsızken tüm uğraşlara rağmen öğrencilerde doğru davranışların yeteri kadar oluşmaması yapısal bir sorun olarak görülmektedir. O halde buna yol açan etkenler araştırılmalıdır. En üst düzeyde eğitim alan bireylerin hırsız olmaları, toplumun değerlerine aykırı davranışta bulunmaları açıklanmaya muhtaç bir sorundur. Yahut nasıl olurda bir öğrenci onu eğiten öğretmenine karşı şiddet uygulayabiliyor? (İstanbul, 7).

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine göre değerler eğitiminin sadece okulla sınırlandırılması yanlıştır. Okul duvarları içerisindeki dünya ile duvarın

dışındaki dünya arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Öğretmenin, öğretim programları, ders kitapları ve pedagoji biliminin yardımıyla öğrencide davranış ve tutum değiştirmesinin neden bu kadar zor olduğu araştırılmalıdır. Sanal âlemin (İnternet) etkisinin sınırlandırılması, doğru kullanım kılavuzunun oluşturulması henüz mümkün olmamıştır. Sanal âlemin amacı dışında kullanıldığı maalesef bir gerçektir. Okulda yardımcı bir materyal olarak kullanılması mümkün iken, oyun aracı olarak görülmesi, yalan yanlış sitelerin ziyaret edilerek yanlış bilgi ve propagandalara maruz kalınması okulda verilmeye çalışılan değerler eğitimini olumsuz etkilemektedir (İstanbul, 8).

Araştırmaya katılan Değerler ve Normlar öğretmenlerine göre farklı yöntem ve tekniklerin kullanılmasına rağmen Değerler ve Normlar derslerinde anlatılan bazı konular anlaşılmamaktadır. Birçok okulda bu tür sorunlarla karşılaşmak mümkündür. Çünkü anne babanın tutumu öğrenci üzerinde daha fazla etkilidir. Farklı değer yargılarına sahip ebeveynlerin etkisini ortadan kaldırmak ise imkânsızdır. Farklı kültürel yapılara sahip aileler değer eğitimi etkilerken çoğu anne baba çocuğuyla ilgili ne yapabileceğini bilmemektedir. Bu nedenle birçok öğrenci, yaşadıkları ailede bazı değerleri yaşama fırsatı bulamaz. Okula geldiklerinde öğretmenden bağımsız olarak bazı şeyleri yerine getiremezler (Hannover, 2). Tolerans değerinin ilk olarak verileceği yer öğrencinin ailesidir. Farklı kültürlerle ve inançlara saygının bir tutum haline getirileceği yer yine aile ortamıdır. Ancak bu noktada anne babaların çocuklarına iyi bir değer eğitimi verdikleri, üzerine düşen sorumluluğu yerine getirdikleri söylenemez (Hannover, 9, 12, 13). Anne babalar çoğu zaman çocuklarıyla ilgilenecek vakit bulmaz veya bulamazlar. Ebeveynlerin ikisinin de çalıştığı ailelerde çocukları için yapılması gerekenler hususunda ihmalkârlık göstermekte, sorumluluklarını yerine getirmemektedirler. Dolayısıyla değerleri aktarmayı da ihmal etmekte, değerler eğitimi dikkate almamaktadırlar. Farklı aile yapılarına ve aile kültürüne bağlı olarak öğrencilerin değer tanımlamaları da farklılık göstermektedir. Bazı öğrenciler Değerler ve Normlar derslerinde onurdan bahsederken, Almanya’da doğup büyüyen, Alman büyükanne ve büyükbabaya sahip olan öğrenciler ise değerler hakkında farklı tanımlamalar yapmaktadır (Hannover, 9). Öğrencilerin aile ortamında elde ettikleri ve beraberlerinde okula getirdikleri veya getirmedikleri değerlerle ilgili öğretmenlerin dikkatli ve bilinçli olması gerekir. Bu belirsizlikler ve olumsuzluklar öğretmenlerin idealist fikirlerini ve motivasyonlarını negatif yönde etkilemektedir.

Zira okulda anlatılanın aksine evde farklı bir anlayış ve fikrin verilmesi öğretmenin moralini bozabilmektedir (Hannover, 5). Öğretmenin sorumluluklarının fazlalığı yanında bu derslerde değerlendirme yapmanın güçlüğü ve not verme işleminin bir standardının olmayışı önemli bir sorundur (Hannover, 6, 7, 10). Zira öğrencilerin düşüncelerini değerlendirmek imkânsızdır.

Araştırmaya katılan öğretmenler farklı ulus ve kültürlere sahip öğrencilerin bir sınıfta yer almalarından dolayı öğretmenlerin önemli ölçüde uğraş vermesine neden olduğunu belirtmektedir (Hannover, 4, 7). Farklı uluslara mensup öğrencilerin sayıları kimi zaman bir sınıfta 17 kişiyi bulmaktadır. Bu tür sınıflarda Alman ulusunun değerlerinden bahsetmek kesinlikle güçleşmektedir. Öyle ki öğretmenler kimi zaman alman değerlerinden bahsetmekten vazgeçmek zorunda kalmaktadır. Alman öğrenciler, yabancı öğrencilere ve diğer ülke vatandaşlarına uyum sağlamak zorunda kalmaktadır. Bu tartışma özellikle sekizinci sınıflarda daha sık yaşanır (Hannover, 4, 7). Bazı öğretmenler göç ve uyum politikalarını ve eğitimdeki uygulamalarını yanlış görmektedir. Farklı kültür ve uluslara sahip öğrencilerin Almanlaştırılmaya çalışılması ve Alman kültürünü benimsemelerinin sağlanması olumlu karşılanmamaktadır (Hannover, 4). Elbette her insanın kendi kültürü çok değerlidir. Ama bunun yanında diğer kültürler de dışlanmamalıdır (Hannover, 4). Diğer kültürlerin görmezden gelinmesi toplumsal yapıda tehlikeli bir durum ortaya çıkarabilir. Uygulanan yanlış politikalar öğrencilerin radikalleşmesine yol açabilir. Buna karşın bazı öğrenciler de kim olduklarını dahi bilmemektedir. Bazı sınıflarda alman öğrencilerin sayısı üç kişiyi geçmemektedir. Alman öğrencileri Nazi olarak gören ve öyle tanımlayan öğrencilere de rastlanmaktadır (Hannover, 4). Alınan tüm önlemler ve uygulanan tekniklere rağmen bazı sınıflarda çoğunluğu oluşturan bazı Müslüman öğrenciler önemli düzeydeki güçlerini kullanarak Alman öğrencileri görmezden gelmektedir (Hannover, 4).

Araştırmaya katılan öğretmenlere göre öğrencilerin değerler hakkındaki en büyük zorluğu birbirini tanımaları ve birbirlerine saygı duymaları noktasında yaşanmaktadır. İçerisinde yaşadıkları toplumun bireylerini doğru tanıma, bireyleri olduğu gibi kabul etme ve farklı değerlerle nasıl yaşanabildiğini anlamaları kolay olmamaktadır. Ayrıca öğrencilerin kuşak çatışmalarının üstesinden gelememesi bir diğer problemi oluşturmaktadır. Örneğin sınıfta büyükanne ve büyükbabaları Türk

olan bazı Alman öğrencilere rastlanmaktadır. Bu öğrenciler farklı değerler ve farklı kültürlerle sahiptir. Bu öğrencilerin ileri düzeyde kültürlerini kaybetme korkuları olduğu gözlenmektedir (Hannover, 4). Okulda değerler eğitimi verilirken öğrencilerin farklı aile yapılarına sahip olmaları, farklı dinlere mensup olmalarından dolayı da bazı sorunlarla karşılaşmaktadır. Öyle ki öğretmen kimi zaman farklı dinler hakkında konuşma yapmak zorunda kalabilmektedir (Hannover, 2). Ayrıca Ebeveynler ile çözüme kavuşturulması ve ortadan kaldırılması gereken bir diğer husus ise evde çocuklara şiddet uygulamasına son verilmesidir. Okulda şiddete karşı olunmasına rağmen evde çocukların dayak yemesi önemli bir problemdir. Okulun koyduğu kurallar öğrenci tarafından çiğnendiği zaman öğrenciye yaptırım uygulanır. Ama evde hangi kuralların benimsendiği, kuralların çiğnenmesi durumunda hangi yaptırımların uygulandığı bilinmemektedir. Okul ile ailede süreçler birbirinden farklı işlemektedir. Anne babanın tutumu öğrenci üzerinde çok etkili olmasına rağmen anne ve babayla ortaklaşa çözüm üretmek sık karşılaşılan bir durum değildir. Öyle ki bazı ebeveynler çocuğun dövülmesi davranışının faydalı olduğunu savunmaktadır (Hannover, 12).

Araştırmaya katılan Değerler ve Normlar öğretmenleri öğrenciler ile gerçekleştirilen etkinliklerle kayda değer bir sonucun alınmamasını bir sorun olarak görmektedir. Öğrencilerle yapılan konuşmalar ve uygulanan drama etkinliklerine rağmen yine eski davranışlarını yapmaya devam etmektedirler. Çoğu öğrencide herhangi bir davranış değişikliği olmadığı gözlenmektedir (Hannover, 5). Bu durumun nedenlerinden biri de okullarda matematik, İngilizce ve Almanca dersine daha fazla önem verilirken, Değerler ve Normlar derslerinin daha az önemli görülmesidir (Hannover, 3, 7).

Değerler ve Normlar öğretmenlerine göre dinler arasında karşılaştırma yapılırken biri iyi diğeri kötü olarak tanımlanamaz. Müslüman olanlar farklı ibadet etmekte, Hristiyan olanlar farklı bir şekilde ibadet etmektedir. Sınıf içerisinde çok farklı konularla ve durumlarla karşılaşılır. Örneğin tahtaya yazılan bir yazı üzerinden önemli tartışmalar yapılabilir. Tahtaya yazılan “satan” kelimesini anlatmaya çalışan öğretmen, öğrencilerin çok sert tepkisiyle karşılaşabilir. Zira kimi öğrencilere göre bu konular üzerinde konuşulmamalıdır. Öğrencilerin İncil’e dokunmayı reddettiği durum bir diğer örneği oluşturmaktadır. Bu tür durumların farklı ve olumsuz sonuçları olabilir (Hannover, 2)

Almanya’da Değerler ve Normlar öğretmenlerine göre derslerin değerler eğitimi alanından mezun olmayan öğretmenler tarafından da verilmesi bir sorundur. Çünkü Değerler ve Normlar dersi eğitimini almış öğretmenlerin sayısı azdır. Bazı okullarda ise sadece değerler eğitimi almış bir öğretmen bulunmaktadır (Hannover, 7).

4.3.8.1. Değerler Eğitiminde Karşılaşılan Sorunların Karşılaştırılması

Tablo 4-26: Araştırmaya katılan öğretmenlere göre değerler eğitiminde karşılaşılan sorunlar

	Değer eğitimindeki sorunlar
<i>Araştırmaya Katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri</i>	• Değerin ortak tanımının yapılamaması
	• Öğretmenlerin yetersiz değer eğitimi
	• Bağımsız bir değer dersinin olmaması
	• Sosyal Bilgiler dersinde süre sıkıntısının olması
	• İl Milli Eğitim Müdürlüğü değer eğitimi projelerinin özensizliği ve yetersizliği.
	• Gezilerde koordinasyon sıkıntısı
	• Öğretmenlerin uygulamalarda az rol almaları
	• Teknolojinin öğrenciler üzerindeki olumsuz etkisi
	• Anne babanın ve çevrenin olumsuz etkisi
	• Değerler eğitiminin okulla sınırlandırılması
<i>Araştırmaya Katılan Değerler ve Normlar öğretmenleri</i>	• Değerler ve Normlar dersi öğretmenlerinin azlığı
	• Sınıfta Farklı ulus ve inançtan öğrencilerin fazlalığı
	• Farklı kültürlere sahip ailelerin olumsuz etkisi
	• Göç ve uyum politikaları
	• Öğrencilerin birbirini tanımaması
	• Öğrencilerin birbirlerine saygı duymaması
	• Farklı değerlere sahip öğrencilerin fazlalığı
	• Sınıfta Alman öğrencilerin azlığından dolayı alman değerlerinden bahsedilememesi
	• Evlerde çocuklara şiddet uygulanması
	• Öğrencide istenen davranışı oluşturmanın güçlüğü
	• Ölçme ve değerlendirmenin güç olması
	• Anne babanın çocuğun değerlerini belirlemesi

Değerler eğitimi alanındaki sorular incelendiğinde birbirinden farklı sorunların olduğu anlaşılmaktadır. Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri değer eğitimi kapsamında bağımsız bir dersin olmayışından dolayı Sosyal Bilgiler derslerinde değer eğitimi için yeterli zaman bulamadıkları, değer eğitimi projelerinin ise özensiz ve yetersiz olduğunu vurgularken Değerler ve Normlar öğretmenleri ise ders içeriğiyle ilgili yapısal sorunlardan söz etmektedir. Bu yapısal sorunların başında Değerler ve Normlar öğretmenliği alanından mezun öğretmenlerin azlığından ve sınıfların farklı kültür ve inançtan öğrencilerden oluşmasından dolayı Alman ulusuna ait değerlerin işlenememesi, öğrencide istendik davranışın meydana gelmesini sağlayamamak olarak gösterilmektedir. Sosyal Bilgiler öğretmenleri değer eğitimi uygulamalarının organizasyonunda sıkıntılar yaşandığını değer eğitiminin okulla sınırlandırıldığı için olumsuz sonuçlar alındığını belirtirken, değerler ve normlar öğretmenleri ise okullarda verilen değer eğitiminin yetersiz kaldığını öğrencilerin birbirini tanımakta ve birbirlerine saygı göstermekte zorlandıklarını vurgulamaktadır. Sosyal Bilgiler öğretmenleri teknolojinin olumsuz etkilerinden yakınırken Değerler ve Normlar öğretmenleri bu konuya değinmemiştir. Değerler ve Normlar öğretmenleri öğrencilerin evde şiddet görmesi, göç ve uyum politikalarının olumsuz etkileri ve değer eğitiminde ölçme ve değerlendirmenin güçlüğünden yakınırken Sosyal Bilgiler öğretmenleri bu konuları dile getirmemektedir. Bu farklı görüşlere karşın her iki öğretmen grubu anne babaların öğrencilerin değerlerinin belirlenmesinde etkin oldukları bu nedenle de okullarda verimli bir değer eğitiminin yapılamadığı konusunda ortak fikirlere sahip oldukları görülmektedir.

4.3.9. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Değerler Eğitiminin Sorunlarına Yönelik Çözüm Önerileri ve Değer Eğitiminin Geleceğine İlişkin Görüşleri

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine göre toplumda görülen değer sorunlarının çözülmesi veya en aza indirilmesi için yeni bir anlayış ve yeni bir yapılanmaya ihtiyaç vardır (İstanbul, 3). İl Milli Eğitim Müdürlükleri tarafından uygulanan değer eğitimi projelerine katkı sunan öğretmen sayısının artırılması, (İstanbul, 9) Değerler eğitimi projelerinin daha özverili uygulanması, panolara birtakım yazıların asılması, drama tekniğiyle oyunlar oynatılması ve sosyal içerikli faaliyetlerle değer eğitiminin desteklenmesi alandaki önemli sorunların azalmasına katkı sunabilir. Ayrıca değer konuları veya kavramları hakkında araştırma yaptırılarak

posterler ve panolar hazırlanabilir. O panolarda öğrenciler kendi ilgilerini çeken şeyleri okuyabilir. Tabii sosyal yardımlaşma projelerinden, gezilerden de yararlanmak mümkündür. Böylelikle öğrencilerin farkındalık düzeyleri ve ilgileri artabilir (İstanbul, 12).

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine göre insan hayatı her şeyden önemli görülmeli, insanın kim olduğu, fikrinin ne olduğuna dikkat edilmeli ve saygı duyulmalıdır (İstanbul, 6). Bu değerlerin toplum tarafından benimsenmesi bir yaşam şekline dönüşmesi için değer eğitimi önce ailede sonrada okullarda altı yaşından itibaren tüm derslerde yer verilmeli, değerler eğitimi sadece Sosyal Bilgiler dersleriyle sınırlanmamalıdır. Eğitim planlaması yapılırken öğrencinin yaşı göz önünde bulundurulmalıdır. Zira sekizinci sınıfa gelmiş bir öğrenciye değerden bahsetmek belli bir temele dayanmaz ise eğitim verimli olmayabilir (İstanbul, 3).

Sosyal Bilgiler öğretmenlerine göre değer eğitiminin en önemli unsurlarından olan öğretmen, karar alma ve uygulama aşamasında olduğundan örnek davranışlarda bulunmalıdır. Ayrımcılık yapmamalı, her öğrenciye eşit mesafede durmalı, öğrencilerde eşitlik değerini kavratmaya çalışmalıdır. Öğretmen, öğrencilerin özgüvenlerini zedeleyecek onları azarlayıcı davranışlardan kaçınmalı, öğrenciye bağırılmamalıdır. Bir anne şefkati ile öğrenciye yaklaşmalı ve bunu öğrenciye hissettirmelidir. Özel yaşamıyla ilgili sıkıntılarını okul dışında bırakarak öğrencileriyle samimi bir ilişki sürdürmeli sevilen bir öğretmen olmayı başarmalıdır (İstanbul, 4).

Araştırmaya katılan Değerler ve Normlar öğretmenlerine göre Aşağı Saksonya ortaokullarında öğrenciler Değerler ve Normlar derslerinde her şeyi sorgulayabilir ve fikirlerini soru olarak ifade edebilir. Örneğin, Tanrı var mıdır? Sorusunu sorabilir (Hannover, 1). Sınıfta daha dindar olan öğrenciler ise Tanrının varlığının sorgulanamayacağını mutlak bir varlık olduğunu savunur. Söz konusu dindar öğrencilere, Tanrı nerede? Kötülükler dünyaya nereden geliyor? Savaşlar, göçler, hastalıklar, Irak'ta, Suriye'de gerçekleşen olayların kaynağı nedir? Tanrı tüm bunları seyrediyor, Tanrının bu tür durumlara kızması gerekmiyor mu? Soruları yöneltilerek açıklamalar yapılır (Hannover, 1). Böylelikle öğrenci zihin dünyasında sorgulamalar yapar. Zira insan her şeyden şüphelenebilir. Elbette ki bu bahsedilen konuların işleneceği yer ilköğretim beşinci sınıf değildir. Öğrenci, bu sorgulamalar neticesinde kendi düşüncesini oluşturabilir. Ancak kendi düşüncesini oluşturmak kişinin

söylenilen her şeyin en doğru olduğunu kabul etmesi anlamına gelmez. Aksine bu bir özgün duruştur. Sınıf içerisinde ve toplumda fikirsiz olarak bir varlık göstermektir. Dini kuralların içeriği, filozofların ve insanların fikirlerini göz önünde bulundurarak öğrencinin bir fikir oluşturmasıdır (Hannover, 1). Bir fikir sahibi olmak aynı zamanda bir seçim yapmaktır. Bu noktada öğretmene düşen öğrenciye dinleri, filozofları, ideolojileri ve fikirleri aktarmaktır. Biraz tutucu düşünceye sahip olan öğrencilerin de bu konular üzerinde düşünmeleri sağlanmalıdır. Yani yapılması gereken, her şeyi düşünmek, her şeyden şüphe etmek sonra da bir karara varmak olmalıdır (Hannover, 1).

Öğretmenlere göre farklı kültür ve inançlardan gelen öğrencilerin farklı değerleri savunmaları doğal karşılanmalıdır (Hannover, 8, 10, 11). Bütün öğrencilerin aynı inanca ve aynı dine sahip olmaları beklenemez. Öğrenciler, okulda ve toplumsal hayatta hemcinslerine nasıl davranmaları gerektiğini bilmeyebilir. Dolayısıyla insanın özünde sahip olduğu değerler öğrencilere aktarılmalı, dinler arasındaki ilişkiye değinilmelidir (Hannover, 14). Kişinin inandığı fikir ve doğru kabul ettiği düşünce ne olursa olsun bir sorun olarak görülmemelidir. Kişi istediği şeye inanabilir. Ancak karşılaştırmalı bakış açısıyla bakmayı da öğrenmelidir. Dinlerin arka planında bireyi özel hayatında zor durumda bırakacak öğretiler olmasına rağmen dinin meseleler hakkındaki söylemi incelenmelidir. Burada farklı bir teknikten bahsetmek konunun anlaşılmasına katkı sağlayabilir. “Altın kurallar” tekniği buna bir örnektir. Bu tekniğe göre başka dinlere ait kitaplarda yazılı olan Hristiyanlık, Yahudilik, İslam ve Hinduizm’e ait tanımlamalar çok kısa ve çok anlaşılır bir şekilde yazılır. Öğrenciler bu yazıları okur ve çoğu zaman anne ve babalarının anlattıklarından farklı ifadelerle karşılaşır. Bu yazıların farklı din kitaplarından alındığının farkına varır ve bu öğretiler ışığında insanların kendi yaşantılarını şekillendirdiklerini anlar. Öğrenciler yazılanlara itiraz etmez, aksine gerçekleri kabullenmesi kolaylaşır. Karşılaştığı olaylar karşısında kitapta, Kur’an’da veya İncil’de nasıl yer aldığına atıf yapılır. Elbette ki bu bilinç sınıf veya grup içerisinde olumlu bir hava oluşturur (Hannover, 2).

Evde dayak yiyen bir çocuk okulda nasıl yumuşatılabilir? Öğretmen bu tür olaylarda karşısındakini olduğu gibi kabul ettiğini hissettirmelidir. Öğrenciden kendi çevresini gözlemlemesini ve onlarla nasıl anlaşacağını düşünmesini telkin etmelidir. Bu süreç dikkatli yürütülmeli ve aşama aşama yapılmalıdır (Hannover, 2). Bu tür

durumlarda öğretmen, zorunlu olarak öğrencilerin sorumluluğunu üstlenmeli, bu tür sorunları olan öğrencilerle ilgilenmeli, öğrenciye rehberlik etmelidir (Hannover, 2). Bu sorunların üstesinden gelinmesi için öğretmene önemli görevler düşmektedir. Zira öğretmenlerin ilgi ve tutumları öğrenciye doğrudan etki eder (Hannover, 4). Sınıflarda en çok ihtiyaç duyulan tolerans değerinin öğrenciler tarafından fark edilmesi için farklı yöntemlere başvurulabilir. Farklı kültürlere sahip öğrencilerden kek ve pasta yapıp getirmeleri istenebilir. Hazırlanan pasta ve keklerin niteliği ve o kültür için önemi anlaşılabilir. Sınıfça ortak bir faaliyet gerçekleştirerek kaynaşma gerçekleşebilir (Hannover, 4).

Araştırmaya katılan değerler ve Normlar öğretmenlerine göre öğrencilerin bilinçaltında hangi değerlerin olduğu ona fark ettirilmeli ve öğrencinin değerleri belli bir bilinç düzeyine çıkarılmalıdır. Öyle ki öğrenci benimsemiş olduğu değerlerle uyuşmayan bir değer ile karşılaştığında bilincini yitirmemelidir. Mümkün olduğu kadarıyla benimsemiş olduğu değeri savunmalıdır. Tabi ki değerleri savunurken sınır aşılmalıdır. Örneğin aşırı sağcı radikal bir öğrencinin değerlerini savunmasında bir sınır olmalıdır (Hannover, 3). Sınırların aşıldığı durumlarda öğretmenin sorumluluğu artar, sorunlu öğrencilere ek mesai harcamak zorunda kalır. Öğrencinin savunduğu değerler kabul edilemez olsa da belli bir çizgiye kadar öğrenciyle konuşmaya devam edilmelidir. Öğrencinin, savunduğu fikirlere ters görüşleri kabul etmemesi doğal karşılanmalı ve buna rağmen onunla konuşmaya devam edilmelidir. Her şeye hayır demek bir çözüm olamaz. Farklı değerlerin savunulması, fikirlerin savunulurken katı bir tutum sergilenmesi ve değişime itiraz edilmesi sık karşılaşılan bir durumdur. Dolayısıyla sadece konuşma ile sınırlamamak bunun yanında uygulamalara da ağırlık vermek yararlı olabilir. Ayrıca savunduğu fikrin içeriğine bakılmadan her öğrencinin kendi fikrini dile getirmesine izin verilmelidir. Böylece herkes kendi değerini savunmaktan vazgeçmemeli, değerini temellendirmeye çalışmalıdır (Hannover, 3).

Araştırmaya katılan değerler ve Normlar öğretmenlerine göre değer eğitiminde belli bir başarının yakalanması için daha fazla zamana, meslektaşların ve okul müdürünün desteğine ihtiyaç vardır. Ayrıca öğretmenlerin eğitimlerine önem verilmesi, yeni karşılaşılan bir duruma nasıl tepki verileceğinin bilinmesi açısından hizmet içi eğitimleri büyük önem arz eder (Hannover, 5, 11). Değerler eğitimi hakkında daha fazla seminerler verilmeli, profesörlerle, politikacılarla tartışmalar

gerçekleştirilmeli, çevredeki yerler ziyaret edilmeli, solar enerji merkezleri, güneş enerjisi santrallerine geziler düzenlenerek bu santrallerin işleyişleriyle ilgili bilgi edinilmelidir. Değerler eğitimi çoğunlukla okul dışında yapılan aktivitelerden oluşmalı, sadece üzerinde düşünülen konuların anlatımına değil, aynı zamanda görülebilecek ve tecrübe edilecek uygulamalara yer verilmelidir (Hannover, 1). Bunun yanında konular üzerinde konuşulmalı, insanların birbiriyle anlaşmaları gerektiği üzerinde durulmalı, insanların birbirine nasıl yardım edebileceklerini ve özellikle de mülteciler için neler yapılabileceklerini düşünmeleri sağlanmalıdır. İnsanlar birbiriyle nasıl anlaşabilir? Birlikte neler yapabilir? Birlikte nasıl hareket edebilir? Gibi sorulara derslerde cevap aranmalıdır (Hannover, 2). Böylesine önemli konu ve kavramların öğretiminin benimsendiği değer eğitimi akışına bırakılmamalı, insanlara daha fazla hizmet edecek düzeye getirilmeli, Tüm alanlarda öğrencilere tutum kazandıracak eğitim anlayışı benimsenmeli, Öğrencilerin eğitim ve öğretim alanında belli kazanımları elde etmesi sağlanmalıdır (Hannover, 10).

Araştırmaya katılan öğretmenlere göre değerler eğitiminin uygulama boyutunun yanında belirtilmesi gereken önemli hususlarından biri de değerler eğitiminde din konusunun yeridir. Dinler hakkında bilgiler verilirken farklı bir dine mensup olan öğrenciler de dikkate alınmalı, onların dini inançlarına saygı gösterilmelidir. Herhangi bir dine inanmadığını, dolayısıyla din dersini işlemek istemediğini belirten öğrencilere Değerler ve Normlar dersleri verilir (Hannover, 8). Ders içeriklerine bağlı olarak bazı okullarda Değerler ve Normlar dersi öğretmenleri ile din dersi öğretmenleri arasında iyi bir dayanışmanın olduğu gözlenmekte, kimi zaman her iki ders birlikte işlenmektedir (Hannover, 9, 10). Bu çerçevede bazı okullarda İslam dini dersi, Katolik dini dersi, Evangelist dini dersi, Değerler ve Normlar eğitimi derslerinin birlikte işlenmesi önerilmektedir. Farklı dinlere mensup öğrencilerin hep birlikte öğrenmeleri arzulanan bir durumdur (Hannover, 12, 13). Öğrenciler öncelikle birlikte yaşamının önemini kavramalıdır. Bazı değerlerin ahiret hayatından daha fazla değerli olduğu aktarılmalı, Öğretmen bu değerleri aktarırken çok dikkatli olup sınırları iyi çizmelidir. Bu noktada aşırılığın önüne geçmek, sınır koymak gerekir. Sınırlamalar yapılırken öğrencinin bilinçaltında neler olduğu anlaşılmaya çalışılmalıdır (Hannover, 9).

Sorunların çözümünde ebeveynler ile ortak çalışmak ve onların desteğini almak etkili olabilir (Hannover, 5). Ebeveynlerin yanlış yaklaşımlarının ortadan kaldırılması için bilgilendirme görevinde öğretmenin sorumluluğunu artırmaktadır (Hannover, 12).

Araştırmaya katılan öğretmenlere göre Yazılı yetenek sınavı, tekrar ifade etme, öğrendiklerini kullanabilme, yeni bir şeylerin sorumluluğunu alarak karar verme ve değerlendirme göz önünde bulundurularak ölçme yapılabilir. Öğretmen, Değerler ve Normlar dersini kendi düşüncesine göre değil öğrencinin düşüncesine göre değerlendirir. Öğrencinin düşüncesini doğru bulmak zorunda da değildir. Ancak öğrencinin düşüncesinin nasıl oluşturduğuna bakabilir. Öğrenci kişiliğine göre değil derse katılımına göre değerlendirilmelidir. Öğrencinin öne sürdüğü kanıtlar, diğerlerine nasıl davrandığı değerlendirilmelidir. Bu yöntemler öğrencilerin zihinlerinin şeffaf hale gelmesinde etkili olur. Sözlü değerlendirmeden önce yazılı sınav üzerine konuşulması da bir kıstas olarak görülebilir. Öncelikle öğrencilere bir form verilir ve form işaretlenir. Sonra öğrenciyle birlikte kontroller yapılır. Bir yanlışlık olup olmadığına bakılır. Bu şekilde öğrenciler, kendi düşüncelerini realist olarak belirtmeleri gerektiğini öğrenir. Onlar genellikle bu yöntemle yapılan değerlendirmeyi olumlu bulur. Çünkü değerlendirme yapılırken somut kriterler üzerinde durulmaktadır (Hannover, 6).

4.3.9.1. Değerler Eğitimindeki Sorunlara Çözüm Önerileri ve Geleceğine İlişkin Görüşlerin Karşılaştırılması

Tablo 4-27: Araştırmaya katılan öğretmenlere göre değerler eğitiminde karşılaşılan sorunlara çözüm önerileri ve değer eğitiminin geleceğine ilişkin görüşleri

	<i>Değer eğitimindeki sorunların çözümü ve geleceği</i>
<i>Araştırmaya Katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri</i>	• Yeni bir anlayış ve yeni bir yapılanma
	• Projelere katkı sunan öğretmen sayısı artırılmalı
	• Drama tekniği uygulanmalı
	• Posterler ve panolar hazırlatılmalı
	• Farklı fikir ve insan kişiliklerine saygı gösterilmeli
	• Tüm derslerde ve altı yaşından itibaren değer eğitimi verilmeli
	• Öğrenci değerli olduğunu hissetmeli
	• Öğretmenin örnek davranışlarda bulunmalıdır
<i>Araştırmaya Katılan Değerler ve Normlar Öğretmenleri</i>	• Öğrencinin sorgulama yeteneği geliştirilmeli
	• Farklı inanç ve kültürlere saygı gösterilmeli
	• “Altın kurallar” tekniği uygulanmalı
	• Tolerans değeri öğrencilere fark ettirilmeli
	• Sınıfça ortak faaliyetler gerçekleştirilmeli
	• Öğrenci değerlerinin farkına varmalı ve savunmalı
	• Öğretmen eğitimi, hizmet içi eğitim ve seminerler önemsenmeli
	• Birlikte yaşamanın önemi kavratılmalı
	• Aile ile işbirliği yapılmalı, ebeveynler bilgilendirilmeli
	• Derslerde farklı dinlere ait dersler işlenmeli
• Öğretmen örnek davranışlarda bulunmalıdır	

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri ağırlıklı olarak değerler eğitiminin yapısıyla ilgili ve öğretmen merkezli bir yaklaşımla yapılmasına yönelik çözümlerden bahsedip, öğrencinin kendisini değerli hissettirecek yaklaşımı da belirtirken Değerler ve Normlar öğretmenleri öğrencilere değer geliştirme yaklaşımına kapsamında bir değer eğitiminin verilmesine vurgu yapmaktadırlar. Sosyal Bilgiler öğretmenleri değer eğitiminin yeniden yapılandırılmasını ve projelere katılan öğretmen sayısının artırılmasını önerirken Değerler ve Normlar öğretmenleri sınıfça ortak faaliyetlerin yapılması, ailelerle işbirliği yapılarak velilerin bilgilendirilmesini

önermektedir. Sosyal Bilgiler öğretmenleri değer eğitiminin daha erken yaşlarda verilmesini belirtirken Değerler ve normlar öğretmenleri bu konuya değinmemiştir. Sosyal Bilgiler öğretmenleri drama tekniğinin uygulanması ve panoların düzenlenmesi ile ilgili teknik konularda önerilerde bulunurken değerler ve normlar öğretmenleri bu konulara burada değinmemektedir. Değerler ve Normlar öğretmenlerinin dile getirdikleri öğrencinin sorgulama yeteneğinin geliştirilmesi, birlikte yaşamının öneminin kavratılması ve farklı dinlere ait öğretilerin derslerde işlenmesine dair önerileri Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından vurgulanmamaktadır. Her iki öğretmen grubu saygı değerinin geliştirilmesini ve değer eğitimi konusunda öğretmenlerin örnek davranışlarda bulunmasını vurguladıkları anlaşılmaktadır.

BÖLÜM V: TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

5.1. TARTIŞMA

Toplumsal yapıyla ilişkili sorunların anlaşılması ve bu sorunlara çözüm üretilmesi önemli bir ihtiyaç olarak görülmektedir. Kariyer yapma isteğinin artması, sınırsız tüketim davranışlarının meydana gelmesi, bireysellik ve faydacılık insanın hayat felsefesinin odak noktasını oluşturmaya başlaması bu sorunlardan bazılarıdır (Kale, 2004). Bireyin özelinde ve toplumsal ilişkileri neticesinde meydana gelen soru ve sorunlarını çözmek, bir tutum geliştirmek için değerler eğitimine ihtiyaç duyar. Bu nedenle sosyal hayatta değerlerle ilişkili olguların anlaşılması ve tartışma ortamında yorumlanması için yeni anlayışların da dikkate alınması faydalı olabilir. Özellikle anlama ve yorumlamaya dayalı Hermeneutik anlayışın eğitim alanında öncelikli hale getirilmesi, yeni bir bakış açısı kazandırmasının yanında etkin iletişim sayesinde değerlerin olumlu tutumlara dönüşmesine katkıda bulunabilir.

Başarılı bir değer eğitimi beş esas üzerinden inşa edilmelidir. Öğretimin planlanması, zaman, mekân, öğretmen ve öğrenciden oluşan beş temel esastan birinin eksikliği veya zayıflığı başarısız bir eğitimin oluşmasına neden olabilir. Değer eğitimi alanında maalesef öğrenci ve mekân esaslarının dışındaki faktörlerin ihtiyacı karşılamaktan uzak olduğu söylenebilir. Türk eğitim sisteminde değerler eğitimi ayrı bir ders adı altında işlenmediği gibi müstakil bir öğretim programına da sahip değildir. Değer eğitiminde en önemli unsurlardan birini oluşturan öğretmenlerin ise değer eğitimi almamış olmaları başarılı bir değer eğitiminin en önemli sorunları arasında gösterilebilir. Yapılandırmacı eğitim anlayışında pasif gibi görünen öğretmenlerin doğru bir değer anlayışının oluşmasında rol model olması için iyi bir değer eğitimi alması şarttır. Değer eğitimini lisans eğitimi esnasında almayan öğretmenler tarafından değerlerin derslerde ünite konuları ile ilişkilendirilerek verilmesini benimseyen bir değer sisteminin başarılı olmasını beklemek gerçeklerle bağdaşmayabilir. Türkiye’de değer eğitimiyle ilgili bir lisans alanı mevcut olmadığı gibi, birçok üniversitede seçmeli ders olarak dahi öğretimi yapılmamaktadır. Bu durum Türkiye’de değerler eğitiminin en önemli unsuru olan öğretmenin eğitiminin önemsenme derecesini ortaya koymaktadır.

Almanya’da değer eğitimi incelendiğinde ise çok farklı bir tablo ile karşılaşmaktadır. Türkiye ve Almanya’nın kültürel, sosyal ve ekonomik özellikleri çerçevesinde farklı eğitim sistemleri ve farklı yaklaşımların oluşması doğaldır. Türkiye’de giderek önem kazanan değer eğitimi açık ve örtük program kapsamında Sosyal Bilgiler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Türkçe, Fen Bilgisi ve Matematik dersleri ile diğer derslerde işlenmektedir. Almanya’da ise değer eğitimi çoğunlukla Din (Religion) ve Etik (Ethik) derslerinde verilmektedir. Bu açıdan Türkiye’de “Çok ders merkezli” bir değer eğitim sistemi benimsenirken Almanya’da “Çift ders merkezli” bir değer eğitim sisteminin benimsendiği söylenebilir. Almanya’nın birçok eyaletinde “Etik” ve “Din” derslerinde değerler eğitimi verilirken Aşağı Saksonya eyaletinde “Değerler ve Normlar” (Werte und Normen) adında bir derste değer eğitimi verilmekte adı geçen dersin kendine özgü öğretim programı ve ders kitapları bulunmaktadır. Değerler ve Normlar dersinin “Etik” (Ethik) dersi kapsamında okutulduğu sadece isim farklılığının olduğu öğretmenlerin beyanlarından ve literatür taramasından anlaşılmaktadır. Almanya’da Değerler ve Normlar derslerini vermek üzere üç üniversitede (Oldenburg, Göttingen ve Hannover) “Değerler ve Normlar öğretmenliği” lisans alanı bulunmaktadır. Değerler ve Normlar dersleri her öğrenci tarafından seçilebilir. Öğretmenler bu dersi öğrencilerin birbirlerini tanımaları için bir fırsat olarak görmektedir. Sınıflarda farklı kültür ve inançlara sahip öğrenciler bu derslerde daha iyi iletişim kurma olanağı bulur. Öğrenciler, zihinlerini meşgul eden toplumsal bireysel yaşantıyla ilgili farklı kültür ve farklı inançlar ile ilgili sorularına cevap bulmalarında bu derslerde cevap aranmaya çalışılır. Böylelikle öğrencilerin birbirine karşı saygılı olmaları ve farklılıkları kabullenmeleri daha kolay olabilir.

Öğretim Programlarında yer alan değerler birbirinden farklılık göstermektedir. Öyle ki Sosyal Bilgiler Öğretim Programında 18 değer yer alırken Değerler ve Normlar Öğretim Programında ise yaklaşık 33 değer bulunmaktadır. Sosyal Bilgiler Programında yer verilen bilimsellik, tasarruf, dürüstlük, barış, bağımsızlık ve aile birliğine önem verme, çalışkanlık ve adalet değerlerine Değerler ve Normlar Programında doğrudan yer verilmediği görülmektedir. Değerler ve Normlar Programında yer alan başarı ve başarısızlık, alçakgönüllülük, özgüven, sürdürülebilirlik, nezaket, birlikte yaşama, insan hakları, insan onuru, şefkat, vefa, milliyetçilik, Hristiyan etiği ve dostluk gibi değerler ise Sosyal Bilgiler Programında yer almamaktadır. Yardımlaşma, sorumluluk, dayanışma, özgürlük, vatanseverlik,

sevgi, saygı, eşitlik gibi değerler her iki güncel programda yer verilen ortak değerler arasındadır.

Sosyal Bilgiler kitapları her yıl için birer kitap olarak hazırlanıp tarih, coğrafya ve vatandaşlık eğitimini kapsayan konuları içerirken, Değerler ve Normlar ders kitapları ikişer yılı kapsayacak şekilde iki kitap olarak oluşturulup felsefe, toplum bilimleri ve din bilimlerini içerir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ünitelerdeki sayfa sayıları birbirine eşit olmadığı gibi ünitelerin yapıları da birbirinden farklıyken Değerler ve Normlar ders kitaplarındaki ünitelerin sayıları ile her üniteye sayfa sayıları birbirine eşit olmasının yanında, ünitelerin yapıları da birbirine benzerlik göstermektedir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki görsellerin büyük bir kısmı metinde verilen bilginin kavratılmasına yönelik olarak bilgi içerikli iken Değerler ve Normlar ders kitaplarında görsellerin büyük kısmının anlama ve yorumlama becerilerine yönelik olarak tasarlandığı, zengin mesajlar içerdiği görülmektedir.

Sosyal Bilgiler öğretmenleri derslerde değer eğitimi için yeterli zaman bulamadıklarını, merkezi sınavlara yönelik konuların işlenmesine ağırlık verdiklerini değer eğitiminin konularla ilişkilendirilerek anlatılmasının yeterli olmadığını belirtmektedir. Okullarda uygulanmak üzere İl Milli Eğitim Müdürlüklerinin öğretmenlerle birlikte yürüttükleri değer eğitimi projelerini de yetersiz görmekteyirler. Projelerin başarılı görülmemesinin sebebi olarak projelerin hangi öğretmenler tarafından yürütüleceğinin okul yönetimi tarafından belirlenmesi, belirlenen öğretmenlerin ise hangi ilkelere göre seçileceğinin belli olmayışı gösterilmektedir. Öğretmenlerin özel ilgisini gerektiren değer eğitimi konusunun gönüllü olmayan ve değer eğitiminin nasıl yapılacağıyla ilgili yeterli bilgiye sahip olmayan öğretmenler tarafından başarılı bir şekilde yapılması mümkün görünmemektedir.

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin önemli bir çoğunluğunu değerler eğitiminin bağımsız bir ders olarak işlenmesi gerektiğini belirtmektedir. Buna karşın bazı öğretmenlerin böyle bir derse ihtiyaç olmadığını belirttiği görülmektedir. Bu konuda bir fikir birliğinin bulunmadığı gözlenmektedir. Buna karşın Değerler ve Normlar dersi öğretmenlerinin tamamı Değerler ve Normlar dersinin bağımsız bir ders olarak işlenmesini olumlu bulmaktadır. Almanya'daki okullarda önemli oranda yabancı öğrencilerin bulunması ve bu öğrencilerin bazılarının Hristiyanlık dersini almak

istememeleri halinde bu derslerin seçilmesiyle değer eğitiminin verilmesini mümkün hale getirmektedir.

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri ile Değerler ve Normlar öğretmenleri “Saygı” değerinin okulda öğretilmesi gereken en önemli değer olarak belirtmeleri dikkat çekicidir. Ancak her iki öğretmen grubunun saygı değerinin içeriğiyle ilgili farklı fikirde oldukları görülmektedir. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre saygı toplumda, aile ortamında ve büyüklerle ilişkilerde en çok önemsenen değerlerden biridir. İnsanları değiştirmeye çalışmadan olduğu gibi kabul etmek, öğrencilerin birbirlerine karşı saygılı olması, farklılıklarını saygıyla karşılmasına vurgu yapmaktadırlar. Değerler ve Normlar öğretmenlerine göre ise saygı değeri bir başkasının fikrini kabul etmese de onun fikirlerine saygı duymayı öğrenmektir. Sınıflarda değişik kültürlerden ve değişik ülkelerden gelen öğrencilerin fazlalığı bu değeri daha önemli hale getirmektedir. Zira öğrencilerin bir arada sorunsuz eğitim görmeleri birbirlerine karşı saygılı davranışlarıyla mümkün olabilir. Öğretmenlere göre saygı değeri aynı zamanda bütün bölümlerde işlenmelidir. Onlara göre eğitimin genel amacı okulda bir saygı ortamı oluşturmak olmalıdır.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin Saygı değerinden sonra dürüstlük ve hoşgörü değerini en fazla vurguladıkları görülmektedir. Değerler ve Normlar öğretmenleri ise saygı değerinden sonra en fazla “Dakiklik” değerini önemsedikleri anlaşılmaktadır. Dakiklik, aynı zamanda okul kurallarından olup, okulda en çok riayet edilmesi gereken kurallar arasındadır. Öyle ki okulda dakiklik değerine riayet etmeyen ve dakik olmamayı alışkanlık haline getiren öğrencilere bazı yaptırımlar uygulanır. Öğretmenler dakiklik değerini öğretmek için özel çaba sarf etmektedir. Alman toplumunda da dakiklik değerinin önemsenmesi bu değeri daha önemli hale getirmektedir. Buna karşın Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin hiçbiri tarafından dakiklik değerinin dile getirilmemesi önemli bir farklılık oluşturmaktadır. Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından belirtilen barış, huzur, kardeşlik ve sevgi, önyargılı olmama, gibi değerler araştırmaya katılan değerler ve Normlar öğretmenleri tarafından dile getirilmemiştir. Buna Karşın Değerler ve Normlar öğretmenleri tarafından belirtilen birlikte yaşama, duygudaşlık, insan onuru, merhamet, özgürlük gibi değerler Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından hiç vurgulanmadığı görülmektedir.

Soyut kavramların işlendiği değerler eğitiminde somutlaştırıcı, kolaylaştırıcı, günlük yaşayış ile ilişki kurabilecek yöntem ve tekniklerin önemi daha da artar. Türkiye’de değerler eğitiminde en çok kullanılan yöntemlerden biri anlatım yöntemidir. Anlatım yöntemi çoğu zaman nasihat tarzında öğretmenin aktarımlarına dayanan, çok az duyuya hitap eden ve kalıcılığı çok sınırlı olan bir yöntemdir. Değerler eğitimi için ek sürenin olmayışı, ders kitabında ayrıntılı olarak gösterilmeyişi, farklı yöntem ve tekniklerin gerektiği gibi uygulanmayışı öğretmeni de sınırlamaktadır. Burada öğretmenin anlatım yöntemini kullanmaktan başka çaresi çoğu zaman bulunmamaktadır. Sosyal Bilgiler öğretmenlerine göre değerler eğitiminde en çok vurgulanan teknik ise “örnek olay incelemesi”dir. Drama yöntemi, geziler, tarihi eserlerin bulunduğu mekânlara ziyaretler tavsiye edilmesine rağmen (Akbaş, 2008, s. 23) bunların gerçekleştirilmesi için daha fazla zamana ihtiyaç duyulmakta, bürokratik engellerle karşılaşılmaktadır. Öğretim programında ve kitaplarda daha ayrıntılı olarak değer eğitiminin işlenmesi bu tür sorunları ortadan kaldırabilir.

Değerler ve Normlar dersi öğretmenlerine göre en önemli görülen teknik “drama”dır. Öğrenciler bu teknik sayesinde iyi ve kötü karakterleri canlandırma olanağı bularak derslerde sadece düşünme yahut konuşmaya değil, farklı bir rol üstlenerek farklı karakterleri canlandırmaya teşvik edilir. Takım olarak gerçekleştirilen grup çalışmaları, proje çalışmaları, münazara tekniği, dört köşe tekniği, tartışma turu tekniği, okul dışı gezilerden de yararlanılmaktadır. Öğrencinin birini sevmese de ona saygı göstermeyi öğrenmesi için sadece arkadaşlarıyla değil arkadaş olmadıkları kişilerle de çalışması teşvik edilir. Bu kapsamda öğrencinin hoşlanmadığı ve karşıdakinin yapmasını istemediği bir davranışı karşıdaki kişiyi incitmeden ifade edebilmesi öğretilir. Öğrencinin bir durumu ifade edebilmesi, farklı durumlarda nasıl bir tavır alması gerektiğini öğrenmesi, tahmin yürütebilmesi, kendi bakış açısını oluşturması, gerektiğinde fikrini savunması öğretilmeye çalışılmaktadır. Öğrenci pozitif anlamda desteklenerek kendine güveni artırması, kendi değerlerinin farkına varması, değerlerini savunması dersin önemli hedefleri arasındadır. Ortaokullarda verilen rehberlik dersleri teorik anlayışla değil uygulama ağırlıklı olarak işlenir. Rehberlik derslerinde sorunlar, anlaşmazlıklar, çözümsüzlükler ele alınır. Üzerinde konuşulacak konular öğrencilerle yapılan istişareyle belirlenir. Sorunun nedeni anlaşıldıktan sonra bir çözüm üretilir. Bunların dışında öğretmenlerin rol model olması yöntemi her iki öğretmen grubu tarafından vurgulanmaktadır.

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri ağırlıklı olarak değerler eğitiminin yapısıyla ilgili ve öğretmen merkezli bir yaklaşımla yapılmasına yönelik çözümlerden bahsedip, öğrencinin kendisini değerli hissettirecek yaklaşıma dikkat çekerken, Değerler ve Normlar öğretmenleri öğrencilere değer geliştirme yaklaşımına kapsamında bir eğitimin verilmesine vurgu yapmaktadırlar. Sosyal Bilgiler öğretmenleri değer eğitiminin yeniden yapılandırılmasını ve projelere katılan öğretmen sayısının artırılmasını önerirken Değerler ve Normlar öğretmenleri sınıfça ortak faaliyetlerin yapılması, ailelerle işbirliği yapılarak velilerin bilgilendirilmesini önermektedir. Değerler ve Normlar öğretmenlerinin dile getirdikleri öğrencinin sorgulama yeteneğinin geliştirilmesi, birlikte yaşamının öneminin kavratılması ve farklı dinlere ait öğretilerin derslerde işlenmesine dair önerileri Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından vurgulanmamaktadır.

5.2. SONUÇ

Araştırma kapsamında incelenen Sosyal Bilgiler Öğretim Programında (MEB, 2017) 18 adet öğretilmesi gereken değer belirlenmiştir. Bu kapsamda öğretilmesi gereken değerler toplu bir şekilde verilmiş, değer eğitimine dair ayrı bir bölüm oluşturulmuştur. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında kazanımlar bölümünde en fazla vurgulanan değerler sırasıyla: Kültürel mirasa duyarlılık (5) sorumluluk (4) özgürlük (4) bilimsellik (3) dayanışma (3) doğal çevreye duyarlılık (3) estetik (2) vatanseverlik (2) dürüstlük (2) çalışkanlık (2) ve barış (2) olarak yer almaktadır. Diğer değerlere ise birer defa yer verilmiş, “Tasarruf, adalet ve sevgi” değerlerine ise kazanımlar bölümünde yer verilmemiştir. Almanya’da okutulan Değerler ve Normlar öğretim programında ise dini değerler (6) insan hakları (4), “Yardımlaşma (3), sorumluluk (2), Hoşgörü (2), insan onuru (2), dostluk (2), ve eşitlik (2)” değerlerine ağırlık verildiği saptanmıştır.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programında (2017), değerler ve değerler eğitimiyle ilgili kazanımlar geniş bir yer kaplamaktadır. Bunların yanında değerler eğitimi başlığıyla ilgili bir bölüm yer almaktadır. Özellikle kazanımlar bölümünde öncelikle o öğrenme alanında verilmesi gereken değerler vurgulanmaktadır. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersleri incelendiğinde genel program içerisinde öğretilmesi gereken değerlere yer verilirken kazanımlar bölümünde “öncelikle verilecek değerler” kısmında öğretilmesi gereken değerlere yer almaktadır. 2017 Matematik Öğretim Programında değerler eğitimi başlığı altında bir bölüme yer verildiği, bölüm içerisinde verilmesi gereken değerlerin açıklamalarıyla birlikte yer aldığı görülmektedir. Ayrıca hangi değerın hangi kazanımla verileceği belirlenmiş bu amaçla çeşitli kodlamalar yapılmıştır. Bu derslerin yanında diğer ortaokul dersleri öğretim programlarında değerler eğitimi vurgulanmaktadır. Dolayısıyla Türkiye’de değer eğitim sistemi için “Çok ders merkezli” bir sistemin benimsendiği söylenebilir. Buna ek olarak değer eğitimi projeleri ve karakter eğitimi çalışmaları da değer eğitiminde önemli bir yer tutmaktadır. Öğretim programlarında yer almasına ve kitaplarda değer eğitimine yer verilmesine rağmen bu alanda ders veren öğretmenler için özel bir eğitim olanağı bulunmamaktadır. Ancak bazı üniversitelerde “Değerler eğitimi” adı altında seçmeli bir ders yer almaktadır. Türkiye’de birçok vakıf ve dernekte değerler eğitimi verilmekle birlikte değerler eğitimi veren kişilerin yetkinliği ve benimsedikleri yöntemlerin doğruluğu ise tartışmalıdır. Devletin kendi bünyesindeki resmi okullarda

sistematik, düzenli, eğitilmiş, uzman kişiler tarafından değerler eğitimi gerçekleştirilmesi bu alandaki sıkıntıların büyük bir bölümünü ortadan kaldıracaktır, ideal bir vatandaş yetiştirilmesini daha da kolaylaştırabilir. Değerler eğitiminde İslamiyet, Hristiyanlık ve Yahudilik din öğretilerine yer verilmesi öğrencilerin tutumlarının kalıcılığını arttırabilir. Zira din, insanları ikna eden, onlarda davranış değişikliği, tutum değişikliği meydana getirebilen bir özelliğe sahiptir.

Alman eğitim sisteminde genç kuşaklara kazandırılmak istenen değerler farklı eyaletlerde farklı isimlerle öğretilmektedir. Almanya’da değerler eğitimi “Ethik” (Etik) ve “Religion” (Din) derslerinde ağırlıklı olarak verilmektedir. Aşağı Saksonya eyaletinde ise Etik dersi yerine Değerler ve Normlar derslerinde değerler eğitimi verilmektedir. Aşağı Saksonya eyaleti eğitim sistemi içerisinde önemli bir yer tutan Değerler ve Normlar dersi ortaokullarda 12 öğrenci tarafından seçilmesi halinde verilen seçmeli bir derstir. Değerler ve Normlar lisans alanından veya diğer lisans alanlarından mezun öğretmenler tarafından değerler eğitimi dersleri verilmektedir. Almanya’da “Göttingen, Hannover ve Oldenburg üniversitelerinde Değerler ve Normlar öğretmenliği lisans alanı bulunmaktadır. Bachelor (lisans) düzeyinde verilen öğretmen adayları ortaokullarda Değerler ve Normlar öğretmeni olarak istihdam edilmektedir. “*Hauptschule, Realschule, Gesamtschule ve Gymnasium*” adı verilen okullar için öğretim programı oluşturulmuştur. Değerler ve Normlar dersi herhangi bir din dersini almak istemeyenler, Müslüman olanlar ve özellikle yabancılar tarafından da alınmaktadır. Değerler ve Normlar dersi, din, biyoloji, siyaset ve benzeri dersleri kapsayan disiplinler arası bir derstir. Derslerde işlenen konular da buna uygun içeriktedir. Değerler eğitiminin verildiği bir diğer ders ise “Religion” (Din) dersidir. Değerler ve Normlar dersi ile din dersi birbirine alternatif olarak görülmekte, din dersleri ile içerik ve çalışma alanı bakımından benzerlik göstermektedir. Katolik dini ve Evangelist dini alanında eğitim alan öğretmenler aynı zamanda Değerler ve Normlar dersi eğitimi de almaktadır. Ayrıca Alman eğitim sisteminde dini eğitimin okullarda verilmesinde herhangi bir kısıtlama bulunmamakta, Kilise ve okul iş birliği içerisinde eğitim alanında yer almaktadır. Öyle ki birçok anaokulu kiliselerin denetiminde eğitim vermektedir. Bu veriler ışığında değer eğitiminin ağırlıklı olarak Etik ve Din derslerinde verildiği Almanya’daki değer eğitim sistemini “Çift ders merkezli” değer eğitim sistemi olarak nitelemek mümkündür.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programına (2017) göre hazırlanan beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında (MEB, 2017) değerlere daha fazla yer verildiği, anlama ve yorumlamaya dayalı bir yöntemin kullanıldığı söylenebilir. Bu kitapta kullanılan bazı görseller öğrencinin düşünme becerisini geliştirmeye yönelik olarak hazırlandığı ve değerlendirme bölümünde öğrencinin yaratıcılığını ortaya koyabilecek sorulara yer verildiği böylece değerlerin daha iyi anlaşılmasına çaba gösterildiği söylenebilir. Sosyal Bilgiler Öğretim Programına (2005) göre hazırlanan diğer beş Sosyal Bilgiler ders kitabında bilgi verme ağırlıklı bir yaklaşımın benimsendiği, kullanılan görsellerin çoğunluğunun fotoğraflardan oluştuğu ve bilgi vermeyi önlediği görülmektedir. Görsellerin öğrencinin düşünme becerisini geliştirmeye yönelik olmadığı, ünite ve sayfa düzenlemesinde yeterli özenin gösterilmediği ve kitapların hazırlanışında hangi ölçütlerin dikkate alındığının iyi anlaşılmasına rağmen değerler eğitime yönelik konu ve etkinliklere yer verildiği görülmektedir. Aşağı saksonya eyaletinde Değerler ve Normlar dersi öğretim programları “Yeterlik” esasına göre hazırlanmıştır. Bu kapsamda altıncı ve sekizinci sınıfın sonunda olmak üzere hangi yeterliklerin elde edileceği belirlenmiştir. İncelenen değerler eğitimi ders kitaplarının anlama ve yorumlama ağırlıklı olarak düzenlendiği, ünitelerin kendi içerisinde bölümlere ayrıldığı, her ünitenin de aynı bölümlerden oluştuğu, sayfa içinde ve sayfalar arasında bir uyumun olduğu görülmektedir. Öğrencinin düşünme becerisini geliştirmeye yönelik görsellerin önemli bir çoğunluğunun fotoğraflardan oluşmadığı, çok farklı ve yoruma açık görsellerin kullanıldığı sonucuna varılmıştır.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programında (MEB, 2017) öğretilmesi gereken değerler ve değerlerle ilgili kazanımlara yer verilmektedir. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında 5.6 ve 7. sınıflarla ilgili yer alan 101 kazanımdan 36 tanesi değerler eğitimiyle ilgilidir. Kazanımlar bölümünde her bir öğrenme alanı için en az bir değer belirlenerek, bu değerlerin öğrenciye kazandırılması belirtilmektedir. Sosyal Bilgiler programında 5.6 ve 7. sınıflar için değerlerle ilgili ayrı yedi öğrenme alanıyla (Birey ve toplum, kültür ve miras, insanlar, yerler ve çevreler, bilim, teknoloji ve toplum, üretim, dağıtım ve tüketim, etkin vatandaşlık, küresel bağlantılar) ilgili belirlenen kazanımlara yer verilmektedir. Değerler ve Normlar Öğretim Programında öğretilmesi gereken değerlerle ilgili kazanım yerine “Yeterlikler”e yer verilmiştir. Değerler ve Normlar Öğretim Programında süreçle ilgili 15 yeterlik, içerikle ilgili 51 yeterliğe yer verilmiştir. Değerler ve Normlar Programında öğretilmesi gereken değerler öğretim

alanıyla ilişkilendirilen konu başlıkları şeklinde verilmektedir. Değerler ve Normlar Programında süreç ile yeterlikler (Algılama ve açıklama, anlama ve uygulama, tartışma ve karar verme) öğrenme alanıyla bağlantılı olarak belirlenmektedir. İçerikle ilgili yeterlikler ise beş öğrenme alanıyla (Benim hakkındaki sorular, gelecek hakkındaki sorular, ahlak ve etik hakkındaki sorular, hakikat hakkındaki sorular, din ve dünya görüşü hakkındaki sorular) ilgili belirlenen konular çerçevesindeki yeterliklere yer verilmektedir.

Türk eğitim sistemi içerisinde değerler eğitimiyle ilgili bağımsız bir ders yer almamaktadır. Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin yarıdan fazlası ortaokullarda değerler eğitimi adında bir dersin okutulmasının faydalı olacağını belirtmişlerdir. Buna karşın bazı öğretmenlerin pozitivist bilim anlayışına aykırı olacağından bağımsız bir değer eğitimi dersinin işlevsiz olacağını savunmaktadır. Almanya’da “Etik” (Ethik) derslerinde ve etik dersi kapsamında Aşağı Saksonya eyaletinde Değerler ve Normlar adıyla bir ders işlenmektedir. Değerler ve Normlar dersi araştırmaya katılan bütün Alman öğretmenler tarafından gerekli olduğu belirtilmiştir.

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri okulda öğretilmesi gereken değerler kapsamında sırasıyla “Saygı, hoşgörü ve dürüstlük” değerlerini en fazla vurguladıkları sonucuna varılmıştır. Araştırmaya katılan Değerler ve Normlar öğretmenleri ise sırasıyla “Saygı, dakiklik, sorumluluk, yardımlaşma ve adalet” değerlerini vurgulamışlardır. Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri ile değerler ve Normlar öğretmenlerinin en fazla vurguladıkları değer “Saygı” değeri olduğu saptanmıştır. Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından en fazla vurgulanan ilk üç değer, “Saygı, hoşgörü ve sorumluluk” olması toplumsal olarak saygı ve nezaket konusundaki eksikliğimizi vurgulamasının yanında bu değerlere olan ihtiyacımızı da ortaya koymaktadır. Değerler ve Normlar öğretmenleri tarafından en fazla vurgulanan üç değerden ikisinin saygıyla ilgili olması aynı olguları çağrıştırırken “dakiklik” değerinin çok fazla vurgulanan değerler arasında yer alması toplumsal öncelikler ve kültürel farklılıkla açıklanabilir. Zira dakiklik değeri Türkiye’de kendileriyle araştırma yapılan hiçbir öğretmen tarafından dile getirilmemiştir.

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine göre değerler eğitiminde kullanılan yöntemlerin başında “Anlatım yöntemi” yer alırken, teknik olarak “Örnek

olay incelemesi” en fazla vurgulanmaktadır. “Rol model olma, yaparak yaşayarak öğrenme ve drama” ise vurgulanan diğer tekniklerdir. Araştırmaya katılan Değerler ve Normlar öğretmenleri ise değer eğitiminde en fazla “Drama” tekniğine yer verdikleri, “Film izletme, grup çalışması, okul dışı gezileri, metin okuma ve rol model olma tekniklerini vurguladıkları anlaşılmaktadır. Aşağı Saksonya eyaletindeki ortaokullarda “Metin okutma, mektup yazdırma, tartışma ortamı oluşturma, işbirlikli çalışma” tekniğiyle öğrenciye bakış açısı kazandırma, öğrencilerin derslerde konuşturulması en işlevsel yöntemler arasında yer almaktadır. Değerler ve Normlar öğretmenlerince dile getirilen ancak Sosyal bilgiler öğretmenlerince vurgulanmayan bazı teknikler bulunmaktadır. Bu teknikler değer eğitiminde farklı işlevleri yerine getirmekle beraber öğrencinin tanınmasına ve kendini ifade etmesine olanak sağlamaktadır. “Tartışma turu tekniği” ve “Dört köşe tekniği” bu kapsamda değerlendirilebilir. “Tartışma turu” tekniği, herkesin kendi fikrini dile getirdiği herkesin konu üzerinde konuşabildiği tekniktir. Bu teknik sayesinde, öğrenciler birbirini incitmeden değerlendirme yapma ve eleştiri de bulunma becerisini kazanırlar. Dört köşe tekniğinde ise belirlenen her bir köşe bir fikri temsil eder. Bu teknikle öğrenciler fikrini uygulamalı olarak dile getirme fırsatı bulur. Dört köşe tekniğinde, bireysel olaylar, vaka örnekleri tartışılmaktadır. Pozitif anlamda öğrencilerin desteklenmesiyle öğrencilerin, kendilerine güven duymaları, kendi değerlerini fark etmeleri ve kendi değerlerini canlı tutmaları değer eğitiminin esasını oluşturmaktadır. Bu farklılıkların yanında hem Sosyal Bilgiler hem de Değerler ve Normlar öğretmenlerinin model olma yaklaşımını “*Vorbild*” (rol model) önemsedikleri belirtilebilir.

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin beyanları dikkate alındığında değer eğitiminde kullanılan veya tavsiye edilen materyallerin sınırlı olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durumun nedenlerinden biri de bağımsız bir değer eğitimi dersinin olmayışı ve buna bağlı olarak da bir ders kitabının bulunmayışı olabilir. Buna karşın değer eğitimiyle ilgili derslerde “*Akıllı tahta, görseller, projeksiyon cihazı, fotoğraf ve kısa hikayeler ile videolardan*” yararlanıldığı belirtilmektedir. Almanya’nın Aşağı Saksonya eyaleti değer eğitiminde ise en önemli materyal olarak “*Ders kitapları*”nın kullanıldığı belirtilmektedir. Ayrıca “*Öğretim programları, yönergeler, internet yayınları, görseller, çalışma yaprakları filmler ve felsefi metinlerden*” yararlanıldığı saptanmıştır.

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin yabancı ülkelerdeki değer eğitimi hakkında çok fazla örnekler veremedikleri, bu konuda yeterli bilgiye sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Finlandiya eğitim sisteminin iyi olduğu dolayısıyla değer eğitiminde de iyi olduğu belirtilmekte, Japonya, Amerika ve İngiltere'deki bazı uygulamalara yer verilmektedir. Bulgaristan değer eğitim sistemi ve bu kapsamda işlenen dersler belirtilmektedir. Almanya'da araştırmaya katılan öğretmenlerinde diğer ülkelerin değer eğitim sistemleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları anlaşılmakta, Baltık ülkelerinde iyi bir değer eğitiminin verilme olasılığı dile getirilmekte, Fransa'da değer eğitiminin olmadığı vurgulanmaktadır.

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine göre Türkiye'de değer eğitimi alanında çok fazla sorun yer almaktadır. Değer kavramı üzerinde ortak bir tanımda uzlaşamadığı gibi, öğretmenler tarafından tam olarak anlaşılamadığı belirtilmektedir. Değer eğitiminin bağımsız bir ders olarak işlenmemesi Sosyal Bilgiler derslerinde yeterli zamanın ayrılmamasına yol açmaktadır. Örtük program kapsamında il milli eğitim müdürlükleri tarafından organize edilen değer eğitimi projelerinde düzensizlik ve yetersizlik görülmektedir. Okul dışına gezi etkinliklerinin çok az yapılması öğretmenlerin uygulamalara olan ilgisizliğiyle açıklanmaktadır. Teknolojinin ve çevrenin olumsuz etkisi anne babanın ilgisizliği ve bilgisizliği ile birleştiğinde değer eğitimi okul ile sınırlı kaldığı vurgulanmaktadır. Araştırmaya katılan Değerler ve Normlar öğretmenlerine göre ise değer eğitimi alanındaki en önemli sorunlar arasında farklı inanç ve kökenden gelen öğrencilerin bir sınıfta çoğunluğu oluşturmaları toplanmaları ve bu öğrencilere yönelik bir değer eğitim sisteminin oluşturulamaması gösterilmektedir. Dolayısıyla öğrencilerin birbirine saygı duymaması, birbirini tanımamaları sorunları ortaya çıkmaktadır. Farklı değerlere sahip öğrencilerin çoğunlukta olması, evde öğrencilere şiddet uygulanması ve bu derslerde ölçme ve değerlendirmenin güç olması diğer önemli sorunlar arasında yer almaktadır.

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri değer eğitiminde öncelikle yeni bir anlayış ve yapılanmaya ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir. Değer eğitimi projelerine katılan öğretmen sayısının arttırılarak poster ve pano hazırlatma etkinlikleri arttırılabilir. Farklı fikirlere karşı saygılı olma değeri öğrenciye kazandırılmaya çalışılmalı bu bağlamda drama tekniğinden yararlanılması gerektiği belirtilmektedir. Değer eğitimine altı yaşından itibaren başlanması tavsiye edilmekte, okullarda değer

eğitiminin verilmesinin önemi vurgulanmaktadır. Bunların yanında öğretmenin rol model olması özellikle belirtilmektedir. Almanya'da araştırmaya katılan Değerler ve Normlar öğretmenlerine göre ise değerler eğitimi alanındaki sorunların çözümlü noktasında öğrencilerin sorgulama yeteneklerinin geliştirilmesi, farklı inanç ve kültürlere saygının kazandırılması vurgulanmaktadır. Altın kurallar tekniğinin işlevselliği üzerinde durulmuş, hoşgörü değerine önem verilmiştir. Sınıfça ortak faaliyetler tavsiye edilerek ortak değerlerin farkına varılmasında katkısı olabileceği varsayılmıştır. Aile ile işbirliğinin yapılması ve ebeveynlerin bilgilendirmesi ile derslerde farklı dinlere ait öğretilerden bahsedilmesinin gerekliliği belirtilmiştir. Ayrıca öğretmenin örnek davranışlarda bulunması vurgulanmıştır. Her iki ülke öğretmenlerinin saygı değeri ve öğretmenlerin rol model olmaları konusunda aynı fikirde oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

5.3. ÖNERİLER

Üniversitelerin eğitim fakültelerinin tüm bölümlerinde “değer eğitimi” veya “ahlak eğitimi” dersleri zorunlu olarak okutulabilir.

Bazı eğitim fakültelerinde seçmeli ders olarak okutulan değerler eğitiminde evrensel değerlerin yanında ulusal ve dini değerlerin öğretilmesinden kaçınılmamalıdır. Bu kapsamda Almanya’daki değer eğitimi sisteminin incelenmesi faydalı olabilir.

Değerler eğitiminde örtük programın daha çok tercih edilmesi toplumsal bir ihtiyacın geçirilmesine yol açabilir. Zira kendine özgü bir öğretim programı ve ders kitabı olmayan değerler eğitiminin başka alanların çatısı altında bir sığıntı muamelesi görebilir.

Bu anlamda Almanya’da Aşağı Saksonya eyaletinde ayrı bir ders olarak işlenen “Değerler ve Normlar” dersleri yeni bir model olarak Türkiye eğitim sistemine uyarlanarak değerler eğitimine katkı sağlayabilir.

Değerler eğitiminin soyut özelliğinden dolayı etkinlik ve uygulamalara ağırlık verilebilir, nasihati çağrıştıran, ortaokul öğrencisinin gelişimsel özelliklerine uymayan anlatım yöntemi yegâne yöntem olmaktan çıkarılabilir.

Almanya’da okutulan Değerler ve Normlar ders kitaplarındaki görseller ve etkinliklerden Sosyal Bilgiler ders kitaplarının değer eğitimi bölümlerinde uyarlanarak yararlanılabilir.

Almanya’da okutulan Etik ve Din ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili görseller ve etkinlikler hakkında araştırmalar yapılabilir.

Akademik başarı, öğrencinin başarılı sayılması için yegâne ölçüt olmaktan çıkarılabilir, beceri ve tutum kazandırmaya yönelik olarak duygusal, sosyal ve ruhsal zekânın geliştirilmesi çalışmaları artırılabilir.

Değerler eğitiminin aktarıcısı olarak öğretmen rol model olabilir, değer eğitim sistemi bu temel üzerinde yapılandırılabilir.

Almanya'nın büyük bir bölümünde işlenen etik dersleriyle ilgili yapılacak olan çalışmalar alana önemli katkılar sunabilir. Karşılaştırmalı eğitim kapsamında Fransa ve Almanya'da değerler eğitiminin kapsamı ve etkililiğiyle ilgili çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Adıbelli, R. (2015). Tüketimcilik paradigması açısından ahlakın anlamı ve değeri, Bartın: Ünal, A. (Ed.) *Geçmişten Geleceğe Ahlak* içinde (ss. 533-553) Bartın: Bartın Üniversitesi Yayınları.
- Adlof, F. und Bauschke, M. (2001). *Normen, Werte, moralische Dialoge, ein änterdisziplinarer Dialog* (Monographie) Berlin: Maecenata Institut
- Akbaba-Altun, S. (2003). *Eğitim Yönetimi ve Değerler*, Değerler Eğitimi Dergisi, 1, (1), s. 7-18.
- Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış, *Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları*, 6, (16), 9-27.
- Akçay, R. C. (2012). Dönüşümsel öğrenme kuramı ve yetişkin eğitiminde dönüşüm, *Milli Eğitim Dergisi*, 196, 5-19.
- Akpınar, B. (2010). Transformatif öğrenme kuramı: dönüşerek ve değişerek öğrenme, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (2), 185-198.
- Akpınar, B. ve Özdaş, F. (2013). İlköğretimde değer eğitimine ilişkin öğretmen görüşleri: Nitel bir analiz, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23 (2) 105-113.
- Aktan, C. C. (2003). Değişim ve yeni global değerler, modernite ve postmoderniteye değişim, Konya: Çizgi kitabevi,
- Aktan, O. ve Kılıç, A. (2015). Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki değerleri 100 temel eserde bulunan değerlerin destekleme durumu, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12 (30), 7-68.
- Aktepe, G. (2016). *Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşlerinin belirlenmesi*, Yüksek lisans tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Aladağ, S. (2009). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretiminde değer eğitimi yaklaşımlarının öğrencilerin sorumluluk değerini kazanma düzeyine etkisi*, Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aladağ, S. (2012). İlköğretim sosyal bilgiler öğretiminde değer eğitimi yaklaşımlarının öğrencilerin sorumluluk değerini bilişsel düzeyde kazanmalarına etkisi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 161, 123-146.
- Altıntaş, M. E. (2012). Bireycilik ve toplumculuk tartışmaları bağlamında değerler eğitimi yaklaşımları, *Değerler Eğitimi Merkezi*, 10 (24), 31-54.
- Andersson, K. Gruhne, C. Höffle, A. Müller, E. und Rösch, A. (2013) *Leben Leben 2*, Rösch A (Hrsg):. 1. Auflage, Stuttgart – Leipzig: Ernst Klett Verlag.
- Aran, Ö. C. ve Demirel, Ö. (2013). Dördüncü ve Beşinci Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi Uygulamalarına ilişkin Görüşleri, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (46), (151-168).
- Arıkan, R. (2013). *Araştırma yöntem ve teknikleri*, 2. Basım. Ankara: Nobel yayınları.
- Aslanargun, E. (2007). Modern Eğitim Yönetimi Anlayışına Yönelik Eleştiriler ve Post modern Eğitim Yönetimi, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, (50), 195-212
- Arlı, M. ve Nazik, M.H. (2003). *Bilimsel araştırmaya giriş*, ikinci baskı, Ankara: Gazi Kitabevi
- Ateş, F. (2013). *İlkokul ve ortaokul öğretmenlerinin değerler eğitimi ve uygulamalarına yönelik görüşleri üzerine nitel bir araştırma*, Yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Avcıoğlu, G. Ş. (2009). *Küresel bilgi teknolojiler ve değerler: Ankara'daki akademisyenler üzerine bir uygulama*, Yayımlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, M. Z. ve Akyol, G. Ş. (2012) *Okulda değerler eğitimi, yöntemler, etkinlikler, kaynaklar*, Ankara: Nobel Yayınları
- Bacanlı, H. (2000) *Gelişim ve Öğrenme*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bakioğlu, A. ve Sılay, N. (2013), *Yüksek Öğretim ve Öğretmen Yetiştirmede Karakter Eğitimi*, 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları.

- Balcı, A. (2007). Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler, 6. Baskı, Ankara: pegem yayıncılık.
- Balcı, N. (2008). *İlköğretim 6. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde değer eğitiminin etkililiği*, Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Balcı F. A. ve Yanpar Yelken, T. (2013). İlköğretim sosyal bilgiler programında yer alan değerler ve değer eğitimi uygulamaları konusunda öğretmen görüşleri, *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD) 14 (1)*, 195-213.
- Baloğlu, B. (2002). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemi*, İstanbul: Der Yayınevi.
- Baumert, J. Fuchs, J. Hopf, D. Köhler, H. Kraiss, B. Krappmann, L. Leschinsky, A. Naumann, J. Roeder P. M. und Trommer, L. (1990). *Das Bildungswesen In Der Bundesrepublik Deutschland*. Hamburg: Rowolt Taschenbuch Verlag GmbH.
- Başcı, Z. (2012). *Beşinci sınıf sosyal bilgiler dersinde değer eğitiminin öğretmen görüşlerine göre incelenmesi (Erzurum örneği)*, Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Baş, G. ve Beyhan, Ö. (2011). Türkiyede değerler eğitimi konusunda yapılmış lisansüstü tezlerin farklı değişkenler açısından incelenmesi, *Değerler Eğitimi Dergisi, (24)*, 55-77
- Baydar, P. (2009). *İlköğretim Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Programında Belirlenen Değerlerin kazanım Düzeyleri ve bu Süreçte Yaşanılan Sorunların Değerlendirilmesi*, Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baysal, N. (2013). *Ortaokul sosyal bilgiler derslerinde değerler eğitimi uygulamalarının öğretmenler yönüyle değerlendirilmesi*, Yüksek lisans tezi, Niğde Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Bazarkulov, S. (2008). *Değer eğitimi ve dinden öğrenme*, Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Behle, M. (2012). Atme, denke, lebe, Andreas H. A. Eckhard, J. und Heide S. (Ed), *Werte und Wertewandel* içinde. Halle: Mitteldeutscher Verlag GmbH.
- Beldağ, A. Özdemir, Ü. ve Nalçacı, A. (2016). Yedinci sınıf Sosyal Bilgiler dersindeki değerlerin kazanılma düzeyinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi

(Erzurum ili Örneği), *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 1185-1199.

Berkant, H. G. ve Sürmeli, Z. (2013). Sosyal Bilgiler dersindeki değerleri kazandırmada Öğretmenlerin Güçlük yaşama durumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9 (1), 334-348.

Bertrand, A. (2001). *Ahlak Felsefesi*, çeviren: Salih Zeki, 2. Baskı. Ankara: Akçağ Yayınları.

Biçer, S. (2013). *Değerler eğitimi açısından Mehmet Akif Ersoy'a ait "Safahat" adlı eserin incelenmesi*, Yüksek lisans tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bircan, H. H. Dilmaç, B. (2015). Değerler Bilançosu, felsefe, Sosyoloji, kamu, eğitim, Konya: Çizgi Kitabevi.

Bissinger, A. (2006), *Bundnis für Erziehung, Unsere Verantwortung für gemeinsame Werte*, Biesinger, A. Schweitzer, F (Hrsg), Freiburg: Herder Verlag,

Bobaroğlu, M. (2002). *Aydınlanma sorunu ve değerler*, İstanbul: Ayna Yayınları.

Bolay, S. H. (2004). Aşkın Değerler Buhranı, Kaymakcan, R. Kenan, S. Hökelekli, H. Arslan, S. Zengin, M. (Ed). *Değerler ve Eğitimi uluslararası Sempozyumu*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.

Böhm, U. (2003). Ist Werteerziehung und soziales Lernen in der Schule möglich? Michael, D. G. Matthias H. Gisela R. S. (Ed), *Religions- und Ethikunterricht in der Schule mit Zukunft*, içinde, Rieden: Julius Klinghardt Verlag.

Brake, J. (2012), *Gedanken zur Werteerziehung in Deutschland und Frankreich*, Sabine, A. Miriam, G. Nazli, H. Margit, R. (Ed) *Werte, Worte, Welten, Werteerziehung im Deutschunterricht* içinde, Baltmannsweiler: Schneider Verlag Hohen Gehren GmbH.

Bucher, T. (1984), *Werte im Leben des Menschen*, Stuttgart: Haupt.

Budak, F. M. (2012). *Sosyal bilgiler dersinde (7. sınıf) doğal ve kültürel varlıklar aracılığı ile estetik değer eğitimi (Tokat Örneği)*, Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Büyüköztürk, Ş. Çakmak, E. K. Akgün, Ö. E. Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*, 4. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Canatan, K. (2004), Avrupa birliği Ülkelerinde Değerler Yönelimi, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2 (7,8) 41-63
- Can, Ö. (2008). *Dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde değer uygulamalarına ilişkin görüşleri*, Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ceyhan, S. ve Zelka, M. (2014) Değerlerdeki erozyonun tüketim harcamalarına etkisi, Gündoğdu, C. (Ed), *İnsani değerlerin yeniden inşası* içinde, Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Character.org. (2017). Eleven Principles of character education. Erişim tarihi: 20.09.2017), <http://chracter.org/more-resources/11-principles/>.
- Coşkun, D. (2011). *İlköğretim birinci kademe 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitimi Denizli ili örneği*, Yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çağlayan, A. (2005) *Ahlak pusulası, ahlak ve değerler eğitimi*, 1. Baskı, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yay.
- Çakır, F. (2017). *Sosyal Bilgiler 7 ders kitabı*, Ankara: Ada Yayınları.
- Çakır, S. (2011). Türkiye’de göç, kentleşme/gecekondu sorunu ve üretilen politikalar, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 23, 209-222.
- Çelikkaya, H. (1996). *Fonksiyonel eğitim sosyolojisi*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Çelikkaya, T. Filoğlu, S. ve Öktem, N. S. (2013). Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarının öğretmenler tarafından uygulanma düzeyleri, *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 121-147
- Çimen, O. Yılmaz, M. (2014). Dönüşümsel öğrenme kuramına dayalı çevre eğitiminin biyoloji öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik algılarına etkisi, *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3 (1), 339-359.

- Dacı, Z. N. (2013). Üniversite öğrencilerinde değer algılamaları: İstanbul'daki üniversitelerde Uygulama, Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demirel, M. (2009). Areview of elementary education curricula in Turkey: Values and values education, *World Applied Sciences Journal*, 7 (5) 670-678.
- Demirel, Ö. (2000). *Karşılaştırmalı eğitim*, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Demircioğlu, A. V. (2013). *Werte und Wertewandel in Dax-Unternehmen*, Hamburg: Dr. Kovac Verlag.
- Demirutku, K. ve Sümer, N. Temel değerlerin ölçümü: Portre değerler anketinin türkçe uyarlaması, *Türk Psikoloji Yazıları*, 13 (25), 17-25.
- Dilmaç, B. Deniz, M. ve Deniz, E. (2009). Üniversite Öğrencilerinin Öz-Anlayışları ile Değer Tercihlerinin incelenmesi, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7 (18), 9-24.
- Dikow, J. (1980), *Grundwerte In der Schule*, Freiburg im Breisgau Freiburg: Verlag Herder.
- Doğanay, A ve Sarı, M. (2004). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerine temel demokratik değerlerin kazandırılma düzeyi ve bu değerlerin kazandırılması sürecinde açık ve örtük programın etkilerinin karşılaştırılması. *Kuram ve Uygulamada eğitim Yönetimi*, 10 (39), 356-383.
- Dönmez, B. ve Cömert, M. (2007). İlköğretim okulu öğretmenlerinin değer sistemleri, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 5(14), 29-59.
- Durualp E ve Durualp, E. (2012) İlköğretim II. kademedeki Öğrenim Gören Öğrencilerin Evrensel Değerlere İlişkin Tutumlarının İncelenmesi, *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 5(4), 484-499.
- Effert, İ. (2015). Religion, Inklusion, Werte, einer Schulprogramischen Untersuchung des Nexus zwischen Werteverankerungen und Verankerungen von Elementen ausgewählter Inklusionsaspekte in Schulkulturmanifestationen Evangelischen Bekenntnisgrundschulen in Nordrhein-Westfalen. Inauguraldissertation, Universität Paderborn Institut Für Evangelische Religion.
- Ekiz, D. (2003) *Eğitimde araştırma yöntem ve metotlarına giriş*, Ankara: Anı Yayıncılık.

- Ekşi, H. (2003). Temel insani değerlerin kazanılmasında bir yaklaşım: Karakter eğitimi Programları *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 79-96.
- Ekşi, H. (2006). Bilişsel ahlaki gelişimi Kuramı: Kohlberg ve sonrası, *Abant İzzet Baysal Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 29-38.
- El-Menouar, Y. Fritz, M. (2009). *Sozioökonomische Entwicklung und Wertvorstellungen in elf Regionen der Türkei*, Köln: VS-Verlag.
- Erdem, A. R. (2007). Eğitim fakültesi kültürünün önemli bir ögesi: Değerler (Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Örneği). *Eğitim Araştırmaları*, 7 (26), 105-119.
- Erdem, M. (2011). *Karşılaştırmalı eğitim sistemleri: beş kıtada 31 ülke eğitim sisteminin Türk eğitim sistemiyle karşılaştırılması*, 3. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Erdkunde. (2015) Kerncurriculum für das Gymnasium Schuljahrgänge 5-10, Niedersachsen: Niedersächsisches Kulturministerium.
- Erginer, A. (2009), *Avrupa birliği eğitim sistemleri: Türkiye eğitim sistemiyle karşılaştırmalar*. 3. baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Ergün. M. (1985). *Karşılaştırmalı Eğitim*. Malatya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü
- Er, H. (2013). *Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının değer algıları ile benlik saygıları arasındaki ilişki*, Yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Er, H. Ünal, F. ve Gürel, D. (2016). Sosyal Bilgiler dersinde değer aktarımı açısından Sadi Şirazi'nin "Bostan" ve "Gülistan" isimli eserlerinin incelenmesi, *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (1), 225-240.
- Erkuş, A. (2005). *Bilimsel araştırma sarmalı*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Ersoy, F. (2013). Sosyal Bilgiler dersiyle bütünleştirilmiş aile katılımlı değerler eğitimi programının geliştirilmesi, Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ethik. (2015). Lehrplan Ethik, bildungsgang Realschule Jahrgangsstufen 5-10, Hessen: Hessisches Kulturministerium.

- Ethikunterricht. (2008). Zur Situation des Ethikunterrichts in der Bundesrepublik Deutschland, Hessen: Kultusministerkonferenz vom 2008.
- Evirgen, Ö. F. Özkan, J. Öztürk, S. Özdural, Z. (2017). *Sosyal bilgiler 5 ders kitabı*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları,
- Evirgen, Ö. F. (2016). *Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabı*, Ankara: Ekoyay Eğitim Yayıncılık, Matbaacılık,
- Fellsches, J. (2009), Werte und Normen, Tugenden und Regeln, Mokrosch, R und Regenbogen, A. (Hrsg), in: *Werte-Erziehung und Schule*, Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht.
- Fırat, Ş, N. ve Açıkgöz, K. (2012). Bazı değişkenler açısından öğretmenlerin değer sistemleri, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 43, 422-435.
- Fırat, N. (2007). *Okul kültürü ve öğretmenlerin değer sistemleri*, Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Führ, C. (1997). *Deutsches Bildungswesen seit 1945. Grundzüge und Probleme*. Neuwied: Luchterhand Verlag GmbH.
- Geschichte (2015) Kerncurriculum für das Gymnasium Schuljahrgänge 5-10, Niedersachsen: Niedersächsisches Kulturministerium.
- German School System. (2017). German Schools Chart, Erişim tarihi: 08.10.2017, <https://www.howtogermany.com/pages/germanschools.html>.
- Giesbrecht, S. (2009), Werte-Vorstellungen im gymnasialen Musikunterricht, Mokrosch, R und Regenbogen, A. (Hrsg), in: *Werte-Erziehung und Schule*, Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht.
- Giesecke, H. (2005). *Wie lernt man Werte# Grundlagen der Sozialerziehung*, Weinheim und München: Juventa Verlag,
- Gollan, T. (2012). *Sozialer Einfluss auf Werthaltungen und seine Konsequenzen für Kulturelle Diffusion*, Dissertation, Universität Hamburg Fachbereich Psychologie.
- Gömleksiz, M. N. (2011). Sosyal Bilgiler dersi Eğitim Programlarında Yer Alan Değerlere İlişkin Öğrenci Tutumlarının Değerlendirilmesi, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8 (1), 95-134.

- Gruhne, C. Höffle, A. Müller, E. Rösch, A. (2013) *Leben Leben 1*, Rösch A. (Hrsg) 1. Auflage, Stuttgart – Leipzig: Ernst Klett Verlag.
- Gulati, S. Pant, D. (Ed) (----). *Education for Values in Schools – A Framework*, New Delhi: Department of Educational psychology and foundations of Education, Erişim tarihi: 27.11.2017, <http://www.ncert.nic.in/departments/nie/depfe/Final.pdf>
- Gündüz, M. (2010). *Ahlak sosyolojisi*, 2. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Güngör, E. (1993). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar, ahlak psikolojisi, ahlaki değerler, ahlaki gelişme*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Güngör, E. (1998). *Ahlak psikolojisi ve sosyal ahlak*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Güven, S. (2013). İlköğretim Ders Programlarının Öğrenciye Kazandırılması Hedeflenen Değerler Açısından İncelenmesi, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (14), 355-374.
- Hackl, A. (2011), *Konzepte schulischer Werteerziehung*, Armin H. Olaf und S. Gabriele W. *Werte schulischer Begabtenförderung Einführung in einen relevanten Diskurs*, içinde, Frankfurt: Karg-Stiftung.
- Harder, P. (2014), *Werthaltungen und Ethos von Lehrern*, Dissertation, Otto-Friedrich Universität, Fakultät Sozial- Und Wirtschaftswissenschaften Der Bamberg.
- Hennig, M. (1998). *Wandel von Einstellungen und Werten unter dem Aspekt des Autoritarismus deutscher Eltern im Zeitvergleich*, Dissertation, Universität Zu Berlin Philosophischen Fakultät III Der Humboldt.
- Hentig, H. V. (2001). *Ach, die Werte*, Frankfurt: Beltz.
- Hessen, J. (1937), *Wertphilosophie*, Paderborn: Verlegt Bei Ferdinand Schöning,
- Haynes, F. (2002). *Eğitimde Etik çev: Semra Kunt Akbaş*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Horstkotte, H. (2002). *Das deutsche Schulsystem*, Bonn: Goethe Institut Inter Nationes.
- Höhn, E. (2013), *Wandel der Werte und Erziehungsziele in Deutschland*, Dissertation, Universität Würzburg Philosophische Fakultät.
- Hökelekli, H. (2013), *Psikoloji, din ve eğitim yönüyle insani değerler*, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları,

- İbn Adi, Y. (2013). Tehzibü'l Ahlak (Ahlak Eğitimi). Kutluer, İ. (Edt), Çev: Harun Kuşlu, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Kale, N. (2004). Nasıl bir değerler eğitimi? Kaymakcan, R. Kenan, S. Hökelekli, H. Arslan, S. Zengin, M. (Ed), *Değerler ve Eğitimi uluslararası Sempozyumu*, içinde İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Kan, Ç. (2010). Sosyal Bilgiler dersi ve değerler eğitimi, *Milli Eğitim Dergisi*, 187 Yaz 138-145.
- Kantar, Ş. (2014). *İlköğretim 4. Ve 5. sınıf sosyal bilgiler dersinde 100 temel eser yoluyla değerler eğitimi*, Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kantos, E. Z. (2009). *Karşılaştırmalı Eğitim Sistemleri*, Balcı, A. (Ed), 2. Baskı, Ankara; Pegem Akademi.
- Karabıyık, E. Ü. (2016). *Sosyal bilgiler 6. ders kitabı*, Ankara: Evren Yayıncılık.
- Karaduman, H. Çengelci Köse, T. Eryılmaz, Ö. (2017). Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarına göre sosyal medyada değerler, *Türkisch Online Journal Of Qualitative Inquiry (TOJQI)* 8 (2) 250-271.
- Karakaya, M. F. Midilli, A. ve Güven, M. N. (2017) *Sosyal bilgiler 6 ders kitabı*, Ankara: Sevgi Yayınları.
- Karakaya, T. (2004). Küreselleşme ve Avrupa Birliği sürecinde etik değerlere kritik bir yaklaşım, sorunlar ve çözümler, Kaymakcan, R. Kenan, S. Hökelekli, H. Arslan, S. Zengin, M. (Ed), *Değerler ve Eğitimi uluslararası Sempozyumu*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. 20. Basım, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karatay, H. (2011). Karakter eğitiminde edebi eserlerin kullanımı, *Turkish Studies*, 6/1 1398-1412.
- Karatekin, E. (2016). *Ömer Seyfettin hikâyelerinin Sosyal Bilgiler öğretim programlarında yer alan değerler açısından incelenmesi*, Yüksek lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Karatekin, K. Gençtürk, E. ve Kılıçoğlu, G. (2013). *Öğrenci, sosyal bilgiler öğretmen adayı ve öğretmenlerin değer hiyerarşisi. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (14) 411-459.
- Kasapoğlu, H. (2013). Okulda değer eğitimi ve Hikâyeler. *Milli Eğitim Dergisi*, 198, 97-109
- Kaymakcan, R. Meydan, H. (2011). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programları ve Öğretmenlerine Göre Değerler Eğitimi, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 9 (21), 29-55.
- Kempf, H. P. (2002), *Werteaspekte Im Deutschunterricht der Realschule*, Dissertation, Universität Würzburg Philosophischen Fakultät Der Julius-Maximilians.
- Kerstiens, L. (1980), *Grundwerte in der Schule*, Pöggeler, F. (Hrsg). Freiburg im Breisgau, Freiburg: Verlag Herder
- Kesgin, S. (2015). Amerika birleşik devletlerindeki karakter eğitimi programları üzerine bir değerlendirme (Georgia ve Florida Örneği), *Değerler Eğitimi Dergisi*, cilt 13 (29), 117-148.
- Keskin, Y. ve Öğretici, B. (20139). Sosyal Bilgiler dersinde “Duyarlılık” değerinin etkinlikler yoluyla kazandırılması: Nitel bir araştırma, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11 (25), 143-181.
- Keskin, Y. (2008). *Türkiye’de sosyal bilgiler öğretim programlarında değerler eğitimi: Tarihsel gelişim, 1998 ve 2004 programlarının etkililiğinin araştırılması*, Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kılcan, B. (2009). *İlköğretim 6. sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan değerler eğitimine ilişkin öğretmen görüşleri (Kırşehir ili örneği)*, Yüksek lisans tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kılıç, A. ve Seven, S. (2002). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*, 2. Baskı, Ankara: Pegem Yayınları.
- Kızıler, H. (2014). Ahlaki değerlerin şahsiyet oluşumuna etkisi, *Milli Eğitim Dergisi*, 204, 5-17.
- Kirschenbaum, H. (1995). *100 Ways to enhance values and morality in schools and youth settings*. Boston: Allyn and Bacon

- Konuk, O. ve Bayram, A. K. (2009). *Sosyal bilim, etik ve yöntem*. Ankara: Adres Yayınları.
- Koçak, M. Çobanoğulları, F. (2016). Alman eğitim sisteminde “Realschule” olarak adlandırılan okullar, *21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Dergisi*, 5 (14), 163-176.
- Koçak, M. (2012). Türk ve Alman eğitim sistemlerinde yükseköğretime geçiş süreci, *The Journal Of Language And Linguistic Studies*, 8 (19) 148-167.
- Köbler, G. (1995). Deutsches Etymologisches Wörterbuch. Onlinepublikation. Erişim Tarihi: 16.03.2017, <http://www.Koeblergerhard.De/derwbhin>. Html.
- Köylü, M. (2013). *Küresel Ahlak Eğitimi*, 2. Baskı, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Kramer, S. N. (2002). Tarih Sümer’de başlar, yazılı tarihteki 39 ilk, 2. basım, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Kraus, J. (1991) *Werterziehung, Die Allgemeinen Bildung- und Erziehungsziele in der Schulgesetzgebung der neuen Länder*, Weigelt, K. (Hrsg), Bonn: Köllen Druck Verlag GmbH,
- Kuçuradi, İ. (2004). Felsefe ve etik. Yunus Aran Birlikteliği konferansı. Erişim tarihi: 01 Eylül 2017, <http://www.yunusaran.org/felsefe-ve-etik>.
- Kulaksızoğlu, A. Dilmaç, B. (2000). İnsani Değerler Eğitimi Programı, *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12, 199-208.
- Kurtulmuş, M. (2009). *İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde değerlerin kazandırılmasında kullanılan değer analizi yaklaşımının etkililiğinin belirlenmesi*, Yüksek lisans tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kuşdil, M. E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerin değer yönelimleri ve schwartz değer kuramı, *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59-76.
- Kuş, E. (2007). *Nitel-nitel araştırma teknikleri*, ikinci baskı, Ankara: Anı Yayıncılık
- Kuş, Z. Merey, Z. ve Karatekin, K. (2013). İlköğretim 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan değerler, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 183-214.
- Küken, A. G. (2003). İlkçağda eğitim felsefesi, İstanbul: Alfa Yayınları.

- MEB, (2005). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve kılavuzu (4-5 sınıflar). Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- MEB, (2005). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve kılavuzu (6-7 Sınıflar). Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- MEB, (2017). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (4.5.6.7. sınıflar). Ankara
- MEB, (2017). Türkçe dersi öğretim programı, (1.2.3.4.5,6,7,8. sınıflar). Ankara.
- MEB, (2010). İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programı ve kılavuzu, (4.5.6.7 ve 8. sınıflar), Ankara.
- MEB, (2017). Matematik dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1.2.3.4.5.6.7 ve 8. sınıflar). Ankara.
- Merey, Z. Kuş, Z. ve Karatekin. K. (2012). Türkiye ve ABD ilköğretim sosyal bilgiler öğretim programlarının değerler eğitimi açısından karşılaştırılması, *KUYEB*. 12(2), 1613-1632.
- Meydan, H. (2013). Din, Ahlak ve değerler alanı seçmeli derslerinin öğrenci görüşleri açısından değerlendirilmesi, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 40, 219-250.
- Meydan, H. (2014). Okulda değerler eğitiminin yeri ve değerler eğitimi yaklaşımları üzerine bir değerlendirme, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (1) 93-108.
- Millî Eğitim Şûrası Kararları (18), (2014). Öğretmen Yetiştirilmesi, istihdam ve meslek gelişimi, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Mokrosch, R und Regenbogen, A. (2009), *Werte-Erziehung und Schule*, Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht.
- Mulkey, Y. J. (1997). The history of Character Education, *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*. 69:9, 35-37.
- Neumann, D. (2009). Zur Natur der Moral Das Problem der Werte, Erziehung in der Schule, Hansel, T (Ed), *Werteerziehung im Fokus schulischer Bildung*, içinde, Freiburg: Centaurus Verlag.
- Neuman, L. (2007) *Toplumsal araştırma Yöntemleri, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, Cilt 1, Çev. Sedef Özge. İstanbul: Yayınodası Yayıncılık

- Niedersachsiches Schulgesetz, (2015). (NSchG), Inkrafttreten am 1. August 2015.
Erişim Tarihi: 25.08. 2015, www.mk.niedersachsen.de.
- Nipkow. K. E. (2009). Zum Verstandnis von Bildung und Erziehung bei der Werte-
Erziehung in der Schule, Mokrosch R. Regenbogen A. (Hrsg): İn: *Werte-
Erziehung und Schule*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Oktay, A. S. (2004). İslam düşüncesinde ahlaki değerler ve bunların global ahlaka
etkileri, Kaymakcan, R. Kenan, S. Hökelekli, H. Arslan, S. Zengin, M. (Ed),
Değerler ve Eğitimi uluslararası Sempozyumu. İstanbul: Değerler Eğitimi
Merkezi Yayınları.
- Osmanoğlu, A. E. (2012), *Türkiye Cumhuriyeti ve Mısır Arap cumhuriyeti sosyal
bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarının karşılaştırılması*, Doktora tezi,
Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Öğretici, B. (2011). *İlköğretim 6. sınıf Sosyal Bilgiler derslerinde değerler eğitime
yönelik uygulamaların etkililiğinin araştırılması*, Yüksek lisans tezi, Sakarya
Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Öcal, A. ve Yiğittir, S. (2007). İlköğretim Sosyal Bilgiler ders kitaplarının öğretmen
görüşlerine göre değerlendirilmesi (Kırıkkale Örneği). *Kırşehir Eğitim
Fakültesi Dergisi*, 8 (1), 51-61.
- Özbolat, A. (2012). Değerleri küreselleşme sürecinden değerlendirmek, *Değerler
Eğitimi Dergisi*, 10 (24), 147-167.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir olgu olarak Değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3),
217-230.
- Özensoy, A. U., Aynacı, C. (2016). Sosyal bilgiler 5. ders kitabı, Ankara: Berkay
Yayıncılık.
- Özer, H. (2016). *Sosyal Bilgiler öğretiminde edebi ürünlerin kullanımı ve değer
aktarımındaki katkılarına yönelik öğretmen adaylarının görüşleri*, Yüksek
lisans tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özgüven, İ. E. (1999). *Psikolojik testler*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Özkan, R. (2011). Toplumsal yapı, değerler ve eğitim ilişkisi, *Kastamonu Eğitim
Dergisi*, 19 (1), 333-344.

- Özmen, C. Er, H. ve Gürgil, F. (2012). İlköğretim Branş öğretmenlerinin değerler eğitimine ilişkin görüşleri üzerine bir araştırma, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.9 (17), 297-311.
- Parlak, E. A. (2011). *Ortaöğretim din kültürü ve ahlak bilgisi ders müfredatında ahlak ve değerler eğitimi*, Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Perşembe, E. (2010). Federal Almanya'nın Baden-Württemberg eyaletinde eğitim sistemi ve türk göçmen çocuklarının eğitim sorunları, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29, 55-80.
- Petersen, J. Gerd-Bodo. R. (1996). *Bildung In Deutschland*. Band 1. Hamburg: Auer Verlag GmbH.
- Pöggeler, F. (1980), *Grundwerte in der Schule, Auf der Suche nach neuer Verbindlichkeit*, Freiburg: Herder Verlag gmbH,
- Reinhardt, S. (2013). Von individuellen Wertedilemmata zu gesellschaftlichen Regeln: Möglichkeiten und Notwendigkeiten der Verbindung von Werte- und politischer Bildung. İn: *Diskurs Kindheits- und Jugendforschung*. 3, 319-334
- Rekus, J. (2009). Werteerziehung in Schule und Familie, *PAD-Forum: Unterrichten Erziehen* 37/28, 2, s: 71-74.
- Religionunterricht. (2009) Kerncurriculum für das Gymnasium Schuljahrgänge 5-10, Evangelische Religion, Niedersachsen: Niedersächsisches Kultusministerium.
- Religionunterricht. (2009) Kerncurriculum für das Gymnasium Schuljahrgänge 5-10, Katholische Religion, Niedersachsen: Niedersächsisches Kultusministerium.
- Religionunterricht. (2014) Kerncurriculum für die Schulformen des Sekundarbereichs I schuljahrgänge 5-10, İslamische Religion, Niedersachsen: Niedersächsisches Kultusministerium.
- Ryan, K. (1991), Moral und Values Education, The International Encyclopedia Of Curriculum Lewy, A. (Ed) in: *Advances in Education*, Pergaman Pres.
- Sağlam, M. (1999). *Avrupa ülkelerinin eğitim sistemleri*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Sarıcan, E. (2006). 1998 ile 2004 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarının vatandaşlık değerleri açısından karşılaştırılması, Yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Sarpkaya, R. (2008). *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi*. Ankara: Anı yayıncılık.
- Schäfer, A. und Thompson, C. (Hrsg) (2010). *Werte*, Paderborn, München, Wien, Zürich: Ferdinand Schöning.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries”, Zanna, M. P. (Ed), in: *Advances in experimental social psychology*, San Diego/London: Academic Press.
- Schwartz, S. H. (2012). An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values, Online Reading In Psychology and Culture, 2 (1) Erişim tarihi: 13.12.2017, <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1116>
- Schweitzer, F. (2006), Bündnis für Erziehung, Unsere Verantwortung für gemeinsame Werte, Biesinger, A. Schweitzer, F. (Hrsg), Freiburg: Herder Verlag,
- Schweitzer, F. (2005). Ganztagsbildung und Religion: Werteerziehung, Sinnorientierung, interreligiöses Lernen, Appel, S. Ludwig, H. Rother, U. Rutz, G. (Hrsg): in: *Jahrbuch Ganztagschule 2006 Schulkooperationen*, Schwalbach: Wochenschau Verlag.
- Scheler, M. (1916). Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik, Bernes, C (Hrsg), Hamburg: Felix Meiner Verlag.
- Sel, V. G. (2004). Dünyada ve Türkiye’de Karşılaştırmalı eğitim: Kavram, kapsam ve eğilimler, XIII. Ulusal eğitim bilimleri kurultayı, 6-9 Temmuz İnönü Üniversitesi.
- Soykan, Ö. N. (2004). Genel geçer bir ahlak olanaklı mıdır? Kaymakcan, R. Kenan, S. Hökelekli, H. Arslan, S. Zengin, M. (Ed), *Değerler ve Eğitimi uluslararası Sempozyumu*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Sökmen, A. (2012). *Almanya’nın 4+6+2 eğitim sisteminden neler öğrenebiliriz?: Türkiyeli Türkler, neden Almanyalı Türklerden daha başarılı*, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı.
- Standop, J. (2005), *Werte-Erziehung*, Weinheim und Basel: Beltz Verlag.

- Studienwahl.de (2017, 5 Nisan), Erişim tarihi: 05.04.2017, <http://www.studienwahl.de/de/studieren/finder/ergebnis.htm?fastSearch=werte+und+normen>.
- Şahin, C. (2001). Yurtdışı göçün bireyin psikolojik sağlığı üzerindeki etkisine ilişkin kuramsal bir inceleme, *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21 (2), 57-67.
- Şahin, K. ve Anık, M. (2016). Göç, kentleşme ve kentlilik bilinci: Kırıkkale örneği, *ZfWT Dergisi*, 8 (3), 151-172.
- Şahin, T. Katılmış, A. (2016). Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının değerler eğitimi öz yeterlikleri, *Alan Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2(1) 1-16
- Şahin, T. (2013). *Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının değerler eğitimi Öz-yeterliliklerinin incelenmesi, yayımlanmamış* Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Şentürk, M. (2009). Aylak sınıf ve değerlerin yaygınlaştırılmasında medyanın rolü, *Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi*, 60-70.
- Şimşek, A. (2004). İlköğretim okulu sosyal bilgiler dersi tarih konularının öğretiminde hikaye anlatım yönteminin etkililiği, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2, 495-509.
- Şimşek, O. (2013). *Yeni ahlak toplumu inşası*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Tarhan, N. (2014) Değerler Psikolojisi, Editör: Gündoğdu, C. *İnsani değerlerin yeniden inşası*, içinde, 185-217, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Tatlı, A. ve Görmez, İ. (2013), *Değerler eğitimi, kendimize, rabbimize ve çevremize karşı sorumluluklarımız*, İstanbul: Türdav Ajans.
- Tay, B. Durmaz, Zehra F. ve Şanal, M. (2013). Sosyal bilgiler dersi kapsamında değer ve değerler eğitimine ilişkin görüşleri, *GEFAD*. 67-93
- Topkaya, Y. ve Tokcan, H. (2013). Sosyal Bilgiler Öğretim Programının belirlediği değerlerin 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarına yansımaları düzeylerinin karşılaştırılması, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (10), 33-43.
- Tozlu, N. Ve Topsakal, C. (2004). Avrupa birliğine uyum çerçevesinde değerler eğitimi, Kaymakcan, R. Kenan, S. Hökelekli, H. Arslan, S. Zengin, M. (Ed),

Değerler ve Eğitimi uluslararası Sempozyumu. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.

- Tufts, J. H. (1908). Ethical Value, *Journal of Philosophie*, 5 (19), 517-522.
- Tunalı, İ. (2008), *Estetik*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Turan, İ. (2014). Karakter eğitimi: Amerika örneği, *Marife Dergisi*, 74-92.
- Turan, İ. (2015). Okul dışı Sosyal bilgiler öğretiminde sanal müze ve turlar, Şimşek, A. Kaymakçı, S. (Ed), *Okul dışı sosyal bilgiler öğretimi*, içinde, Ankara: Pegem Akademi Yay.
- Turan, K. (2005). Avrupa birliğine giriş sürecinde türk-alman eğitim sistemlerinin karşılaştırılarak değerlendirilmesi, *Milli Eğitim Dergisi, özel sayı*, 33 (167).
- Türkbal, A. (2003). *Bilimsel araştırma yöntemleri ve yazma teknikleri*, Ankara: Aktif Yayınevi.
- Türk dil Kurumu (1998). *Türkçe sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkkahraman, M. (2014), Social values and value education, *WCES 2013*, 116, 633-638 (Procedia).
- Türkyılmaz, M. (2012). *Gençlik romanlarının okuma becerisine etkisi ve değerler Aktarımı Bakımından incelenmesi*, Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Türnüklü, A. (2001), Eğitimbilim Alanında aynı Araştırma Sorusunu Yanıtlamak için farklı Araştırma Tekniklerinin Birlikte kullanılması, *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 26 (20), 8-13.
- Uhl, S. (1998). Werte – Erziehung als Auftrag aller Facher in der Schule: Aufgaben, Methoden, Erfolgsaussichten. İn: Gauger, J.- D (Hrsg) *Sinnvermittlung, Orientierung, Werte, Erziehung*. Sankt Augustin: Academia Verlag
- Ulusoy. K. ve Dilmaç. B, (2014), *Değerler eğitimi*, 2. Baskı, Ankara: Pegem Akademi.
- Ülken, H. Z. (2001). Eğitim Felsefesi, 2. Baskı. İstanbul: Ülken Yayınları.
- Ültanır, G. (2000). *Karşılaştırmalı eğitim bilimi kuram ve teknikler*. Ankara: Eylül Kitap Ve Yayınevi.

- Uslu, N. (2017). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sahip oldukları değer sistemlerinin demografik değişkenler açısından incelenmesi*, Yüksek lisans tezi, Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Uysal, V. (2004). Yetişkinlerde dindarlık ve değerler dini hayat değer tercihleri ve kadına bakış eğilimleri, Kaymakcan, R. Kenan, S. Hökelekli, H. Arslan, S. Zengin, M. (Ed). *Değerler ve Eğitimi uluslararası Sempozyumu*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Weigelt, K. (1991) *Werterziehung*, Bonn: Köllen Druck Verlag Gmbh.
- Werte und Normen. (2009). *Kerncurriculum für die Gesamtschule Schuljahrgänge 5-10*. Niedersachsen: Niedersächsisches Kulturministerium.
- Werte und Normen. (2009). *Kerncurriculum für das Gymnasium Schuljahrgänge 5-10*. Niedersachsen: Niedersächsisches Kulturministerium.
- Werte und Normen. (2009). *Kerncurriculum für die Hauptschule Schuljahrgänge 5-10*. Niedersachsen: Niedersächsisches Kulturministerium.
- Werte und Normen. (2009). *Kerncurriculum für die Realschule Schuljahrgänge 5-10*. Niedersachsen: Niedersächsisches Kulturministerium.
- Wiener, D. N. ve Ehrlich, D. (1960). Goals and values. *The American Journal of Psychology*, 73(4), 615-617.
- Values Education Study Final Report (2003). Avustralien Government, Department of Education, Science and Training. Erişim tarihi: (25.11.2017), http://www.curriculum.edu.au/verve/resources/VES_Final_Report14Nov.pdf
- Varol, Ç. (2013). *Sosyal Bilgiler derslerindeki değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin öğretmen görüşleri*, Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Verfassung Für das Land Nordrhein-Westfalen (2017). Geltende Gesetze und Verordnungen (SGV. NRW.) Ministerium des Innern des Landes Nordrhein-Westfalen, erişim tarihi: 27.03.2017. recht.nrw.de.
- Veznedaroğlu, R. L. (2007). *Okulda ve sınıfta örtük program, Bir özel İlköğretim Okulu Örneği*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Von der Leyen, U. (2006), *Bundnis fur Erziehung, Unsere Verantwortung fur gemeinsame Werte*, Biesinger, A. Schweitzer, F. (Hrsg), Freiburg: Herder Verlag.
- Yalaki, Y. (2010), Değer Sistemleri: Fen Öğretmenlerinin Eğitime Yönelik inançlarını ve uygulamalarını daha iyi anlamının yolu olabilir mi? *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39, 359-370.
- Yalar, T. (2010). *İlköğretim Sosyal Bilgiler programında değerler eğitiminin mevcut durumunun belirlenmesi ve öğretmenlere yönelik bir program modülü geliştirme*, Doktora tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yalar, T. Yanpar Yelken, T. (2011). Değerler eğitiminin iyileştirilmesi ile ilgili öğretmen görüşlerinin belirlenmesi ve bir program modülü örneğinin geliştirilmesi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (38), 79-98.
- Yaman, E. (2012), *Değerler eğitimi, eğitimde yeni ufuklar*, 2. Baskı, Ankara: Akçağ Basım Yayın,
- Yaşar, Ş. ve Çengelci, T. (2012). Sosyal bilgiler derslerinde değerler eğitimine ilişkin bir durum çalışması, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (9) 1-23.
- Yaygın, S. ve Dindar, H. (2010). İlköğretim okullarında örtük programın varlığına ilişkin bir araştırma (Siirt ili Örneği). *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7 (18) 107-120).
- Yazıcı, K. (2009). Yeni Zelanda sosyal bilgiler programı ve bu programın Türkiye'deki sosyal bilgiler öğretim programı ile karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 423-435.
- Yel, S. Aladağ, S. (2012). Sosyal Bilgilerde Değerlerin öğretimi, Safran, M. (Ed) *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, içinde, 2. Baskı, Ankara: Pegem Akademi.
- Yeşil, R. (2013). Nicel ve nitel araştırma yöntemleri. Kıncal, R. Y. (Ed), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, içinde, Genişletilmiş ikinci basım, Ankara: Nobel Yayınları.
- Yeşilyurt, E. ve Kurt, İ. (2012), Değerleri Kazandırmasındaki Etkililik açısından resmi ve örtük program ile okul dışı etmenlerin öğrenci görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi, *Turkish Studies Dergisi*, 7 (4) 3253-3272, Ankara.

- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011) *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*, İstanbul: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, K. (2009). Values education Experiences of Türkisch Class Teachers: A Phenomonological Approach, *Eurasian Journal of Educational Research*, 35, Spring, 165-184.
- Yılmaz, A. (2007). Max scheler'in değer anlayışı, Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, K. (2008). *Eğitim yönetiminde değerler*, Ankara: Pegem Akademi.
- Yılmaz, M. (2013), *Değerler eğitimi ve okul etkinlikleri*, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Yılmaz, S. (2013). Sosyal Bilgiler dersinde kazandırılması amaçlanan değerlere ilişkin öğretmen adayı görüşleri, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (14) 645-680.
- Yiğittir, S. (2010), İlköğretim Öğrenci Velilerinin Okullarda Kazandırılmasını Arzuladığı Değerler, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8 (9) 207-223.
- Yiğittir, S. ve Kaymakçı, S. (2012). Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı uygulama kılavuzunda yer alan etkinliklerin değer eğitimi yaklaşımları açısından değerlendirilmesi, *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 13(2) 49-73.
- Yiğittir, S. Keleş, H. (2011). Sosyal Bilgiler Dersinde Değer Eğitimine İlişkin Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri, *Milli Eğitim Dergisi*, 189, Kış. 144-155.
- Yüceer, D. ve Coşkun Keskin, S. (2012). Danimarka ve Türk eğitim sistemlerinin ilköğretim düzeyinde karşılaştırılması, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31 (1), 325-349.
- Yüksel, S. (2002), Örtük Program. *Eğitim ve Bilim*, 27(126), 31-37).
- Yüksel, S. (2002), Yükseköğretimde eğitim ve öğretim faaliyetleri ve örtük program. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 361-370.
- Yüksel S. (2005) “Kohlberg ve ahlak eğitiminde örtük program: Yeni ilköğretim programlarında yer alan ahlaki değerleri kazandırma için bir açılım”, *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5 (2), 313.

Zayimoğlu, Ö. F. ve Öztürk, T. (2013). Kanada (Ontario) sosyal bilgiler öğretim programı ve bu programın Türkiye sosyal bilgiler öğretim programıyla karşılaştırılması, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (14), 485-514

ÖZGEÇMİŞ

ŞÜKRÜ BİLİCİ

MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM FAKÜLTESİ / MUŞ
s.bilici@alparslan.edu.tr

EĞİTİM

- 1996 Karakoçan Lisesi, ELAZIĞ
- 2002 Selçuk Üniversitesi, KONYA
Eğitim Fakültesi
İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, Lisans;
- 2004 Duisburg - Essen Üniversitesi, DUISBURG
Dil eğitimi (DSH)
- 2005- devam Dortmund Üniversitesi, DORTMUND/ALMANYA
ediyor- Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim sosyolojisi, Yüksek Lisans;
- 2011- devam Fırat Üniversitesi, ELAZIĞ
ediyor- Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo,
Televizyon Sinema, Yüksek Lisans;
- 2012 İnönü Üniversitesi, MALATYA
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Sosyal Bilgiler Eğitimi Yüksek Lisans;
- 2005- devam İstanbul Üniversitesi, İSTANBUL
ediyor- AUZEF, Sosyoloji Lisans;
- 2018 İstanbul Üniversitesi, İSTANBUL
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sosyal Bilgiler Eğitimi, Doktora;

DENEYİM

- 2003 Başyurt İlköğretim Okulu, ELAZIĞ
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği
- 2009 - 2010 Almanca Öğretmenliği
Dilmer (Özel Öğretim Kurumu), ELAZIĞ

- 2010- devam Muş Alparslan Üniversitesi, MUŞ
ediyor Araştırma görevlisi
- 2011 Osnabrück Üniversitesi, OSNABRÜCK/ALMANYA
Araştırmacı (YÖK Bursiyeri)
- 2013 - 2016 İstanbul Üniversitesi, İSTANBUL
Araştırma görevlisi
- 2015-2016 Köln Üniversitesi, KÖLN/ALMANYA
Sosyoloji Bölümü (Doktora sırası araştırma, Tubitak Bursiyeri)

BİLDİRİLER (ULUSLARARASI)

- 1- Turan, İ. Bilici, Ş. (2014). Almanya Aşağı Saksonya’da “Değerler ve Normlar” Ders Kitaplarının Vatandaşlık Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi, ERPA, pp.99 İSTANBUL
- 2- Turan, İ. Bilici, Ş. (2017). Türkiye ve Almanya Ortaöğretim Tarih Derslerinde Değerler Eğitiminin Karşılaştırılması, IARSP, Berlin / ALMANYA

MAKALELER

- 1- Bilici, Ş. (2016). Okullarımızda tarih derslerinin tarihi, Turkish History Education Journal, 5 (2), 678-692. (Tercüme makale).

YABANCI DİLLER

- Almanca (Çok İyi)
- İngilizce (İyi)
- Farsça (İyi)